Freddy Gârbaci

EXEQUATUR

CAROL MIRCEA DE HOHENZOLLERN AL ROMÂNIEI

contra

MIHAI I DE ROMÂNIA

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

S c u z e

(pentru că la început am să vorbesc despre mine)

La începutul anilor `90, încă student fiind la Facultatea de drept din Bucureşti, l-am auzit pe tata plângându-se, în cadrul familial, că i-a fost trimis pe cap un proces cu implicații politice de la Bucureşti. El era, pe atunci, preşedintele Tribunalului Teleorman, instanță relativ mică şi liniştită, ferită de scandalurile ce au tot zguduit justiția română din 1989 încoace.

Evident, m-am arătat curios, însă am fost repede dezamăgit de vestea că e vorba despre un litigiu al fostei case regale a României, o chestie cu un copil din flori al regelui Carol al II-lea. Părea a se referi la recunoaşterea unei hotărâri pronunțate în străinătate, formalitate judiciară cu totul neinteresantă.

Realitatea e că oricum mă cam durea-n cot de drept şi de procesele din care ar fi trebuit, nu peste mult timp, să-mi câştig pâinea. Eram totuşi o familie cu venituri modeste şi mă enerva cumplit condiția de student sărac: marginalizare, cămine împuțite, haine sărăcăcioase, hrană insuficientă... ce mai, ajunsesem la o mizantropie cronică. Deşi tata era judecător de când îl ştiam, n-avusesem niciodată curiozitatea de a asista la o şedință de judecată, însă mă consideram inteligent şi cult şi îmi disprețuiam colegii cei silitori.

Rostogoleam bolovani filozofali spre „culmile disperării”, meditând la condiția de student inteligent, dar retractil şi lipsit de noroc, aflat în zodia modestelor aspirații către un acoperiş decent.

Dar scriam. Mă rog, e mult spus. Îmi venise ideea tâmpită să culeg date despre violuri şi crime, pe care să le introduc, cu titluri incitante, în maşinăria comercială de

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

supralicitat tiraje. Exempli gratia: *„Canibalism în satul Moromeților"; „Şi-a sugrumat concubina, apoi s-a sinucis"; „Carne însângerată pe şine"; „Violator din plictiseală"... Lista e interminabilă, vă garantez, dar să menținem tortura la limita suportabilului.*

Vă cer totuşi îndurare, gândiți-vă că erau efectele vegetării într-un mediu alienant, produs al pauperității tranzitorii aşezate în calea civilizației. N-aveam la mine pieptănul fermecat care, odată azvârlit peste umăr, să-mi acopere urmele paşilor cu impenetrabila pădure virgină de basm - armă defensivă şi demers ecologic, în acelaşi timp. Descurajarea m-a înghițit subit, cam pe nemestecate şi n-am mai putut executa decât clasicul număr de retezare a aerului cu brațele, fără a reuşi să înhaț măcar un pricăjit de gând nostalgic din uzufructul asupra amfiteatrelor facultății de drept.

Îl mai auzeam vag pe tata povestind că se trage de timp, că la Tribunalul din Bucureşti a fost un considerabil scandal, că avocații părților sunt suspicioşi şi obositori, că nu-i mai vor nici pe judecătorii din Teleorman (sub un pretext legat de inamovibilitate), că se acordă termene de jumătate de an pentru îndeplinirea unei greoaie proceduri de citare în străinătate, că a trebuit să-şi refuze gestul simplu, protocolar, de a primi o carte cu autograful autorului - implicat şi el în eveniment.

Habar n-aveam cât de pasionantă e povestea acestei familii. De altfel, acest „habar n-aveam" poate fi generalizat.

Interesul meu pentru drept a început să se contureze prin 1994, în ultimul an de facultate, când am realizat că pierdusem trei ani într-o desăvârşită mediocritate studențească, atitudine-magnet pentru atragerea calității de ratat. Există, fără discuție, o fascinație a ratării, ca abandon conştient şi purificator al luptelor purtate în numele impulsului „civilizator". Mi-au lipsit perseverența, curajul, modelul, tăria, inteligența, cultura, indiferența, generozitatea şi alte vreo câteva atribute ce te pot scuti de asimilarea cu imbecilul domestic.

Uitasem complet de lupta familiei regale cu intrusul sâcâitor. Trebuia să-mi „construiesc" cariera şi, se-nțelege, eram profund deprimat. Am încercat să fiu judecător şi avocat, am scris o mulțime de articole de specialitate, plus nenumărate pagini de nerozii de circulație locală; mă convingeam astfel de clar definitul meu ***rost social****.*

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Am mai realizat o emisiune radio cu tentă juridică, iar la un moment dat am fost un soi de moderator de campanie electorală pe la o televiziune locală. Reprobabil şi pe alocuri jenant, deci să arunce primul piatra cel care e fără de păcat. Acum sunt "avocat de afaceri", însă nu recunosc niciodată asta în timp ce mă bărbieresc, întrucât risc ca tipul ce mă priveşte din adâncul oglinzii să-mi tragă un pumn.

Inexplicabilului impuls de a scrie ceva îi datorez utilizarea, pe la începutul anilor 2000, a cheiței de la caseta cu amintiri (e o casetă-metaforă, of course*, nu vă grăbiți să mă considerați homosexual). Am găsit acolo şi câteva fragmente ale coloanei infinitului în variantă judiciară, ceea ce m-a făcut să asist la naşterea în direct a unei idei.*

Momentul era bun: de câteva luni lâncezeam în spitalul de boli profesionale, acceptând să mi se injecteze litigii calmante de drept comercial. Dar nu mai reuşeam să scriu, ceea ce, la un moment dat, ar fi putut prejudicia excelenta impresie pe care mi-o formasem despre persoana mea.

Ca formă de protest împotriva cenzurii practicate de redactorii-şefi, hotărâsem că bijuteriile mele intelectuale nu vor mai străluci niciodată în paginile revistelor editate pe suport material. Ca atare, nu mai publicam decât pe Internet. M-am şi „justificat" la un moment dat - deşi nu ştiu pe cine interesa -, denunțând revistele „de tarabă", care te uită câte o jumătate de an pe listele de aşteptare şi nici măcar nu se situează în afara bănuielilor de promovare a nulității. În esență, sub masca „sobrietății" lor se ascunde adesea un prozaism dezolant.

Cu doctă magnanimitate, îi atenționam pe tinerii creduli asupra exorcismului subliminal practicat în instituțiile de învățământ: procesul de instruire este dogmatic, ucenicii nu trebuie să afle că indivizi ca Platon, Hobbes, Montesquieu, Locke, Rousseau, Kant sau Hegel au văzut în drept o ramură a filosofiei. M-am oferit să țin un curs gratuit de plantare a minelor antipersonal, în care să explic că nici facultatea şi nici cursurile postuniversitare nu trebuie privite ca surse definitive ale cunoaşterii, ci doar ca paşi timizi pe drumul interminabil al desăvârşirii spirituale. Orice opinie poate şi trebuie să fie pusă în discuție, pentru că orice „guru" al dreptului este pasibil de a comite uimitoare erori de judecată. Problema reală este că, în „societatea spectacolului", specia pe cale de dispariție este aceea a cititorilor. Poți să scrii şi pe cer, cu litere de

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

sânge divin, tot degeaba: domnii profesionişti ai dreptului (în special cei bugetari, anesteziaţi de certitudinea venitului lunar) nu prea mai citesc.

Având în vedere aceste excesive pretenţii de efracţie a tiparelor, criza de subiecte nu-mi putea atrage decât expunerea la epitete argotice cu pronunţat caracter obscen.

Or, dacă vreo infirmitate umană mă poate determina să închid ochii, să întorc capul şi să grăbesc pasul, asta este absenţa simţului ridicolului.

Am fost salvat atunci de amintirea procesului familiei regale. M-am gândit că nu e exclus să-mi iasă un studiu mai lung, publicabil în 4-5 părţi, deci găsisem colacul de salvare plutind în derivă pe oceanul lipsei de inspiraţie. La drum, deci. Să înceapă documentarea!

Din păcate, o privire superficială aruncată pe câteva înscrisuri s-a dovedit suficientă pentru a transmite minţii mele o stare asemănătoare paraliziei; tocmai recepţionasem palma realităţii: complexitatea temei îmi întrecea cu mult aşteptările. Era limpede că aurea mediocritas *mi-a fost subtilizată de sub picioare: carte sau nimic, transpiraţie sau detaşare burgheză!*

Încercând să câştig timp, am testat un antidot la o viitoare şi previzibilă răzgândire: mi-am cumpărat o groază de cărţi care să-mi explice cum stă treaba cu arborele genealogic al familiei regale şi cu vieţile regilor mioritici (prin adopţie internaţională).

Pentru că propria-mi viaţă nu-mi aparţinea decât în week-end*, a trebuit să-i înşel aşteptările bunului Dumnezeu. Din ceea ce Domnia-sa asociase cândva - nu-mi amintesc data exactă - cuvântului „odihnă”, eu am făcut un timp al păcatului, dedicat muncii de documentare duminicală. Dar poate c-am fost iertat.*

Am început să scriu, din convingerea că şi piramida cea mare îşi trage obârşia din potrivirea pe solul deşertic a unui prim bolovan.

Undeva, prin a doua jumătate a lui 2002, a fost gata primul fragment scurt, de vreo 7 pagini, în care încercam o introducere în temă şi o privire de ansamblu asupra cadrului procesual. Şi am văzut că era bine, dar foarte puţin. Tare complicat, creaţia se anunţa a fi o adevărată corvoadă.

Într-o jumătate de an, abia dacă reuşisem să scriu vreo 30 de pagini; conturasem cuprinsul, însă mă aflam, cronologic vorbind, abia la începutul secolului XX. Din

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

mulţimea de hotărâri judecătoreşti mă referisem vag numai la prima: anularea căsătoriei de la Odessa de către Tribunalul Ilfov, în 1919.

Aveam trei fragmente din proiectatul studiu, trei fragmente scrise în chinuri, după o traumatizantă activitate de documentare, pierdut între lucrări de istorie cu date nu întotdeauna congruente, plus colecţii monstruoase de literatură juridică şi jurisprudenţă de acum 100 de ani.

Lucram în paralel şi la o altă carte, cu o temă de drept comercial, carte căreia i-am dedicat un an şi jumătate şi de care, din diferite motive, nu mai vreau să aud.

Trezirea s-a produs prin decembrie 2003. Erau cam trei ani de când activităţile profesionale îmi tâlhăriseră aproape întreaga viaţă personală şi nu mă mai recunoşteam în sclavul decerebrat care-mi domina personalitatea. Mi-am dat seama că mă lăsasem tras pe sfoară, plătind preţul maturizării profesionale în moneda spiritului abrutizat.

Am început să detest inclusiv proiectul cărţii de faţă, având două certitudini: că nu mai vreau să scriu despre drept şi că această carte trebuie finalizată. Dacă detectaţi latenţa unui conflict, probabil că nu deviaţi de la simţul comun.

Responsabilitatea aparţine celor 30 de pagini, fragmentului sortit să rămână un cenotaf al neputinţei scriitorului necunoscut, începutului-tiflă care mi-ar fi împleticit pe veci erecţiile intelectuale în faţa oricăror viitoare subiecte fierbinţi.

Tot ce s-a suprapus celor 30 de pagini este rodul furiei; o furie de trei luni ca indiciu elocvent al posibilităţii de trecere frauduloasă a graniţelor mentalului. Nu cred în potenţialul său disuasiv, dar poate am să fiu dispus să negociez.

Autorul

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

O precizare

A fost foarte dificil de ales, pentru titlu, numele părților din proces, mai ales că instanțele judecătorești au dovedit inconsecvență din acest punct de vedere. Materialul acesta se dorește a fi o analiză obiectivă, juridică a procesului și a evenimentelor care l-au determinat; de aceea, ar fi regretabil ca vreuna dintre părți să se pretindă lezată de la bun început, prin identificarea cu un nume pe care îl consideră incorect sau incomplet.

În privința petiționarului, deși intimatul Mihai I de România a insistat, pe parcursul procesului, ca acesta să fie numit conform certificatului de naștere eliberat în România (Mircea-Grigore Lambrino), soluția nu mi s-a părut potrivită nici măcar din punctul de vedere al legii române. Având în vedere că pașaportul englez al petiționarului este eliberat pe numele **Prince Carol of Hohenzollern, Prince of Romania**, am apreciat că se impune aplicarea art. 14 alin. 1 din Legea nr. 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat, conform căruia "numele persoanei este cârmuit de legea sa națională". De aceea, am înțeles să-l identific pe petiționar cu numele pe care acesta și-l atribuie prin cererea de chemare în judecată și care corespunde pașaportului: Carol Mircea de Hohenzollern al României.

În privința intimatului, deși prin cererea introductivă a fost numit Mihai de Hohenzollern, întrucât acesta a avut calitatea de rege al României am preferat utilizarea formulei uzuale: Mihai I de România.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

"E ca şi cum am ridica o piatră de mormânt numai cu brațele, ceea ce numim nostim greutatea Istoriei, deci o sumă de rezistențe, de orbiri, de răutăți acumulate timp de două secole, de răzbunări împotriva unei reprezentări fără egal a gratuității umane" [Ph. Sollers, *Războiul gustului*].

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

La data de 3 aprilie 1953, în localitatea portugheză Estoril, se stingea din viață, la vârsta de 59 de ani, în urma unui atac de cord, regele Carol al II-lea al României. După aproape 13 ani de exil, având-o alături doar pe controversata sa soție Elena Lupescu, fostul monarh lăsa moştenire un nume regal, disputat ulterior, pe parcursul unei jumătăți de veac, în fața a diferite instanțe judecătoreşti europene. Trei soții, numeroase amante, un descendent regal oficial şi un altul proscris: iată, în câteva cuvinte, viața intimă agitată a regelui Carol.

Originile procesului de față trebuie căutate într-o căsătorie morganatică încheiată la Odessa în anul 1918 şi într-o hotărâre a Tribunalului Ilfov din anul 1919; "odiseea" judiciară a continuat în Lisabona anului 1954, oraş al cărui tribunal a trebuit să stabilească, pentru prima dată, dacă Mircea Grigore Lambrino are calitatea de fiu legitim al regelui Carol al II-lea. A urmat, în 1957, recunoaşterea solicitată unui tribunal din Paris. După ce, în deceniile de comunism, Cortina de Fier a ținut litigiul fraților vitregi la distanță de granițele României, anul 1991 a însemnat învestirea instanțelor române cu o cerere de recunoaştere (*exequatur*).

Procesul este dificil, alambicat, imprevizibil. Problemele de drept internațional privat şi de procedură civilă sunt numeroase, determinând întârzieri mari în soluționarea litigiului. Este suficient să spunem că se află pe rol de mai bine de un deceniu, timp în care trei instanțe de diferite grade au pronunțat cinci hotărâri. Cu toate acestea, finalul nu pare foarte aproape.

Ne aflăm în fața uneia dintre acele pricini în care, oricum s-ar înclina balanța, "adevărul" este judecat în contumacie. Procesul acesta este emblematic inclusiv pentru evoluția politică a democrației în România: se va vedea că, în special în primii săi ani, aspectele strict juridice au fost eclipsate de scandaluri cu implicații politice, fapt ce a şi

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

condus la o serie de recuzări ale judecătorilor, determinând decizia Curții Supreme de Justiție de a încredința judecata în primă instanță unui alt tribunal decât cel inițial învestit. Nu este mai puțin adevărat că României îi lipseşte o solidă jurisprudență de drept internațional privat (exceptând poate arbitrajul comercial), iar doctrina s-a preocupat prea puțin de analiza aprofundată a numeroaselor probleme de interpretare ridicate de această ramură a dreptului.

În ce ne priveşte, ar fi excesiv să ne afirmăm o desăvârşită competență în sesizarea tuturor subtilităților dreptului internațional privat; nu negăm utilitatea oricăror completări sau critici decente şi ne exprimăm maxima disponibilitate de a analiza orice contraargument; pe de altă parte, pentru că obiectivitatea absolută este iluzorie, n-avem de oferit decât o obiectivitate "umană", aservită erorii, nu însă şi relei-intenții. Pentru a contura un tablou global al evenimentelor judiciare, corespunzător exigențelor noastre, ne-am fi dorit, desigur, să putem avea acces la toată legislația română şi străină incidentă în cauză, inclusiv la aceea de la începutul secolului XX; evident, n-a fost posibil şi nu rămâne decât să ne exprimăm regretul pentru eventualele insatisfacții profesionale create.

Trăim încă într-un soi de democrație infantilă, când cuvântul "monarhie" găseşte ecou mai degrabă în viscere decât în sediul rațiunii. Dar, cu toate implicațiile şi convulsiile lui, procesul acesta aparține istoriei României şi orice efort pentru descâlcirea ițelor merită salutat.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

I. Cadrul procesual.

(1) Cererea introductivă.

La data de 7 august 1991 era înregistrată la Tribunalul Municipiului Bucureşti o cerere mai putin obişnuită, ce avea să facă obiectul dosarului nr. 4733/1991, dosar plimbat timp de 13 (treisprezece) ani între diferite instanțe judecatoreşti din România şi nesoluționat irevocabil nici până astăzi.

Paradoxal, cererea conține o singură filă dactilografiată şi creează impresia că soluționarea sa nu ridică deosebite probleme de ordin juridic: petiționarul, Paul Philip de Hohenzollern al României, în calitate de mandatar al tatălui său Carol Mircea de Hohenzollern al României[1] solicită, in temeiul art. 375 C.proc.civ.[2], învestirea cu formula executorie a sentinței din 6 februarie 1955 pronunțată de Secția 1, Camera a II-a civilă a Tribunalului din Lisabona în dosar nr. 234/4/1954.

În motivarea cererii sale, petiționarul arată că se doreşte reglementarea stării civile a lui Carol Mircea de Hohenzollern, "prin trecerea în certificatul de naştere, la poziția tată, a regelui Carol al II-lea al Romaniei"[3]; un al doilea motiv este acela de "a culege eventualele drepturi patrimoniale ce-i revin ca urmare a recunoasterii si in România a

[1] Aici este vorba de o stângăcie, corectată ulterior de instanță: calitatea de parte în proces îi aparținea, evident, lui Carol Mircea de Hohenzollern al României, iar nu mandatarului său, cum se poate înțelege din formularea cererii.

[2] La data introducerii cererii era încă în vigoare art. 375 C.proc.civ., cu următorul conținut: "(1) Hotărârile judecătoreşti date în țări străine nu se vor putea executa în România, decât după ce Tribunalul Municipiului Bucureşti sau tribunalul județean în a cărui rază teritorială vor avea a se executa, va încuviința printr-o hotărâre dată cu citarea părților, învestirea acelor hotărâri cu formulă executorie. (2) Această cerere nu se va putea încuviința decât dacă aceste hotărâri sunt date de tribunalele competente şi sunt rămase definitive, dacă nu se calcă legile de ordine publică ale României şi dacă între amândouă statele este reciprocitate de executare".

[3] Într-adevar, certificatul de nastere aflat la dosar, eliberat pe numele lui Mircea-Grigore Lambrino, nascut la 8 ianuarie 1920 la Bucuresti, atesta doar numele mamei: Lambrino Ioana Maria Valentina (mai cunoscută ca "Zizi" Lambrino), rubrica numelui tatalui fiind liberă.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

hotarârii Tribunalului din Lisabona”[4]. În final, petiționarul menționează că hotărârea Tribunalului din Lisabona a fost recunoscută şi învestită cu formulă executorie şi de către Tribunalul Marii Instanțe din Paris, astfel că prințul Carol Mircea Grigore al României a putut culege bunurile din succesiunea regelui Carol al II-lea, în calitate de fiu.

Petiționarul solicita citarea în proces, pentru opozabilitate, a doi intimați: Mihai de Hohenzollern (este numele prin care petiționarul înțelegea să îl identifice pe fostul rege Mihai I de România[5]), domiciliat în Elveția, şi prințesa Elena a României[6], domiciliată, potrivit cererii, în Spania (este vorba, evident, de o eroare, dat fiind că adresa indicată de petiționar este din localitatea Estoril, care se află în Portugalia).

Cererea este însoțită de traducerile în limbile franceză şi română ale hotărârii pronunțate în Portugalia şi de traducerea în limba română a hotărârii Tribunalului Marii Instanțe din Paris. Se fixa termen de judecată la data de 7 ianuarie 1992.

La primul termen de judecată s-au prezentat apărătorul petiționarului şi apărătorul unuia dintre intimați (Mihai de Hohenzollern), acesta din urmă precizând că a fost împuternicit doar pentru studierea dosarului. Instanța a constatat că procedura de citare

---

[4] Se poate observa că, deşi titlul acestui studiu sugerează o procedură de *exequatur*, cererea este formulată în termeni echivoci, lăsând senzația unei duble naturi: recunoaşterea hotărârii străine (prin reglementarea stării civile a petiționarului, în sensul recunoaşterii ca fiu legitim al regelui Carol al II-lea) şi încuviințarea executării în România a hotărârii străine (constând în valorificarea drepturilor patrimoniale în calitate de moştenitor). Nu vom califica acum cererea, dar subliniem că distincția prezintă importanță din punctul de vedere al legii. Pe de altă parte, imprecizia terminologică este doar aparentă, dat fiind că s-a respectat, la data introducerii cererii, art. 375 C.proc.civ., care nu distingea între “recunoaştere” şi “încuviințarea executării”. De aceea, sugerăm ca termenul “exequatur” din titlu să fie interpretat *lato sensu*, în lumina abrogatelor dispoziții ale art. 375 C.proc.civ.

[5] Respectand cronologia procesului, vom utiliza deocamdata numele indicat de reclamant. Raționamentul din partea introductivă a fost valabil doar pentru titlu şi a fost determinat de necesitatea ca, indiferent de evoluția procesului, titlul prezentei lucrări să rămână acelaşi.

[6] Persoana vizată este Elena Lupescu, cea de-a treia soție a regelui Carol al II-lea. După divorțul de prințesa Elena (fiica regelui Constantin al Greciei şi a reginei Sofia, sora kaiserului Wilhelm al II-lea al Germaniei), mama regelui Mihai I de România - divorț pronunțat la 22 iulie 1928, la cererea prințesei Elena -, Carol s-a căsătorit, la 3 iulie 1947, cu Elena Lupescu. El i-a acordat titlul de Alteța-Sa Regală Prințesa Elena de România. Căsătoria, încheiată în Brazilia, a fost destul de ciudată, dar la 12 septembrie 1947 a fost validată de un judecător brazilian. Ulterior, cei doi şi-au stabilit domiciliul în Portugalia, unde au trăit până la sfârşitul vieții.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

nu a fost legal îndeplinită cu cei doi intimați, dat fiind că la dosar nu se restituise dovada de citare. De asemenea, aparatorul intimatului Mihai de Hohenzollern a aratat ca prințesa Elena a României a fost în mod greşit chemată în judecată, în calitate de intimată, dat fiind că nu mai era în viață.

Tribunalul Municipiului Bucureşti a acordat un nou termen, pentru trei motive: neîndeplinirea procedurii de citare cu intimatul Mihai de Hohenzollern, indicarea de către petiționar a eventualilor succesori ai prințesei Elena a României şi modificarea cererii principale, în sensul formulării acesteia de către Carol Mircea Grigore de Hohenzollern în nume propriu.

(2) Modificarea cererii.

La data de 16.01.1992 s-a depus la dosar, de către apărătorul petiționarului, precizarea că are calitatea de petiționar Carol Mircea Grigore Lambrino[7], ca parte în procesul soluționat de instanța din Portugalia. Se arăta, totodată, ca în hotărârea de exequatur[8] pronunțată de Tribunalul Marii Instanțe din Paris "a fost scoasă din cauză Prințesa Elena a României (ex Elena Lupescu) pentru lipsa de calitate procesuală pasivă". Petitionarul aprecia că această soluție se impune şi în procesul în curs, "deoarece Prințesa Elena a României, vaduva fostului rege Carol al II-lea al României a decedat fără o succesiune legală, lasând numai o moştenitoare testamentară în persoana doamnei

[7] Iată, avocatul de atunci al petiționarului nu era nici el consecvent în indicarea numelui clientului său, astfel că poate fi mai uşor înțeleasă dificultatea în care ne aflăm, din acest punct de vedere.

[8] Pentru a evita orice posibilă confuzie, trebuie să arătăm că termenul "exequatur" are două accepțiuni: una diplomatică şi alta specifică procedurii civile. Accepțiunea diplomatică este stabilită prin art. 12 pct. 1 al Convenției din 24 aprilie 1963 de la Viena cu privire la relațiile consulare (la care România a aderat prin Decretul nr. 481 din 20 decembrie 1971; Convenția a fost publicată în B. Of. Nr. 10 din 28 ianuarie 1972) şi constă în aceea că "şeful de post consular este admis să-şi exercite funcțiile printr-o autorizație a statului de reşedință denumită <exequatur>". Evident, nu cu această semnificație este folosit termenul în studiul de față, ci cu sensul specific procedurii civile, acela de recunoaştere şi executare a hotărârilor judecătoreşti pronunțate într-o țară străină. Există şi o a treia semnificație a termenului *exequatur*, fără legătură cu latura juridică: prin acest termen este desemnat şi documentul ce permite episcopilor catolici conducerea bisericii şi publicarea bulelor papale.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Monica Urdărianu (născută Cook), soția domnului Ernest Urdărianu, domiciliată la Estoril (Portugalia)".

La termenul din 9 iunie 1992, intimatul a solicitat rectificarea încheierii anterioare, în sensul ca numele petiționarului să fie trecut Mircea Grigore Lambrino, astfel cum figurează pe certificatul de naştere, iar numele intimatului să fie trecut Mihai de România, astfel cum rezulta din procura legalizată de Notariatul din Nyon.

Evident, petiționarul se opune, prezentând o copie a paşaportului său englez eliberat pe numele: *Prince Carol of Hohenzollern, Prince of Romania*. Tribunalul Bucureşti încuviințează cererea intimatului şi dispune rectificarea încheierii din 7 ianuarie 1992, în sensul ca petentul sa fie citat sub numele de Carol Mircea Grigore Lambrino. Singurul motiv care justifica aceasta masură, consemnat ca atare în încheiere, este lipsit de consistență: se invoca faptul ca precizarea depusa la 16 ianuarie 1992 de catre petitionar indica numele Carol Grigore Mircea Lambrino.

Bizar este faptul că instanța a ales o solutie hibridă, optând pentru un nume care nu corespunde nici certificatului de naştere (Mircea-Grigore Lambrino, fără prenumele Carol), nici paşaportului. Ca atare, conform încheierii, părțile în proces urmau a fi Carol Mircea Grigore Lambrino - petent, Mihai de România şi Monique Urdărianu - intimați. Se fixează termen la 8 decembrie 1992.

La data de 7 decembrie 1992, petiționarul depune la dosarul cauzei un certificat de deces în limba portugheză şi traducerea sa legalizată în limba română, care atestă că, la data de 29 iunie 1977, prințesa Elena a României, văduva Regelui Carol al II-lea al României, a murit de uremie la vârsta de 75 de ani.

De asemenea, intimata Monique Urdăreanu, moştenitoarea testamentară a prințesei Elena, expediază o adresă prin care înştiințează Tribunalul Municipiului Bucureşti că acceptă hotărârea Tribunalului din Lisabona, "aşa cum Prințesa Elena însăşi a acceptat verdictul". Intimata comunica, de asemenea, refuzul său de a răspunde altor întrebări sau de a se implica în procesul din Bucureşti.

Din punct de vedere procedural, se poate considera că ne aflăm în fața unui act de *achiesare* la pretențiile petiționarului, deşi intimata nu se referă expres la eventuala soluție din procesul de la Bucureşti, ci doar recunoaşte şi acceptă hotărârea pronunțată la Lisabona.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(3) Întâmpinarea.

La termenul din 8 decembrie 1992, reprezentanții intimatului Mihai de România depun la dosar o întâmpinare; aceasta nu conține un veritabil răspuns la cererea petiționarului, ci cuprinde cinci cereri:

a) petiționarul era invitat să precizeze "de când şi de ce poartă prenumele de Carol, absent din actul său de naştere, şi denumirea <al României>, de asemenea absentă";

b) i se pretinde petitionarului să depună hotărârea portugheză în copie oficială, învestită cu formula executorie în țara de origine;

c) să fie din nou citată intimata Monique Urdărianu, întrucât "luarea ei de poziție nu este tradusă în limba română, nici autentificată";

d) se solicita ca mandatarul petiționarului - Paul Phillip Lambrino - să depună în original un exemplar al procurii sale;

e) în fine, se arăta că, dată fiind abrogarea art. 375 C.proc.civ. prin art. 165 din Legea nr. 105/1992[9], petiționarul "are sarcina de a dovedi dacă există reciprocitate de recunoaştere a efectelor hotărârilor între Portugalia şi România", conform art. 167 lit. c) din Legea nr. 105/1992.

Intimatul a solicitat, in cadrul şedintei de judecata, ca petiționarul să depună la dosar si certificatul de căsătorie al mamei sale, "din care să rezulte - după cum menționează încheierea de şedință - că este fiul legitim al părților"[10] (!?).

Continuă, de asemenea, bâlbâielile instanței în privința stabilirii numelui petitionarului. De data aceasta, judecatorii optează pentru eliminarea şi a prenumelui Carol, urmând ca petiționarul să stea în proces sub numele înscris în certificatul de naştere: Mircea Grigore Lambrino. Se acordă termen la 11 mai 1993.

---

[9] Intimatul se află în eroare: art. 375 C.proc.civ. n-a fost abrogat prin art. 165, ci prin art. 183 din Legea nr. 105/1992.

[10] Neglijența în consemnare şi în redactarea încheierilor de şedință este deja o trăsătură definitorie a grefierilor de şedință, ca şi superficialitatea judecătorilor în verificarea acurateții acestor documente. În textul de față, efectul este ilar: se înțelege că instanța doreşte prezentarea unui certificat de căsătorie din care să rezulte că Mircea Grigore Lambrino este fiul legitim al regelui Mihai I de România şi al lui Monique Urdărianu (acestea fiind părțile în proces), enunț de o evidentă absurditate.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

La data de 1 februarie 1993, Paul Phillip de România (mandatarul petiționarului) depune la dosar documentele solicitate de intimat: scrisoarea în original a intimatei Monique Urdăreanu, însoțită de traducerea legalizată în limba română, sentința în limba portugheză a Tribunalului din Lisabona (legalizată de Ministerul Afacerilor Externe din Portugalia) şi traducerea legalizată a acesteia în limba română.

La rândul său, intimatul depune la dosar o serie de acte: extras din registrul stării civile al oraşului Sinaia, nr. 77 din 27 septembrie 1914, privind decesul regelui Carol I; certificatul de deces ("actul de moarte") al regelui Ferdinand I din 20 iulie 1927, înscris de asemenea în registrul de stare civilă al oraşului Sinaia; actul de moarte al reginei Maria din 18 iulie 1938; buletinul de naştere al principelui Mihai, înscris în registrul de stare civilă al Familiei Regale; o hotărâre nr. 2 din 1 decembrie 1926 a Tribunalului Civil de primă instanță al Departamentului Seine, "pronunțată în acțiunea intentată de mama petiționarului, Ioana Lambrino, împotriva lui Carol Caraiman[11] (fost prinț mostenitor al Romaniei), pretinsul tată al petiționarului".

Cu acelaşi prilej, intimatul Mihai de România solicită instanței să-l oblige pe petiționar la depunerea unor acte suplimentare: copia legalizată a certificatului de căsătorie a prințului moştenitor Carol cu Ioana Lambrino, precum si copia legalizată a sentinței nr. 1 din 8 ianuarie 1919 a Tribunalului Ilfov, "care a stat la baza sentinței portugheze ce se cere învestită cu formula executorie".

La termenul din 11 mai 1993 au loc doua evenimente importante. Unul constă, bineînțeles, într-o modificare a numelui uneia dintre părți: intimatul Mihai de România devine Mihai I de România, iar în privința petiționarului înregistrăm, deocamdată, o aparentă consecvență: Mircea Grigore Lambrino. Al doilea eveniment este acela că, dată fiind poziția sa clar exprimată în scris (din motive necunoscute, se evită cuvântul

[11] Este vorba de regele Carol al II-lea. La data de 28 decembrie 1925 el a semnat un act prin care renunța "în mod definitiv şi irevocabil la toate drepturile, titlurile şi prerogativele de care, în virtutea Constituției şi a Statutului familiei regale, m-am bucurat până azi ca principe moştenitor al României şi ca membru al familiei domnitoare". Renunțarea era determinată de pasiunea lui Carol pentru Elena Lupescu; renunțarea a fost acceptată, iar "guvernul român i-a îndeplinit cererea de a avea un nou nume; era acum dl. Carol Caraiman. Carol şi-a luat numele de Caraiman după piscul din apropiere de Sinaia" [a se vedea P. D. Quinlan, *Regele playboy: Carol al II-lea de România*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2001, p. 121].

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

"achiesare"), instanța apreciază că "nu mai este necesară citarea intimatei Monique Urdărianu".

(4) Cererile de recuzare. Soluția Curții Supreme de Justiție.

La termenul din 15 iunie 1993, apărătorul petiționarului formulează o cerere de recuzare a unuia dintre judecătorii din complet, pe motiv că "şi-a manifestat în repetate rânduri sentimentele de preferință pentru Regele Mihai, referitor la drepturile acestuia de prim născut al fostului Rege Carol al II-lea". Se considera că respectivul magistrat "şi-a spus părerea cu privire la pricina ce se judecă", fiind îndeplinită astfel cerința art. 27 pct. 7 C.proc.civ. pentru admiterea cererii de recuzare.

Prin încheierea din 16 iunie 1993, cererea de recuzare este respinsă, cu motivarea sumară că "nu sunt îndeplinite condițiile prevazute de art. 27 pct. 7 C.proc.civ.". Considerând soluția nelegală, la data de 29 iunie 1993 petiționarul depune la dosar o *cerere de recuzare împotriva tuturor judecătorilor Tribunalului Municipiului Bucureşti*, în baza art. 27 pct. 7 (citat anterior) şi 9 ("dacă există vrăjmăşie între el [judecătorul – n.n.], soțul sau una dintre rudele sale până la al patrulea grad inclusiv şi una din părți, soții sau rudele acestora până la gradul al treilea inclusiv") C.proc.civ.

Mărturisim că nu am înțeles exact în ce consta această "vrăjmăşie", iar instituția ce s-ar fi potrivit mai degrabă motivelor invocate de petiționar era *strămutarea*. Instanței nu-i ramâne altceva de făcut decât să dispună scoaterea cauzei de pe rol şi înaintarea sa la Curtea Supremă de Justiție, în vederea soluționării cererii de recuzare[12].

Prin încheierea nr. 1704/15 iulie 1993, pronunțată în dosar nr. 1802/1993, Curtea Supremă de Justiție admite cererea de recuzare formulată de petiționarul Mircea Grigore Lambrino şi trimite cauza, spre soluționare, *la Tribunalul județean Teleorman*. Pentru a

[12] Potrivit art. 30 alin. 2 C.proc.civ., "în cazul când din pricina recuzării nu se poate alcătui completul de judecată, precum şi în cazul când recuzarea priveşte pe toți judecătorii unei instanțe, aceasta se judecă de instanța la care se îndreaptă calea de atac respectivă". Exprimarea textului este defectuoasă, întrucât lasă impresia că, în astfel de cazuri, cererea de recuzare este o cale de atac. Evident, nu este vorba de aşa ceva, iar legiuitorul a încercat să spună că recuzarea se judecă de către instanța ierarhic superioară. Cum la data respectivă nu existau Curțile de apel, singura instanță în măsură a se pronunța asupra cererii de recuzare a tuturor judecătorilor unui Tribunal era Curtea Supremă de Justiție.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

pronunța această soluție, Curtea Supremă a reținut susținerea petiționarului că "atât conducerea tribunalului, cât şi unii judecători, contravenind statutului profesional, manifestă tendința de a politiza actul de justiție" şi, ca atare, "la Tribunalul Municipiului Bucureşti nu se poate constitui un complet care să soluționeze obiectiv cauza". Se poate observa că inclusiv motivarea Curții Supreme de Justiție este tipică instituției strămutării[13].

Şi un amănunt interesant: în încheierea Curții Supreme apare o nouă modificare de nume: intimatul Mihai I de România devine Mihai de Hohenzollern. Amănuntul nu este lipsit de importanță, pentru că va constitui cauza unor noi tergiversări: la data de 7 decembrie 1994, când dosarul se afla deja pe rolul Tribunalului Teleorman, la Curtea Supremă de Justiție se depune o cerere de îndreptare a erorii materiale din dispozitivul încheierii nr. 1704/1993, în sensul de a se înlocui numele Mihai de Hohenzollern cu Mihai I de România.

Cererea de îndreptare a erorii materiale este soluționată abia la data de 7 martie 1995, prin încheierea nr. 760, în sensul admiterii sale. Curtea constată că "dintr-o eroare materială, în cuprinsul încheierii nr. 1704 din 15 iulie 1993 pronunțată în dosarul nr. 1802/1993 al Curții Supreme de Justiție – secția civilă, numele intimatului pârât s-a consemnat Mihai de Hohenzollern în loc de Mihai I de România, cum apare în actele dosarului de fond". Se părea că procesul poate fi, în sfârşit, judecat.

„Dona Elvira, vara arhidiaconului Don Matheo de Burgos, şi fiica lui Ferran Rodriguez de Villarmentero, era logodită cu un cavaler şi cavalerul îi dădu ca dar de logodnă haine, giuvaeruri şi un catâr împodobit. Dar maritagiul nu se făcu şi cavalerul ceru damei toate lucrurile câte i le dăduse ca dar de nuntă, pentru că nu mai era cuvenit să i le dea; şi veniră dinaintea lui Don Diego Lope de Faro, care era *adelantado* de Castilia şi îşi spuseră cuvintele cavalerul şi arhidiaconul Don Matheo, care era avocatul damei. Şi judecă Don Diego că dacă va recunoaşte dama că a sărutat şi îmbrățişat pe cavaler, după promisiune, să păstreze toate darurile de nuntă; şi din contra, dacă dama nu

[13] Potrivit art. 37 alin. 2 C.proc.civ., strămutarea pricinii se mai poate cere pentru motive de bănuială legitimă sau de siguranță publică. Bănuiala se socotește legitimă de câte ori se poate presupune că nepărtinirea judecătorilor ar putea fi ştirbită datorită împrejurărilor pricinii, calității părților ori vrăjmăşiilor locale.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

va recunoaşte că a îmbrăţişat şi sărutat pe cavaler, după logodnă, să dea îndărăt tot ce a primit. Dama nu voi să recunoască că a fost sărutată sau îmbrăţişată şi înapoie tot ce i se dăduse".

P. Grădişteanu, *Femeia dinaintea legii*, Dreptul nr. 90/1872

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

II. Originile procesului. Situația de fapt.

"*Adevărata istorie a aristocrației oferă pretutindeni o imagine în care orgoliul este asociat cu un egoism neruşinat*" (Johan Huizinga, *Amurgul Evului Mediu*).

(1) Introducere. Casa regală a României.

În anul 1866, la vârsta de 27 de ani, prințul Carol de Hohenzollern devenea domnitorul (ulterior regele[14]) unei țări întinse pe 120.973 km^2, cu o populație de aproape 4.500.000 de locuitori - România[15]. Motivul principal pentru care România opta atunci pentru o dinastie străină a fost, se spune, dorința "consolidării statului național modern" şi a "definitivării independenței absolute" prin alianța cu o influentă Casă regală a Europei[16]. Nu este mai puțin adevărat însă că România de la jumătatea secolului al XIX-lea era o țară agricolă, înapoiată, măcinată de corupție şi de conflicte, iar soluția principelui străin probabil că era chiar unica viabilă[17].

Carol I s-a născut la Sigmaringen, la data de 20 aprilie 1839, ca fiu al prințului Carol Anton de Hohenzollern şi al Iosefinei, născută ducesă de Baden. Se spune că familia de Hohenzollern – Sigmaringen ar fi una dintre cele mai vechi Case domnitoare

---

[14] România a fost proclamată regat în 1881, după cucerirea independenței.

[15] Conform art. 1 al Constituției de la 1866, "Principatele-Unite-Române constituie un singur stat indivisibil, sub denumirea de România".

[16] A se vedea S. Neagoe, *De la Alexandru Ioan I la Carol I*, în prefața volumului *Memoriile Regelui Carol I al României (de un martor ocular)*, vol. I, Ed. Scripta, Bucureşti, 1992, p. 5.

[17] In latura anecdotică a gradului de (sub)dezvoltare a României se situează descrierea de către Hannah Pakula a primei vizite a regelui Carol I la București: "Prințul Karl a vrut să ştie unde se găseşte şi i s-a spus că în fața palatului regal. Karl a privit clădirea şi crezând că n-a înțeles bine, a mai întrebat: <<Care palat ?>> Călăuza lui, stânjenită, a trebuit să-i arate o chichineață aşezată față-n față cu un fel de corp de gardă şi o şatră de țigani, cu porcii tăvălindu-se în noroi" - citat extras din E. Behr, *<<Sărută mâna pe care n-o poți muşca>> (Românii şi Ceauşeştii: Investigația unui blestem al istoriei)*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999, p. 53.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ale Europei, presupunându-se că "cel mai îndepărtat străbun ar fi fost contele Thassilo de Suabia ce trăia pe la anul 800"[18].

Deşi caracterizat ca "morocănos, bătrânicios şi lipsit de umor", se admite că regele Carol I "s-a dovedit un inovator şi un gestionar remarcabil, un negociator răbdător şi la urma urmelor un mare rege, dacă nu chiar unul popular"[19]. Totuşi, în timpul domniei sale, România a fost confruntată cu prima criză dinastică. Constituția de la 1866, considerată a fi una dintre cele mai avansate din Europa, prevedea că "puterile constituționale ale Regelui[20] sunt ereditare, în linie coborâtoare directă şi legitimă a Majestății Sale Regelui Carol I de Hohenzollern Sigmaringen, din bărbat în bărbat prin ordinul de primogenitură şi cu exclusiunea perpetuă a femeilor şi coborîtorilor lor. Coborîtorii Majestății Sale vor fi crescuți în religiunea ortodoxă a Răsăritului" (art. 82).

Principiul primogeniturii a rămas literă moartă în cazul lui Carol I. La 3/15 noiembrie 1869 el s-a căsătorit cu Elisabeta de Wied, cu care a avut o fetiță, Maria, născută în 1870. Copilul avea să moară de scarlatină, patru ani mai târziu.

Întrucât Carol şi Elisabeta n-au mai avut alt copil s-a impus aplicarea art. 83 alin. 1 din Constituția vremii: "In lipsă de coborâtori în linie bărbătească ai Majestății Sale Carol I de Hohenzollern Sigmaringen, succesiunea Tronului se va cuveni celui mai în vîrstă dintre frații săi sau coborâtorilor acestora, dupe regulile statornicite în articolul precedent" (deci tot după principiile masculinității şi primogeniturii).

Pentru că fratele mai mare al lui Carol, principele Leopold de Hohenzollern şi fiul mai în vârstă al acestuia au refuzat succesiunea la tronul României, soluția a fost găsită în persoana principelui Ferdinand, al doilea fiu al lui Leopold. Ferdinand s-a stabilit în România la 19 aprilie/1 mai 1889; a fost încadrat în ierarhia militară şi a primit "lecții de limba română, de istoria şi geografia României, a fost pus în contact cu realitatea diversă a țării"[21].

---

[18] S. Neagoe, *op.cit.*, p. 12.
[19] E. Behr, *op.cit.*, p. 52.
[20] Deşi în forma sa inițială Constituția din 1866 vorbea despre "Domn" şi "Măria Sa Principele", am redat textul astfel cum a fost modificat în 1884, când a fost pus în acord cu titlul de Rege.
[21] In acest sens, I. Scurtu, *Regele Ferdinand*, Ed. Garamond, Bucureşti, p. 10.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Descris plastic ca "un tânăr de ispravă, cumplit de timid, cu urechile mari şi clăpăuge, pasionat de religie, de lecturi, de botanică … şi de poveşti amoroase fără complicaţii"[22], Ferdinand a anticipat oarecum destinul fiului său Carol al II-lea, trăind o dramă sentimentală: deşi dorea să se căsătorească cu Elena Văcărescu, a întâmpinat opoziţia fermă a lui Carol I, care i-a cerut să aleagă între aceasta şi tron[23].

Există şi aici o dispută juridică interesantă: unele surse pretind că Statutul Casei Regale stabilea obligaţia *implicită* pentru membrii acesteia de a se căsători cu persoane aparţinând unor familii domnitoare străine[24], altele că exista în Constituţie un text expres care interzicea moştenitorilor regali să se însoare cu romînce[25]. Avem serioase rezerve în privinţa corectitudinii punctelor de vedere citate: probabil că, în această privinţă, textul Statutului Casei Regale era la fel de obscur ca şi cel al Constituţiei, care nu interzicea expres regelui sau succesorilor săi căsătoria cu o româncă, întrucât ereditatea era stabilită pe linie masculină, "cu exclusiunea perpetuă a femeilor şi coborîtorilor lor".

Cert este că Ferdinand a fost nevoit să cedeze presiunilor şi să încheie o căsătorie pe placul regelui Carol I. La 29 decembrie 1892/10 ianuarie 1893, în castelul de la Sigmaringen al familiei de Hohenzollern, Ferdinand s-a căsătorit cu Maria de Edinburgh, nepoata reginei Victoria a Marii Britanii[26].

Primul născut al cuplului Ferdinand – Maria a venit pe lume la 15 octombrie 1893 şi a fost botezat în credinţa ortodoxă la 29 octombrie, primind numele Carol (este vorba, desigur, de viitorul rege Carol al II-lea).

Totuşi, căsătoria dintre Ferdinand şi Maria nu a fost una fericită, diferenţa de temperament determinând răcirea rapidă a relaţiilor; Maria a avut, de altfel, numeroase relaţii extraconjugale, astfel că există serioase dubii în privinţa paternităţii unora dintre

[22] E.Behr, *op.cit.*, p. 53.
[23] I. Scurtu, *op.cit.*, p. 11.
[24] *Idem*, p. 11. Nu ştim ce înţelege autorul prin "a stabili implicit", întrucât nu redă textul care l-a dus la această concluzie.
[25] E. Behr, *op.cit.*, p. 53.
[26] Alintată Missy, Maria Alexandra Victoria era fiica ducelui Alfred de Edinburgh şi Saxa – Coburg – Gotha şi a Mariei Alexandrovna, singura fiică a ţarului Alexandru al II-lea al Rusiei.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

copiii cuplului regal. C. Argetoianu[27] susținea că "progenitura noastră regală se împărțea în trei categorii: într-un prim grup - Carol şi Elisabeta[28] - copii incontestabili ai regelui Ferdinand, într-un al doilea - Marioara[29] şi Nicolae[30] dubioşi - şi, singură de felul ei, Ileana[31], iarăşi fără nici o îndoială fiica lui Barbu Ştirbey".

Sursele istorice nu îl descriu pe Carol al II-lea în termeni foarte măgulitori; într-o sinteză "negativistă", este caracterizat drept "foarte rapace, inteligent, viclean, încăpățânat, infatuat, perfid, laş, neloial, meschin, destul de cult, superficial, spiritual, nestatornic, influențabil, cinic, fanfaron, având un gust deosebit pentru fast şi o înclinație bolnăvicioasă spre desfrâu şi aventură"[32]. Nuanțările sunt totuşi necesare: Carol a avut profesori recrutați dintre celebritățile vremii, figura cea mai ilustră fiind aceea a lui Nicolae Iorga. A beneficiat de instrucție militară, vorbea cursiv franceza, germana şi engleza, era pasionat de botanică, artă şi tehnologie, mama sa Maria văzând în el "un lider înnăscut"[33].

În 1914 a făcut parte din Regimentul I al gărzii imperiale din Potsdam, iar după intrarea României în război Carol a fost înaintat la gradul de locotenent-colonel al armatei române şi i s-a încredințat, în 1917, conducerea regimentului "Vînători de munte".

Este regimentul pe care avea să-l părăsească intempestiv, în 1918, plecând la Odessa pentru ceea ce regina Maria a numit "tragedia familiei".

---

[27] Citat în P. Dogaru, *Casa Regală, femeile fatale, masoneria şi dictatorii secolului XX*, Ed. Aldo Press, Tritonic, Bucureşti, 2002, p. 29.
[28] Elisabeta (1894 – 1954), principesă a României, regină a Greciei. In 1921 s-a căsătorit cu principele George al Greciei, rege al Greciei în perioada 1921-1924. A divorțat în 1934 (conform P. Dogaru, *op.cit.*, p. 29, nota nr. 81).
[29] Marioara (Mignon – Maria) (27 decembrie 1899/8 ianuarie 1900 – 1961), principesă a României, regină a Iugoslaviei din 1922 (*Idem*, nota nr. 82).
[30] Nicolae de Hohenzollern (1903 – 1977), principe al României, regent, general de Corp de armată, viceamiral. In 1937 a fost exclus din familia domnitoare (*Idem*, p. 15, nota nr. 7).
[31] Ileana (1909 – 1991), principesă a României. Căsătorită întâi cu Anton de Habsburg, apoi cu Stefan Isarescu. In februarie 1948 a părăsit România, stabilindu-se în SUA, unde s-a călugărit sub numele de Maica Alexandra (*Idem*, p. 29, nota nr. 83).
[32] A se vedea P. Dogaru, *op.cit.*, p. 15.
[33] In acest sens, P.D. Quinlan, *Regele playboy: Carol al II-lea de România*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2001, p. 36-37.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(2) Căsătoria morganatică.

Nu este foarte clar cum a cunoscut-o Carol pe Zizi Lambrino; se spune că ar fi remarcat-o încă din anul 1913, la o petrecere dată de Alexandru Marghiloman, ocazie cu care "s-au simțit pentru prima oară puternic atraşi unul de celălalt"[34]. De asemenea, asupra datei de naştere a acesteia, sursele sunt controversate: unii[35] pretind că s-a născut în 1898 (puțin probabil), alții[36] în 1896, iar alții[37] că la data căsătoriei ar fi avut 26 de ani, ceea ce înseamnă că s-ar fi născut în 1892.

Se afirmă că familia Ioanei Maria Valentina Lambrino era aristocratică şi îşi revendica origini greco-bizantine, având îndepărtate legături de rudenie cu familia Brâncoveanu şi cu Alexandru Ioan Cuza[38].

Idila a fost ignorată de familia regală, pentru că nimeni nu şi-a închipuit că una dintre aventurile lui Carol se poate finaliza în mod dezastruos, cu o căsătorie. Insă Zizi Lambrino nu concepea alt deznodământ al relației lor, iar Carol însuşi era convins că a întâlnit marea iubire a vieții. In memoriile sale, Ioana povesteşte că a fost cerută în căsătorie în iunie 1918, ocazie cu care a primit de la Carol o verighetă[39].

Carol era totuşi conştient că familia regală n-ar fi permis niciodată această căsătorie, astfel că a fost nevoit să studieze posibilitatea de a se căsători legal în lipsa consimțământului părinților săi. Legea română nu îi oferea multe şanse; art. 49 C.civ. prevedea că încheierea căsătoriei trebuie precedată obligatoriu de îndeplinirea unor formalități de publicitate: "viitorii soți vor face declarațiunea proiectului de căsătorie ofițerului stării civile care îl va publica înaintea uşii bisericii enorie şi la uşa casei comunale". Publicația trebuia să cuprindă numele, profesia şi domiciliul viitorilor soți, precum şi numele, profesia şi domiciliul părinților (art. 49 alin. 2 C.civ.). Potrivit art. 50

[34] Paul al României, *Carol al II-lea, Rege al României*, Ed. Holding Reporter, Bucureşti, 1991, p. 25.
[35] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 58.
[36] Paul al României indică anul 1896 în arborele genealogic schițat la începutul cărții citate supra.
[37] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 42.
[38] Paul al României, *op.cit.*, p. 25.
[39] In acest sens, Paul al României, *op.cit.*, p. 28.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

alin. 2 C.civ., căsătoria nu putea fi încheiată decât "după 10 zile libere de la publicațiune".

Aceste formalități de publicitate făceau imposibilă proiectata căsătorie a lui Carol cu Zizi Lambrino, mai ales că familia regală putea uza cu deplin succes de instituția *opoziției la căsătorie*, reglementată şi aceasta de Codul civil. Opozițiile la căsătorie se comunicau ofițerului stării civile, care era obligat să le înscrie în "registrul de publicațiune". Competența soluționării opoziției aparținea instanței judecătorești, iar ofițerului stării civile îi era interzisă celebrarea căsătoriei până la anularea opoziției. Art. 54 C.civ. consacra două modalități alternative de anulare a opoziției: a) retragerea sa de către cel care a formulat-o; b) hotărârea instanței.

Mai mult, Carol era şi ofițer superior al armatei române, iar în legislația României exista şi o Lege din 12 martie 1900 asupra căsătoriilor militare. Potrivit acestei legi, ofițerii nu se puteau căsători decât prin autorizația scrisă a autorității militare superioare[40]. Totuşi, sancțiunea pentru încheierea căsătoriei fără autorizație nu era nulitatea, ci ofițerul în culpă era "considerat ca demisionat şi şters din controalele armatei" (art. 11 din Lege).

Dat fiind că toate aceste formalități impuse de legea română făceau ca proiectul său de căsătorie să devină nerealist, Carol s-a oprit asupra unei soluții imprudente: fuga din România şi încheierea căsătoriei în afara granițelor țării, sub auspiciile unei legislații mai indulgente. Asupra modului cum s-au petrecut lucrurile trebuie să dăm din nou credit surselor istorice: după cum se reține în sentința de anulare a căsătoriei, Carol a părăsit România în ziua de 27 august 1918[41]; era însoțit de Zizi Lambrino şi de un anume Henry Serdici, prieten al lui Carol. La rându-i, Serdici avea intenția de a se căsători în Rusia, astfel că le-a oferit lui Carol şi Ioanei un excelent travesti: le-a procurat paşapoarte care atestau că sunt frații lui; pretextul era că îl însoțesc în Rusia pentru a asista la căsătorie.

Călătoria n-a fost scutită de dificultăți: la un moment dat, automobilul lor s-a împotmolit în noroi şi au fost nevoiți să-şi continue călătoria cu trenul. La graniță, Carol a

[40] Ca amănunt picant, menționăm că Legea căsătoriilor militare prevedea că, pentru obținerea autorizației, ofițerul trebuia să îndeplinească o condiție ce pare astăzi absurdă: să justifice moralitatea viitoarei soții.
[41] Se pare că data exactă este 20 august 1918 (P. Dogaru, *op.cit.*, p. 44; Paul al României, *op.cit.*, p. 30).

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

fost recunoscut de un ofițer german[42] şi, înțelegând că teatrul ar fi fost inutil, şi-a declinat identitatea şi a solicitat să-i fie permisă continuarea călătoriei. Comandantul german al regiunii, generalul Zeidler, le-a permis să plece şi chiar le-a rezervat camere la un hotel din Odessa.

Un preot rus a acceptat să-i cunune, stabilind data nunții la 31 august 1918, în catedrala ortodoxă Pokrovskaia (Bunavestire). Conform surselor istorice, în ajunul căsătoriei Ioana a fost victima unei intoxicații alimentare; însă, deşi acuza o senzație generală de rău, n-a renunțat la căsătorie: "Când au ieşit din hotel, rochia de mireasă era bine ascunsă de un impermeabil; Ioana purta şi ciorapi obişnuiți, ca pentru mers la plimbare. In buzunarul pardesiului, Carol ascunsese o pereche de ciorapi şi nişte pantofi albi de bal. (…) In biserică se afla doar o mână de credincioşi, între care prințesa Kropotkin. Ioana a fost condusă într-o încăpere unde şi-a pus tradiționala cunună de lămâiță şi şi-a schimbat ciorapii şi pantofii"[43].

La ceremonie n-au asistat decât puține persoane; istoricul german Joachim von Kurenberg, citat de P.D. Quinlan, pretinde că "maiorul von Kessler, comandantul forțelor de ocupație germană de la Odessa, precum şi primarul local au dat o mână de ajutor la pregătirea nunții, cel din urmă luând chiar parte la ceremonie. Kurenberg a mai menționat că Serdici şi un om de afaceri din Hamburg, care era un ofițer în rezervă din personalul lui Kessler, au jucat rolul de martori"[44]. De asemenea, alte surse[45] menționează că "trei ofițeri dintre care unul chiar fiul preotului" au avut calitatea de martori la căsătorie.

[42] Se aflau într-o regiune a Rusiei ocupată de trupele germane.
[43] Paul al României, *op.cit.*, p. 32.
[44] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 62.
[45] Paul al României, op.cit., p. 32.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Ce invenție singulară mai e şi căsătoria! Singulară şi curioasă, pentru că ea presupune un act imediat. Şi cel mai decisiv dintre demersurile umane, deşi o tiranie mai geloasă decât cea a căsniciei omul nu cunoaşte în viața sa. Un act decisiv, deci, şi care trebuie îndeplinit imediat. Dar fără ca acest lucru să însemne că o căsnicie e o treabă simplă. În complexitatea-i, ea îți pune în față un mare echivoc. Cine are apetit pentru carnea de țestoasă ştie că gustul acesteia nu se deosebeşte de cel al altui fel de carne. Tot aşa, căsătoria are gustul oricărei alteia, şi, la fel ca țestoasa, se mişcă enervant de încet. O aventură este o întreprindere mai simplă, în timp ce căsătoria...! Este ea, căsătoria, ceva păgân, ceva creştin, ceva divin, monden, burghez ori doar are câte puțin din toate acestea? Explică ea acel *Wahlverwandschaft*[46] pe care-l simt sufletele când au ajuns la unison? Este ea datorie, asociere, convenință, obicei sau câte puțin din toate acestea? Să condamnăm, cu această ocazie, muzica unui muzicant oarecare sau pe cea a unui organist? Ori a amândurora? Cine este îndreptățit să rostească discursul oficial şi să-i înscrie pe soți în registrul stării civile: preotul sau ofițerul stării civile? Trebuie ea celebrată cu surle şi trâmbițe sau în discreție totală? Sunt unii soți care preferă trâmbițele, imaginându-şi că în acest fel s-ar face auziți în căsnicie. Dragii mei prieteni, eu cred că cel mai bun lucru pe care-l avem de făcut în asemenea ocazii este ca, în locul cadoului de mariaj şi al felicitărilor, să le dăm celor doi soți câte un avertisment, iar căsătoriei - două avertismente, pentru că şi unii şi alții trăiesc cu capul în nori!

S. Kierkegaard, *Banchetul (In vino veritas)*

[46] Afinitate electivă.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

III. Anularea căsătoriei.

> "*Justiția Vechiului Regim era complicată, încurcată, lentă şi costisitoare; erau defecte importante fără îndoială, însă nu se întâlnea niciodată în cazul său servilismul față de putere, lucru care reprezintă cea mai rea formă a venalității*" (Alexis de Tocqueville, *Vechiul Regim şi Revoluția*).

Printr-o telegramă lipsită de orice menajament, Carol l-a anunțat pe regele Ferdinand că "am luat în căsătorie pe Zizi Lambrino", întrebând dacă le este permisă întoarcerea în țară.

Căsătoria a bulversat nu numai familia regală, ci întreaga viață politică, producând o agitație previzibilă. Marghiloman, şeful guvernului, era categoric în a solicita îndepărtarea lui Carol din familia regală, însă a întâmpinat opoziția fermă a lui Brătianu, ale cărui calități oratorice au fost decisive în "a-i câştiga pe toți" de partea opiniei că principele Carol poate fi convins să revină asupra căsătoriei, iar dinastia - salvată. Ca atare, Carol a fost "condamnat" de regele Ferdinand "la 75 de zile de detenție, la o mănăstire izolată, în apropiere de Bicaz, Horaița. Asupra prințului, aflat într-o destul de confortabilă detenție, au exercitat presiuni de anulare a căsătoriei: generalul Alexandru Averescu, colonelul canadian Joe Boyle, amantul de atunci al reginei-mamă, şi însuşi regele Ferdinand"[47].

[47] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 46. Aceeaşi sursă precizează că Zizi Lambrino i-a consultat pe avocații Henri Suțu şi Matei Cantacuzino, care au asigurat-o că mariajul era perfect

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Carol nu a rezistat presiunilor decât până la 24 noiembrie 1918 când, într-o scrisoare adresată lui Brătianu, afirma că nu se va opune la anularea căsătoriei de la Odessa[48]. Se pare că acordul lui Carol a fost însă numai formal, el neavând intenția reală de a renunța la căsătoria cu Zizi Lambrino. Spectrul catastrofei s-a conturat când Ioana a rămas însărcinată. "Carol, care avea trei obiective: păstrarea coroanei, a soției şi a copilului, a stopat printr-o scrisoare patetică tentativa de avort a morganaticei sale soții, socotind copilul aflat <<pe drum>> ca un <<fruct al pasiunii>> comune"[49].

1. *Sentința.*

Formal, cererea de anulare a căsătoriei a fost înaintată Tribunalului Ilfov de către Ministerul public.

Tribunalul Ilfov, secția a III-a civilă şi corecțională, întrunit "în secret şi fără să-i consulte pe Carol sau pe Zizi"[50], a adoptat sentința civilă nr. 1 din 8 ianuarie 1919, cu următorul conținut:

"Având în vedere acțiunea intentată de D-l prim-procuror al tribunalului Ilfov cu adresa nr. 38459/918 şi înregistrată la nr. 14203 din 18 decembrie 1918, prin care cere anularea căsătoriei savârşită în taină la Odesa, de A.S.R. Principele Carol cu Domnişoara Ioana Lambrino;

Având în vedere că D-l prim-procuror cere anularea zisei căsătorii, ținând seama de dispozițiunile art. 173 C.civ., care arată că orice căsătorie, care s-ar fi făcut în taină şi nu s-a celebrat înaintea ofițerului de stare civilă competinte, se poate ataca de însuşi soțul,

---

valabil din punct de vedere legal, "dar unul dintre jurişti o avertizează că regele putea obține orice hotărâre din partea justiției".

[48] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 69. Interesant este că atât familia regală, cât şi liderii politici, păreau a împărtăşi convingerea că, pentru anularea căsătoriei, era suficient să nu întâmpine nici o opoziție din partea lui Carol. Altfel, problema eventualei respingeri a acțiunii în anulare de către judecători nu şi-o punea nimeni - indiciu evident al "receptivității" regretabile a justiției în fața aşa-ziselor "rațiuni de stat".

[49] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 47.

[50] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 70. Autorul comite o eroare, arătând că sentința de anulare ar fi aparținut Curții Supreme.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

de către tată şi mamă, de către ascendenţi şi de către toţi aceia care au la aceasta un interes actual şi de către Ministerul public;

Având în vedere că acţiunea în chestiune se întemeiază pe dispoziţiunile art. 49, 50, 61 si 151 Cod civil român şi 25, 26 Cod civil rus, care cer ca orice căsătorie să se celebreze în public înaintea ofiţerului stării civile al domiciliului uneia din părţile care se însoţesc, să fie precedată de publicaţiuni şi un extras de pe publicaţiune se va afişa pe uşa casei comunei unde îşi au domiciliul viitorii soţi, care va rămâne afipt timp de zece zile, iar căsătoria se va celebra în casa comunală, de ofiţerul stării civile, după expirarea termenului de zece zile libere de la publicaţiune, în prezenţa martorilor, dresându-se cuvenitul act;

Având în vedere că este necontestat în fapt că, în ziua de 27 august 1918, A.S.R. Principele Carol părăseşte ţara, fără a comunica cuiva acest lucru şi se duce la Odesa cu Domnişoara Ioana Lambrino, cautând a-şi ascunde personalitatea, atât la ieşirea din ţară, cât şi la Odesa, unde a descins în cel mai strict incognito la hotelul Bristol, iar la 31 august 1918, adică după patru zile de la sosire, se căsătoreşte cu Domnişoara Ioana Lambrino, în biserica Pocrovski din localitate;

Din extractul de pe registrul de căsătoriţi, aflat în copie legalizată la dosar, se constată că această căsătorie s-a celebrat de un preot, în biserica mai sus arătată, numai în prezenţa martorilor soţilor şi nu s-a făcut nici la noi în ţară şi nici la Odesa publicaţiunile cerute de articolele 49 şi 50 din Codul civil român şi 25, 26 din Codul civil rus, de sub titlul căsătoriei şi care ar fi fost singurul mijloc de a se aduce la cunoştintă în ţară această căsătorie; dar această lipsă de publicaţiune se datoreşte faptului că cu voinţă s-a eludat legea. În aceste condiţiuni contractată căsătoria A.S.R. Principelui Carol cu Domnişoara Ioana Lambrino, D-l prim-procuror al tribunalului Ilfov conchide astăzi cerând să fie declarată nulă pentru lipsa de publicitate, la celebrarea ei, formalitate esenţiala cerută de art. 151 şi 173 Cod civil;

Având în vedere că dat fiind că această căsătorie a fost celebrată în Rusia, chestiunea dedusă în judecată tribunalului este aceea a validităţii ei, din punctul de vedere al formei în raport cu legile respective ale acestei ţări, conform maximei cunoscute “Locus regit actum” şi admise şi de Codul nostru civil;

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Considerând că, deşi după dispoziţiunile art. 174 Cod civil român şi 25, 26 din Codul civil rus, nu se declară nulă căsătoria celebrată fără îndeplinirea formalităţilor publicaţiunilor ce trebuiesc să preceadă orice căsătorie şi prin zisul articol 174 Cod civil se prevede numai că procurorul va provoca în contra ofiţerului stării civile o amendă bănească, totuşi, este netăgăduit, din punct de vedere al principiilor generale de drept ce domină materia căsătoriei, că publicitatea la celebrarea ei este o formalitate esenţială pentru validitate, care este un fapt complex, publicaţiile fiind numai un element al său compus dintr-o serie întreagă de elemente ca: publicaţii, intervenţia ofiţerului stării civile, celebrarea căsătoriei în regula generală la Primarie, admiterea publicului la solemnitate, prezenţa martorilor, iar lipsa acestei publicaţii la celebrarea ei, atrage nulitatea căsătoriei;

Considerând ca fiind necontestat că, căsătoria A.S.R. Principelui Carol, facută în străinătate, n-a fost precedată în ţară de nici o publicaţiune - vezi certificatele oficiilor de stare civilă Nr. 12130/918 al oraşului Iaşi şi 2658/918 al oraşului Roman - şi aceasta numai în scopul de a se omite publicitatea necesară la celebrarea acestei căsătorii în special, în scopul de clandestinitate, pentru a se eluda legea, este isbită de nulitate absolută;

Considerând că această clandestinitate, cu care a fost investită celebrarea căsătoriei A.S.R. Principelui Carol cu Domnişoara Ioana Lambrino, a fost pentru a se eluda legea relativă la publicitate şi aceasta în scopul de a se evita piedicile care desigur s-ar fi născut la realizarea acestei căsătorii, din partea M.S. Regelui, a autorităţii superioare militare, pe temeiul legii asupra căsătoriilor militare din 12 martie 1900, Principele Carol fiind şi militar, cum şi din partea Guvernului Ţării, care s-ar fi opus la căsătorie, contrară spiritului Constituţiunii noastre, care stabilind principiul Dinastiei străine, prin aceasta a exclus ideia unei legături cu o familie românească;

Considerând că din împrejurarea că A.S.R. Principele Carol a plecat în taină, fără ştirea cuiva, la Odesa şi a găsit acolo posibilitatea care desigur I-ar fi lipsit la noi în ţară, ca să I se celebreze căsătoria clandestin, de un preot, în asistenţa numai a unor martori improvizaţi, după cum se vede din extractul actului de căsătorie, aflat la dosar, reiese până la evidenţă că, căsătoria A.S.R. Principelui Carol cu Domnişoara Ioana Lambrino, s-a făcut în taină, în cea mai desăvârşită clandestinitate, eludându-se legea în mod intenţionat, aşa că acţiunea D-lui prim-procuror este pe deplin fondată şi cată a fi admisă.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Pentru aceste motive

În virtutea legii

HOTĂRĂŞTE:

Admite acțiunea D-lui prim-procuror al tribunalului Ilfov, făcută cu adresa Nr. 38459/918 şi înregistrată la Nr. 14203 din 18 Decembrie 1918 şi prin consecință,

Declară nulă căsătoria dintre A.S.R. Principele Carol cu Domnişoara Ioana Lambrino, celebrată la Odesa, la 31 August 1918 şi înscrisă în registrele matriculare, partea II-a despre căsătorii pe anul 1918 sub Nr. 444.

Cu opoziție şi apel.

Dată şi citită în şedință publică, azi 8 Ianuarie 1919".

Hotărârea "n-a fost înregistrată oficial la Bucureşti decât pe 23 aprilie 1919 şi n-a apărut în Monitorul Oficial decât pe 16 mai"[51].

Pentru orice națiune, cea mai de căpetenie instituțiune, principala temelie a statului organizat este, după cum a zis marele Bluntschli, justiția! Printr-însa se înfrâng pasiunile oamenilor. Printr-însa se întemeiază ca dogmă respectarea drepturilor şi chemarea la îndeplinirea datoriilor. Într-însa rezidă întreaga siguranță a statului. Cu pătrunderea-Ți obişnuită şi solicitudinea pentru binele public, ai ştiut, Sire, să faci ca, cu paşi uriaşi, să ajungem acolo, ca judecătoriile trecutului să facă loc magistraturei actuale, în care găsim atâtea ilustrațiuni ale ştiinței dreptului; iar bara, numită odinioară a şicanei şi a zdruncinării drepturilor omului, să se transforme într-o adevărată tribună judiciară, unde procesele sunt reduse aproape şi în mare parte la simpla controversă juridică, grație însemnatei pleiade de jurişti distinşi care alcătuiesc corpul avocaților.

În decursul acestei activități continue, firesc este ca lucrurile să nu stea pe loc, şi, precum preotului i-a trebuit sfântul locaş al bisericii, din care lumea iese cu credința în Dumnezeu, tot astfel magistratului îi trebuie templul, pe frontispiciul căruia să fie scris Dreptate, şi dintr-însul să iasă oricine cu credința în cele trei precepte nestrămutate, în care jurisconsulții romani au concentrat întreaga ştiință a dreptului, adică de a trăi cu

[51] Paul al României, *op.cit.*, p. 60.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

demnitate, de a nu vătăma pe nimeni şi de a atribui fiecăruia ceea ce este al lui.

Discursul domnului Dimitrie Giani, rostit la 15 octombrie 1895, cu ocazia inaugurării „măreţului templu al justiţiei ridicat pe malul drept al Dâmboviţei".

2. *Ce a urmat.*

La 1 august 1919, după ce a fost retrimis în armată, Carol expedia două scrisori: una adresată regelui Ferdinand, cealaltă Ioanei Lambrino. Scrisoarea adresată regelui era, de fapt, o declaraţie de renunţare "la calitatea mea de Principe Moştenitor al Coroanei României atât pentru mine personal, cât şi pentru descendenţii mei, şi la toate avantajele cari îmi sunt recunoscute de Constituţie în această calitate de Moştenitor al Tronului".

Foarte interesant este şi conţinutul scrisorii adresate Ioanei Lambrino: "Vreau ca toată lumea să afle că pruncul care-l porţi în pântece este al meu şi că, în ciuda anulării căsătoriei noastre, mă consider mai departe soţul tău"[52].

Familia regală a refuzat însă recunoaşterea renunţării lui Carol la prerogativele de principe moştenitor, întrucât prinţul Nicolae, fratele lui Carol, nu era privit ca alternativă viabilă. Răbdarea familiei a jucat un rol esenţial întrucât, cu timpul, sentimentele lui Carol faţă de Zizi Lambrino s-au răcit; la 7 ianuarie 1920 (cu doar o zi înainte ca Zizi să dea naştere copilului lor), el le promitea părinţilor "că va renunţa la Zizi pentru ţara sa"[53].

La data de 8 ianuarie 1920, Ioana Lambrino aducea pe lume un băiat "botezat Carol Mircea, după numele tatălui şi după cel al unchiului său, mort la o vârstă fragedă"[54]. După un scandal de presă generat de Ioana[55], Carol a fost convins să plece

[52] Citat în P. Dogaru, *op.cit.*, p. 49.
[53] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 75.
[54] Paul al României, *op.cit.*, p. 56; P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 75. Este vorba, evident, despre reclamantul din procesul ce face obiectul studiului nostru. Deşi se susţine că, la naşterea

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

într-o călătorie în jurul lumii, familia urmărind astfel să provoace deplina uitare a căsătoriei eşuate.

Într-adevăr, nu peste mult timp Carol s-a logodit cu prinţesa Elena a Greciei, viitoarea lui soţie, asigurând-o în scris pe Ioana Lambrino că se simte "învins" şi că nu l-a convins să depună armele decât sentimentul de singurătate.

În schimbul banilor, familia regală i-a cerut Ioanei Lambrino să părăsească, pentru totdeauna, România; realizând probabil că nu mai putea aştepta altceva, a acceptat. S-a stabilit în Franţa, împreună cu fiul său, şi nu s-a recăsătorit niciodată[56].

3. *Analiza juridică a sentinţei de anulare a căsătoriei.*

> Gargantua: *"Am cunoscut în zilele noastre o ţară unde nişte cârtiţe de popi, duşmani ai cununiei, au încercat să ţină sub porunca şi ascultarea lor pe cei uniţi laolaltă ca soţ şi soţie. (…) Legile lumeşti care i-ar înstruni pe popi n-ar fi, după judecata mea, nici mai rele şi nici mai deşănţate decât cele pe care credincioşii înşişi le îndură. Ai spus bine, că nici o lege din lume nu dă voie copiilor să se însoţească fără ştirea şi dezlegarea părinţilor"* (RABELAIS, *Gargantua şi Pantagruel*).

---

sa, a fost "botezat Carol Mircea", certificatul de naştere aflat la dosar este eliberat pe numele Mircea – Grigore Lambrino.

[55] Iritată de inconsecvenţa lui Carol şi, mai ales, de absenţa acestuia de la ceremonia botezului, Zizi Lambrino a publicat în ziarul "Epoca" scrisoarea prin care Carol recunoştea paternitatea copilului.

[56] Partea următoare a studiului nostru va fi dedicată analizei juridice a sentinţei de anulare a căsătoriei.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

În raportul său adresat primului ministru Alexandru Marghiloman la 15/28 septembrie 1918, consulul general al României la Odessa, S. Grecianu, arăta că "la biserica Pokrovskaia, unde s-a celebrat căsătoria Prințului Carol cu Domnişoara Lambrino şi unde m-am transportat astăzi în persoană pentru a vorbi cu protoiereul Saranski, nu se află de asemenea nici un Dosar, căci în Rusia nu există căsătoria civilă, ci numai căsătoria religioasă. Bisericile nu păstrează decât actele de stare civilă transcrise în condica respectivă (naştere, căsătorie, deces) şi în cazul ce ne preocupă am văzut actul original semnat de Alteța Sa Regală de pe care o traducere a fost alăturată la susamintitului meu raport cu Nr. 686".

Transpare din acest document preocuparea autorităților române ale vremii de a găsi o soluție juridică pentru contracararea efectelor nesăbuinței lui Carol. Fiind vorba de o căsătorie încheiată în afara granițelor țării, anihilarea prin forță a efectelor sale nu era deloc simplă, mai ales că se dorea ca actului anulării să i se dea o aparență de legalitate. Probabil că intenția inițială era aceea a explorării oricărei posibilități legale (în sensul descoperirii unui text exploatabil, fie în legislația rusă, fie în cea română) aptă să valorifice opoziția *post factum* a familiei regale la actul rebel al "fiului rătăcitor".

În ce privește "calea rusească", concluziile consulului din Odessa erau deprimante: "Instanța competentă din Rusia pentru atacarea unui act de căsătorie este Consistoriul Duhovnicesc, care însă nu admite anularea unui asemenea act, încât foarte anevoios şi după o îndelungată procedură, numai în cazurile de bigamie dovedită sau de înrudire într-un grad nepermis între cei căsătoriți, ceea ce atrage după sine şi pedepsirea preotului ce a încheiat actul".

În aceste condiții, singura soluție rezonabilă era anularea căsătoriei de către o instanță judecătorească din România, ceea ce implica aplicarea unor norme de drept internațional privat deloc favorabile intențiilor casei regale.

Cum am văzut, instanța aleasă pentru aducerea la îndeplinire a ingratei misiuni a fost Tribunalul Ilfov, iar „inițiativa" a aparținut Ministerului public. Textele de lege reținute ca incidente în cauză de către Tribunalul Ilfov au fost articolele 49, 50, 61, 151, 173 şi 174 Cod civil.

Se ştie că, pentru acest proces, n-au fost citați nici Carol, nici Ioana Lambrino, că judecata a avut loc în şedință secretă şi că nimeni n-a uzat de căile de atac împotriva

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

hotărârii de primă instanță a Tribunalului Ilfov; peste toate acestea, rămâne însă întrebarea esențială: din punct de vedere strict juridic, pe fondul cauzei, sentința a fost sau nu legală? Judecătorii au aplicat legea sau „superioarele rațiuni de stat”? Este adevărat că, filosofic, „adevărul” este un cuvânt extrem de controversat (spune prea puține definiția care îl privește ca pe o simplă „concordanță a cunoştinţelor cu obiectul cunoaşterii”[57]), astfel că trebuie să ne limităm la a-i izola valența juridică, singura relevantă din punctul de vedere al studiului nostru. Chiar şi din acest punct de vedere, este greu manipulabil un termen atât de alunecos, astfel că vom prefera, alături de Hans Kelsen, să verificăm concordanța hotărârii judecătoreşti cu ordinea de drept existentă, pentru că „decizia judecătorească ... este aplicare de drept”[58], fără a ne mai preocupa de pretențioasa raportare la „adevăr”.

3.1. *Aspecte procedurale.*

a) Prima chestiune care ar trebui lămurită este aceea a *calității procesuale active a Ministerului public.* Față de claritatea art. 173 C.civ.[59], dreptul procurorului de a solicita anularea căsătoriei nu poate forma obiectul discuției: „Orice căsătorie, care s-ar fi făcut în taină şi nu s-a celebrat înaintea ofițerului competinte al stării civile, se poate ataca de către însuşi soțul, de către tatăl şi de către toți aceia care au la aceasta un interes actual, precum şi de către ministerul public”.

De altfel, ministerul public avea largi competențe în materie, Codul civil conferindu-i calitatea de a formula acțiunea în nulitate şi în alte câteva cazuri; cu titlu de normă generală, art. 166 C.civ.[60] prevedea că „orice căsătorie contractată în contra

[57] În acest sens, vezi *Dicționar de filozofie*, Ed. Politică, Bucureşti, 1978, p. 16.
[58] H. Kelsen, *Doctrina pură a dreptului*, Ed. Humanitas, București, 2000, p. 295.
[59] Abrogat prin art. 49 al Decretului nr. 32/1954 pentru punerea în aplicare a Codului familiei şi a Decretului privitor la persoanele fizice şi persoanele juridice.
[60] Abrogat prin acelaşi Decret nr. 32/1954.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

dispoziţiunilor cuprinse la art. 127[61], 130[62], 143[63] şi 144[64], poate fi atacată atât de către înşuşi soţii, cât şi de către toţi aceia care au vreun interes la aceasta, precum şi de către ministerul public". Textul art. 172 C.civ. preciza că, în toate cazurile menţionate de art. 166, procurorul „poate şi e dator să ceară nulitatea căsătoriei în timpul vieţii ambilor soţi şi condamnarea lor la despărţire".

b) A doua problemă de procedură vizează *citarea părţilor la proces*; toate sursele confirmă absenţa de la proces a lui Carol şi a Ioanei Lambrino, absenţă determinată, probabil, de lipsa citării. Se poate afirma că procesul a avut un deplin caracter ocult: nu numai că s-a judecat în şedinţă secretă, dar persoanele a căror căsătorie urma a fi anulată n-au fost nici măcar înştiinţate asupra datei şi locului în care vor fi judecate.

Ne aflăm, aşadar, în faţa unui grav viciu procedural al sentinţei de anulare a căsătoriei, întrucât dispoziţiile Codului de procedură civilă de la 1900[65] erau lipsite de echivoc: „Presidentul, îndată ce primeşte petiţia reclamantului chiamă pe părţi la înfăţişare" (art. 71 fraza I). Conţinutul citaţiei era stabilit de art. 72 alin. 1 C.proc.civ.: trebuia pracizată data emiterii citaţiei, ora, ziua şi anul în care părţile erau chemate în faţa instanţei, arătarea instanţei în faţa căreia trebuia să se prezinte, numele şi domiciliul ambelor părţi, precum şi obiectul cauzei.

Ca şi legea actuală, Codul de procedură civilă de la 1900 stabilea şi procedura înmânării citaţiei (art. 74): „Citaţiile se dau sau personei, sau la domiciliul ori reşedinţa personei". În lipsa persoanei citate de la domiciliu, agentul procedural avea obligaţia de a înmâna citaţia unui membru al familiei care locuia cu partea sau, în lipsa acestuia, „unui om de serviciu". Dacă nici una dintre aceste persoane nu era găsită la domiciliu, procedura de citare se putea îndeplini prin afişare („o va lipi pe uşa citatului").

---

[61] „Nu este iertat bărbatului înainte de 18 ani şi femeei înainte de 15 ani să se căsătorească".
[62] „Nu este iertat a trece în a doua căsătorie fără ca cea dintâi să fie desfăcută".
[63] „În linie directă este oprită căsătoria cu desăvârşire între ascendenţi şi descendenţi şi între afinii (cuscrii) de aceiaşi linie, fără deosebirea înrudirei de legiuită sau nelegiuită însoţire".
[64] „În linie colaterală, căsătoria este oprită până la a patra spiţă inclusiv, fără osebirea înrudirei de legiuită sau nelegiuită însoţire, şi între afinii (cuscrii) de aceiaşi spiţă".
[65] Publicat în M.Of., P. I, nr. 281 din 15 martie 1900.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Semnificativ este aspectul că îndeplinirea procedurii de citare era prescrisă „sub pedeapsă de nulitate” (art. 76 C.proc.civ.), ceea ce înseamnă că Tribunalul Ilfov a încălcat în mod esențial procedura judecând cauza fără citarea părților.

c) În fine, o ultimă problemă procedurală ridicată de sentința de anulare a căsătoriei este aceea a judecării cauzei în *ședință secretă*. Codul de procedură civilă de la 1900 stabilea, ca și cel actual, *principiul publicității ședinței de judecată*: „Ședințele vor fi publice, afară de casurile când legea ordonă altfel, sau când discuția publică poate aduce vătămare liniştei publice sau prigonitorelor părți” (art. 86).

Cu toate acestea, în materia divorțului (despărțeniei), Codul conținea o dispoziție derogatorie expresă, în sensul că „În tote pricinile de despărțenie ședința va fi secretă. Asemenea în tote cele-alte pricini dintre soți, dintre rudele de sus și de jos, se va putea ordona ședință secretă, dupe cererea uneia din părți” (art. 99 alin. 1).

Este adevărat că textul se referă în mod expres la despărțenie și, ca orice excepție, ar trebui interpretat în mod strict, fără extindere la cauze cu efecte asemănătoare, însă fraza a doua permite instanței să ordone ședință secretă în orice fel de „pricini dintre soți”. Sigur, aceasta nu a fost tocmai o pricină între soți, ci între autoritatea de stat, pe de o parte, și soții-pârâți, pe de altă parte, însă caracterul secret al ședinței de judecată este cu totul justificat, având în vedere numele soților și imensul scandal la scară națională stârnit de căsătoria lor. Este un caz tipic de pricină „în cari ordinea sau moralitatea publică sunt interesate”, situație în care art. 99 alin. 2 C.proc.civ. permitea instanței să ordone ședință secretă fie la cererea uneia din părți sau a procurorului, fie din oficiu. Problema este că secretul a fost păstrat nu numai față de public, ci și față de soții a căror căsătorie era vizată prin acțiunea ministerului public.

Și atunci însă, ca și în prezent, indiferent dacă judecata se derula în ședință publică sau în ședință secretă, pronunțarea hotărârii avea loc, fără excepție, în ședință publică (art. 99 alin. 3 C.proc.civ.). Această formalitate n-a fost omisă de Tribunalul Ilfov, care în finalul hotărârii menționează: „Dată și citită în ședință publică, azi 8 Ianuarie 1919”.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Eram mai deunăzi într-o comună rurală. Treceam pe lângă casa comunei; era duminica şi multă lume era adunată în jurul casei. Apropiindu-mă, am văzut cu surprindere că primarul era ocupat să judece atât în materia poliţienească cât şi în materia civilă:

Reclamantul se plânge prin grai; Primarul trimite pe un vătăşel sau pe un consilier să aducă pe pârât; hotărârea se pronunţă oral şi se execută imediat. – În materia penală, pune la închisoare, pentru câteva ore, pe culpabil. În materia civilă spune datorului să plătească şi acesta sau plăteşte imediat sau dă garanţia că va plăti într-un termen scurt.

În toate acestea Primarul nu judecă singur, el ascultă părerile oamenilor bătrâni ce se află pe lângă dânsul.

Înaintea acestei procedări aşa de contrarie legii, dar aşa de trebuincioasă nu m-am putut împiedica de a-mi face această reflecţiune, că ţăranii, văzând că noi am făcut legi numai pentru noi, s-au apucat să-şi creeze singuri legi pe care să le poată înţelege şi aplica.

Gr.G. Peucescu, *Jurisdicţiunea tutelară. Prin sate*, Dreptul nr. 53/1873

3.2. *Fondul cauzei.*

3.2.1. Tranziţia de la căsătoria religioasă la căsătoria laică.

„Lucru straniu, Freud este cel care, cu geniul său obişnuit de observator, defineşte adevăratul domeniu al interdictului în societăţile primitive. El constată că e interzis să te căsătoreşti cu femeile produse de grup; deci cu cele mai accesibile, cele constant <<la îndemână>>, dacă se poate spune aşa, cele aflate la dispoziţia tuturor masculilor grupului” (Rene Girard, *Despre cele*

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ascunse de la întemeierea lumii - cercetări întreprinse cu Jean-Michel Oughourlian şi Guy Lefort).

Într-o interesantă lucrare[66], Eugeniu Safta-Romano arată că „din punct de vedere teologic, istoria omenirii coincide cu istoria familiei, aceasta din urmă fiind creația lui Dumnezeu, de unde ideea că familia este de sorginte divină". Asupra întemeierii biblice a monogamiei, autorul aduce un argument de text convingător: „Fiecare (bărbat) să-şi aibă femeia sa şi fiecare femeie să-şi aibă bărbatul său" (I Cor. 7, 2). Căsătoria reprezenta, practic, actul formal al unirii bărbatului cu femeia în fața lui Dumnezeu, act ce avea la bază liberul consimțământ al persoanelor implicate; preotul, ca purtător al cuvântului divin, era singurul în măsură a oficializa uniunea soților prin căsătorie. În creştinism, „orice familie se întemeiază numai prin căsătorie, binecuvântată de Dumnezeu în fața altarului, dar care se fundamentează pe *legătura* dintre bărbat şi femeie"[67]. Această intervenție a divinității conferă „sfințenie" ceremoniei unirii bărbatului cu femeia, de unde concepția că o căsătorie binecuvântată de Dumnezeu trebuie să subziste cât viața celor doi soți, omul nefiind autorizat să despartă „ce a împreunat Dumnezeu".

Nu toată lumea a văzut însă în Dumnezeu un agent matrimonial: „Leon XIII susține că maritagiul civil este o invenție a Necuratului, răspândită printre oamenii nutriți cu perceptele unei filosofii false, corupți şi orgolioşi, disprețuind suveranitatea lui Dumnezeu. Lăsând la o parte exagerațiunea de stil voită a enciclicei înaltului prelat, e necesar să ne întrebăm pe ce îşi întemeiază Biserica dreptul de jurisdicțiune pe care voieşte să-l exercite asupra căsătoriei? Dacă ne suim la originile creştinismului, constatăm cu mirare că nu numai căsătoria n-a fost considerată ca o taină, dar că, din contra, ea era privită cu defavoare de apostoli. Virginitatea, celibatul perpetuu a fost întotdeauna idealul părinților Bisericii. În acesta ei se rezemau pe însăşi autoritatea Fiului Omului, conceput în sânul unei fecioare şi rămas virgin în toată viața lui. Astfel, în scrisoarea către Corinteni, de care face mențiune şi D. Filitis în discursul său, apostolul Pavel, cel mai mare dintre discipolii lui Christos, consultat fiind în privința căsătoriei,

[66] E. Safta-Romano, *Arhetipuri juridice în Biblie*, Ed. Polirom, Iaşi, 1997.
[67] *Idem*, p. 138-139.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

răspunde: <<Bine e ca omul să nu se apropie de muiere... De aceea zic acelora care nu sunt însurați precum și văduvelor că e mai bine să rămâie ca mine>>. Şi mai departe, apostolul adaugă: <<Acela care îşi mărită fata face bine; acela care nu şi-o mărită face încă şi mai bine>>. Aceasta să nu se creadă că era numai opiniunea lui Pavel. După Tertulian căsătoria nu este decât un fel de fornicațiune, iară Athenagor numeşte a doua căsătorie un <<adulter cinstit>>. <<Prin virginitate, zice sfântul Isidor, omul se apropie de îngeri; prin căsătorie, se pune pe aceeaşi linie cu dobitoacele>>".[68]

Ce s-a întâmplat însă până la rânduiala prescrisă de Dumnezeul creştinilor? Georges Dumezil pretinde că, în Roma antică, poate fi susținută coexistența a trei forme de căsătorie: „*confarreatio*, încredințată lui Iupiter şi impusă îndeosebi celor mai înalți funcționari ai statului; *usus*, având efect prin însăşi continuitatea practicării sale; *coemptio*, cumpărarea simbolică a femeii de către soț"[69]. Potrivit lui Gaius, căsătoria prin *usus* constă în locuirea femeii la soțul său, timp de un an, fără întrerupere; „după acest interval, ea trecea în familia soțului, unde primea statutul de fiică. (...) dacă o femeie nu voia să intre în *manus*-ul soțului său prin această procedură, ea trebuia să lipsească de acasă, din an în an, câte trei zile consecutive, întrerupând astfel *usus*-ul din fiecare an". Modalitatea *farreus* „constă într-un sacrificiu special oferit lui Iupiter Farreus; în acest sacrificiu, se aduce o pâine pe alac, *panis farreus*, de unde vine numele de *confarreatio*. În plus, în cursul acestei formalități juridice se îndeplinesc mai multe ceremonii, care au efect însoțite de formule fixe, solemne, în prezența a zece martori". În fine, căsătoria prin *coemptio* presupune o vânzare imaginară, cu o plată mai degrabă simbolică, „în prezența a cel puțin cinci martori, toți cetățeni romani şi puberi, şi a unui *libripens* [cântăritor]".

În antichitatea indiană au fost identificate nu mai puțin de opt modalități de căsătorie: patru în care inițiativa revine tatălui fetei, „care face un dar în întregime gratuit"; unul prin răpire violentă, în care „inițiativa îi aparține în totalitate tânărului" (*raksasa*); modul *gandharva*, „uniune liberă, inițiativa aparține simultan şi în mod egalitar băiatului şi fetei"; modul *asura*, în care „tatăl este vânzătorul, iar ginerele cumpărătorul, aparent după o negociere. Fata, pasivă, este bunul transferat". Există şi un

[68] N. Christescu, *Căsătoria şi reformele propuse*, Dreptul nr. 71/1883.
[69] G. Dumezil, *Căsătorii indo-europene*, trad. Crina Berdan, Ed. Polirom, Iaşi, 2002, p. 17.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

al optulea mod, *paisaca*, al demonilor vampiri, extrem de condamnabil, dat fiind că „un bărbat se împreunează în taină cu o femeie adormită, beată sau nebună”[70].

Astăzi, fixată sub lupa sociologiei, familia îşi pierde aura de sacralitate şi rămâne un simlu cuvânt, „o lozincă”, o „construcție socială arbitrară” apărută într-un anumit stadiu al evoluției şi condamnată să dispară în altul: „familia pe care suntem înclinați s-o considerăm drept *naturală* pentru că se prezintă sub aparența lui *dintotdeauna astfel* este o invenție recentă şi destinată poate unei dispariții mai mult sau mai puțin rapide (cum ne-ar face să credem creşterea ratei de coabitare în afara căsătoriei şi noile forme de legături familiale apărute sub ochii noştri)”[71].

Să ne menținem însă în sfera vechilor legiuiri: preluând imperativele biblice, legislațiile lumii creştine au reglementat amănunțit instituția căsătoriei, conservând inițial privilegiul preoților în celebrarea căsătoriei, autoritatea laică nereuşind să se substituie bisericii decât treptat şi în urma unor semnificative convulsii sociale.

Nici teritoriul românesc n-a fost ocolit de legile evoluției: până la Codul civil de inspirație franceză de la 1864 (în parte, în vigoare şi astăzi), căsătoria era un act religios. De pildă, Codul civil de la 1818 - cunoscut sub numele de „Codul Caragea” - nu reglementa căsătoria, pentru că aceasta era guvernată de normele dreptului canonic, fiind aşadar un act pur religios. Numai biserica avea puterea de a oficia căsătorii, iar „ofițerul stării civile” se confunda cu preotul.

Serviciul de stare civilă, constând în întocmirea şi păstrarea înscrisurilor ce „slujesc spre dovada celor trei mai de frunte întâmplări ale vieții omului, adică a naşterii, însurării şi morții sale” se afla în grija „Mitropolitului şi a episcopilor eparhioți, cari vor priveghia strașnic ca protopopii şi preoții să o săvârşească cu toată scumpătatea cea cerută de pravilă”. Ca regulă comună, înscrierea naşterii, a căsătoriei sau a decesului revenea în sarcina fiecărui preot şi consta din menționarea datei evenimentului, a numelui, domiciliului, vârstei şi ocupației persoanei (persoanelor) vizate; „în urmă se vor iscăli de preot şi de părțile interesate”.

---

[70] G. Dumezil, *op.cit.*, p. 30-31.
[71] P. Bourdieu, *Rațiuni practice. O teorie a acțiunii*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1999, p. 100.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Tranziția de la căsătoria religioasă la cea laică a fost făcută prin Codul civil de la 1864 şi prin Constituția de la 1866, acte normative aplicabile şi cauzei de față. Nu este tocmai simplu de stabilit câtă importanță mai avea ceremonia religioasă odată cu adoptarea Codului civil şi a Constituției, dată fiind ambiguitatea dispozițiilor constituționale consacrate căsătoriei.

Codul civil, având în vedere originea franceză, părea a fi clar în intenția de scoate complet căsătoria de sub tutela bisericii: „Căsătoria se va celebra în public înaintea ofițerului stării civile al domiciliului uneia din părțile care se însoțesc" (art. 151 C.civ.). Constituția adoptată doi ani mai târziu a „uitat" temporar de francofonie (poate din curtoazie față de principele german), preferând a proteja tradiționala ceremonie religioasă: „Actele statului civil sunt de atribuțiunea autorității civile. Întocmirea acestor acte va trebui să precedă întotdeauna benedicțiunea religioasă, care pentru căsătorii va fi obligatore, afară de casurile ce se vor prevedea prin anume lege" (art. 22 din Constituția de la 1866).

Această „benedicțiune religioasă" obligatorie pentru căsătorii pare a sugera că, pentru încheierea valabilă a căsătoriei, era necesară întrunirea *cumulativă* a două condiții: celebrarea laică în fața ofițerului stării civile, urmată de ceremonia religioasă. Totuşi, sensul termenului „benedicțiune" este acela de „binecuvântare", ceea ce poate însemna că Legea fundamentală nu avea neapărat în vedere ceremonia religioasă ca o condiție de validitate a căsătoriei ci, pur şi simplu, respectarea unei tradiții care impunea actul de „binecuvântare" oficiat de un preot[72]. Cu toate acestea, formula imperativă („...care pentru căsătorii va fi obligatore...") sugerează sancțiunea implicită, care nu poate fi decât nulitatea.

Textele citate au determinat intense dispute în doctrina şi jurisprudența vremii, generând o serie de hotărâri judecătoreşti contradictorii. Nu puține au fost vocile, nu numai între jurişti, ci şi între politicieni, care au contestat vehement tendința de abandonare a căsătoriei tradiționale religioase sub influența laicizării din statele de religie catolică. Analizând, într-un articol de specialitate, art. 22 al Constituției, un autor[73] al

[72] Tradiție menținută, de altfel, şi în prezent, după ce a supraviețuit inclusiv deceniilor de comunism, fără nici un fel de „sprijin" legal.
[73] I. G. Săndulescu, *Despre căsătorie*, Dreptul nr. 48/1872, p. 3-8.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

vremii aborda instituția căsătoriei ca pe un „contract mixt", a cărui încheiere valabilă presupune nu numai prezența în fața ofițerului stării civile, ci şi „benedicțiunea religioasă", absența acesteia din urmă atrăgând *nulitatea căsătoriei*. Motivele nu erau doar de ordin juridic: „Venind Codul Civil, Alessandru Ionnu, se facu o inovație în această privință. Rupse cu desavârşire, şi fără motiv, cu biserica, cu moravurile inveterate ale poporului, şi admise sistemul lumei catolice. Dete puterii laice dreptul de a forma căsătoriile: ofițerului stării civile, Primarului. Primarul era destul să se conforme cu Art. 61 si 151 Cod. Civ. şi soții erau, în numele *legii*, uniți. Benedicțiunea religioasă era lăsată la facultatea părților. Înaltă emancipare a conştiinței omului! Cu toată importanța cea filosofică, această inovațiune n-a fost bine primită de Poporul Român, şi nu cunoscu o singură căsătorie care să nu se fi celebrat şi la biserică, atât e de adevărat că se isbise în credințele ortodoxe ale neamului Român, care, ca să mă servesc cu expresiunile bine simțite ale onorabilului D. Scarlatu Fălcoianu, avea datorii de recunoştință către biserică, care i-a conservat în mare parte naționalitatea. Constituția din 1866 înțelese acest spirit de nemulțumire contra Codului Alessandru Ionnu, şi căută a remedia răul; puse Art. 22, care obligă pe soți a merge să primească benedicțiunea religioasă"[74].

Autorul citat afirma, aşadar, că textul constituțional constituia, în fond, un act de reparație morală, semnificând revenirea la tradiția ortodoxă specifică poporului român - „o revenire la moravurile abandonate ale poporului". El citează, în acest sens, şi cuvintele unui politician, un anume domn Blaremberg: „Sistemul mixt, departe de a fi absurd şi impracticabil, este din contra singurul logic, singurul moral. Nimeni nu poate tăgădui că măritişul este un contract civil şi religios, totodată; nimeni nu poate tăgădui că măritişul este unirea persoanelor, ci şi a sufletelor; nimeni, în fine, nu poate tăgădui că el este o taină a bisericii. Înțeleg sistemul electiv în alte materii, nu însă şi în materie de religie. Puteți zice, dacă admiteți măritişul exclusiv civil, că sunteți liberi cugetători, spirite tari, orice, însă încetați de a mai zice că sunteți şi ortodocşi. Nu înțeleg să propuneți sistemul francez, sistem păgân după mine în România".

Urmează, inevitabil, întrebarea: „Legiuitorul în materie de căsătorii n-a pus în Cod teorii speciale asupra nulităților şi se întreabă ce să facă un juristconsult în asemenea cazuri? Răspunde, că trebuie să se pătrundă de spiritul ce a preocupat pe legiuitor şi a

[74] *Idem*.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

vedea dacă regula încălcată era esențială căsătoriei sau de o importanță secundară". Concluzia se impune de la sine: „Benedicțiunea religioasă e impusă părților sub pedeapsa de nulitate a căsătoriei".

Opinia respectivă nu întrunea, însă, unanimitatea. Un semn al diminuării treptate a autorității bisericii a fost dat de orientarea treptată a jurisprudenței, în perioada de după adoptarea Codului civil şi a Constituției din 1866, către laicizarea căsătoriei, ceremonia religioasă fiind lăsată - oarecum împotriva Legii fundamentale - la libera apreciere a soților, sub motiv că nulitatea de ordin constituțional nu era una expresă.

Putem detecta aici o tendință de laicizare a vieții sociale, sub influența legislațiilor moderne ale Europei, justiția vremii asumându-şi o orientare poate impopulară, dar inevitabilă. Vom reda, în acest sens, esența unei hotărâri a aceluiaşi Tribunal Ilfov, absolut neconvingătoare sub aspectul laturii juridice, însă elocventă pentru tendințele de emancipare a justiției „pământene": „Este inexplicabil a crede că legiuitorul prin Constituțiune a voit să retrogradeze şi să supună căsătoria la formalități deja abrogate[75]; art. 22 din Constituțiune nu-l putem considera decât ca un ***desideratum***, iar nicidecum ca un ordin, şi aceasta este atât de adevărat încât acest articol este lipsit de orice sancțiune pentru cazul când dispozițiunile sale nu sunt îndeplinite[76]. Nulitățile de căsătorie, ca toate nulitățile în general prevăzute în cod, fiind de drept strict, nu le putem crea sau aplica prin deducțiune, nici prin analogie sau pe cale de raționament, afară de un text formal, care în specie lipseşte cu totul. Dacă am admite că benedicțiunea religioasă ar fi o condițiune neapărată pentru validitatea căsătoriei, cum am putea zice că această căsătorie ar putea să se desfacă numai prin intervențiunea ofițerului stării civile, atunci când pentru formațiunea, şi prin consecință pentru validitatea sa, a intervenit şi puterea religioasă; şi dacă s-ar admite o asemenea anomalie am ajunge la nişte rezultate pe care legea nu le-a putut avea niciodată în vedere, căci soții, despărțiți numai de puterea civilă, n-ar putea în fapt a mai contracta o nouă căsătorie, deoarece biserica ar putea desigur să refuze

[75] De parcă trebuia raportată Constituția la legile ordinare, iar nu acestea din urmă să fie puse în acord cu Legea fundamentală.

[76] Fals argument, dat fiind că au fost şi sunt nenumărate textele imperative ce nu conțin sancțiuni exprese pentru nesocotirea lor. Tocmai de aceea se vorbeşte despre ***nulitățile implicite***, mai ales că ne-ar fi greu să ne imaginăm o Constituție care să prevadă sancțiuni pentru încălcarea fiecăruia dintre articolele sale.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

celebrațiunea unei noi căsătorii, atunci când dânsa ar considera pe soți ca nedesfăcuți de prima căsătorie. (...) Rezultă dar de aici că Constituțiunea, prin spiritul său eminamente liberal, a lăsat celebrațiunea religioasă la conştiința fiecăruia[77], de aceea nici s-a pus vreo sancțiune art. 22 din Constituțiune. Dacă căsătoria ar fi după Constituțiune un contract mixt, atunci ar trebui să admitem toate impedimentele din codul canonic, care merge până la al 12-lea grad şi care prohibă chiar rudeniile rezultând din botez, şi care după codul civil nu există decât până la al 4-lea grad inclusiv. Şi chiar de s-ar admite că în spiritul şi intențiunea legiuitorului, prin art. 22 din Constituțiune, a fost să determine principiul că căsătoria în esența sa, şi aceasta grație obiceiurilor şi tradițiunilor vechi, nu este un contract pur civil, dar un contract mixt în care pe lângă intervențiunea ofițerului stării civile se mai cere şi benedicțiunea religioasă, totuşi acel articol nu prevede un principiu absolut, ci o excepțiune pentru care se cere o lege posterioară care să determine modul de aplicațiune al acestui principiu şi punerea sa în armonie cu dispozițiunile codului civil. Or, o asemenea lege încă nu s-a făcut, şi dar, în asemenea situațiune, caută a ne referi la principiile generale ale codului civil, care cer pentru validitatea unei căsătorii numai intervențiunea ofițerului stării civile, iar benedicțiunea religioasă ca o formalitate fără sancțiune de lege şi lăsată la aprecierea fiecăruia"[78].

Decizia este, cum spuneam, cu totul discutabilă din punct de vedere juridic, mai ales că nu admite nici măcar caracterul imperativ al normei Constituționale şi leagă producerea efectelor sale de o eventuală lege ulterioară, care n-a mai fost adoptată. Cu toate acestea, practica vremii a dovedit consecvență în conservarea acestei orientări, consacrând constant caracterul „eminamente civil" al căsătoriei şi înlăturând, pe calea interpretării, contradicția dintre normele Codului civil şi cele ale Constituției de la 1866. Se poate afirma deci că actul normativ care a laicizat instituția căsătoriei în România a fost Codul civil de la 1864 (deşi, în fapt, la ceremonialul religios nu s-a renunțat niciodată, chiar dacă acesta şi-a pierdut cu mult timp în urmă aptitudinea de a produce vreun efect de ordin juridic).

---

[77] Dimpotrivă, din art. 22 al Constituției de la 1866 nu rezultă deloc aşa ceva. Textul este, evident, unul *imperativ* („Întocmirea acestor acte va trebui să precedă întotdeauna benedicțiunea religioasă, care pentru căsătorii va fi obligatore..."), iar nu dispozitiv, cum afirmă instanța.

[78] Tribunalul Ilfov I, dec. nr. 540, nov. 20/81, Dreptul nr. 6/1881.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Treptat, şi doctrina a renunțat la susținerea „caracterului mixt" al căsătoriei, la începutul secolului XX pronunțându-se răspicat pentru său caracterul exclusiv civil şi denunțând dur „amestecul primitiv al disciplinei religioase în domeniul disciplinei juridice"[79].

Art. 22 al Constituției de la 1866 era privit ca o simplă eroare de reglementare, ale cărei posibile consecințe nefaste puteau fi evitate de juriști pe calea interpretării: „Astăzi sub imperiul legislației noastre constituționale şi civile, starea civilă în genere şi căsătoria în special este din domeniul exclusiv juridic; şi cu toate aceste influența tradițională a fost atât de precumpănitoare încât în art. 22 al Constituției noastre actuale s-a strecurat o dispoziție care declară obligatorie benedicțiunea religioasă care va consfinți întocmirea actului civil de căsătorie. O asemenea dispoziție nu poate să aibă valoarea decât ca enunțare a unui principiu tradițional care, nefiind pus în concordanță cu dispozițiunile Codului civil (potrivit art. 101, al. final din Constituție), nu poate fi considerat ca o condiție de existență şi de validitate a căsătoriei. Jurisprudența Curții de Casație e stabilită în acest sens"[80].

Curios este că s-a căutat punerea de acord a Constituției cu dispozițiile Codului civil, iar nu invers - astfel cum ar fi cerut-o nu doar o firească logică juridică, ci cum impuneau expres chiar dispozițiile constituționale: „Se vor revisui tote codicele şi legile existente spre a se pune în armonie cu Constituțiunea de față" (art. 131). Argumentul dedus din jurisprudența Curții de Casație este absolut neconvingător.

3.2.2. Căsătoria în sistemul Codului civil de la 1864[81].

„Nuntă este tocmeala unirii bărbatului cu femeia spre facere de copii" (Codul Caragea)

A. Până la definițiile juridice, trebuie remarcat că instituția căsătoriei a stimulat adesea uimitoare construcții filozofice. În memorabila sa lucrare *Despre spiritul legilor*,

[79] În acest sens, Matei B. Cantacuzino, *Elementele dreptului civil*, Ed. All, Restitutio, Bucureşti, 1998, p. 657 (lucrarea a fost publicată, pentru prima dată, în 1921).
[80] *Idem*, p. 657-658.
[81] Vom avea în vedere textele codului astfel cum a fost modificat prin Legea din 15 martie 1906.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Montesquieu se preocupă şi de problemele căsătoriei, încercând să răspundă inclusiv la întrebarea dacă această instituție trebuie guvernată de legile religiei sau de legile civile.

Montesquieu considera că apariția căsătoriei a fost determinată de necesitatea socială ca tatăl să dea curs „îndatoririi naturale de a-şi hrăni copiii": „La popoarele cu adevărat civilizate, tatăl este cel pe care legile, prin ceremonia căsătoriei, l-au desemnat ca atare pentru că ele găsesc în el persoana pe care o caută". Protecția paternă este necesară întrucât „copiii sunt înzestrați cu rațiune, dar ea nu se dezvoltă decât treptat; nu-i de ajuns să fie hrăniți, mai trebuie să fie şi îndrumați". Pe de altă parte, căsătoria îşi dovedea utilitatea pentru asigurarea perpetuării speciei, având în vedere că „legăturile nelegitime contribuie în mică măsură la înmulțirea speciei"[82].

El admitea incidența religiei în materie, pe motiv că încheierea unei căsătorii trebuie raportată în primul rând la climatul moral al unei societăți, religia fiind deci singura în măsură a oferi soluții optime. Aceasta nu excludea, totuşi, orice aplicare a legii civile în raporturile matrimoniale.

Astfel, potrivit lui Montesquieu, „Tot ceea ce se referă la caracterul căsătoriei, la forma ei, la modul de a o contracta, la fecunditatea pe care o aduce, şi care a făcut toate popoarele să înțeleagă că ea era obiectul unei binecuvântări speciale, binecuvântare care, neînsoțind totdeauna căsătoria, depindea de anumite grații divine - toate acestea intră în domeniul religiei. Urmările acestei uniri cu privire la bunuri, donațiile între soți, tot ceea ce are legătură cu noua familie, cu cea din care ea a ieşit, cu cea care trebuie să se nască - toate acestea țin de legile civile"[83].

Kant nu prea s-a preocupat de perpetuarea speciei, cum nu l-a interesat nici asigurarea unui climat adecvat creşterii copiilor, adică principalul argument contemporan al *utilității sociale* a căsătoriei. Nu privea căsătoria nici prin raportare la plăcerea sexuală, ci îi afla izvorul în rațiunea pură. Pleca de la premisa că „***Relațiile sexuale*** (*commercium sexuale*) se referă la întrebuințarea reciprocă a organelor şi facultăților sexuale ale unui om de către altul (*usus membrorum et facultatum sexualium alterius*), şi pot fi ***naturale*** (prin care se pot procrea ființe asemănătoare) sau ***perverse***, care sunt întreținute fie cu o

[82] Montesquieu, *Despre spiritul legilor*, vol. II, trad. Armand Roşu, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1970, p. 123.
[83] Montesquieu, *op.cit.*, p. 216-217.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

persoană de acelaşi sex, fie cu un animal din afara speciei umane...". Procrearea nu apărea deci, practic, decât fie ca efect scontat, fie ca accident al sexului, nu ca *scop* al căsătoriei. Ar fi fost eronat, după Kant, să se considere că scopul unei căsătorii este procreerea: „Relațiile sexuale naturale sunt fie conforme simplei ***naturi*** animale (*vaga libido, venus volgivaga, fornicatio*), fie conforme ***legii***. Cea din urmă este ***căsătoria*** (*matrimonium*), adică unirea a două persoane de sex opus, în vederea posesiunii reciproce a proprietăților lor sexuale, pe toată durata vieții lor. Scopul, de a procrea şi de a creşte copii, poate fi tot un scop pe care natura şi l-a propus, întipărind omului înclinația față de sexul opus; dar omul care se căsătoreşte ***nu ar trebui*** să-şi propună acest scop, căci legătura ar fi nelegitimă în cazul în care capacitățile procreatoare ar înceta, căsătoria trebuind să se dizolve de la sine"[84]. Pe de altă parte, a face din plăcere un scop al căsătoriei era, de asemenea, greşit, căci „contractul matrimonial nu este în funcție de bunul plac ci, după legea umanității este un contract necesar, prin urmare, dacă bărbatul şi femeia vor să-şi folosească reciproc proprietățile sexuale, ei ***trebuie***, în mod necesar, să se căsătorească, necesitate rezultată din legile juridice ale rațiunii pure"[85]. Sintagma „contract matrimonial", ca şi această „folosință reciprocă a proprietăților sexuale" îl indică pe Kant drept adept al *teoriei contractualiste* a căsătoriei.

Privind căsătoria ca pe un raport esențialmente etic, Hegel critică teoria „folosinței reciproce contractuale" a lui Kant, precum şi concepția raportării exclusiviste a căsătoriei la dragoste, „căci dragostea, care este simțire, lasă loc accidentalității sub toate raporturile, o înfățişare pe care eticul nu este îngăduit să o aibă". Ca atare, după Hegel, „căsătoria trebuie mai de-aproape definită ca fiind iubirea juridic-etică (*rechtlich-sittliche*), în felul acesta ceea ce este trecător, capricios şi pur subiectiv, dispărând dintr-însa"[86].

Hegel pare să se îndrepte însă spre mitul platonician al androginului, pretinzând că soții trebuie să tindă la a constitui „o singură persoană", să se lipsească deci, de bună-voie, de individualitate, autolimitându-se pentru a dobândi „conştiința lor substanțială de

[84] I. Kant, *Metafizica moravurilor*, trad. Rodica Croitoru, ediția a doua, Ed. Antaios, Bucureşti, 1999, p. 111.
[85] I. Kant, *op.cit.*, p. 112.
[86] G.W.F. Hegel, *Principiile filozofiei dreptului*, trad. Virgil Bogdan şi Constantin Floru, Ed. IRI, Bucureşti, 1996, p. 170.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

sine" doar în cadrul uniunii matrimoniale. „Căsătoria trebuie considerată *în sine* drept indisolubilă: căci scopul căsătoriei este cel etic, care stă atât de sus, încât orice alt scop este față de el fără putere şi apare subordonat lui. Căsătoria nu trebuie să fie tulburată prin pasiune, căci aceasta îi este subordonată"[87].

Ca atare, singura formă de căsătorie acceptată de Hegel este monogamia, pentru că trebuie să existe acea „dăruire reciprocă neîmpărțită" a personalității.

B. Întrucât trebuie să abordăm vechea reglementare juridică a căsătoriei, specifică primilor paşi pe calea laicizării instituției, am căutat o definiție din doctrina vremii. Matei B. Cantacuzino definea căsătoria ca „un contract între două persoane de sex diferit, încheiat în mod indisolubil, în forma solemnă cerută de lege, cu scop de a crea o stare de familie legitimă"[88]. Cu excepția diferenței de natură juridică, nu există deosebiri esențiale între modalitatea de definire a căsătoriei sub imperiul Codului civil şi aceea guvernată de actualul Cod al familiei[89].

Având la dispoziție atât textele Codului civil, cât şi definiția enunțată, vom căuta să identificăm condițiile de fond şi de formă ale căsătoriei, aplicabile la data stupefiantei căsătorii dintre Carol şi Zizi Lambrino.

a) *Condiții de fond*:

i) Diferența de sex. Deşi în prezent pare extrem de apropiată ziua în care diferența de sex nu va mai fi esențială pentru încheierea valabilă a unei căsătorii, desigur că nu astfel se punea problema la începutul secolului XX. Cum am văzut, prin chiar definiția

[87] G.W.F. Hegel, *op.cit.*, p. 172.
[88] Matei B. Cantacuzino, *op.cit.*, p. 657. Menționăm că astăzi este negat caracterul contractual al căsătoriei, aceasta fiind definită ca "uniunea liber consimțită între un bărbat şi o femeie, încheiată potrivit dispozițiilor legale, cu scopul de a întemeia o familie, şi reglementată de normele imperative ale legii" (I.P. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, Ed. All, Bucureşti, 1996, p. 13).
[89] Iată şi o remarcabilă definiție de secol XIX, preluată de la Aubry et Rau (*Cours de droit civil francais*): căsătoria "este o societate permanentă între două persoane de sex diferit, în scopul de a imprima uniunii lor sexuale şi descendenților, care naturalmente izvorăsc din ea, caracterul moralității".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

sa, căsătoria nu era de conceput decât „între două persoane de sex diferit” - condiție „atât de evidentă încât nu are nevoie să fie accentuată”[90].

ii) Vârsta legală pentru căsătorie. Ca şi actualul Cod al familiei, şi Codul civil de la 1864 stabilea condiții de vârstă minimă pentru încheierea căsătoriei, firești din perspectiva discernământului obligatoriu al celor ce doreau să alcătuiască o familie. Ca şi textul „muzei” legiuitorului român (Codul Napoleon din 1807), art. 127 C.civ. prevedea că „Nu este iertat bărbatului înainte de 18 ani şi femeei înainte de 15 ani să se căsătorească”.

Textul a primit o interpretare oarecum „îngăduitoare” în doctrina vremii, în sensul că nu se pretindea ca vârsta respectivă să fie împlinită, ci „e destul ca bărbatul să fi intrat în al 18-lea an de la naşterea sa, iar femeia în al 15-lea an, pentru ca căsătoria să fie valabilă din punctul de vedere al vârstei”[91].

Deorgarea de la condiția vârstei era admisă cu titlu de excepție, în condițiile art. 128 C.civ.: „Numai Domnul poate da dispense de vârstă pentru motive grave”. Erau considerate motive grave cazuri precum starea de graviditate sau certitudinea că numai încheierea căsătoriei poate asigura persoanei în cauză mijloacele de trai[92].

Sancțiunea pentru încheierea căsătoriei cu încalcarea condiției de vârstă minimă era nulitatea. Aceasta putea fi invocată „atât de către însuşi soții, cât şi de către toți aceia care au vreun interes la aceasta, precum şi de către ministerul public” (art. 166 C.civ.). Nulitatea nu putea fi invocată însă oricând şi în orice condiții; căsătoria „nu se mai putea ataca”: „1. Dacă au trecut 6 luni de când aceşti consoți sau unul din ei au ajuns la vârsta competentă. 2. Dacă femeia care nu avea încă această vârstă, a devenit grea înaintea expirării acelor 6 luni” (art. 167 C.civ.).

iii) Consimțământul la căsătorie. Condiție de esență a căsătoriei, consimțământul era expres cerut de art. 129 C.civ.: „Nu este căsătorie când nu este consimțământ”. Consimțământul era exprimat verbal, înaintea ofițerului stării civile; acesta trebuia să

[90] M.B. Cantacuzino, *op.cit.*, p. 657.
[91] *Idem*, p. 667. Argumentul era acela că legiuitorul român nu a preluat şi termenul *“revolus”* (împliniți) din legea franceză.
[92] M.B. Cantacuzino, *op.cit.*, p. 667.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

primească „declarațiunea fiecărei părți, una după alta, că voiesc a se căsători. El va pronunța, în numele legii, că părțile sunt unite prin căsătorie şi va redacta îndată act despre aceasta" (art. 61 alin. 1 C.civ.)[93].

Totuşi, în doctrină se arăta că un consimțământ verbal exprimat nu este indispensabil, întrucât este posibil ca o persoană, din cauza unei infirmități, să fie în imposibilitatea de a-şi exprima astfel consimțământul. Într-o asemenea situație, s-a admis că se poate exprima consimțământul în orice modalitate, cu singura condiție ca acesta să fie neîndoielnic[94].

Deşi întotdeauna necesar, consimțământul soților nu era întotdeauna şi suficient, întrucât Codul civil impunea, în anumite circumstanțe, şi existența *consimțământului părinților*. Astfel, potrivit art. 131 C.civ., „Băiatul, precum şi fata, cari nu au vârsta încă de 21 de ani împliniți, nu se pot căsători fără consimțământul tatălui şi al mamei". În cazul în care exista dezacord între cei doi părinți, legiuitorul sexist şi discriminatoriu al vremii se declara mulțumit primind doar consimțământul tatălui. Dacă unul din părinți decedase sau se găsea în imposibilitatea de a-şi exprima voința ori avea reşedința necunoscută, pentru încheierea căsătoriei era suficient consimțământul celuilalt părinte (art. 132 C.civ.). Dacă ambii părinți se aflau în vreuna dintre situațiile anterioare, consimțământul era cerut bunicilor ori, în lipsa acestora, tutorelui (art. 133 C.civ.).

S-a arătat că sancțiunea pentru neîndeplinirea condiției vizând existența consimțământului părinților era nulitatea relativă, care putea fi invocată de reprezentanții familiei în ordinea ierarhică în care consimțământul era cerut[95].

iv) Monogamia. Codul civil de la 1864 consacra, evident, căsătoria monogamă, prevăzând că „Nu este ertat a trece în a doua căsătorie fără ca cea dintâi să fie desfăcută" (art. 130). Conform jurisprudenței vremii, „căsătoria contractată în disprețul art. 130

[93] Potrivit jurisprudenței, "omisia, de a se menționa în actul de căsătorie consimțământul soților, nu atrage nulitatea căsătoriei, căci imperfecția actului destinat a proba căsătoria nu poate atinge căsătoria" (C. Apel Buc. S. I dec. din 23 Febr. 1900 C. Jud. 24/1900).
[94] M.B. Cantacuzino, *op.cit.*, p. 665.
[95] M.B. Cantacuzino, *op.cit.*, p. 670.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

C.civil, adică înaintea desfacerei unei alte căsătorii valide, fiind nulă, nu produce nici unul din efectele căsătoriei valabile, dacă nu este contractată de bună credință"[96].

Poligamia constituia şi infracțiune, fiind prevăzută ca atare în art. 271 C.pen. şi era privită ca impediment de ordine publică aplicabil indiferent de naționalitatea şi confesiunea soților[97].

> Dar, este sigur că îndemnând oamenii să se căsătorească, prin simplificarea formalităților căsătoriei, se ajunge la scopul urmărit, adică se vor înmulți căsătoriile? Căsătoria impune soților sarcini şi datorii, care pentru unele caractere sunt foarte dificil de suportat şi perspectiva acestor sarcini opreşte pe mulți să se unească în căsătorie. Pe de altă parte, este loc să ne întrebăm dacă oamenii căsătorindu-se cu înlesnire printr-un simplu acord de voință, nu se vor produce uniuni nepotrivite. Este de temut tocmai că se vor crea căsătorii care nu vor fi paradisuri terestre, şi atunci va putea rezulta o stare de lucruri inversă de aceea pe care D-l ministru al justiției vrea să o remedieze: uniți înaintea legii, soții vor trăi despărțiți în fapt. (...)
>
> Omul căsătorindu-se, va semăna cu o muscă, care a pătruns în casa unui păianjen: îi va fi fost uşor să intre, dar odată ce a intrat, se va zbătea şi va încerca în zadar să scape de legăturile ce îl împresoară. (...)
>
> Să intrăm într-o sală de şedință a tribunalului în zi de divorțuri. Pe condică, 20-30 de divorțuri. Părțile sunt strigate unele după altele, la intervale aproape periodice de 5 minute. Triumfătoare şi vesele, vin să facă un pas înainte, să câştige o fază din cele multiple care le conduce la scopul final. Dacă partea nu e diligentă şi nu calculează bine mersul procedurii, afacerea este pierdută şi trebuie să o ia de la început. Dacă a observat bine, după o cale lungă şi obositoare, soseşte unde a vrut. Am presupus că între soți există un acord tacit, apărătorul în proces nu face nici o opunere sau face o opunere slabă şi de formă. Alteori, jocul e mascat sub o îndoită acțiune de divorț din partea soților. Dar iată că intră în sală un avocat care a fost ministru şi după el un altul care n-a fost, dar o să fie. Avocații stagiari se întreabă din ochi ce e, iar judecătorii se pregătesc pentru o şedință prelungită. Este divorțul D-lui X, mare proprietar, mare funcționar sau persoană foarte cunoscută. Talentații avocați, fără concursul ştiinței dreptului, ci numai în puterea talentului lor, vor încerca să împiedice ca unul

[96] Trib. Dâmb. 536/1905, în G.T. Ionescu, *Adnotațiuni la Codul Civil*, Ed. Librăriei Leon Alcalay, Bucureşti, 1908, p. 54.
[97] M.B. Cantacuzino, *op.cit.*, p. 668.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

din soți să piardă o situație câştigată sau se vor face ecoul sentimentelor de gelozie ale clientului lor, cerând tribunalului consfințirea divorțului.

G.C. Cristescu, *Proiectul de lege pentru simplificarea formalităților căsătoriei şi divorțul*, Dreptul nr. 15/1906

b) *Condiții de formă*:

i) Formalitățile premergătoare. Publicitate şi opoziție.

În sistemul Codului civil de la 1864, căsătoria trebuia „precedată de o publicațiune; viitorii soți vor face declarațiunea proiectului de căsătorie ofițerului stării civile care îl va publica înaintea uşii bisericii enorie şi la uşa casei comunale" (art. 49 alin. 1). Declarația soților nu trebuia să îndeplinească vreo condiție specială de formă, fiind admisibilă inclusiv declarația verbală.

„Publicațiunea" încheiată de ofițerul stării civile trebuia să cuprindă „prenumele, numele, profesiunea şi domiciliul ambilor viitori soți, calitatea lor de majori sau minori şi prenumele, numele, profesiunea şi domiciliul taților şi mamelor. Acest act va mai coprinde şi ziua, locul şi ora în care s-au făcut publicațiunile; el se va înscrie pe un singur registru care va fi numerotat şi parafat precum este prescris la art. 28 şi care, la finele anului, urmează a se depune la grefa tribunalului de întâia instanță" (art. 49 alin. 3 C.civ.).

Legea impunea ca un extras al actului de publicațiune să fie afişat pe uşa Casei comunei de domiciliu a viitorilor soți, unde trebuia să rămână timp de 10 zile. Căsătoria nu se putea încheia decât după trecerea unui termen de 10 zile de la îndeplinirea formalităților de publicitate. În cazul în care căsătoria nu se încheia în termen de un an de la îndeplinirea acestor formalități, trebuia reluată întreaga procedură a publicității.

Opoziția era definită în doctrină ca „actul prin care o persoană, în puterea unei misiuni ce-i este conferită de lege, încunoştiințează cu autoritate pe ofițerul de stare civilă de a amâna celebrarea căsătoriei proiectate până când Justiția se pronunță"[98].

[98] M.B. Cantacuzino, *op.cit.*, p. 663.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Existau două categorii de persoane care aveau calitatea de a formula opoziție: unele care nu erau ținute de invocarea unor motive, fiind suficient dezacordul lor la încheierea căsătoriei (părinții şi ascendenții viitorilor soți, în ordinea ierarhică în care erau chemați să-şi exprime acordul la încheierea căsătoriei[99]); altele care nu aveau acest drept decât pe baza unor motive limitativ prevăzute de lege (de pildă, „persoana legată prin căsătorie cu una din părțile contractante", potrivit art. 153 C.civ.). Nu aveau dreptul la opoziție nici descendenții unuia dintre viitorii soți, nici Ministerul public (chiar dacă acesta din urmă invoca motive de nulitate a căsătoriei)[100].

Opoziția se redacta în două exemplare, din care unul se comunica părților (viitorilor soți), iar celălalt ofițerului stării civile. „Ofițerul stării civile va trece pe scurt, în registrul de publicațiune, toate opozițiunile" (art. 53 C.civ.). Oponentul era dator să indice calitatea în care formulează opoziția, domiciliul, locul în care căsătoria urma a fi încheiată şi motivele opoziției, sub sancțiunea nulității (art. 157 C.civ.).

Dacă se formula opoziție, ofițerului stării civile îi era interzis să celebreze căsătoria până la retragerea opoziției de către persoana care a formulat-o sau, după caz, până la anularea opoziției prin hotărâre judecătorească (art. 54 alin. 1 C.civ.). Doctrina reținea că efectul suspensiv al opoziției nu opera decât dacă aceasta îndeplinea condițiile prevăzute de lege - „când ea e regulat formată, când emană de la o persoană în drept să o facă, şi când ea, emanând de la o persoană în afară de părinți şi ascendenți, e bazată pe unul din motivele limitativ determinate de lege"[101].

Cererea de anulare a opoziției trebuia soluționată de instanță în termen de 10 zile, potrivit dispozițiilor art. 158 C.civ.

ii) Procedura încheierii căsătoriei.

Localitatea în care se încheia căsătoria era, potrivit art. 60 C.civ., localitatea de domiciliu a unuia dintre viitorii soți, localitate ce putea fi identificată prin aceea că unul

[99] Evident, aceştia erau scutiți de motivarea opoziției numai dacă era necesar consimțământul lor la încheierea căsătoriei, deci dacă vreunul din soți nu avea 21 de ani.
[100] M.B. Cantacuzino, *op.cit.*, p. 663-664.
[101] M.B. Cantacuzino, *op.cit.*, p. 664.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

din soți a avut acolo reşedința continuă, timp de 6 luni. Evident, doctrina a remarcat că această regulă nu excludea domiciliul oficial („de drept comun") al unuia dintre soți[102].

Căsătoria trebuia celebrată „în public", de către ofițerul stării civile de la domiciliul unuia dintre soți (art. 151 C.civ.). Atribuțiile ofițerului stării civile erau prevăzute de art. 61: „În ziua hotărâtă de părțile ce voiesc a se însoți, după expirarea termenului de publicațiune, ofițerul stării civile, în casa comunală, în prezența a doi martori, rude sau străini, va da citire părților în persoană a actelor sus-menționate, relative la statul civil al părților şi la formalitățile căsătoriei şi le va citi art. 194, 195, 196 din capitolul VI al titlului „Despre căsătorie, despre drepturile şi datoriile respective ale soților"; el va întreba pe viitorii soți, precum şi persoanele care autorizează căsătoria, de vor fi de față, să declare dacă s-a făcut vreun contract de căsătorie, şi, la caz de afirmativă, data acestui contract, precum şi numele şi reşedința autorității care l-a autentificat. Ofițerul stării civile va primi după aceasta declarațiunea fiecărei părți, una după alta, că voiesc a se căsători. El va pronunța, în numele legii, că părțile sunt unite prin căsătorie şi va redacta îndată act despre aceasta".

Aşadar, proba căsătoriei se făcea cu acest „act de căsătorie" înscris în registrul stării civile, în lipsa căruia „nimenea nu poate reclama titlul de soț şi efectele civile ale căsătoriei" (art. 176 C.civ.)[103].

Actul de căsătorie trebuia să cuprindă următoarele mențiuni obligatorii:

„1. Prenumele, numele, profesiunea, etatea, locul de naştere şi domiciliul fiecăruia dintre soți;

2. De sunt majori sau minori;

3. Prenumele, numele, profesiunea şi domiciliul taților şi mamelor lor;

4. Consimțământul taților şi al mamelor sau al tutorelui în cazurile cerute de lege;

---

[102] M.B. Cantacuzino, *op.cit.*, p. 672.

[103] Potrivit unei decizii din epocă, "după art. 176 codul civil, căsătoria se dovedeşte cu actele de celebrarea ei trecute în registrele de stare civilă, afară de cazurile excepționale când registrele nu au existat, când s-au pierdut, sau când au fost ținute în mod neregulat, în care cazuri se poate dovedi şi prin martori, conform art. 33 codul civil. Prin urmare, nu săvârşeşte nici un exces de putere tribunalul, când admite proba cu martori pentru dovedirea unei căsătorii când constată neregularitatea registrelor din certificatul comunei" (Cas. I, 19 martie 1913, în C. Hamangiu, *Codul civil adnotat*, vol. I, Ed. All Beck, Restitutio, 1999, p. 216).

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

5. Publicațiunile din diferite domiciliuri;

6. Opozițiunile, de ar urma nişte asemenea, revocarea acestora sau mențiunea că nu s-a arătat opoziţiune;

7. Declarațiunea părților contractante că se iau de soți, şi pronunțarea unirii lor de către ofițerul public;

8. Prenumele, numele, etatea, profesiunea şi domiciliul fiecărui din martori, precum şi declarațiunea de sunt rude sau afini a soților, de ce anume parte şi grad;

9. Declarațiunea ce s-a făcut asupra interpelațiunii prescrise de articolul precedent, că a urmat sau nu contract de căsătorie, şi pe cât se va putea, data contractului, de există, precum şi numele şi locul reşedinței autorității care l-a autentificat" (art. 62 C.civ.).

Acestea sunt, pe scurt, principalele condiții de fond şi de formă cerute de Codul civil de la 1864 pentru încheierea valabilă a căsătoriei. Arătam însă că prințul Carol n-a încercat să încheie în România căsătoria cu Ioana Lambrino, conştient fiind că opoziția familiei îi transformă proiectul în pură utopie. Alegerea unei țări în care ceremonia religioasă era singura formalitate cerută pentru încheierea valabilă a unei căsătorii pune problema examinării punctului de vedere al legii române asupra valabilității unei asemenea căsătorii.

Cum am văzut, Tribunalul Ilfov a calificat căsătoria de la Odessa drept lovită de nulitate, însă examinăm legalitatea acestei hotărâri judecătoreşti tocmai pentru că planează serioase suspiciuni asupra libertății de apreciere a judecătorilor. Nu ne preocupă aici argumentele de oportunitate sau de context politic, ci doar măsura în care legea română sancționa o căsătorie încheiată în străinătate de cetățeni români, după regulile țării străine. Urmează deci o incursiune în dreptul internațional privat.

3.2.3. Căsătoria în străinătate. Validitate.

Norma de drept internațional privat aplicabilă în cauză era şi ea inserată în Codul civil de la 1864 şi avea următorul cuprins: „Căsătoria săvârşită în țară străină, între români sau între români şi străini, va fi puternică şi în țară, dacă se va fi celebrat după

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

formele uzitate în acea țară, şi dacă românul nu va fi contravenit dispoziţiunilor cuprinse în capit. precedent" (art. 152).

Textul nu este clar decât în prima sa parte: căsătoria încheiată în străinătate este considerată validă şi îşi produce efectele în România, dacă este o căsătorie valabil încheiată şi după legea străină, în sensul respectării condiţiilor de formă impuse în străinătate.

Destul de obscură este însă a doua condiţie, ca soţul cetăţean român (sau ambii soţi, dacă sunt cetăţeni români, cum este cazul lui Carol şi al Ioanei Lambrino) să nu fi „contravenit dispoziţiunilor cuprinse în capitolul precedent". Legiuitorul pare să fi avut în vedere Capitolul I („Despre însuşirile şi condiţiunile necesare spre a se putea săvârşi căsătoria") al Titlului V („Despre căsătorie") din Codul civil[104]. Având în vedere că acest Capitol I conţinea, practic, condiţiile de fond pentru încheierea valabilă a căsătoriei în România - vârsta, consimţământul, monogamia, consimţământul părinţilor, interzicerea căsătoriei între rude -, rezultă că *o căsătorie încheiată în străinătate între români era considerată valabilă în România dacă erau îndeplinite condiţiile de formă prevăzute de legea străină şi condiţiile de fond prevăzute de legea română*.

Această interpretare era dată textului şi de jurisprudenţa vremii: „Prin art. 152 c.civ. se declară valabilă căsătoria săvârşită în ţară străină între români, sau între români şi străini, dacă se va fi celebrat după formele legii locale şi nu vor fi contravenit condiţiunilor de capacitate şi de fond ale legii naţionale. Prin urmare legiuitorul consacră şi aici aplicaţia regulii generale din art. 2 al. ultim c.civ. privitor la forma actelor, la formele instrumentării şi chiar la solemnităţile de celebrare ale căsătoriei şi aceasta dintr-un interes general pentru a înlesni căsătoriile săvârşite în străinătate unde aplicarea formelor şi solemnităţilor prevăzute de legea naţională nu ar fi fost totdeauna posibil de îndeplinit"[105].

a) În privinţa *condiţiilor de formă* ale căsătoriei era, aşadar, deplin aplicabil adagiul latin *locus regit actum*. Aplicarea acestei reguli era expres consacrată de Codul civil român de la 1864, doctrina recunoscând-o atât pentru solemnităţile necesare

[104] Menţionăm că art. 152 făcea parte din Capitolul II ("Despre formalităţile relative la celebrarea căsătoriei") al Titlului V.
[105] Cas. I, 459 din 27 mai 1921 Jur. Rom. 1/922; Pand. Rom. 1922, III, 90; C. Hamangiu, *op.cit.*, vol. I, p. 197.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

căsătoriei, cât şi pentru formele instrumentare ale actului care constată celebrarea. Actul regulat întocmit după formele locale trebuia să aibă oriunde aceeaşi forţă probantă ca în ţara de origine, indiferent de diferenţele de reglementare între legea naţională a soţilor şi legea încheierii căsătoriei[106].

Din fericire, am avut şansa de a descoperi, într-o arhivă, colecţia revistei „Dreptul" din anul 1895, revistă ce a găzduit, în serial, remarcabilul studiu de drept internaţional privat intitulat „Despre formele exteriore ale căsătoriei", scris de preşedintele de atunci al Tribunalului Bacău, C.N. Buzdugan. Fiind de maxim interes pentru tema noastră, vom căuta să prezentăm în rezumat tezele studiului.

b) *Regula locus regit actum. Origine şi evoluţie.* Se pare că, în ciuda aparenţei lingvistice, originile regulii nu pot fi găsite în dreptul roman. Motivul este acela că romanii n-au cunoscut ceea ce numim „conflict de legi", pentru că nu exista decât principiul general conform căruia, oriunde s-ar fi aflat, le era aplicabil dreptul cetăţii lor (*civitas*)[107].

Obscura apariţie a adagiului s-ar fi produs la începutul secolului al XIV-lea, în scrierile primilor glosatori ai şcolii de la Bologna. Citându-l pe Duguit, autorul român arăta că formula a căpătat claritate mulţumită jurisconsultului Bartole, în termenii următori: „În caz de conflict, forma unui act este dominată de legea locului unde este făcut; aceste forme fiind observate, actul e valid pretutindenea, oricare ar fi situaţiunea bunurilor, mobile sau imobile, asupra cărora s-ar voi să fie executat".

Regula a fost preluată în Franţa de către Dumoulin, în secolul XVI, însă denumirea „locus regit actum" nu este adoptată decât în secolul XVIII, prin decizia Parlamentului din Paris de la 15 ianuarie 1721[108]. Adagiul a căpătat ulterior, destul de rapid, vocaţie universală, fiind preluat, cum am văzut, inclusiv de Codul civil român de la 1864.

Interesant este că, deşi proiectul Codului civil francez prezentat consiliului de stat în 1801 conţinea un art. 4 conform căruia „Forma actelor e supusă legilor ţării unde sunt făcute", pledoaria lui Portalis în favoarea textului n-a putut evita eşecul: proiectul n-a fost

[106] C.N. Buzdugan, *Despre formele exteriore ale căsătoriei*, Dreptul 1895, p. 474.
[107] C.N. Buzdugan, *op.cit.*, p. 474.
[108] C.N. Buzdugan, *op.cit.*, p. 475.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

votat decât după eliminarea articolului respectiv. Cu toate acestea, legiuitorul român de la 1864 a considerat potrivită introducerea regulii în codul român[109].

Totuşi, Duguit, în studiul *Des conflicts de legislations relatif a la forme des actes civils*, arăta că redactorii Codului civil francez au înscris în art. 3 regula conform căreia se soluționează conflictul legilor. Este citat Bouhier, preşedintele Parlamentului din Dijon, în sensul că „orice statut privitor la formalitățile extrinseci ale actelor este personal, astfel că atunci când actul este făcut după formele uzitate în locul unde a fost redactat, este în orice loc executoriu. Mă mir că nu s-a luat seama că forma actelor se ține nu de persoana aceluia care-l face, dar de aceea a ofițerului însărcinat a-l redacta, căci el este stăpânul formei”[110].

c) *Aplicarea adagiului locus regit actum în materia căsătoriei*. Rațiunea succesului acestei reguli în dreptul internațional este aceea a indiscutabilei sale utilități practice. Trebuie să se țină cont de aspectul că există numeroase diferențe de „ritual tehnocratic” între state, ceea ce face imposibilă ignorarea formalităților naționale de către străini.

Un exemplu în materia căsătoriei este furnizat chiar de studiul pe care îl rezumăm: „În țările unde actele de stare civilă sunt încă în mâna preoților, un român nu se va putea prezenta înaintea primarului sau ofițerului de stare civilă al comunei respective spre a-şi face asemenea acte. În toate aceste cazuri dacă străinul n-ar avea înlesnirea să recurgă la formele locale pentru întocmirea actului său, ci i-ar fi impusă observarea legii sale naționale, ar fi a i se aduce o interdicțiune absolută, de a face vreodată un act, când nu se află în țara sa. Atât relațiunile internaționale dintre state cât şi interesele particularilor ar fi suferit din această cauză”[111]. Ca atare, Codul civil român, alături de majoritatea legislațiilor europene, consacra adagiul *locus regit actum* în privința formelor exterioare ale căsătoriei, deci atât în ce priveşte solemnitățile necesare căsătoriei, cât şi formele instrumentare sau probatorii ale actului care constată încheierea căsătoriei[112].

---

[109] C.N. Buzdugan, *op.cit.*, p. 476.
[110] C.N. Buzdugan, op.cit., partea a doua, p. 484.
[111] C.N. Buzdugan, *op.cit.*, partea a doua, p. 482. Potrivit autorului, căsătoria era un act cu solemnități pur religioase în Ungaria, Serbia, Rusia, Grecia, Chile, Ecuador şi Uruguay.
[112] C.N. Buzdugan, *op.cit.*, partea a treia, p. 491.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Se considera că art. 152 C.civ. („Căsătoria săvârşită în țară străină, între români sau între români şi străini, va fi puternică şi în țară, dacă se va fi celebrat după formele uzitate în acea țară, şi dacă românul nu va fi contravenit dispoziţiunilor cuprinse în capit. precedent") consacra extinderea adagiului *locus regit actum* la celebrarea căsătoriei, cu următoarele consecințe:

i) recunoaşterea în România a oricărei căsătorii încheiate în străinătate între români sau între români şi străini, sub condiția îndeplinirii formelor cerute de legea străină. În acest sens, se arăta că sunt valide nu numai căsătoriile încheiate în străinătate înaintea ofițerului de stare civilă, ci şi acelea încheiate înaintea unui reprezentant al clerului, dacă legea națională tratează căsătoria ca pe un contract religios. Se impunea acceptarea şi, implicit, recunoaşterea inclusiv a căsătoriilor încheiate fără nici o solemnitate (*solo consensu*), dacă legea statului respectiv o permitea[113].

ii) regula *locus regit actum* este obligatorie în privința formalităților ce guvernează încheierea căsătoriei în străinătate. În acest context, autorul român de la 1895 a pornit de la un exemplu similar căsătoriei încheiate la Odessa între Carol şi Zizi Lambrino: „Ce va fi de zis în cazul când naționalii noştri, în scopul numai de a se sustrage rigorilor de forme şi restricțiunilor legii române, se vor duce în străinătate, în Serbia spre exemplu, unde căsătoria se celebrează numai înaintea preotului, sau în Scoția, unde căsătoria se poate contracta şi *solo consensu*, să se căsătorească? Regula *locus regit actum* încetează de a fi aplicabilă şi căsătoria va fi declarată nulă de tribunalele române? În Franța chestiunea a dat loc la controversă, fiind unii autori de părere că o asemenea căsătorie trebuie anulată. Controversa însă după Codul nostru nu este permisă şi iată de ce: textul art. 170 francez, corespunzător cu 152 al nostru, supune pe francezul care se căsătoreşte în străinătate la obligațiunea de a face în Franța publicațiunile prescrise de art. 63 francez (art. 49 codul român). Această măsură de precauțiune, cu care legiuitorul francez a crezut să completeze sistemul de forme ce naționalii săi să păzească, când se căsătoresc în țară străină, a fost menită să împiedice căsătoriile săvârşite în străinătate în frauda legii, şi deci o restrângere aplicațiunii regulii *locus regit actum*; această dispoziţiune a art. 170 justifică părerea autorilor care cer anularea căsătoriei săvârşite cu neobservarea acestei prescripțiuni. Legiuitorul nostru crezând însă cu drept cuvânt a se

[113] *Idem*.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

aduce o restricțiune simțitoare regulii *locus regit actum*, care prin aceasta şi-ar pierde caracterul ei obligatoriu, că ar fi greu tribunalelor chemate a se pronunța asupra reclamațiunii, să scruteze intențiunile cele mai secrete ale părților, spre a aprecia dacă ele au căutat să se căsătorească în străinătate numai spre a scăpa de rigorile şi formalitățile legii române, n-a reprodus, redactând art. 152, şi dispoziținea relativă la facerea publicațiunilor...".

În consecință, „rezultă dar evident că legiuitorul român a voit să lase toată libertatea naționalilor săi în străinătate; că din moment ce din punctul de vedere al condițiunilor de capacitate pot să se căsătorească, să nu mai aibă de întâmpinat şi alte piedici. Legiuitorul nostru a voit să fie mai liberal în înlesnirea căsătoriilor pe pământ străin decât cel francez. Iată pentru ce, după codul nostru civil, anularea unei căsătorii, chiar când ar fi dovedit că s-a celebrat de un român în străinătate spre a frauda legea română, nu poate avea loc, şi deci chestiunea discutată mult în doctrina şi jurisprudența franceză nu poate provoca nici o controversă la noi"[114].

iii) sunt valabile în România şi căsătoriile încheiate de străini în străinătate dacă formalitățile locului de celebrare au fost respectate. Ca atare, instanțele române erau datoare să aplice legea străină a locului încheierii căsătoriei nu doar spre aprecierea validității căsătoriei, ci şi pentru a decide asupra acțiunilor în nulitate bazate pe un viciu de celebrare[115].

iv) principiul stipulat la art. 152 Cod civil nu excludea ca legea română să stabilească în străinătate ofițeri publici împuterniciți cu celebrarea căsătoriei conaționalilor săi, după formalitățile impuse de legea lor personală. Se oferea exemplul românilor aflați în imposibilitate de a se căsători într-o țară în care căsătoria se încheie prin oficierea unui ritual religios, însă după un cult diferit de religia ortodoxă.

În cazul în care căsătoria între doi români se încheia în străinătate de către agenții diplomatici şi consulari ai României cu respectarea condițiilor de formă cerute de legea română, acțiunea în nulitate întemeiată pe un viciu de formă trebuia judecată după legea română[116].

---

[114] C.N. Buzdugan, *op.cit.*, partea a patra, p. 506.
[115] *Idem*, p. 507.
[116] C.N. Buzdugan, *op.cit.*, partea a cincea, p. 514.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

d) În ce privește *proba* căsătoriei încheiate în străinătate, era de asemenea aplicabil adagiul *locus regit actum*. Art. 34 C.civ. era elocvent în acest sens: „Orice act al stării civile privitor la români sau la străini, făcut fiind el în țară străină, va fi vrednic de credință, dacă el se va fi făcut după formele păzite în acea țară".

Doctrina sublinia că actul care constata căsătoria încheiată în străinătate între doi cetățeni români nu trebuia transcris în nici un registru în România[117].

Din jurisprudența franceză a vremii putem cita o soluție a Curții de apel din Lyon, cu următorul conținut: „Dacă pentru căsătoriile contractate în străinătate şi după formele admise în acea țară, se aplică principiul <<*locus regit actum*>>, această regulă este facultativă pentru acel care beneficiază de ea şi care conservă dreptul de a recurge, dacă vrea, la art. 194 C.civ.fr. şi să administreze dovezile după legea franceză. Femeia căsătorită la Moscova, după regulile dreptului canonic la parohia Sf. Ludovic al Francezilor, poate, deci, să se prevaleze de art. 46 C.civ. fr. (33 C.civ. român) şi să demonstreze conform prescripțiilor acestui text, inexistența sau pierderea registrelor acelei parohii, şi proba căsătoriei ce pretinde că a fost celebrată la data şi în condițiile indicate. Această probă, întrucât art. 46 este numai enunciativ, poate să rezulte din prezumțiuni sau chiar din <<la commune renomee>>"[118].

3.2.4. Aplicație la speță. Analiza sentinței Tribunalului Ilfov.

Cum s-a putut observa din conținutul sentinței de anulare a căsătoriei, Ministerul public şi-a întemeiat cererea pe dispozițiile articolelor 49, 50, 61, 151 şi 173 C.civ.

Toate aceste texte de lege reglementează *formalități* de încheiere a căsătoriei, fie că privesc acte anterioare încheierii căsătoriei (formalități de publicitate prevăzute de art. 49 şi 50 C.civ.), fie că se referă la ceremonia celebrării (locul încheierii - art. 60; atribuțiile ofițerului stării civile şi ceremonia publică - art. 151; calitatea de a ataca o căsătorie „făcută în taină" - art. 173).

Pe de altă parte, toate aceste formalități invocate de Tribunalul Ilfov vizează căsătoriile încheiate în România, fără a lua în calcul elementul de extraneitate intrinsec

[117] C.N. Buzdugan, *op.cit.*, partea a opta, p. 555.
[118] Apel Lyon, 2 iulie 1921, în Pandectele române, *Tabla de materii pe 1926*, Partea III, p. 121.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

raportului de drept internațional privat. Tribunalul Ilfov nu s-a confruntat cu o cerere de anulare a unei căsătorii încheiate în România, ci a unei căsătorii încheiate în străinătate, după regulile țării străine.

Lipsa de obiectivitate a Tribunalului Ilfov rezultă, fără echivoc, din ignorarea singurului text de lege apt să conducă la soluția justă în procesul inițiat de Ministerul public: art. 152 C.civ., potrivit căruia *o căsătorie încheiată în străinătate între români era considerată valabilă în România dacă erau îndeplinite condițiile de formă prevăzute de legea străină şi condițiile de fond prevăzute de legea română*.

Practic, din dorința de a conferi o aparență de legalitate soluției sale, instanța a preferat să rătăcească printre amănunte colaterale şi norme irelevante, lăsând senzația amară a unei soluții obediente.

Este absurd să se impute acestei căsătorii faptul că „n-a fost precedată în țară de nici o publicațiune", de vreme ce nu formalitățile legii române guvernau o căsătorie ce urma a fi încheiată în Rusia, principiu admis expres de însăşi legea română a vremii.

Mai mult, tradând un profund dispreț față de legea pe care se angajaseră să o respecte, magistrații Tribunalului Ilfov au nesocotit şi aspectul că, pentru „clandestinitatea" ce i se imputase căsătoriei prin cererea procurorilor, sancțiunea nu era nulitatea căsătoriei, ci amendarea soților şi a ofițerului stării civile: „desi dupa dispozitiunile art. 174 Cod civil roman si 25, 26 din Codul civil rus, nu se declara nula casatoria celebrata fara indeplinirea formalitatilor publicatiunilor ce trebuiesc sa preceada orice casatorie si prin zisul articol 174 Cod civil se prevede numai ca procurorul va provoca in contra ofiterului starii civile o amenda baneasca, totusi, este netagaduit, din punct de vedere al principiilor generale de drept ce domina materia casatoriei, ca publicitatea la celebrarea ei este o formalitate esentiala pentru validitate, care este un fapt complex, publicatiile fiind numai un element al sau compus dintr-o serie intreaga de elemente ca: publicatii, interventia ofiterului starii civile, celebrarea casatoriei in regula generala la Primarie, admiterea publicului la solemnitate, prezenta martorilor, iar lipsa acestei publicatii la celebrarea ei, atrage nulitatea casatoriei".

Motivele de nulitate apte să conducă la anularea căsătoriei prin raportare la legea română puteau fi deduse doar din nesocotirea *condițiilor de fond* impuse de legea română

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

cetățenilor săi pentru a încheia o căsătorie valabilă: diferența de sex, vârsta legală pentru căsătorie, consimțământul[119], monogamia.

Evident, Tribunalul Ilfov, ca şi Ministerul public, *ştia* că această căsătorie era inatacabilă din punctul de vedere al îndeplinirii condițiilor de fond, astfel încât imputarea neobservării unor condiții de formă a fost edificiul teoretic de criză, chemat să susțină cauza unei soluții pronunțate deja în afara „mărețului templu al justiției ridicat pe malul drept al Dâmboviței".

Se putea vorbi oare despre fraudarea legii române în privința formei exterioare a actului juridic? S-a arătat că acest tip de fraudă constă în faptul că se încheie actul într-un alt stat şi, prin efectul normei conflictuale conținând principiul *locus regit actum*, actului respectiv i se aplică o lege mai favorabilă pentru părți decât cea normal competentă[120]. Credem că răspunsul la întrebarea anterioară nu poate fi decât negativ; nu se poate reține că intenția cuplului Carol-Ioana a fost aceea de a frauda legea română, întrucât căsătoria a avut loc la Odessa nu pentru a eluda solemnitățile acestei legi, ci pentru a evita ***refuzul abuziv*** al ofițerului de stare civilă din România (refuz datorat previzibilei intervenții a familiei regale şi a guvernului român).

Aşadar, în ce ne priveşte, nu există dubiu: căsătoria încheiată la Odessa, la data de 31 august 1918, între principele Carol şi Ioana Lambrino a fost perfect valabilă şi abuziv anulată de Tribunalul Ilfov.

Sigur, recunoaşterea valabilității unei asemenea căsătorii n-ar mai fi posibilă astăzi. Deşi art. 19 alin. 1 al Legii nr. 105/1992 prevede că forma încheierii căsătoriei este supusă legii statului pe teritoriul căruia se celebrează, alin. 2 al aceluiaşi articol circumstanțiază astfel aplicabilitatea primului: „Căsătoria unui cetățean român aflat în străinătate poate fi încheiată în fața autorității locale de stat competente ori în fața agentului diplomatic sau funcționarului consular fie al României, fie al statului celuilalt viitor soț". În consecință, căsătoria religioasă încheiată în străinătate de cetățeanul român

[119] Menționăm că, în cauză, nu se punea problema necesității consimțământului părinților, dat fiind că ambii soți aveau peste 21 de ani.

[120] D.-A. Sitaru, *Drept internațional privat*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2000, p. 135. Autorul oferă chiar exemplul părților care "beneficiază de condiții mai uşoare la încheierea căsătoriei".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

nu mai poate fi considerată valabilă în România, întrucât este contrară unei norme de aplicație necesară cu caracter de ordine publică în dreptul internațional privat român[121].

Pentru noi este clar însă că judecătorii Tribunalului Ilfov de la 1919 nu şi-au depăşit timpul cu 70 de ani, ci şi-au demonstrat doar resemnata receptivitate la comandamente politice de interes „național".

În acord cu Regele am luat măsura - fiind iminentă naşterea copilului D-nei Zizi Lambrino - ca acesta să nu fie înregistrat nicăieri în țară, ca fiul legitim al lui Carol, prințul moştenitor de tron al României. Pe această cale arbitrară, trebuiau evitate multele urmări grele, care s-ar fi putut ivi în viitor. Ştefan Cicio Pop, ca ministru interimar al justiției (titularul Ion Pelivan era la Paris), a trebuit să dea dispoziții, telegrafiind tuturor oficiilor de stare civilă din țară, să se conformeze acestui ordin. La drept vorbind, a fost o nedreptate, o ilegalitate şi violare de constituție. Pretextul era că acea căsătorie de la Odessa, fusese încheiată cu nesocotirea statutului pentru membrii familiei regale. De fapt, acel statut a fost alcătuit, când lui Carol II îi trebuia un pretext pentru excluderea prințului Nicolae - din sânul membrilor familiei regale - tot din cauza mezalianței. Copilul lui Carol cu Zizi Lambrino a fost însă născut din pat legal, căsătoria bisericească fiind pe atunci în Rusia instituție legală de stat. De aceea, oricât am fi invocat arguități juridice şi interese superioare de stat, totuşi a fost o infamie de a decreta de spuriu - copil născut din flori - pe copilul care era să se nască, iar pe mamă-sa, de concubină. Chestiunea drepturilor copiilor nelegitimi rămâne şi ea controversată şi nu încape îndoială că, până la urmă, va fi soluționată în favorul lor şi al mamelor sucumbate legilor biologice din Olpret: <<sângele porunceşte>>. Carol a fost apoi trimis în călătoria din jurul lumii. Ca aghiotant şi mentor i-a fost ataşat înțeleptul Condeescu. Reîntors, a fost vindecat de obsesia Zizi Lambrino. Durere însă, nu şi de complexul căsniciei de surogat...

Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, vol. II, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1995

[121] D.-A. Sitaru, *op.cit.*, p. 119.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

IV. Adversari la Paris.

Hotărârii de anulare a casatoriei pronunțate de Tribunalul Ilfov i-a urmat, în ordine cronologică, procesul de la Paris din 1926, derulat în fața Tribunalului civil de Primă instanță al Departamentului Sena şi în cadrul căruia soții clandestini se situau, de această dată, pe pozții adverse. Întrucât, în cadrul procesului de exequatur din România, această sentință a constituit unul dintre pilonii apărării regelui Mihai I, socotim necesar a-i reda conținutul. Nu înainte însă de a ne referi la împrejurările ce au transformat relațiile de afecțiune dintre Carol şi Zizi Lambrino în raporturi de beligeranță judiciară.

1. *Contextul*

Arătam, cu prilejul descrierii mariajului de la Odessa şi a consecințelor sale, că familia regală a convins-o pe Ioana Lambrino să părăsească România pentru totdeauna, nu înainte însă de a-şi asuma anumite angajamente financiare. Se pare că Zizi "a fost în cele din urmă de acord cu frumoasa sumă de 500.000 de franci francezi; a fost de asemenea stabilit un fond de 2.200.000 de franci plătibili în următorii douăzeci de ani. Între timp, Zizi avea să primească suma anuală de 5 procente din capitalul fix, cu condiția să nu mai pricinuiască alte necazuri familiei regale şi în baza promisiunii de a părăsi România"[122].

După întoarcerea din călătoria în jurul lumii şi completa vindecare a "leziunilor" produse de căsătoria ratată, Carol avea să o cunoască pe prima sa soție "oficială": prințesa Elena a Greciei. N-a fost o atracție deosebită, ci mai degrabă o uniune inventată de casele regale, mariaj condamnat la eşec de temperamentul lui Carol.

[122] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 83.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Nunta a avut loc la 10 martie 1921, la Catedrala Metropolitană din Atena, cu o slujbă ortodoxă "lungă şi complicată", iar cuplul a ajuns la Bucureşti două luni mai târziu, la data de 8 mai, unde s-a bucurat de o fastuoasă primire: "Procesiunea regală şi-a croit încet drum pe străzile pietruite ce duceau la Mitropolie, fără ca românii adunați pe mai multe rânduri în marginea şoselei şi strigând urale să pară că i-ar purta pică prințului moştenitor pentru aventurile sale cu Zizi"[123].

Din această căsnicie avea să se nască, în acelaşi an, ultimul rege al României, Mihai, botezat astfel după legendarul domnitor Mihai Viteazul, potrivit surselor istorice: "La 25 octombrie 1921, la ora 7 şi 40 de minute seara, prințesa moştenitoare Elena a dat naştere unui băiețel sănătos, frumos, cu ochi albaştri, cântărind ceva mai mult de trei kilograme"[124].

Zilele fericite ale acestei alianțe maritale erau însă numărate. Lipsiți de preocupări comune, Carol şi Elena se ignorau adesea, iar lungile călătorii în străinătate ale Elenei i-au prilejuit lui Carol reluarea tumultuoaselor aventuri ce-i asiguraseră faima de crai.

Terenul era astfel pregătit pentru o nouă maculare a blazonului familiei regale: Carol o cunoaşte pe Elena Lupescu[125] (după unele surse în martie 1923[126]), femeia care avea să-i rămână alături până la moarte.

Relația lor a debutat în 1925, anul unui nou gest nesăbuit al lui Carol, dacă privim faptele din unghiul dinastic. Moartea din luna noiembrie a văduvei regelui britanic Eduard al VII-lea, Alexandra, a constituit prilejul pentru o nouă îndepărtare a lui Carol de România, desemnat să participe la funeralii din partea casei regale a României.

Ceea ce se dorea a fi însă o separare a lui Carol de Elena Lupescu avea să slujească, paradoxal, amplificării unei poveşti de iubire descrisă luxuriant în presa de scandal internațională.

De la Londra, Carol a plecat nu spre Bucureşti, ci la Paris, unde a întâlnit-o pe Elena Lupescu; cei doi s-au îndreptat apoi spre Italia, de unde Carol i-a expediat tatălui său, regele Ferdinand, la 12 decembrie 1925, următoarea scrisoare:

---

[123] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 91.
[124] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 93.
[125] Născută în 1899 la Iaşi, Elena Lupescu avea origine evreiască, numele tatălui său fiind Grunberg.
[126] Paul al României, *op.cit.*, p. 89.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

"Sire,

vă rog ca prin această declarație să primiți că renunț la toate drepturile mele de principe moştenitor al României.

Conform Statutului familiei regale, rog pe Maiestatea-Voastră de a-şi da Înalta Sa aprobare acestei hotărâri irevocabile.

Totodată, spre a nu produce vreun neajuns în viitor, să dați Înaltul Maiestății-Voastre ordin ca să fiu şters dintre membrii familiei domnitoare a României şi să mi se acorde numele sub care îmi voi putea alcătui o nouă stare civilă.

Prin aceasta declar că nu voi avea nici o pretenție asupra drepturilor mele, la care am renunțat de bună voie, şi mă angajez, pentru liniştea tuturor, să nu mă mai întorc în țară timp de 10 ani fără a fi chemat de cei în drept şi fără autorizația suveranului.

Carol, principe al României"[127].

Sub influența lui Brătianu, regele Ferdinand a acceptat renunțarea, întărită de Carol printr-o nouă declarație, la 28 decembrie 1925. Prințul Mihai a fost proclamat noul moştenitor al tronului, iar la 3 ianuarie 1926 a fost stabilită componența Consiliului de Regență: "Au fost aleşi ca regenți prințul Nicolae, Miron Cristea, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, şi Gheorghe Buzdugan, preşedintele Curții Supreme de Justiție"[128].

Bolnav de cancer la intestin, regele Ferdinand avea să moară la 20 iulie 1927 mărturisindu-şi o mare oboseală. În aceeaşi zi, Parlamentul îl declara oficial rege pe Mihai, aflat la vârsta de 5 ani[129].

A urmat, în 1928, divorțul prințesei Elena de Carol, pronunțat de Curtea de apel Bucureşti la data de 22 iulie. Elena "şi-a acuzat soțul, printre altele, de <<comportament imoral şi beție>>, ceea ce l-a făcut pe unul dintre judecători să protesteze, arătând că <<a-l descrie deschis pe tatăl regelui României>> într-un asemenea mod este <<ruşinos>>.

---

[127] Textul este preluat din C. Neagu, D. Marinescu, ***Fapte din umbră***, vol. III, Ed. Politică, Bucureşti, 1980, p. 38.
[128] P.D. Quinlan, ***op.cit.***, p. 115. Cu mențiunea că, la acea vreme, instanța supremă se numea Înalta Curte de Casație şi Justiție.
[129] P.D. Quinlan, ***op.cit.***, p. 130.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Avocații lui Carol, un belgian pe nume van Leisale şi Emilian Pantazi din Bucureşti, s-au opus divorțului. Elena avea sprijinul liberalilor, inclusiv pe al lui Ştirbei, care spera că după ce ar fi divorțat de Carol acesta s-ar fi căsătorit cu amanta lui, ruinându-şi astfel orice şansă de întoarcere în România. La sfârşitul procedurii judiciare, Elena i-a mărturisit mamei sale: <<Slavă Domnului că m-am eliberat în sfârşit de coşmarul ăsta>>"[130].

Finalul celui de-al treilea deceniu al secolului trecut l-a găsit pe Carol pregătindu-şi o spectaculoasă revenire în România, al cărei tron avea să-l ocupe timp de un deceniu, începând din 8 iunie 1930.

Să revenim însă la circumstanțele procesului derulat la Paris în 1926. Potrivit istoricilor, "cuplul Carol – Magda Lupescu îşi îneca <<grijile>> pe plajele şi-n cafenelele de lux sau cazinourile de la Nisa, Monte Carlo, Cannes şi Biaritz"[131].

Cei doi s-au mutat într-o vilă din Paris, plătind chirie în sumă de 80.000 de franci pe an. Conform unei relatări, "La începutul lunii mai, maestrul Rue, portărel la Tribunalul Civil din Paris, trebuia să fie primit în vila închiriată de Carol, deoarece aducea un act oficial, şi anume o citație de prezentare în fața instanței judecătoreşti de pe malurile Senei, a fostului moştenitor al României, în urma acțiunii intentate de fosta soție, dna Lambrino"[132].

Asupra obiectului procesului nu există convergență a opiniilor. Se pretinde că agenții Siguranței şi poliției române au monitorizat activitatea Ioanei Lambrino, inclusiv după ce aceasta a părăsit România, dat fiind că principele Carol trebuia ținut la distanță de o eventuală tentativă a reluării relațiilor cu prima soție. "La 14 aprilie 1925, Siguranța a reținut o scrisoare expediată de la moşia Chioaia, gara Buhăeşti, județul Vaslui, de către o anume Berthe Lamo către iubitul său Jean din Paris. Organele cenzurii au reținut scrisoarea deoarece conținea unele relatări neconvenabile familiei regale. <<…Eu mă găsesc la principesa Lambrino, aceea care în anul 1918 a venit să se căsătorească la Odessa cu prințul moştenitor al României. Ea a avut un fiu care prin naştere este prinț

[130] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 138-139.
[131] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 83.
[132] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 84.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

moştenitor de drept, deoarece regina mamă a stabilit divorțul fiului său pentru a se căsători cu Elena Greciei…>>”[133].

Oarecum de înțeles, Paul al României se fereşte să admită că bunicii săi - Ioana şi Carol - s-au judecat pentru bani. El trece foarte rapid, în doar câteva rânduri, peste episodul Paris 1926, menționând că “prima soție a lui Carol îi ceruse acestuia printr-o plângere-n fața tribunalelor franceze să-şi recunoască fiul în al cărui certificat de naştere, la rubrica <<numele tatălui>> nu scria nimic. Ioana Lambrino avusese intenția să profite de faptul că principele era, cel puțin provizoriu, oaspetele Franței; sosirea lui Carol şi-a doamnei Lupescu la Paris, la 25 februarie, venind de la Milano, iscase multă zarvă-n presă, iar acțiunea legală, ce urmase-n justiție, pentru Carol era ca un ghimpe-n carne; acțiunea a rămas fără rezultat”[134].

Printr-o notă de subsol, autorul sugerează că eşecul acțiunii judiciare a Ioanei Lambrino s-ar fi datorat unor intervenții politice la nivel înalt din România; este citat conținutul telegramei expediate de către Duca la Paris, la 8 martie 1926: “Personal. Rog comunicați cine este avocatul Zizi Lambrino şi din ce grupări politice face parte. Duca”.

În realitate însă, cu influențe politice sau fără, soluția instanței franceze a fost justă, astfel cum vom arăta.

Evident, Paul al României nu menționează în mod onest obiectul procesului de la Paris. Ioana nu pretindea dobândirea legitimității fiului său Mircea Grigore, ci intentase o banală acțiune în pretenții. Probabil că vecinătatea cuplului Carol – Elena Lupescu nu a fost tocmai comodă, având darul de a răscoli dureroasa amintire a vremurilor când Carol îi oferea veşnicia la adăpostul iubirii lor “indestructibile”.

Nu este sigur că Ioana Lambrino şi-a imaginat vreun moment că va obține, într-adevăr, acei bani (10.000.000 de franci). Mai plauzibilă este varianta declanşării procesului ca formă de răzbunare a unei persoane exilate pe viață pentru vina de a fi aspirat la calitatea de soție a prințului moştenitor. Orice scandal de presă creat în jurul numelui Carol era, de-acum, binevenit.

Iată deci şi o variantă diferită: “Zizi Lambrino, consultându-se cu avocatul său, Albert Salmon, şi depunând la dosar o serie de acte, printre care şi faimoasa scrisoare

[133] C. Neagu, D. Marinescu, *op.cit.*, vol. III, p. 35.
[134] Paul al României, *op.cit.*, p. 111.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

adresată de prinț la 1 august 1919, a motivat căsătoria cu acesta din 1918, de la Odessa, perfect valabilă. A arătat că renunțarea la tron a prințului Carol este o consacrare a rupturii fostului soț cu prințesa Elena, care era un fapt ce putea să-i permită dlui Caraiman să locuiască şi să-şi reia viața împreună cu reclamanta şi fiul lor Mircea, la locuința primei soții, situată în apropiere: Neuilly, strada Borghese, numărul 6. Petiționara îi cerea lui Carol suma de zece milioane de franci, cu titlul de daune-interese față de ea şi copilul său, cărora nu le asigurase o <<viață materială>>, conform angajamentelor luate”[135].

2. *Procesul*

Reclamanta Ioana Maria Valentina Lambrino, domiciliată atunci la Neuilly-sur Seine, îl chema în judecată pe Carol de Hohenzollern (numit Carol Caraiman, după ce renunțase la prerogativele regale pentru a-i putea fi alături Elenei Lupescu), ce-şi avea reşedința la hotelul Chambord din Paris, pentru plata sumei de zece milioane de franci “cu titlul de daune interese”.

Reclamanta arăta că, la data de 2 iulie 1921, încheiase o convenție cu Banca Generală a Țărilor Române, al cărei obiect era asigurarea existenței materiale a reclamantei; Ioana Lambrino trebuia să primească o rentă anuală “echivalentă cu veniturile de cinci la sută ale unui capital de două milioane două sute mii de franci francezi, adică una sută zece mii de franci; că acest capital îi va fi vărsat la capătul a douazeci de ani, orice rentă încetând pentru viitor, că în acest act, doamna Lambrino îşi lua angajamentul de a nu ridica nici o pretenție, de a nu face nici un act sau demers vexatoriu sau prejudiciabil pentru oricare din membrii familiei regale, oricare ar fi; că, pe deasupra, se convenise ca orice contestație relativă la executarea acordului va fi supusă unui arbitraj ale cărui condiții erau determinate”.

Aşadar, deşi în acest acord era inserată, se pare, o clauză compromisorie (convenție arbitrală), conform căreia orice litigiu determinat de executarea convenției se soluționează de către un tribunal arbitrar, reclamanta adresa cererea sa unei instanțe

[135] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 84.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

judecătoreşti din Paris, pretinzând obligarea fostului soţ la plata a 10 milioane de franci, cu titlu de daune interese, decurgând probabil din încălcarea termenilor convenţiei.

Reclamanta îşi justifica gestul prin aceea că "numai pentru a da ascultare cerinţelor de ordin constituţional a suportat anularea căsătoriei sale", deşi "această anulare nu era decât aparentă şi nu fusese acceptată de ea decât pentru a permite Prinţului Carol de a contracta o a doua căsătorie destinată să-i asigure succesiunea tronului, că această a doua căsătorie fiind desfăcută prin divorţ iar prinţul Carol abdicând, conchide din aceasta că situaţia specială care tindea să ascundă căsătoria sa cu pârâtul a dispărut, şi că, din acel moment, acesta trebuia să fie ţinut să asigure viaţa materială a soţiei sale şi a copilului pe care l-a avut de la ea, precum şi să repare prejudiciul cauzat ca urmare a angajamentelor pe care le luase şi care nu au fost ţinute;

Având în vedere că pârâtul Carol Caraiman cere tribunalului să se declare incompetent atât "*ratione loci*" cât şi "*ratione materiae*";

Având în vedere că reclamanta nu ar putea susţine în mod serios că prinţul Carol, supus străin, cu domiciliul neaprobat, ar avea la Paris principala sa reşedinţă, căci este neîndoielnic că el nu este aici decât în trecere;

Şi că doamna Lambrino ar fi acţionat probabil mai înţelept ca spirite rău intenţionate să poată presupune că ea n-ar fi acţionat pe prinţul Carol la Paris, decât pentru a exploata răsunetul de care nu poate fi lipsit un asemenea proces şi să i se atribuie astfel sentimente care ar fi incompatibile cu atitudinea sa anterioară;

Având în vedere, pe de altă parte, că pentru a examina temeinicia cererii tribunalul s-ar vedea obligat să examineze: dacă este valabilă căsătoria încheiată la Odessa de părţi la 31 august 1918, în timp ce ea a fost în mod suveran declarată de judecătorul competent că este nulă pentru viciul de clandestinitate; dacă, cel puţin, această căsătorie a produs efecte şi poate fi considerată căsătorie putativă; dacă, în ciuda hotărârii de anulare prinţul Carol a conservat obligaţii faţă de soţia sa şi copilul său; dacă, aşa cum afirmă reclamanta, această anulare nu este decât aparentă;

Având în vedere că toate aceste chestiuni interesează în mod esenţial statutul personal al părţilor; că este de principiu că străinii nu sunt justiţiabili de tribunalele franceze, în materie de contestaţii interesând statutul lor personal şi ridicând chestiuni de stat; că ar putea fi altfel dacă străinul ar avea un domiciliu de fapt în Franţa, după ce a

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

pierdut orice domiciliu în străinătate, şi dacă s-ar fi stabilit că nici un alt tribunal decât tribunalul francez nu este competent cu acest litigiu; că nu este astfel în speță, pârâtul având domiciliul sigur în România la Mânăstirea;

PENTRU ACESTE MOTIVE: se declară incompetent, acordă reclamantei dreptul de a recura, după cum va crede de cuviință, o condamnă la spezele taxate şi lichide în sumă de… în care nu intră cheltuielile de înregistrare şi notificare a prezentei hotărâri şi cu deducerea pentru Denizot, consilier juridic benevol".

3. *Semnificaţia acestei hotărâri în procesul de exequatur din România*

Într-o lucrare, se arată că "petiția originală, pe larg dezbătută în presa franceză a vremii, ridica o problemă neobişnuită în fața dreptului francez, şi anume dacă tribunalele acestei țări se puteau sesiza cu procesele intentate unor suverani străini. S-a considerat just că angajamentele (de la 2 iulie 1920), pe care fostul prinț Carol şi le asumase şi nu le îndeplinise, de a asigura viața materială a soției şi copilului său, erau motive de ordin personal, şi nu puteau fi interpretate ca acte de suveranitate. Iar, prin renunțarea sa oficială la tron, din 4 ianuarie 1926, Carol nu mai putea fi considerat ca şef de Stat sau moştenitor la tron şi, ca atare, el trebuia să se supună ca orice străin reglementărilor justiției franceze"[136].

Desigur, opinia redată este lipsită de rigoare juridică, însă îi putem atribui meritul de a reda atmosfera creată în jurul procesului inițiat de Ioana Lambrino.

Sentința din 1 decembrie 1926 a Tribunalului de Primă Instanță al departamentului Seine, Paris, a fost invocată în procesul de exequatur din 1991 de către pârâtul Mihai I de România, în susținerea unei excepții a *autorității de lucru judecat*.

În concepția pârâtului, astfel cum este redată în concluziile scrise depuse de reprezentanții acestuia la Tribunalul Teleorman, "a mai avut loc un proces între aceleaşi părți, cu acelaşi obiect şi aceeaşi cauză. Chiar dacă în procesul anterior figurează părinții părților, mama petentului, Ioana Lambrino, şi tatăl intimatului, prințul Carol, hotărârea le este opozabilă, actualele părți fiind succesorii universali ai lor.

[136] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 85.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

S-a decis prin urmare cu autoritate de lucru judecat că problema filiațiunii lui Mircea Grigore Lambrino este de competența instanțelor române".

Teoria autorității de lucru judecat este complet falsă.

Din hotărârea tribunalului parizian rezultă cu certitudine câteva aspecte esențiale, apte să conducă la concluzii irefutabile în activitatea comparativă:

a) *părțile* - calitatea de reclamant a aparținut Ioanei Lambrino, iar calitatea de pârât fostului său soț, prințul Carol;

b) *obiectul* - Ioana Lambrino a formulat o *acțiune în pretenții*, având ca izvor un contract încheiat în România cu Banca Generală a Țărilor Române;

c) *soluția* - Tribunalul din Paris a refuzat soluționarea cauzei pe fond, declarându-se necompetent.

Potrivit legii române, "este lucru judecat atunci când a doua cerere are acelaşi obiect, este întemeiată pe aceeaşi cauză şi este între aceleaşi părți, făcută de ele şi în contra lor în aceeaşi calitate" (art. 1201 C.civ.).

Absența în cauză a triplei identități este evidentă; nici măcar nu există termen de comparație între procese derulate între alte părți, unul cu obiect patrimonial, celălalt nepatrimonial şi întemeiate pe cauze (în sensul de "temeiuri juridice"[137]) radical diferite.

De altfel, având în vedere respingerea acțiunii patrimoniale de către tribunalul parizian, pentru necompetență (deci fără examinarea fondului), chiar dacă ar fi existat tripla identitate nu se putea vorbi despre autoritatea de lucru judecat. Pur şi simplu, tribunalul român putea soluționa pe fond cauza, fără a fi stingherit în vreun fel de hotărârea străină[138].

Elocvent este şi aspectul că, la 30 de ani distanță, în 1957, Tribunalul civil de primă instanță al departamentului de la Paris a recunoscut pe cale principală hotărârea Tribunalului din Lisabona, declarând-o executorie în Franța, fără a reține vreo legătură cu hotărârea pronunțată tot la Paris în 1926.

---

[137] A se vedea V.M. Ciobanu, *op.cit.*, *Tratat*…, vol. II, p. 275.

[138] Este de suliniat că, pentru a exista putere de lucru judecat, este necesar să se fi examinat şi rezolvat litigiul în fond (în acest sens, Trib. Supr., col.civ., dec. nr. 19/1968, RRD nr. 6/1968, p. 172 şi dec. nr. 635/1968, RRD nr. 10/1968, p. 171, ambele citate în V.M. Ciobanu, *op.cit.*, *Tratat*…, vol. II, p. 270-271, nota nr. 940).

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Mai mult, în opinia noastră, nu se poate vorbi despre autoritate de lucru judecat când hotărârea invocată în susținerea excepției este pronunțată de o instanță străină și *nu a urmat procedura recunoaşterii în România*.

Ajungem astfel la o problemă interesantă. Potrivit art. 170 alin. 2 din Legea nr. 105/1992, cererea de recunoaştere a unei hotărâri străine poate fi rezolvată pe cale incidentală, de către instanța sesizată cu un proces având un alt obiect, în cadrul căruia se ridică excepția puterii de lucru judecat. Iată deci o situație inedită: în fața instanței române învestită, pe cale principală, cu o cerere de recunoaştere a unei hotărâri judecătoreşti străine se invocă excepția autorității de lucru judecat întemeiată pe o altă hotărâre judecătorească străină, tot nerecunoscută în România.

În aceste condiții, credem că *instanța română (Tribunalul Teleorman) trebuia să facă aplicarea dispozițiilor art. 170 alin. 2 LDIP şi să se considere învestită, pe cale incidentală - ca efect al excepției autorității de lucru judecat -, cu o cerere de recunoaştere în România a hotărârii din 1 decembrie 1926 a Tribunalului de Primă Instanță al departamentului Seine.* Am arătat motivele pentru care excepția autorității de lucru judecat (deci şi cererea incidentală de recunoaştere) trebuia respinsă în mod formal. Vom examina soluția Tribunalului Teleorman într-un alt capitol al prezentei lucrări.

Din întâmplare, ne-a căzut în mână un document foarte interesant, adică o citațiune originală din 1806, pe care ne grăbim a o publica. Atragem atenția cititorilor noştri asupra obiceiurilor ce existau pe atunci şi a procedurii sumare ce se întrebuința contra celor recalcitranți:

ISPRAVNICATUL TUTOVEI 1806, Aprilie în 7
Nr. 55

Ioniță Burado şi Lupul Babulichi!

Asupra pricinei de judecată ce aveți cu Lupul Strat şi cu alți ai lui rezaşi de moşie, Hotalmaşii, Buciumenii şi Bozanii, vi s-au mai scris un soroc ca să veniți aci cu toate dovezile ce veți fi având în pricina aceasta şi voi, nesupuşi arătându-vă, n-ați venit.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Deci, mai mult nu vi se scrie, decât până deseară să vă aflați aici; căci, mai prelungind, hotărât să ştiți că vi se va trimite arnăut să vă aducă bătându-vă; apoi veți da şi grele ciobote.

Semnat: Sturza, comis.

Dreptul nr. 75/1883

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

V. Hotărârea Tribunalului din Lisabona.

Este interesant de văzut în ce constă, de fapt, miza acestui proces de exequatur aflat de 13 ani în atenția instanțelor judecătoreşti din România. Pentru aceasta, vom căuta să rezumăm sentința din 6 februarie 1955, pronunțată de Secția 1, Divizia a II-a Civilă a Tribunalelor din Lisabona în dosarul nr. 234/4/1954.

1. *Cadrul procesual*

Calitatea de reclamant în procesul din Portugalia a avut-o, ca şi la Bucureşti, Mircea Grigore Lambrino, domiciliat la acea vreme în Paris. Chemați în judecată erau Prințesa Elena a României, domiciliată în Estoril, Portugalia, Mihai de Hohenzollern, ex-rege al României şi soția sa, prințesa Anne de Bourbon – Parma, domiciliați în Anglia.

Reclamantul arăta că la data de 4 aprilie 1954 a decedat la Estoril, Portugalia, M.S. Regele Carol al II-lea al României, lăsând văduvă pe pârâta Prințesa Elena a României, cea de-a treia soție a sa. Din căsătoria cu Prințesa Elena a Greciei, care a fost desfăcută prin divorț, a rezultat un fiu - pârâtul M.S. Regele Mihai al României. Reclamantul afirma că, pe vremea când avea calitatea de prinț moştenitor, Regele Carol al II-lea s-a căsătorit pentru prima oară cu Ioana Lambrino la Odessa, în data de 31 august 1918, "dar Guvernul român, determinat de pure rațiuni dinastice şi fără nici o bază valabilă, juridică sau morală, a impus anularea acestei căsătorii; Prințul moştenitor al României nu s-a supus însă acestei anulări şi a continuat să trăiască cu soția sa, pe care a considerat-o legitimă, această viață în comun întrerupându-se abia în luna august 1919, când prințul a fost chemat să-şi îndeplinească obligațiile militare. Reclamantul este rezultat al acestei căsătorii, fiind născut în Bucureşti la data de 8 ianuarie 1920, la circa cinci luni după separarea în fapt a părinților săi. Dacă în actul său de naştere nu este menționat decât numele mamei sale, aceasta este pentru că Guvernul român a împiedicat ca în acest act să figureze numele tatălui său, în ciuda dorinței exprese a acestuia, din aceleaşi rațiuni politice care au determinat anularea căsătoriei. Reclamantul este fiul legitim al defunctului Rege Carol, chiar dacă se ține seama de anularea căsătoriei părinților săi. Regele a recunoscut în scris şi într-o maniera fără echivoc că este tatăl reclamantului, în scrisoarea adresată la data de 1 august 1919 mamei reclamantului,

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

precum şi în numeroase alte scrisori, înainte şi după naşterea acestuia, asumându-şi toate răspunderile, reafirmând această recunoaştere, care rezultă şi din scrisoarea pe care a adresat-o, în luna august a aceluiaşi an, Reginei Maria a Romaniei. Când reclamantul s-a născut, tatăl său a făcut cunoscută această naştere prin scrisori adresate Preşedintelui Camerei Deputaților şi Presedintelui Senatului României. Reclamantul era tratat şi considerat ca fiu de către tatăl său şi este considerat ca atare de către public, ecoul acestei naşteri făcându-se simțit în presa mondială, care continua să se refere la reclamant considerându-l mereu ca fiul Regelui Carol. Tatăl şi mama reclamantului au trăit ca soț şi soție pe timpul perioadei legale de concepție, considerând-o autorul ca soția sa legitimă, chiar după anularea căsătoriei. Faptele raportate, împreună cu impresionanta asemănare fizică între reclamant şi pretinsul sau tată, ne conduc la convingerea că reclamantul este, într-adevăr, fiul Majestății Sale, Regele Carol al României, al cărui urmaş trebuie să fie considerat".

Pe baza acestor argumente, reclamantul solicita Tribunalului din Lisabona urmatoarele: în principal, să fie declarat fiu legitim al Majestății Sale Regele Carol al II-lea; în subsidiar, să-i fie recunoscută cel puțin calitatea de fiu nelegitim al aceluiaşi rege şi considerat ca moştenitor al defunctului rege "cu toate consecințele legale şi în mod special pentru a fi admis să intervină la procedura de inventar pendinte". Ulterior, reclamantul a renunțat la capătul de cerere subsidiar, privind recunoaşterea sa ca fiu nelegitim al defunctului rege, rămânând a fi judecată doar cererea principală.

În susținerea pretențiilor sale, reclamantul a depus la dosar certificatele de deces şi căsătorie cu mama reclamantului ale defunctului rege, certificatul său de naştere, precum şi declarațiile administratorului moştenirii. Tribunalul reține că "pârâtii au fost citați personal, cei cu domiciliul în Anglia prin comisie rogatorie, şi nu au făcut nici o contestație".

2. *Competența Tribunalului din Lisabona*

Pentru a pronunța o soluție în cauză, Tribunalul din Lisabona a examinat, din oficiu (pentru că "nimeni nu a pus […] problema privind incompetența relativă a Tribunalului"), problema competenței sale. Tribunalul reține că, în conformitate cu art. 65 alin. a) din Codul de procedură civilă portughez, "circumstanța de care depinde

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

competența internațională a tribunalelor portugheze este aceea ca acțiunea să fie introdusă în Portugalia, potrivit regulilor competenței teritoriale stabilite de legea portugheză.

Or, conform art. 86, atunci când există mai mulți pârâti în aceeaşi cauză, trebuie să fie toți citați în fața tribunalului de domiciliu al majorității acestora, iar în cazul unui numar egal de diferite domicilii, reclamantul va putea să aleagă pe oricare dintre acestea.

Cum nu există decât doi pârâți în cadrul acțiunii, unul domiciliat în Portugalia, în jurisdicția Lisabona, Prințesa Elena a României, şi celălalt domiciliat în Anglia, M.S. Regele Mihai şi soția, reclamantul, alegând jurisdicția Lisabona, s-a conformat acestei dispoziții legale. Mai mult, reclamantul a cerut abilitarea sa, ca urmaş al defunctului Rege Carol al II-lea al României, pentru a fi admis a interveni la procedura inventarului în curs, la acest tribunal. Ca atare, tribunalul din Lisabona, care este locul deschiderii succesiunii susnumitului defunct rege, este competent pentru a decide în această cauză, conform articolului şaptezeci şi şapte, alineatul doi din codul menționat. Tribunalul este deci competent".

3. *Legitimarea procesuală a părților*

Următorul aspect examinat de instanța portugheză a fost calitatea procesuală a părților din proces, şi din acest punct de vedere reținând că nu este nimic de obiectat: "întrucât tatăl pretins de reclamant fiind decedat şi pârâții fiind citați, de către administratorul moştenirii, ca moştenitorii şi reprezentanții săi, numai ei au legitimitate pentru a fi citați în această calitate, conform articolului douăzeci şi şapte din Codul de procedură civilă, fiind interesați direct în a contesta cererea, având în vedere prejudiciul care rezultă pentru ei prin acceptarea cererii, cum şi reclamantul are interes direct de a cere ca, în virtutea aceleiaşi dispoziții, să aibă beneficii din acceptarea cererii.

În argumentația prezentată se arată, la fila şaptezeci şi unu, că în inventarul menționat a fost contestată calitatea de moştenitoare a pârâtei, principesa Elena, însă aceasta nu este menționată în certificatul de la fila şapte, cum de altfel nu este demonstrat că această contestație a fost acceptată şi, ca atare, ea continuă să aibă un interes direct în a contesta, aşa cum şi acest tribunal continuă să aibă competența teritorială în ceea ce priveşte acțiunea, întrucât competența se stabileşte în momentul introducerii acțiunii,

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

fiind irelevante modificările de facto care survin ulterior, cum irelevante sunt şi cele de drept, conform articolului şaizeci şi trei din Codul de procedură civilă mentionat".

4. *Examinarea cauzei în fond*

Constatând că nu mai există nici o excepție şi nici o chestiune prealabilă care să împiedice examinarea fondului, tribunalul portughez reține următoarele: "(…) Dat fiind că nu ne găsim numai în prezența legii portugheze este necesar să verificăm care ar fi legea ce trebuie aplicată în această chestiune de fond, ținând cont că, aşa cum rezultă din procedură, care nu a fost contestată, pretinsul tată era de naționalitate română, ca şi fiul care face obiectul cercetării, că primul a decedat în Portugalia, iar ultimul locuieşte în Franța. Deci pot fi invocate cele trei legi pentru a soluționa această cauză. Potrivit articolului 27 din Codul nostru civil, starea şi capacitatea civilă a străinilor sunt supuse legii țării lor; iar legea națională a originii, atât a celui care cercetează, cât şi a celui cercetat, este legea româna. Dar autorul cercetării, ținând cont de situația internațională actuală, poate fi considerat apatrid şi, în acest caz, ar trebui, în subsidiar, să facem apel la legea franceză, întrucât domiciliul său este în Franța, conform Convenției de la Geneva din 28 iulie 1951, semnată la New-York la 11 septembrie 1952, pe care Franța a ratificat-o.

Dacă aşa se petrec lucrurile, trei legi pot fi aplicate pentru a soluționa situația: legea României, ca fiind cea a naționalității de origine, atât a celui cercetat, cât şi a celui care cercetează; legea portugheză, dat fiind că domiciliul celui care este cercetat era, în momentul decesului, în Portugalia; legea franceză, întrucât cel care cercetează are domiciliul în această țară. Pentru a nu da preferință nici uneia dintre ele, în detrimentul celei care trebuie aplicată în mod legal, să le luăm în considerație pe toate trei şi vom vedea că, potrivit celor trei legi, cererea celui care cercetează trebuie admisă.

Trebuie să plecăm de la principiul că toate documentele prezentate în proces trebuie, ținând cont de legea noastră, să fie recunoscute ca veridice, cel puțin ținând seama de dispozițiile articolelor 538 si 539 din Codul de procedură civilă. Dacă recurgem la legea română: în Codul civil român, promulgat la 4 decembrie 1864 şi intrat în vigoare la 1 decembrie 1865, articolele 183 şi 184 [au urmatorul conținut]: <căsătoria care a fost declarată nulă îşi produce totuşi efectele atât în ce priveşte soții, cât şi față de copii, dacă

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ea a fost contractată cu bună credință, iar dacă buna credință a existat numai în ce priveşte unul dintre soți, căsătoria îşi produce efectele în favoarea soțului de bună credință, precum şi în favoarea copiilor născuți din aceasta căsătorie>, documentul de la fila nouăzeci care nu a fost contestat.

Se afirmă buna credință a soților, a celui cercetat şi a mamei celui care cercetează, fiind sigur că nimeni n-a contestat această afirmație. Potrivit articolului 286 (Legea din 15 martie 1906): "soțul este tatăl copilului conceput în timpul căsătoriei", documentul de la fila nouăzeci verso, de asemenea necontestat.

Este dovedit, de asemenea, prin document necontestat, că cel cercetat s-a căsătorit cu mama celui care cercetează la 31 august 1918 (…) cu toate că această căsătorie a fost declarată nulă (…).

Cel cercetat s-a căsătorit deci cu mama celui care cercetează şi, astfel, atât potrivit articolului 286, cât şi articolelor 183 şi 184 din Codul civil român, cel cercetat este tatăl celui care cercetează şi declararea nulității căsătoriei sale cu mama celui care cercetează nu împiedică o astfel de căsătorie să producă toate efectele sale civile, atât în ce priveşte soții, cât şi față de copii, în cazul de față cel care cercetează. Şi chiar cel cercetat a declarat că rămâne fidel soției sale, mama celui care cercetează, şi a mai declarat că acesta urma să se nască în curând, că urma să aibă un fiu, care este autorul cercetării. El s-a declarat din nou tatăl celui care cercetează, potrivit documentului de la fila 109. Iar că acesta a fost născut de Ioana Lambrino, soția celui cercetat, la data de 8 ianuarie 1920. (…)

Pe scurt şi în concluzie: conform legii române şi văzând declarațiile clare şi categorice ale celui cercetat făcute de nenumărate ori, cel care cercetează este fiul legitim al celui cercetat. Iar fotografia (…) nu face decât să întărească convingerea acestei paternități şi a filiației, atât de izbitoare este asemănarea fizică dintre tată şi fiu.

Potrivit legii franceze, ajungem la aceeaşi concluzie în virtutea articolului 201 din Codul civil, a cărui redactare este identică cu cea a articolului 183 din Codul civil român.

Mai mult, conform articolului 319 din Codul civil francez, paralel cu articolul 292 din Codul civil român, filiația copiilor legitimi este dovedită de certificatele de naştere, eliberate prin registrele de stare civilă, iar potrivit articolului 320 din Codul civil francez, paralel cu articolul 293 din Codul civil român, în lipsa unui astfel de certificat, care nu

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

este la dosar, deținerea constant a stării de fiu legitim este suficientă, document necontestat, anexat la filele 90 şi 91. (…) De asemenea, după legea franceză, cel care cercetează trebuie să fie considerat fiu legitim al celui cercetat.

Acum, să luam în considerație legea portugheză. Articolul 101 din Codul civil declară că sunt considerați drept legitimi copiii născuți dintr-o căsătorie contractată în mod legal, dupa 180 de zile de la data încheierii căsătoriei sau în perioada de trei sute de zile după desfacerea acesteia sau separarea soților, prin decizie judecătorească[139]. Articolul 31 din Decretul numărul 1 din 25 decembrie 1910 prevede că copiii născuți dintr-o căsătorie nulă sau anulată sunt întotdeauna legitimi. Iar acest <întotdeauna> înseamnă că sunt legitimi, indiferent dacă căsătoria a fost încheiată cu bună credință sau cu rea credință. Dar faptul că căsătoria celui cercetat cu mama celui care cercetează a fost încheiată cu bună credință este dovedit, neexistând în acest proces nici o probă contrarie. Dimpotrivă, documentele anexate dovedesc că a existat buna credință din partea celor doi soți la încheierea căsătoriei.

De asemenea, nu poate exista nici o îndoială că cel care cercetează s-a născut la 8 ianuarie 1920, conform documentelor deja menționate, iar declarația de anulare a căsătoriei, având putere executorie, a avut loc abia la 29 martie 1919. Iar perioada de trei sute zile, specificată în articolul 101 din Codul nostru civil şi în articolul 7 din Decretul numărul 2 din 25 decembrie 1910, este aceeaşi cu cea prevazută în codurile civile român şi francez (…).

Or intervalul dintre data naşterii celui care cercetează, 8 ianuarie 1920, şi data la care a fost pronunțată sentința de desfacere a căsătoriei, 29 martie 1919, este de 285 de zile, ceea ce face ca cel care cercetează să fie născut în intervalul de trei sute zile după desfacerea căsătoriei părinților săi şi, astfel, el trebuie să fie considerat legitim, atât potrivit codurilor român şi francez, cât şi conform codului nostru (…)".

5. *Soluția tribunalului portughez*

[139] Este vorba, de fapt, despre ceea ce în dreptul familiei se numeşte timpul legal al concepțiunii (de văzut Filipescu).

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

După această motivare (a cărei justețe nu o vom examina aici), ce ia în considerare dispozițiile a trei sisteme legislative - portughez, român şi francez - soluția este uşor de intuit:

"Având în vedere toate aceste motive expuse, declar Tribunalul competent, procedura valabilă, părțile dotate cu capacitate judiciară, reclamantul reprezentat corespunzător prin avocat, fără excepții sau alte chestiuni prealabile de soluționat, care să împiedice aprecierea fondului cauzei, declar acțiunea admisă şi probată şi, în consecință, îl declar pe reclamant fiul legitim al M.S. Carol al II-lea al României, considerându-l mostenitor al defunctului rege, cu toate consecințele legale şi în mod special pentru a fi admis să intervină în procedura de inventar pendinte, ca urmare a decesului defunctului rege".

6. *Analiză*

6.1. *Sfârşitul vieții regelui Carol al II-lea*.

După o domnie de 10 ani, a cărei ultimă parte este considerată "dictatură regală", abdicarea regelui Carol al II-lea avea să intervină pe fundalul tulbure al celui de-al doilea război mondial.

În contextul Dictatului de la Viena şi al unei drastice scăderi de popularitate, Carol a cedat, în cele din urmă, presiunilor lui Ion Antonescu, căruia îi acordase puteri depline prin suspendarea Constituției de la 1938 şi dizolvarea Parlamentului[140].

Deşi, prin decretul din 5 septembrie 1940, Carol îl învestise "pe domnul general Ion Antonescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, cu depline puteri pentru conducerea Statului Român", Antonescu, aflat sub protecția ambasadorului german la Bucureşti, i-a cerut regelui să abdice.

Actul de abdicare a fost semnat în dimineața zilei de 6 septembrie 1940, iar o zi mai târziu Carol se îndrepta spre granița cu Iugoslavia, alături de Elena Lupescu şi Ernest Urdăreanu. În gara din Timişoara legionarii au deschis focul asupra trenului regal, însă Carol a reuşit să treacă granița fără să fie rănit.

[140] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 309.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

A urmat o perioadă extrem de grea întrucât, datorită situației internaționale, era dificil de găsit o țară adoptivă pentru regele exilat. Ajuns inițial în Spania lui Franco, Carol a reuşit să obțină viza portugheză şi să „evadeze" de pe neospitalierul pământ spaniol.

N-avea să rămână însă decât două săptămâni în Portugalia, teama de Hitler determinându-l să-şi caute liniştea pe continentul american. „În data de 30 mai [1941 – n.n.], Carol a sosit la Havana. Atât Carol, cât şi Lupescu <<zâmbeau şi păreau cât se poate de bine dispuşi>>, potrivit relatărilor presei. (...) Cu toate că erau tratați bine în Cuba, Duduii nu îi pria clima. Spre sfârşitul lui iunie, s-au îmbarcat din nou, de astă dată spre Mexic, ajungând în Ciudad de Mexico în 29 ale lunii. La scurt timp după sosire, Carol a închiriat o vilă spaniolă cu douăsprezece camere, înconjurată de un zid gros şi înalt, în cartierul rezidențial Coyoacan"[141].

Sfârşitul războiului avea să-l găsească pe Carol în Brazilia, țară de o importanță aparte pe harta destinului său. Aici avea să fie celebrată cea de-a treia şi ultima căsătorie a regelui Carol al II-lea.

Există speculații numeroase pe tema acestei căsătorii, precum teoria că Elena Lupescu a mimat o boală gravă pentru a-l convinge pe Carol de necesitatea încheierii căsătoriei în pragul unei morți iminente: „Nunta a avut loc la 3 iulie 1947, în dormitorul lor de la hotel. Pagina întâi a ediției de duminică din *New York Times* a calificat-o drept o <<ceremonie pe patul de moarte>>. Un martor ocular afirma că totul a fost <<foarte trist>>. Au participat şase martori, fiindcă potrivit legii braziliene o căsătorie *in extremis*, adică o căsătorie în care una dintre persoane e muribundă, trebuia să aibă şase martori"[142].

Alți autori neagă existența unui pretins subterfugiu al Elenei, pretinzând că această căsătorie a fost rodul voinței neconstrânse a lui Carol. Reală sau simulată, credem că îmbolnăvirea Elenei a constituit, totuşi, argumentul decisiv pentru perfectarea căsătoriei.

Este deja loc comun afirmația că nici această ultimă căsătorie nu s-a putut „împlini" fără carnaval mediatic şi picanterii judiciare. După încheierea căsătoriei, Elena

[141] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 321-322.
[142] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 331.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Lupescu „şi-a revenit miraculos”, însă justiția braziliană a trebuit să se pronunțe asupra unei căsătorii al cărei ceremonial nu o putea valida decât dacă Elena Lupescu murea! Totuşi, „la 12 septembrie, judecătorul regiunii, Enrique Tornachi, a declarat validă căsătoria, afirmând că ambele persoane erau celibatare înaintea ceremoniei, cel puțin din punctul de vedere al legislației braziliene. Prietenii susțineau că amândoi erau <<foarte mulțumiți>> de decizia judecătorească”[143].

Căsătoria din 1947 a avut şi un „epilog religios”, însă această ceremonie s-a derulat nu în Brazilia, ci pe continentul european, la Estoril, localitatea portugheză în care şi-a trăit Carol ultimii ani ai vieții.

E drept, între căsătoria civilă şi ritualul religios există un decalaj de doi ani, întrucât acesta din urmă a avut loc în august 1949, „sub bagheta părintelui Martinian Ivanovici, parohul Bisericii Române de la Paris, care vine special din Franța pentru a celebra căsătoria”[144].

Carol şi Elena Lupescu se stabiliseră la Estoril încă din 1947, cumpărând vila Mar y Sol cu 19.000 de dolari. „În acele vremuri, Estoril era un refugiu pentru membrii familiilor regale căzuți în uitare. Printre vecinii lui Carol se aflau fostul rege Umberto al Italiei, Don Juan, pretendentul la tronul spaniol, şi contele de Paris, pretendentul francez la tron. <<Locul ăsta aparține unui alt secol>> - a fost reacția lui Sulzberger la Estoril”[145].

Ultimii ani ai vieții lui Carol au fost liniştiți, exceptând poate „groaznica zi” în care a primit vestea abdicării regelui Mihai, fiul său legitim, forțat de guvernul comunist să părăsească, la rându-i, România. Realitatea este că regele Carol al II-lea n-a putut renunța niciodată la visul reîntoarcerii pe tronul României, şi probabil că acesta a fost motivul pentru care a resimțit abdicarea lui Mihai ca pe o lovitură mortală, consemnând-o ca moment în care „țara a fost dată înapoi cu o sută de ani”.

Ce mai rămânea de făcut sau de zis în cimitirul portughez al monarhilor expirați? „Îşi petrecea cea mai mare parte a timpului citind, scriind, ascultând muzică clasică, fiind

[143] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 331-332.
[144] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 92.
[145] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 332.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

absorbit de valoroasa lui colecție de timbre, jucând cărți şi, uneori, câte o partidă de golf”[146].

Totuşi, chiar în timpul liniştitului şi deprimantului exil, problemele dinastice îi frământau pe Hohenzollerni. De pildă, Paul al României redă conținutul unei interesante scrisori adresate lui Carol de către principele Friedel Friedrich la 4 octombrie 1950: „Dragul meu Carol, ...Am discutat cu Nicky (principele Nicolae) toate problemele de familie, fiindcă e absolut necesar să punem la punct o mulțime de lucruri... Problemele următoare sunt foarte urgente: cine este moştenitorul coroanei României? Rege eşti tu, Mihai a abdicat - atunci cine?... Care e situația fiului tău cel mare, născut din căsătoria ta cu Zizi Lambrino? Aud că-şi spune Principe de România şi de Hohenzollern şi aspiră la succesiunea la tron!!... Toate astea, dragul meu Carol, *trebuie* neapărat puse la punct”[147].

Sfârşitul a venit la 3 aprilie 1953, în urma unui atac de cord, însă familia i-a ignorat funeraliile. Excepție a făcut prințul Nicolae, fratele lui Carol, prezent la înmormântare în ciuda unei antipatii împinse până la ură față de cel ce fusese regele Carol al II-lea al României. „Guvernul portughez a decis, plin de bunăvoință, că fostul suveran putea fi îngropat în Panteonul Regal de la mănăstirea Sao Vicente, unde erau înmormântați regii Portugaliei, pentru că bunica sa fusese membră a familiei regale portugheze, iar în țară nu exista nici o biserică ortodoxă. Ca o ironie a sorții, exact cu o săptămână înainte de moartea lui Carol se prăpădise şi Zizi Lambrino”[148].

6.2. *Competența tribunalului portughez.* Cum am văzut, Tribunalul din Lisabona şi-a examinat din oficiu competența teritorială, luând în considerare dispozițiile Codului de procedură civilă portughez referitoare la domiciliul părților şi locul deschiderii succesiunii.

Primul criteriu pus în discuție a fost acela al domiciliului pârâților, competența teritorială aparținând instanței în circumscripția căreia domiciliază majoritatea pârâților. Potrivit acestui criteriu, Tribunalul din Lisabona şi-a confirmat competența într-o manieră

[146] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 333.
[147] Paul al României, *op.cit.*, p. 247.
[148] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 336. Preferăm să evităm aici comentarea teoriilor care “certifică” asasinarea lui Carol de către cuplul Elena Lupescu – Ernest Urdăreanu. În acest sens, a se vedea P. Dogaru, *op.cit.*, p. 483-484.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

îndoielnică. Deşi au fost chemate în judecată trei persoane (prinţesa Elena a României, Mihai de Hohenzollern şi soţia acestuia, prinţesa Anne de Bourbon-Parma), doar una dintre acestea îşi avea domiciliul în Portugalia: văduva defunctului rege Carol al II-lea, prinţesa Elena. Ceilalţi doi pârâţi domiciliau în Anglia, ceea ce ar fi atras, după legea procedurală portugheză, necompetenţa Tribunalului din Lisabona.

În aceste condiţii, senzaţia este aceea că instanţa portugheză a recurs la un artificiu, reţinând că "nu există decât doi pârâţi în cadrul acţiunii", asimilând-o practic pe prinţesa Anne de Bourbon-Parma soţului său. Nu ştim care era condiţia femeii măritate în legislaţia portugheză a vremii însă, de vreme ce prinţesa Anne a fost chemată în judecată în nume propriu şi nu s-a pus vreun moment în discuţie problema calităţii sale procesuale, pare rezonabil să fi fost considerată parte în proces, distinct de soţul său.

De altfel, hotărârea portugheză trădează unele contradicţii interne, dat fiind că, atunci când verifică îndeplinirea procedurii de citare, instanţa constată că "pârâţii au fost citaţi personal, cei cu domiciliul în Anglia prin comisie rogatorie…". Din utilizarea pluralului nu putem înţelege decât că existau *doi pârâţi cu domiciliul în Anglia*, iar nu unul singur.

La fel de adevărat este însă că, potrivit aceleiaşi legi procedurale portugheze, normele ce reglementau competenţa teritorială păreau a avea *caracter dispozitiv*, implicând deci posibilitatea derogării. Deducem aceasta din aspectul că tribunalul portughez vorbeşte despre o eventuală "incompetenţă relativă" din punct de vedere teritorial, problemă pe care "nimeni nu a pus-o" (adică nici una dintre părţi nu a invocat excepţia de necompetenţă).

Oricum, dubiile asupra competenţei teritoriale au fost înlăturate de aceeaşi instanţă prin recurgerea la un al doilea criteriu: locul deschiderii succesiunii regelui Carol al II-lea. A fost indicat articolul 77 al codului portughez de procedură civilă care, în materie de moştenire, stabilea competenţa în favoarea instanţei locului deschiderii succesiunii.

Există o posibilă discuţie şi asupra acestui criteriu. Cererea principală viza recunoaşterea reclamantului ca fiu legitim al regelui Carol al II-lea, admiterea sa la dezbaterea succesiunii urmând a apărea doar ca o *consecinţă* a admiterii cererii principale. Aşadar, se poate susţine că, în privinţa calificării reclamantului ca moştenitor,

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

instanța se afla în fața unei *cereri accesorii*, inaptă a influența competența (logic fiind ca la stabilirea competenței să se țină cont de cererea principală). Este însă riscant să ne lansăm în speculații, în lipsa unor date concrete privind legea de procedură civilă portugheză a vremii.

6.3. *Fondul cauzei*.

Principala problemă pe care a avut-o de soluționat tribunalul portughez a fost aceea de a decide legea aplicabilă fondului cauzei, trei legislații naționale având, în opinia instanței, aptitudinea de a guverna raportul juridic dedus judecății: română (motivat prin cetățenia defunctului rege Carol şi a reclamantului), franceză (legea de domiciliu a reclamantului) şi portugheză (legea instanței – *lex fori* – şi a ultimului domiciliu al defunctului).

Tribunalul din Lisabona a optat pentru aplicarea tuturor celor trei legislații, soluție bizară, asimilabilă gestului demonstrativ al "spălării pe mâini". Şi-a permis acest lux ştiind că va ajunge la o concluzie unică, susținută, mai mult sau mai puțin forțat, de toate sistemele aplicate. Ce s-ar fi întâmplat însă dacă existau divergențe insurmontabile, iar judecătorii portughezi ar fi fost nevoiți să facă o alegere veritabilă? Răspuns imposibil, puncte de suspensie ca unic simbol grafic rezonabil.

Doctrina română de drept internațional privat înțelege prin *conflict de legi* situația care apare în cazul în care într-un raport juridic există un element de extraneitate şi care constă în aceea că acel raport juridic devine susceptibil de a i se aplica două sau mai multe sisteme de drept aparținând unor state diferite[149]. Evident, Tribunalul din Lisabona se afla în fața unui asemenea conflict, care trebuia soluționat prin aplicarea unei *norme conflictuale* de drept portughez. Norma conflictuală soluționează conflictele de legi, în sensul că stabileşte care dintre sistemele de drept în prezență trebuie să se aplice cu privire la raportul juridic respectiv[150].

Norma conflictuală nu este edictată în scopul soluționării litigiului pe fond, ci doar pentru a indica norma materială aplicabilă. S-a arătat că „norma conflictuală influențează norma materială aplicabilă deoarece trimiterea de către norma conflictuală la

[149] D.-A. Sitaru, *Drept internațional privat*, Ed. Lumina Lex, București, 2000, p. 16-17.
[150] *Idem*, p. 25.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

un anumit sistem de drept duce, pe fond, la aplicarea normelor materiale ale acelui sistem de drept. De exemplu, dacă litigiul privind starea civilă şi capacitatea unei persoane fizice, cetățean român cu domiciliul în Franța, este judecat în România, se aplică norma conflictuală care are ca punct de legătură cetățenia (**lex patriae**) şi care trimite deci la legea materială română"[151].

Criteriul concret prin care se stabileşte legătura dintre raportul juridic şi un anumit sistem de drept se numeşte punct de legătură[152]. Cele mai importante puncte de legătură admise de legea română sunt: cetățenia; domiciliul sau reşedința; sediul social; fondul de comerț; locul situării bunului; pavilionul navei; voința părților; locul încheierii contractului; locul executării contractului; locul întocmirii actului; autoritatea care examinează validitatea actului juridic; locul unde are loc faptul juridic; locul producerii prejudiciului; instanța sesizată[153].

Trebuie observat că Tribunalul din Lisabona a identificat o normă conflictuală aparținând sistemului de drept al forului: art. 27 din Codul civil portughez, potrivit căruia „starea şi capacitatea civilă a străinilor sunt supuse legii țării lor; iar legea națională a originii, atât a celui care cercetează, cât şi a celui cercetat, este legea română". Acest text indică, drept punct de legătură, *cetățenia* (trimițând deci la **lex patriae**).

Instanța portugheză nu s-a declarat însă mulțumită cu aplicarea dreptului material al statului de cetățenie, reținând că „situația internațională" îndreptățeşte calificarea reclamantului ca „apatrid", în accepțiunea Convenției de la Geneva din 28 iulie 1951 privind statutul refugiaților. În consecință, a introdus în ecuație şi un al doilea element de lagătură - *domiciliul* (**lex domicilii**) - hotărând *şi* aplicabilitatea sistemului de drept francez.

În fine, punctul de legătură pentru aspectele de procedură propriu-zise (precum administrarea probelor) nu putea fi decât acela *al instanței sesizate* (**lex fori**), adică sistemul de drept portughez. Problema este că Tribunalul din Lisabona a făcut inclusiv aplicarea dreptului material portughez, ca *lex domicilii* pentru admiterea reclamantului la

[151] D.-A. Sitaru, *op.cit.*, p. 26.
[152] D.-A. Sitaru, *op.cit.*, p. 27.
[153] *Idem*, p. 27-31.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

procedura de partaj (capăt de cerere accesoriu), având în vedere că ultimul domiciliu al defunctului Carol a fost în Estoril, deci în jurisdicția instanței.

După părerea noastră, maniera de a stabili normele materiale aplicabile nu a fost tocmai corectă. Cu greu poate fi justificată, de pildă, aplicarea legii de drept material portughez. Există în teoria dreptului internațional privat o asemenea posibilitate, însă este restrânsă la ceea ce doctrina numeşte *normă de aplicație imediată (necesară)*, adică la situația în care o normă materială aparținând legii forului prezintă un grad înalt de imperativitate, astfel încât se aplică prioritar unui raport juridic cu element de extraneitate, atunci când acel raport juridic are un anumit punct de legătură concret cu țara forului, excluzând astfel conflictul de legi şi deci aplicarea unei norme conflictuale[154].

Tribunalul din Lisabona nu a indicat însă o normă de aplicație necesară, ci a apelat la legea portugheză „dat fiind că domiciliul celui care este cercetat era, în momentul decesului, în Portugalia".

a) *Incidența legii române*. La data soluționării procesului aflat pe rolul Tribunalului din Lisabona era în vigoare art. 2 C.civ., al cărui alin. 2 prevedea că "Legile relative la starea civilă şi la capacitatea persoanelor urmăresc pe români, chiar când ei îşi au reşedinia în străinătate". Din acest punct de vedere, exista un deplin acord cu legea portugheză (Codul civil), al cărei art. 27 - menționat în hotărârea judecătorească - lăsa cale liberă aplicării legii române.

Persoana ale cărei "stare civilă şi capacitate" urmau a fi determinate potrivit legii române era reclamantul Mircea Grigore Lambrino care, deşi domiciliat la Paris, avea cetățenie română. Solicitarea fiind aceea de a fi recunoscut ca fiu legitim al regelui Carol al II-lea, soluția trebuia deci căutată prin cercetarea legii române.

---

[154] D.-A. Sitaru, *op.cit.*, p. 38. Potrivit autorului, "prin afirmația că norma conflictuală este înlăturată de la aplicare nu trebuie să se înțeleagă însă faptul că soluția normei de aplicație imediată este întotdeauna contrară celei date de sistemul de drept la care ar fi trimis norma conflictuală, ci faptul că, din punct de vedere logico-juridic, în cazul în care într-un raport juridic este în incidență o normă de aplicație imediată, problema conflictului de legi - şi deci a aplicării unei norme conflictuale - nu se mai pune".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Tribunalul din Lisabona a urmat însă un raționament curios, extrăgând doar două texte din legea română (art. 183 şi 184 C.civ.), după ce îl declarase pe reclamant *apatrid*, reținând aplicarea Convenției de la Geneva din 28 iulie 1951 privind statutul refugiaților[155].

Termenul *apatrid* nu este însă tocmai exact, întrucât convenția vizează persoanele ce pot fi considerate *refugiate*. Potrivit convenției, termenul de refugiat se aplică oricărei persoane "care, în urma unor evenimente survenite înainte de 1 ianuarie 1951 şi unor temeri justificate de a fi persecutată datorită rasei, religiei, naționalității, apartenenței la un anumit grup social sau opiniilor sale politice, se află în afara țării a cărei cetățenie o are şi care nu poate sau, datorită acestei temeri, nu doreşte protecția acestei țări; sau care, neavând nici o cetățenie şi găsindu-se în afara țării în care avea reşedința obişnuită ca urmare a unor astfel de evenimente, nu poate sau, datorită respectivei temeri, nu doreşte să se reîntoarcă".

Se ştie că, la data adoptării acestei convenții, România participa deja la războiul rece sub guvernarea stalinismului "revoluționar", astfel că statutul de refugiat al lui Mircea Grigore Lambrino era perfect justificabil.

În acest context, devenea aplicabil art. 12 alin. 1 din convenție, potrivit căruia "statutul personal al unui refugiat va fi guvernat de legea țării unde îşi are domiciliul sau, în lipsa unui domiciliu, de legea țării unde îşi are reşedința". Concluzia logică este deci că, odată ce a reținut aplicabilitatea convenției în privința statutului personal al reclamantului, *tribunalul portughez avea obligația de a aplica legea franceză*, întrucât Franța era țara de domiciliu.

Tribunalul a "selectat" însă şi două articole din Codul civil român, obținând un aluat neclasificabil. Putem socoti această derutantă plimbare printre legi la capitolul erori.

Derapajul n-a rămas fără ecou în procesul de exequatur din România. In motivele de recurs analizate de Curtea Supremă de Justiție, recurentul Mihai I de România pretindea că "instanța portugheză era obligată să aplice exclusiv legea română în vigoare la data judecării cauzei deoarece era în vigoare art. 2 din C.civ. român care în alin. 2 prevedea că legile privind starea şi capacitatea persoanelor îi urmăresc pe români oriunde

[155] Convenția a fost adoptată de Organizația Națiunilor Unite şi a fost publicată în România în M.Of., P. I, nr. 148 din 17 iulie 1991.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

s-ar afla aceştia. Recurgând la considerente de ordin politic instanța portugheză a invocat situația internațională pentru a-l considera pe reclamant apatrid, ceea ce era greşit din punct de vedere al legii române în vigoare la data naşterii reclamantului (c.civ.) care îl declara pe acesta cetățean român prin simplul fapt al naşterii pe teritoriul României şi din părinți români. In acest sens există la dosar certificatul de naştere al lui Mircea Grigore Lambrino emis de autoritățile române şi care atestă naşterea acestuia la 8.01.1919 la orele 8,10".

Deşi apărătorii fostului rege Mihai au intuit o eroare în conținutul hotărârii portugheze, trebuie spus că nu au identificat-o corect. Astfel, legea română în vigoare la data naşterii reclamantului devenea inaplicabilă în condițiile atribuirii statutului de refugiat potrivit Convenției de la Geneva. Acest statut prevala în fața cetățeniei, suficient fiind ca țara adoptivă să fi ratificat convenția în discuție. Ceea ce ar fi avut de făcut, în realitate, instanța portugheză, ar fi fost excluderea de la aplicare a legii române (sau, dacă nu îi atribuia reclamantului calitatea de refugiat, excluderea legii franceze).

Eronată a fost, de altfel, şi stabilirea filiației reclamantului potrivit legii portugheze, lege ce se autoexcludea de la aplicare prin menționatul art. 27 C.civ. portughez. Practic, legea portugheză trebuia să guverneze doar împărțirea moştenirii defunctului rege Carol al II-lea, iar nu şi statutul personal al reclamantului Mircea Grigore Lambrino.

Tribunalul portughez însă, într-o criză de "imparțialitate" generată de o evidentă nesiguranță, a decis să nu acorde un statut preferențial nici uneia dintre legi, din teama omenească de a nu o exclude cumva tocmai pe cea aplicabilă. N-a rezultat decât o motivare extrem de neconvingătoare.

b) *Maniera de aplicare a legii române*. Din legislația României, Tribunalul din Lisabona şi-a ales numai două articole: 183 şi 184 C.civ.

Conținutul acestor articole era următorul:

Art 183 – "Căsătoria care s-a declarat nulă totuşi produce efectele sale civile, atât în privirea soților cât şi în privirea copiilor, dacă ea s-a contractat cu bună credință".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Art. 184 – "Dacă buna credinţă există numai din partea unuia din ambii soţi, căsătoria produce efectele sale civile numai în favoarea soţului cu bună credinţă şi a copiilor născuţi din acea căsătorie".

Exista o singură problemă cu cele două articole: la data pronunţării hotărârii judecătoreşti, erau implicit abrogate[156].

În aceste condiţii, tribunalul portughez ar fi trebuit să observe aplicabilitatea art. 2 al Decretului nr. 32/1954[157] pentru punerea în aplicare a Codului familiei şi a Decretului privitor la persoanele fizice şi persoanele juridice, cu următorul conţinut: "În cazul nulităţii căsătoriei, copilul din căsătoria declarată nulă, dacă se află în viaţă la data intrării în vigoare a Codului Familiei, are de la data concepţiei situaţia unui copil din căsătorie, chiar dacă ambii soţi au fost de rea credinţă la încheierea acesteia şi chiar dacă hotărârea judecătorească de declarare a nulităţii căsătoriei a rămas definitivă înainte de intrarea în vigoare a Codului Familiei".

Textul îl favoriza pe reclamant mai mult decât art. 183 şi 184 C.civ., însă cu o condiţie: să poată fi calificat drept "copil din căsătorie". Pentru aceasta, se impunea lectura art. 8 alin. 1 din acelaşi Decret: "Stabilirea filiaţiei, tăgăduirea paternităţii sau orice altă acţiune privitoare la starea civilă, este supusă dispoziţiunilor Codului Familiei şi produce efectele prevăzute de acest Cod şi în cazul copiilor născuţi înainte de intrarea lui în vigoare, chiar dacă cererea se află în curs de judecată".

În loc să cerceteze însă dacă reclamantul poate fi considerat "copil din căsătorie" după Codul român al familiei, Tribunalul din Lisabona abandonează subit legea română şi decide aplicarea legii portugheze!

A reţinut atenţia instanţei articolul 101 din Codul civil portughez, conform căruia erau consideraţi legitimi copiii născuţi dintr-o căsătorie legal contractată, după 180 de zile de la data încheierii căsătoriei sau în perioada de 300 de zile după desfacerea acesteia sau separarea soţilor, prin decizie judecătorească. Pe de altă parte, s-a făcut trimitere la articolul 31 din Decretul nr. 1 din 25 decembrie 1910 (tot un act normativ portughez), potrivit căruia copiii născuţi dintr-o căsătorie nulă sau anulată sunt întotdeauna legitimi.

---

[156] Prin art. 49 al Decretului nr. 32 din 31.I.1954 pentru punerea în aplicare a Codului familiei şi a Decretului privitor la persoanele fizice şi persoanele juridice.
[157] Publicat în B.Of., nr. 32 din 31 ianuarie 1954.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Instanța decidea că reclamantul Mircea Grigore Lambrino are statutul de "copil născut din căsătorie" pe motiv că "intervalul dintre data naşterii celui care cercetează, 8 ianuarie 1920, şi data la care a fost pronunțată sentința de desfacere a căsătoriei, 29 martie 1919, este de 285 de zile, ceea ce face ca cel care cercetează să fie născut în intervalul de trei sute zile după desfacerea căsătoriei părinților săi".

O singură chestiune intrigă în acest enunț: de ce a considerat instanța că data pronunțării sentinței de anulare a căsătoriei a fost 29 martie 1919, când data reală a pronunțării sentinței Tribunalului Ilfov a fost 8 ianuarie 1919? Evident, instanța se referă la data de 29 martie 1919 ca dată la care sentința de anulare a devenit "executorie", deşi terminologia este imprecisă, relevantă fiind data la care hotărârea devenea *definitivă*.

Pentru a stabili gradul de corectitudine a datelor reținute în hotărârea portugheză este inevitabil apelul la normele de procedură civilă din codul român în vigoare la data pronunțării sentinței de anulare a căsătoriei.

c) *Data definitivării sentinței de anulare a căsătoriei*. Este extrem de importantă determinarea acestei date, întrucât de ea depinde, practic, justețea soluției pronunțate de Tribunalul din Lisabona.

Potrivit art. 376 C.proc.civ. de la 1900[158], "*Sunt hotărâri desăvârşite orice hotărâri date după chemarea părților:*

1) De o Curte de apel;

2) De un tribunal când el judecă în cea din urmă instanță;

3) De un tribunal care a judecat în întâia instanță, dacă părțile au lăsat să treacă termenul de apel, sau au lăsat să se perime judecata, la Curte;

4) De asemenea hotărârile date în lipsă, dacă partea judecată în lipsă n-a făcut opoziție în termen, sau dacă i s-a perimat opoziția, şi hotărârea nu mai este supusă apelului".

În procesul de exequatur din România, fostul rege Mihai a criticat demonstrația tribunalului portughez, axată pe reținerea greşită a datei de 29 martie 1919 ca moment al rămânerii definitive a sentinței de anulare a căsătoriei. S-a susținut că, potrivit legii procedurale române (art. 376 pct. 3 şi 4 C.proc.civ.), hotărârea din 8 ianuarie 1919 a

[158] Publicat în M.Of., P. I, nr. 281 din 15 martie 1900.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

rămas definitivă pe data pronunțării ei, pe motiv că n-a fost atacată de nici una dintre părți[159].

În finalul sentinței Tribunalului Ilfov, se poate citi că a fost dată la 8 ianuarie 1919, "cu opoziție şi apel". In sistemul procedural consacrat prin Codul de procedură civilă de la 1900, opoziția era o cale de atac împotriva anumitor hotărâri judecătoreşti de primă instanță, reglementată de art. 154 alin. 1 astfel: "Partea condamnată în lipsă are dreptul de a face opoziție în termen de opt zile libere de la primirea hotărârii în persoană sau la domiciliu". Rezultă deci că opoziția era accesibilă doar părții care n-a fost prezentă la termenul când s-a soluționat cauza, iar termenul curgea de la comunicarea hotărârii judecătoreşti. În cauză, cum nici una dintre părțile procesului judecat de Tribunalul Ilfov (Ioana Lambrino şi Carol) n-a fost prezentă, calea opoziției putea fi exercitată de ambele. Din formularea art. 157 C.proc.civ. se înțelege că opoziția era o cale de atac ***de retractare***: "In judecata opoziției, procedura se va reîncepe din punctul în care se afla când a lipsit oponentul. Judecătorii vor putea să lase sau să schimbe hotărârea dată în lipsă în tot sau în parte".

Apelul, cale de atac *de reformare*, putea fi exercitat indiferent dacă părțile uzaseră sau nu de calea opoziției. Termenul de apel era prevăzut de art. 318 C.proc.civ.: "Termenul de apel va fi de două luni pentru hotărâri date, fie față cu părțile, fie în lipsă. Acest termen va curge din ziua primei hotărâri, potrivit art. 74 şi 75 al acestui cod".

Fraza a doua a acestui text este destul de confuză, dat fiind că nu rezultă suficient de clar dacă termenul de apel curgea de la pronunțare sau de la comunicare. Sintagma "din ziua primei hotărâri" ar indica momentul pronunțării, însă semnificația reală a textului este aceea că termenul curgea de la *comunicarea* primei hotărâri[160]. Argumentul principal este trimiterea la art. 74 şi 75 C.proc.civ., texte ce reglementau citarea părților (mai exact, înmânarea citației). Cum în art. 318 era vorba nu de citare, ci de curgerea termenului de apel împotriva unei hotărâri judecătoreşti, rezultă că legiuitorul a intenționat să impună aplicarea prin analogie a regulilor privind citarea la procedura de comunicare a hotărârilor.

---

[159] Este citată, în acest sens, o lucrare din 1960 a lui Grațian Porumb: "Hotărârile instanței de fond care nu au fost atacate cu recurs sunt socotite definitive pe data pronunțării lor".
[160] Se făcea referire la "prima hotărâre" întrucât era luată în calcul formularea opoziției, ceea ce implica pronunțarea unei a doua hotărâri de către prima instanță.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Analogia era confirmată de dispozițiile art. 137 C.proc.civ.: "După ce hotărârea dată în lipsă, sau față cu părțile, va fi redactată, ea se va putea trimite în copie fiecărei părți. Această copie se va lăsa la persoana, sau la domiciliul ori reşedința, şi agentul judecătoresc va proceda potrivit art. 74 sau 75, din acest cod".

Dacă partea formula opoziție, însă cererea se respingea, termenul de apel curgea "din ziua hotărârii prin care s-a respins opoziția", deci de la pronunțarea celei de-a doua hotărâri.

Din păcate, în cauză ne lipsesc unele date esențiale, precum cele care ar indica în mod cert comunicarea către părți a sentinței de anulare a căsătoriei şi data acestei comunicări. Există o lucrare în care se pretinde că hotărârea Tribunalului Ilfov "n-a fost înregistrată oficial la Bucureşti decât pe 23 aprilie 1919 şi n-a apărut în Monitorul Oficial decât pe 16 mai"[161], însă aceste indicii nu ne sunt de mare ajutor. Nu ştim ce înțelege autorul prin "n-a fost înregistrată oficial", iar afirmațiile sale trebuie oricum primite cu rezerve, întrucât a stat în procesul de exequatur în calitate de mandatar al reclamantului.

Este interesantă însă această publicare a sentinței în Monitorul Oficial. Codul de procedură civilă reglementa o asemenea publicare, asimilată comunicării hotărârii judecătoreşti, în anumite circumstanțe, precum decesul părții care a pierdut procesul în primă instanță. În acest caz, cursul termenului de apel era suspendat, urmând a se face o nouă comunicare a hotărârii la locul deschiderii succesiunii. În plus, "o asemenea comunicare se va face şi prin ziarul de publicații oficiale din localitatea domiciliului moştenirii şi în Monitorul Oficial. Termenul de apel va reîncepe a curge din ziua publicației hotărârii".

Indică oare publicarea în Monitorul Oficial faptul că sentința de anulare a căsătoriei n-a fost comunicată părților? Greu de spus, dat fiind că Tribunalul din Lisabona indică o dată precisă a definitivării hotărârii (29 martie 1919), dată anterioară publicării în Monitorul Oficial. Probabil că este data expirării termenului de apel, aspect necontestat de pârâții din procesul de exequatur.

Este dificilă şi raportarea la dispozițiile art. 376 C.proc.civ. de la 1900, întrucât acesta enumera hotărârile definitive, însă avea în vedere "hotărârile date după chemarea părților", deci hotărârile pronunțate ***în urma citării părților*** la proces. Or, în cauză, am

[161] Paul al României, *op.cit.*, p. 60.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

văzut deja că părțile n-au fost citate, ceea ce ar putea atrage inaplicabilitatea art. 376 C.proc.civ.

Să nu mergem însă atât de departe, să admitem aplicarea art. 376 şi faptul că data de 29 martie 1919 este aceea a expirării termenului de atacare a sentinței de anulare a căsătoriei (ceea ce implică şi presupunerea că hotărârea a fost comunicată părților). In aceste condiții, credem că Mihai I de România a susținut în mod *greşit* că hotărârea a devenit definitivă la data pronunțării (8 ianuarie 1919), după cum greşită (în măsura în care este reală) este şi opinia juridică citată în procesul de exequatur, aceea a lui Grațian Porumb.

Susținerea că hotărârea neatacată cu apel se definitivează la data pronunțării este departe de logică. Să ne gândim numai că termenul de apel (ca şi cel de opoziție) era *suspensiv de executare*, aspect reglementat expres de art. 155 C.proc.civ. de la 1900: "In timpul termenului de opoziție şi apel, precum şi în timpul judecății opoziției şi apelului, hotărârea dată nu se poate executa, afară numai dacă e pronunțată cu execuție provizorie". Dacă hotărârea nu era atacată însemna cumva că devenea executorie retroactiv, de la data pronunțării sale? Evident nu, ci *de la data expirării termenului* de opoziție, respectiv apel.

Identic se pune problema şi în privința definitivării hotărârii de primă instanță împotriva căreia nu s-a exercitat nici o cale de atac. Avea instanța abilitarea ca, pe parcursul termenului de opoziție şi apel, să aplice pe hotărâre mențiunea "definitivă"? Evident nu, pentru simplul motiv că părțile aveau încă posibilitatea atacării ei, ceea ce înseamnă că *hotărârea nu putea deveni definitivă decât la data expirării termenului de atacare*.

De altfel, şi modalitatea de exprimare a legiuitorului de la 1900 este elocventă: hotărârea nu devenea definitivă decât "dacă părțile au lăsat să treacă termenul de apel", deci *după expirarea acestui termen.*

Aceasta este *unica modalitate de interpretare logică* a textului, confirmată şi de vocile autorizate ale procedurii civile contemporane: "Hotărârea se definitivează pe data expirării termenului de apel…"[162].

[162] V.M. Ciobanu, *op.cit., Tratat*…, vol. II, p. 343. În acelaşi sens, G. Boroi, *Drept procesual civil*, vol. II, Ed. Romfel, Bucureşti, 1993, p. 34: "În ipoteza în care apelul a

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

d) *Statutul reclamantului Mircea Grigore Lambrino*. Nu rămâne decât să constatăm că *Tribunalul din Lisabona l-a calificat în mod corect pe reclamantul Mircea Grigore Lambrino drept "copil din căsătorie"*, dat fiind că timpul legal al concepțiunii nu expirase la data când a devenit definitivă sentința de anulare a căsătoriei. Singura problemă este aceea că raționamentul instanței s-a bazat pe legea portugheză, când corect ar fi fost să se raporteze fie la legea franceză (dacă îl considera refugiat), fie la legea română (dacă lua în calcul numai cetățenia).

Este adevărat însă că amploarea erorii nu trebuie exagerată, dat fiind că instanța portugheză a ținut cont *şi* de dispozițiile legilor română şi franceză: "perioada de trei sute zile, specificată în articolul 101 din Codul nostru civil şi în articolul 7 din Decretul numărul 2 din 25 decembrie 1910, este aceeaşi cu cea prevăzută în codurile civile român şi francez…".

Să cercetăm puțin legislația română, raportând-o şi la dispozițiile legii franceze. La data naşterii reclamantului Mircea Grigore Lambrino (8 ianuarie 1920), paternitatea şi filiația erau guvernate de dispozițiile Codului civil.

În partea introductivă a prezentei lucrări, am arătat că la dosarul de exequatur se află depus şi certificatul de naştere al reclamantului, document ce atestă doar numele mamei: Lambrino Ioana Maria Valentina, rubrica numelui tatălui fiind liberă.

Modalitatea de întocmire a actelor de stare civilă făcea obiectul Titlului II ("Despre actele stării civile") al Codului civil, atribuția întocmirii revenind ofițerilor stării civile. Privitor la "actele de naştere", art. 41 C.civ. prevedea că "Declarațiunea despre naşterea unui copil se va face la ofițerul stării civile al locului, în termen de trei zile după uşurarea femeii. Copilul i se va înfățişa. La caz de împiedicare de a se transporta copilul înaintea ofițerului stării civile, acesta va fi dator a merge însuşi, fără vreo plată, la locuință spre a constata naşterea".

---

fost respins ca tardiv, hotărârea primei instanțe se definitivează la data la care a expirat termenul de apel, iar nu la data respingerii apelului ca tardiv, deoarece un apel tardiv este considerat ca şi inexistent".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Calitatea de ofițer al stării civile era atribuită primarului comunei sau, în lipsa acestuia ori în caz de împiedicare a exercitării funcției, ajutorului său sau unui consilier delegat de primar.

Naşterea copilului trebuia declarată de tată. Evident, în cauză nu se punea problema ca naşterea lui Mircea Grigore să fie declarată de Carol, însă legea permitea ca, în lipsa tatălui, naşterea să fie declarată "de către medici sau chirurgi, moaşe, sau de către orice alte persoane care vor fi fost față la naştere" (art. 42 alin. 1 C.civ.). Actul de naştere trebuia întocmit "îndată față cu doi martori". Potrivit doctrinei vremii, „martorii în actul de naştere, nu atestă exactitatea declarației făcută de declaranți; ei sunt martori instrumentari care confirmă, prin participarea lor la act, atestarea ofițerului. Martori pot fi femei ca şi bărbați, destul să fie în vârstă de 21 ani"[163].

În ce priveşte conținutul actului de naştere, legea pretindea să arate "cu deslușire ziua, ora, lucul naşterii, sexul copilului, pronumele ce i se va da la botez, precum şi numele de familie, profesiunea sau meseria şi domiciliul tatălui, mamei şi al martorilor".

Evident, nu putem şti ce s-a întâmplat, concret, la naşterea lui Mircea Grigore Lambrino. Nu ştim cine a declarat naşterea şi dacă această persoană a menționat în fața ofițerului stării civile numele prințului Carol ca tată al copilului. Probabil însă că ofițerul stării civile era deja prevenit şi n-ar fi menționat niciodată numele tatălui în actul de naştere. De altfel, căsătoria fiind anulată la data naşterii copilului, este greu de imaginat că ofițerului stării civile i s-ar fi putut pretinde raționamente complicate legate de timpul legal al concepțiunii.

Doctrina era, din păcate, destul de expeditivă cu acest subiect[164]; fără nuanțe, se reținea că „în actele de naştere, art. 43, prevăzând mențiunea despre numele ambilor părinți se referă la naşterea unui copil legitim. Când e vorba de un copil natural, numele tatălui nu se poate trece în mod valabil decât atunci când el însuşi face declarație; cât despre numele mamei, el trebuie să se treacă pe baza declarației declaranților, căci, deşi actul de naştere nu face dovada de filiațiune naturală, totuşi mențiunea despre numele mamei poate servi de indiciu pentru a uşura copilului cercetarea maternității, care este

[163] M.B. Cantacuzino, *op.cit.*, *Elementele*…, p. 172.
[164] Probabil din pricină că, după Julio Cortazar, obişnuim să trecem în fugă prin fața întrebărilor, de teamă ca dinții lor să nu ne sfâşie pantalonii.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

permisă”[165]. Să convenim că, din când în când, feminismul militant merită ceva indulgență.

Posibilitățile Ioanei Lambrino erau, oricum, extrem de limitate, dat fiind că familia regală deținea controlul deplin al căilor legale. De aceea, eventuala solicitare a rectificării actului de naştere n-ar fi adus decât zadarnice cheltuieli pentru soluția ce ar fi atestat un eşec previzibil. Rămâneau doar scandalurile de presă, mijloc de care mama abandonată a şi uzat, fără rezultat însă.

Sigur că, după tot tapajul care a însoțit căsătoria din Rusia, era imposibil ca reclamantul să dobândească în mod oficial statutul de fiu al lui Carol. După legea în vigoare atunci abuzul autorităților este însă evident, nu doar în privința anulării căsătoriei, ci şi a negării statutului copilului conceput în timpul acestei căsătorii. Ioana Lambrino nu avea, practic, nici o perspectivă de a lupta pentru stabilirea paternității; pe lângă deplina influență a familiei regale asupra justiției, exista în Codul civil şi un text descurajator: “Cercetarea paternității este oprită” (art. 307).

Totuşi, la întocmirea certificatului de naştere al lui Mircea Grigore Lambrino au fost încălcate o serie de dispoziții legale, favorabile atestării paternității nou-născutului. Inechivoc, art. 286 C.civ., astfel cum fusese modificat prin Legea din 15 martie 1906, prevedea că “bărbatul este tatăl copilului conceput (zămislit) în timpul căsătoriei” (alin. 1). Desigur, plasarea momentului “zămislirii” în timpul sau în afara căsătoriei nu putea fi efectuată decât printr-un calcul simplu raportat la *timpul legal al concepțiunii*.

Într-adevăr, Tribunalul din Lisabona a reținut cu sinceritate că dispozițiile legii portugheze referitoare la timpul legal al concepțiunii sunt identice cu acelea ale codurilor civile francez şi român. Potrivit art. 286 alin. 2 C.civ., “Bărbatul însă va putea să nu recunoască de al său pe copil dacă dovedeşte că în cursul timpului cuprins între a 300-a zi şi între acea a 180-a mai înaintea naşterei copilului, a fost în imposibilitate fizică de a coabita cu soția sa, fie din cauză de depărtare, fie din orice alt accindent”. În context, termenul “bărbatul” îl vizează pe soțul mamei. Deci, pentru a afla timpul legal al concepțiunii unui copil se socoteşte de la ziua naşterii acestuia înapoi până la 180 de zile, iar de la a 180-a zi până la a 300-a zi se întinde perioada concepțiunii copilului. Dacă această perioadă, o parte din ea sau numai o zi se situează în timpul căsătoriei, înseamnă

[165] M.B. Cantacuzino, *op.cit.*, p. 173.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

că acel copil este conceput în timpul căsătoriei, cu toate efectele juridice care decurg din aceasta[166].

Pe de altă parte, filiația copiilor legitimi trebuia dovedită "prin actele de naştere trecute în registrele stării civile" (art. 292 C.civ.)[167]. Interesant este că, în lipsa actului de naştere, legea îngăduia dovedirea filiației prin "posesiunea constantă a statului[168] de copil legitim" (art. 293 C.civ.), însă textul pare inutilizabil pentru Mircea Grigore Lambrino, dat fiind că n-a avut nicicând "posesiunea" acestui statut. Exemplificativ, legea arăta şi ce anume împrejurări pot contura deținerea statutului de copil legitim:

i) copilul a purtat întotdeauna numele părintelui al cărui fiu se pretinde a fi;

ii) tatăl l-a tratat ca pe fiul său şi a îngrijit, în această calitate, de creşterea, de întreținerea şi de stabilirea sa;

iii) a fost recunoscut întotdeauna în această calitate în societate;

iv) a fost recunoscut în această calitate de către familie.

Greu de spus că vreuna din aceste ipoteze i-ar fi fost aplicabilă fiului Ioanei Lambrino, poate cu excepția ultimeia, însă şi aceasta depinde de „familia" la care ne raportăm. După doctrina vremii, „faptele care compun posesia de stat, atât a soților cât şi a copiilor, pot fi stabilite prin orice fel de dovezi, şi chiar prin martori, instanțele de fond

---

[166] I.P. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, Ed. All, Bucureşti, 1996, p. 299. Autorul arată că timpul legal al concepțiunii se calculează pe zile, "de la zi la zi". "În realitate, acest timp legal este de 121 zile, deoarece legea face vorbire de cea de-a 300-a zi şi a 180-a zi <<dinaintea naşterii>> copilului, ceea ce înseamnă că ziua naşterii, care este ziua de plecare a termenului (*dies a quo*), nu se socoteşte, dar se socoteşte ziua de împlinire (*dies ad quem*)".

[167] S-a decis că "dovada filiației legitime nu se poate face numai cu actul de naştere, cum pare să autorizeze art. 292 c.civ. căci acest act nu dovedeşte decât faptul naşterii din partea mamei; pentru filiația legitimă se cere dovada identității celui care reclamă această stare, cu copilul născut, dovada căsătoriei părinților prin actul lor de căsătorie sau posesia de stat în cazul art. 179 c.civ. cum şi dovada că reclamantul a fost conceput sau născut în timpul căsătoriei (Cas.I, 780 din 5 oct. 1921, Curier Jud. 28/1922).

[168] Expresia "posesiune de stat" a fost preluată ca atare din Codul civil francez, unde semnifică, în privința statutului persoanei, o *prezumție legală* ce permite stabilirea filiației unei persoane pe baza unor fapte certe constatate de familie şi de anturaj, cu referire la relațiile existente între aceasta şi persoana al cărei fiu se pretinde a fi. Posesiunea de stat se stabileşte pe cale de anchetă.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

apreciind valoarea dovezilor făcute. De asemenea, adversarii copilului vor putea combate prin orice fel de probe, conform dreptului comun, posesia de stat invocată de dânsul”[169].

Câteva concluzii importante se pot desprinde din texte menționate până acum:

a) dacă acceptăm că data de 29 martie 1919 este aceea a rămânerii definitive a sentinței de anulare a căsătoriei, înseamnă că Mircea Grigore Lambrino a fost conceput în timpul căsătoriei;

b) fiind conceput în timpul căsătoriei (încadrându-se deci în timpul legal al concepțiunii), Carol trebuia să figureze pe actul de naştere la rubrica “tată”, în lipsa oricărei contestări.

Desigur, s-ar putea ridica problema efectelor retroactive ale nulității căsătoriei, însă existau în Codul civil două texte – reținute şi de instanța portugheză - cu ajutorul cărora putem clarifica şi această chestiune:

“*Căsătoria care s-a declarat nulă totuşi produce efectele sale civile, atât în privirea soților cât şi în privirea copiilor, dacă ea s-a contractat cu bună credință*” (art. 183);

“*Dacă buna credință există numai din partea unuia din ambii soți, căsătoria produce efectele sale civile numai în favoarea soțului cu bună credință şi a copiilor născuți din acea căsătorie*” (art. 184).

În jurul bunei-credințe s-au purtat numeroase discuții în cadrul procesului de exequatur din România. De pildă, pârâtul Mihai I de România a susținut constant că “instanța portugheză reține în mod greşit că cei doi parteneri au fost de bună credință la încheierea căsătoriei, deşi, cu autoritate de lucru judecat, Tribunalul Ilfov stabilise reaua lor credință. Buna credință la încheierea unei căsătorii constă în necunoaşterea impedimentelor la contractarea ei. Or, prințul Carol şi Ioana Lambrino cunoşteau aceste impedimente şi, mai mult, au acționat pentru a le eluda: prințul Carol a dezertat din armată şi, împreună cu Ioana Lambrino, a trecut fraudulos granița la Odessa”.

Câteva observații: în primul rând, *Tribunalul Ilfov nu “stabilise reaua credință” a celor doi soți la încheierea căsătoriei*. Am redat, în cuprinsul acestei lucrări, textul sentinței de anulare a căsătoriei, text care dovedeşte că instanța nu s-a preocupat de

[169] D. Alexandresco, *Observație* la decizia nr. 150 din 22 martie 1906 a Înaltei Curți de Casațiune şi Justiție, în *Dreptul* nr. 40/1906.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

stabilirea bunei-credinţe a soţilor, ci doar de încălcarea dispoziţiilor legii române privitoare la publicitatea căsătoriei: "…aceasta clandestinitate, cu care a fost investita celebrarea casatoriei A.S.R. Principelui Carol cu Domnisoara Ioana Lambrino, a fost pentru a se eluda legea relativa la publicitate si aceasta in scopul de a se evita piedicile care desigur s-ar fi nascut la realizarea acestei casatorii, din partea M.S. Regelui, a autoritatii superioare militare, pe temeiul legii asupra casatoriilor militare din 12 martie 1900, Principele Carol fiind si militar, cum si din partea Guvernului Tarii, care s-ar fi opus la casatorie, contrara spiritului Constitutiunii noastre, care stabilind principiul Dinastiei straine, prin aceasta a exclus ideia unei legaturi cu o familie romaneasca…".

Ce semnifică, de fapt, "buna-credinţă"? Juridic, reprezintă convingerea unei persoane că acţionează în temeiul unui drept şi conform cu legea[170]. Or, cum am demonstrat cu prilejul analizei hotărârii de anulare a căsătoriei, Carol şi Ioana au încheiat la Odessa o căsătorie perfect valabilă din punctul de vedere al legii române (adică o căsătorie care satisfăcea condiţiile de formă ale locului încheierii şi condiţiile de fond prevăzute de legea română). Doar intervenţia abuzivă a autorităţilor române şi obedienţa magistraţilor bucureşteni au condus la anularea acestei căsătorii, nicidecum aşa-zisa încălcare a legii. Atât de insistent invocata "clandestinitate" era perfect irelevantă, întrucât exista doar prin raportare la legea română, când toate condiţiile de formă ale încheierii căsătoriei erau guvernate de dreptul canonic rusesc.

Pe de altă parte, toate "piedicile" pe care le-a eludat căsătoria în străinătate - opoziţia regelui, a guvernului sau a autorităţii superioare militate - n-ar fi putut exista decât tot ca acte de intervenţie abuzivă, toate fiind inapte, din punct de vedere legal, de a împiedica perfectarea căsătoriei.

În fine, "sfânta Constituţiune" nu era în nici un fel încălcată, principiul dinastiei străine fiind perfect conciliabil cu această căsătorie, mai ales că succesiunea la tron se realiza pe linie masculină. Abia ulterior, la 5 ianuarie 1926, probabil din teama apariţiei unui nou caz Zizi Lambrino (de data aceasta, cea care inspira teamă era Elena Lupescu), a fost adoptat, prin lege, celebrul *Statut al membrilor familiei domnitoare*. Privitor la

[170] A se vedea, în acest sens, şi *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ediţia a II-a, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996, p. 119.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

căsătorie, restricțiile impuse de Statut erau drastice, am spune pe măsura temerilor guvernamentale legate de scandalurile matrimoniale ale membrilor familiei regale.

Astfel, toate actele de stare civilă ale membrilor familiei regale urmau a fi încheiate de ministrul justiției, asistat de secretarul general, în trei exemplare. Căsătoria regelui nu putea fi celebrată de ministrul justiției „decât în virtutea unei delegațiuni dată de Consiliul de Miniştri printr-un jurnal special". Nici chiar căsătoria contractată în străinătate nu putea urma formalitățile locului de încheiere, ci trebuia celebrată tot de ministrul justiției (art. 10). Căsătoria principelui moştenitor şi aceea a principilor şi principeselor României, indiferent de vârstă şi de locul încheierii, era supusă, „sub pedeapsă de nulitate, consimțământului regelui, dat fie în scris prin act autentic, fie prin declarațiune verbală în momentul căsătoriei, declarațiune care va fi constatată prin actul de căsătorie" (art. 11). În fine, potrivit art 12 din statut, căsătoria încheiată cu încălcarea dispozițiilor menționate „este inexistentă şi va putea fi declarată ca atare de tribunalul Ilfov după cererea oricărei părți interesate, cum şi din oficiu din inițiativa Ministerului public".

Cui aparține, în condițiile inexistenței unui asemenea statut în 1918, reaua-credință? *Carol şi Ioana s-au căsătorit într-o țară străină având certitudinea că n-o pot face în România nu din pricina unor impedimente legale, ci datorită refuzului abuziv al autorităților române*. Este motivul pentru care Tribunalul Ilfov nu avea cum să rețină reaua-credință a soților care au părăsit România *tocmai din convingerea că la Odessa vor încheia o căsătorie valabilă*! Aceasta este, în fond, semnificația bunei-credințe la încheierea căsătoriei şi, totdată, motivul pentru care teza contrară se situează în absurd[171].

De aceea, deşi această căsătorie "s-a declarat nulă", trebuia să-şi producă "efectele sale civile… în privirea copiilor", ceea ce implica şi completarea rubricii libere din actul de naştere al lui Mircea Grigore cu numele prințului Carol.

---

[171] Într-o decizie a vremii s-a statuat că, "pentru ca o căsătorie nulă să poată fi considerată ca putativă, se cere ca ambii soți sau măcar unul din ei să fi fost de bună-credință, adică să fi ignorat viciul ce provoacă nulitatea şi este suficient ca necunoştința viciului, ce constituie buna-credință să fi existat în momentul celebrării căsătoriei, legea nefăcând în această privință nici o deosebire. Buna-credință a soțului sau a soților poate să rezulte atât dintr-o eroare de drept, cât şi dintr-o eroare de fapt" (Trib. Dâmb., C. Jud. 15/1906, citată în C. Hamangiu, *Codul civil adnotat*, vol. I, Ed. All Beck, colecția Restitutio, Bucureşti, 1999, p. 222).

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Însă, dat fiind că legea română interzicea expres cercetarea paternității, Ioana Lambrino nu avea nici măcar posibilitatea deschiderii unui proces pe acest subiect. Singura concesie făcută de legiuitor era posibilitatea "legitimării copiilor naturali" printr-un act de recunoaştere care să emane de la tată. "Recunoaştere" impropriu spus, dat fiind că secțiunea corespunzătoare din Codul civil francez ("Despre recunoaşterea copiilor naturali") a fost suprimată de legiuitorul român[172].

Această legitimare a copiilor naturali era însă restrictiv reglementată, fapt de natură a exclude posibilitatea utilizării sale în cauză. Potrivit art. 304 alin. 1 C.civ., "Copiii născuți sau concepuți afară din căsătorie, vor fi legitimați prin căsătoria făcută după naştere între tatăl şi mama lor, când aceştia îi vor fi recunoscut fie prin actul de naştere, fie prin act autentic anterior căsătoriei, fie prin actul chiar de căsătorie". Mircea Grigore nu fusese recunoscut oficial de Carol, iar de o eventuală recăsătorire a lui Carol cu Ioana Lambrino nu putea fi vorba.

De altfel, doctrina vremii consemna cu stupoare că legiuitorul „s-a inspirat din dreptul primitiv roman şi din Codicele Caragea după care față de mamă, copilul natural este asimilat cu copilul legitim, iar față de tatăl chiar când acesta l-a recunoscut benevol, copilul natural nu are nici un drept, nici un raport juridic, nici de moştenire, nici de educație, nici chiar de alimente; şi consecvent acestui sistem, legiuitorul nostru a suprimat textele franceze privitoare la recunoaşterea copiilor naturali, aşa că din partea mamei recunoaşterea benevolă, asimilând pe copilul natural cu copilul legitim nu e supusă la nici o formă, iar din partea tatălui recunoaşterea benevolă nu e susceptibilă de a produce nici un efect juridic afară de cazul de legitimare prin căsătoria subsecventă"[173].

---

[172] Potrivit unei decizii, "din faptul că legiuitorul nostru, cu ocazia redactării codului civil, a suprimat secția II din capitolul III, relativ la recunoaşterea copiilor naturali şi nu a menținut în art. 307 şi 308 decât dispozițiile articolelor corespunzătoare 340 şi 341 din codul Napoleon, relative la recunoaşterea silită a copiilor naturali, de aici rezultă că în sistemul legiuirii noastre nu s-a admis recunoaşterea voluntară a copiilor naturali. Menținerea unor texte din codul Napoleon, cum sunt art. 62 şi 383, corespunzătoare cu art. Noastre 48 şi 337 cod. civil, în care se vorbeşte de recunoaşterea copiilor naturali, nu se poate explica decât ca o simplă inadvertență din partea legiuitorului nostru, când el însuşi nu admisese instituțiunea în sine a recunoaşterii voluntare a copiilor naturali" (Cas.I, no. 135, 1916, Jurisprudența română, 1916, p. 338).

[173] M.B. Cantacuzino, *op.cit.*, p. 187.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Concluzia este clară: în perioada cuprinsă între data naşterii fiului său Mircea Grigore şi părăsirea definitivă a României, Ioana Lambrino nu avea nici o posibilitate legală de stabilire a paternității fiului său, iar autoritățile române nu ar fi acceptat niciodată să ateste că Mircea Grigore Lambrino era copil conceput în timpul căsătoriei, deşi aceasta este realitatea.

Aceasta era situația la data naşterii reclamantului, însă, cum am arătat deja, la data pronunțării hotărârii portugheze, statutul de copil din căsătorie trebuia determinat în funcție de noul Cod al familiei. Se pune, desigur, problema unui conflict al legilor în timp, conflict generat de dispozițiile art. 2 al Decretului nr. 32/1954: "În cazul nulității căsătoriei, copilul din căsătoria declarată nulă, dacă se află în viață la data intrării în vigoare a Codului Familiei, are de la data concepției situația unui copil din căsătorie, chiar dacă ambii soți au fost de rea credință la încheierea acesteia şi chiar dacă hotărârea judecătorească de declarare a nulității căsătoriei a rămas definitivă înainte de intrarea în vigoare a Codului Familiei".

Putea fi considerată aplicarea acestui text unei persoane născute în 1920 ca *încălcare a principiului neretroactivității legii*? Credem că nu, pentru că legea nouă trebuie să se aplice, de la data intrării în vigoare, "nu numai situațiilor juridice care se vor naşte, modifica sau stinge după această dată, ci de regulă şi situațiilor juridice în curs de formare, modificare sau stingere la data intrării ei în vigoare (*facta pendentia*), precum şi efectelor viitoare ale situațiilor juridice trecute (*facta futura*)"[174].

Cum am arătat, sitația juridică trecută a reclamantului era aceea de copil născut dintr-o căsătorie anulată, iar efectul viitor stabilit de noua lege era asimilarea situației sale cu aceea a copilului dintr-o căsătorie valabilă.

Ambele condiții prescrise de art. 2 din Decretul nr. 32/1954 erau îndeplinite de Mircea Grigore Lambrino: a) era copil dintr-o căsătorie declarată nulă; b) se afla în viață la data intrării în vigoare a Codului familiei.

Dacă Tribunalul din Lisabona ar fi observat existența acestui text ar fi avut chiar o misiune mai simplă, dat fiind că devenea de prisos cercetarea bunei-credințe a prințului

[174] G. Boroi, Drept civil. Partea generală, ediția a II-a, Ed. All Beck, Bucureşti, 1999, p. 19.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Carol şi a Ioanei Lambrino la încheierea căsătoriei de la Odessa, condiție stipulată de vechile texte ale Codului civil - art. 183 şi 184.

Dificultățile nu se opreau însă aici; într-adevăr, existase o căsătorie anulată, iar față de timpul legal al concepțiunii, reclamantul fusese conceput în timpul acelei căsătorii. Lipsea însă o condiție de formă: din certificatul de naştere nu rezulta aceasta. Potrivit art. 53 alin. 2 din noul Cod al familiei, "Copilul născut după desfacerea, declararea nulității sau anularea căsătoriei, are ca tată pe fostul soț al mamei, dacă a fost conceput în timpul căsătoriei şi naşterea sa a avut loc înainte ca mama să fi intrat într-o nouă căsătorie". Nimic de obiectat, numai că textul nu putea fi lecturat făcându-se abstracție de art. 51 al aceluiaşi act normativ, care interzicea descendentului să reclame o stare civilă "contrară aceleia care rezultă din certificatul de naştere şi folosirea stării civile conforme în acest certificat".

De aceea, singura instituție din recenta legiuire care ar fi putut sluji intereselor reclamantului era aceea a *stabilirii filiației față de tată*. Stabilirea nu era posibilă decât în două modalități: fie prin recunoaştere, fie prin hotărâre judecătorească.

i) Recunoaşterea trebuia efectuată cu respectarea anumitor condiții de formă: "prin declarație făcută la serviciul de stare civilă, fie odată cu înregistrarea naşterii, fie după această dată; recunoaşterea poate fi făcută şi prin înscris autentic[175] sau prin testament" (art. 57 alin. 2 C.fam.).

În procesul de exequatur din România, reclamantul a invocat existența unei aşa-zise recunoaşteri prin testament a filiației sale față de Carol al II-lea. Este citat un fragment din scrisoarea adresată de Carol Ioanei Lambrino la 1 august 1919: "*Această scrisoare să-ți rămâie ca o recunoaştere din partea mea că sunt părintele copilului care-l vei naşte*…". Din faptul că această scrisoare este "scrisă, datată şi semnată personal de principele Carol", reclamantul trage concluzia că "prin conținut are valoarea unui testament prin care recunoaşte paternitatea copilului pe care urma să-l nască Ioana Lambrino", ceea ce ni se pare exagerat.

[175] S-a decis că este o recunoaştere făcută prin înscris autentic şi recunoaşterea de paternitate făcută în fața instanței de judecată, în cursul unui proces (Trib. Suprem, dec.civ. nr. 2147 din 15 decembrie 1967, în R.R.D. nr. 5/1968, p. 159; Trib. Suprem, dec.civ. nr. 2306 din 22 decembrie 1971, ambele citate în I.P. Filipescu, *op.cit.*, p. 327).

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Potrivit art. 802 C.civ., „Testamentul este un act revocabil prin care testatorul dispune, pentru timpul încetării sale din viață, de tot sau parte din avutul său". Juridic, este imposibil de calificat scrisoarea din 1 august 1919 drept testament. Într-adevăr, *testamentul olograf* este acela care trebuie să fie în întregime scris, datat şi semnat de mâna testatorului[176]. Problema este că scrisoarea lui Carol nu era redactată pentru cauză de moarte şi nu cuprindea nici o măsură referitoare la „avutul său". Aceste lipsuri esențiale determină imposibilitatea calificării scrisorii din 1 august 1919 ca *act juridic*, deci ca testament. De altfel, doctrina şi jurisprudența au reținut că actul trebuie să întrunească toate cerințele legale pentru a putea fi socotit testament, întrucât legea are în vedere doar formele testamentare care au o eficiență legală[177].

ii) Acțiunea în stabilirea paternității din afara căsătoriei[178] putea fi pornită şi "împotriva moştenitorilor pretinsului tată"[179] (art. 59 alin. 3), în termen de un an de la naşterea copilului (art. 60 alin. 1). Această acțiune este calificată ca acțiune în reclamație de stare civilă având ca obiect determinarea, pe calea justiției, a legăturii de filiație dintre copilul din afara căsătoriei şi tatăl său[180].

Deşi legea nu precizează natura termenului de un an, acesta este considerat *termen de prescripție*. Pentru copiii deja născuți la data intrării în vigoare a Codului familiei termenul nu curgea însă de la naşterea copilului, ci de la data intrării în vigoare a Codului familiei[181].

Întrucât copilul conceput în timpul căsătoriei are ca tată pe soțul mamei, copilul în favoarea căruia se aplică prezumția de paternitate nu poate introduce acțiune în stabilirea paternității împotriva unui alt bărbat decât soțul mamei. S-a arătat că acțiunea este

---

[176] A se vedea C. Toader, L. Stănciulescu, Veronica Stoica, Romeo Popescu (coordonator F. Deak), *Moştenirea testamentară. Transmisiunea şi împărțeala moştenirii*, Ed. Actami, Bucureşti, 1996, p. 13.
[177] A se vedea I.P. Filipescu, *op.cit.*, p. 329, nota nr. 1.
[178] S-a stabilit că această acțiune aparține atât copilului minor, cât şi celui major (Trib. Suprem, dec.civ. nr. 1181 din 7 iunie 1960, în CD 1960, p. 300, citată şi în I.P. Filipescu, *op.cit.*, p. 337).
[179] Din formularea textului s-a dedus că acțiunea în stabilirea paternității nu poate fi introdusă împotriva rudelor care nu au calitatea de moştenitori (a se vedea I.P. Filipescu, *op.cit.*, p. 341).
[180] I.P. Filipescu, *op.cit.*, p. 334.
[181] I.P. Filipescu, *op.cit.*, p. 347.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

inadmisibilă, fie că tatăl este trecut în actul de naştere al copilului, fie că în acest act este trecută o altă persoană decât tatăl, fie că actul nu este completat la rubrica privind pe tată (aceasta din urmă este ipoteza aplicabilă lui Mircea Grigore Lambrino). Inadmisibilitatea decurge din aceea că prezumția de paternitate nu poate fi răsturnată decât prin acțiunea în tăgăduirea paternității introdusă de soțul mamei[182]. Cu alte cuvinte, după legea română în vigoare la data pronunțării hotărârii Tribunalului din Lisabona, Mircea Grigore Lambrino beneficia de prezumția de paternitate, chiar dacă rubrica tatălui din actul său de naştere nu era completată. Teoretic, el n-ar fi putut introduce o acțiune în stabilirea paternității, însă practic n-a fost soluționată niciodată în România, oficial, problema dacă era sau conceput în timpul căsătoriei anulate.

Dacă acțiunea ar fi considerată admisibilă, pentru admiterea sa trebuie dovedite câteva împrejurări: a) naşterea copilului; b) legăturile intime dintre pretinsul tată şi mama copilului în perioada concepției; c) stabilirea în mod cert că bărbatul care a avut asemenea legături este tatăl copilului. Aceste împrejurări pot fi dovedite cu orice mijloc de probă (prezumții, mărturisire, martori, înscrisuri, expertiză etc.)[183].

Hotărârea judecătorească prin care s-a stabilit paternitatea produce efecte şi pentru trecut, până la concepțiunea copilului, astfel că pe toată această perioadă copilul este considerat ca fiind al tatălui; pe de altă parte, hotărârea judecătorească este opozabilă erga omnes[184].

Aşadar, din punctul de vedere al legii române, reclamantul Mircea Grigore Lambrino se găsea într-o situație paradoxală: avea calitatea de copil născut din căsătorie însă, din punct de vedere formal, nu îndeplinea condițiile pentru a fi calificat ca atare, dat fiind că actul de naştere nu menționa numele tatălui. La data naşterii, nu exista posibilitatea legală a unei acțiuni în stabilirea paternității, iar când s-a adresat justiției portugheze, legislația familiei din România traversa o dificilă situație de tranziție legislativă. Pe de altă parte, nu putem exclude din discuție îndoiala asupra oportunității aplicării legii române de către Tribunalul din Lisabona, în condițiile în care aceeaşi

[182] I.P. Filipescu, *op.cit.*, p. 335.
[183] I.P. Filipescu, *op.cit.*, p. 348-352.
[184] I.P. Filipescu, *op.cit.*, p. 354.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

instanță l-a declarat pe reclamant apatrid şi a decis incidența Convenției de la Geneva din 28 iulie 1951 privind statutul refugiaților.

Nu rămâne decât să examinăm dacă, şi după legea franceză, reclamantul putea fi considerat copil din căsătorie, însă o vom face în secțiunea următoare, dedicată procesului de exequatur deschis la Paris.

Să nu se zică, aşa precum zicea primul consul Bonaparte, care din general deodată se vede improvizat legiuitor, că Statul n-are nici un interes la stabilirea filiațiunei copiilor naturali, căci interesul statului nu poate fi mai presus decât dreptul copilului. Dacă este ceva care trebuie să se aibă în vedere în asemenea materie, este tocmai dreptul copilului, dreptul de a fi crescut, dreptul de a fi hrănit, dreptul de a avea un nume şi o familie, dreptul de a nu fi pradă mizeriei şi prostituției, dreptul, în fine, de a fi un om, iar nu un paria în societate. Şi apoi, şi Statul este interesat a nu avea vagabonzi şi pieritori de foame, căci statistica dovedeşte că cea mai mare parte din aceste nenorocite ființe putrezesc în temniță. Ei bine, cu toate acestea, legiuitorul nostru tratează nu numai cu asprime, dar încă cu indiferență şi cu dispreț pe copiii naturali. El uită sau se face a uita de a reglementa recunoaşterea lor, pomenind numai prin unele locuri de această instituțiune; şi aceasta încă s-ar părea că o face din scăpare din vedere. El uită cu desăvârşire de a vorbi despre tată. Cercetarea paternității este permisă la caz de răpire, şi totuşi legea nu ne arată care sunt efectele stabilirii paternității. Mai mult încă, din faptul că legiuitorul tace cu desăvârşire în privința tatălui, ar părea să rezulte că în legislația noastră nu există nici o înrudire între tată şi copiii săi naturali, încât s-ar putea foarte bine susține că, la noi, tatăl poate să ia de soție pe fiica sa naturală chiar recunoscută. Iată imoralitatea, iată scandalul la culme în contra căruia nimeni nu se ridică, şi când străinii văd că avem asemenea legi, ce pot oare să gândească de noi?

(...)

Mamelucilor, care aveți onoarea de a vă numi legislatori, şi care încasați diurna foarte regulat, câteodată prin anticipație, puteți, în inconştiența voastră, să tăgăduiți lumina zilei şi să respingeți adevărul. Totuşi el va triumfa mai târziu sau mai devreme, chestie de timp. Această reformă se impune; ea stă veşnic în picioare deasupra tigvelor voastre goale; căci este mai uşor de a o şterge de la ordinea de zi a unei Camere, decât din aceea a conştiinței publice!

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Dovadă că legea actuală este rea, este că judecătorii, împinşi de consideraţii de echitate şi de umanitate, o ocolesc zilnic, acordând daune femeii seduse. Aceasta nu este decât o cercetare de paternitate indirectă şi deghizată. Când o lege ajunge a fi înlăturată de acei chemaţi a o aplica, avem proba cea mai vie că ea nu mai corespunde cu necesităţile sociale, şi că prin urmare este menită să dispară. Să sperăm deci că în curând va sosi momentul mult aşteptat, când principiul nedrept, care opreşte cercetarea paternităţii, va dispare pentru totdeauna din legislaţia actuală, rămânând numai ca o tristă amintire şi un vis urât al trecutului nostru.

D. Alexandresco, *Câteva cuvinte asupra cercetărei paternităţei*, Dreptul nr. 25/1895 şi *Cercetarea paternităţii*, Dreptul nr. 60/1906.

VI. Exequatur la Paris

În urma succesului de la Lisabona, probabil că Mircea Grigore Lambrino nu bănuia că războiul său judiciar se află în fază incipientă. Născut sub semnul balanţei, al sabiei şi al legăturii la ochi, avea să lupte toată viaţa, pe întreg continentul, pentru legitimitate. O asemenea perseverenţă este rară, fie că stârneşte disprețul, compasiunea sau admiraţia. Dobândirea unui titlu nobiliar, ca şi aceea a bunurilor materiale, constituie incontestabile forme de eudemonism.

Procesul de la Lisabona a conturat necesitatea deschiderii de noi fronturi. Domiciliat în Franţa, Mircea Grigore Lambrino se vedea nevoit să obţină recunoaşterea pe cale judecătorească a hotărârii portugheze, spre a putea fi considerat moştenitorul lui Carol al II-lea şi în ţara adoptivă. De Paris era legată jumătate din viaţa Ioanei Lambino şi tot la Paris eşuase acţiunea în pretenţii îndreptată împotriva lui Carol.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

De data aceasta, premisele erau altele. Nici Carol, nici Ioana nu mai trăiau, iar progenitura lor obținuse deja o foarte importantă recunoaştere judiciară a ascendenței sale regale.

1. *Sentința*

La data de 6 martie 1957, în şedința publică a Camerei 1, secția 1 a Tribunalului Civil, prima instanță a departamentului de la Paris s-a judecat cererea de exequatur (încuviințarea executarii în Franța a hotărârii Tribunalului din Lisabona) formulată de Mircea Grigore Lambrino, în contradictoriu cu M.S. Mihai de Hohenzollern, soția sa Prințesa Anne de Bourbon-Parma şi Printesa Elena a României.

"Ținând cont că în sprijinul cererii sale Lambrino arăta că el este născut pe 8 ianuarie 1920, din căsătoria Regelui Carol şi a Ioanei Lambrino, că acest mariaj a fost anulat de Tribunalul Român de Ilfov, dar că el însuşi, totuşi, a fost declarat fiu legitim al Regelui Carol de către Tribunalul din Lisabona (…) şi că el se vede constrâns să ceară executarea deciziei judecătorilor portughezi pentru a putea beneficia, în Franța, de bunurile ce depind de succesiunea tatalui sau;

Ținând cont că Prințesa Elena a României a incheiat treburile în afară de cauza, pe motivul că ea păstrează o rezervă decentă în memoria soțului sau şi că, pe de altă parte, acesta fiind mort fără testament, drepturile pe care ea le are în succesiune nu pot fi afectate de proces;

Ținând cont că Regele Mihai şi Prințesa Anne de Bourbon-Parma au conchis la inadmisibilitate şi, pe lângă aceasta, la fundamentarea greşită a acțiunii dirijată împotriva lor;

Ținând cont că ei susțin că pentru a se sustrage aplicării dispozițiilor Constituției şi a legii din România, Carol s-a ascuns în Rusia, ca la 31 august 1918 el s-a căsătorit la Odessa cu Ioana Lambrino;

Ținând cont că judecata Tribunalului din Lisabona a cărui formulă de executare este solicitată, este de neconciliat cu decizia Tribunalului Ilfov care, în privința statutului persoanelor, produce din plin consecințe în Franța;

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Ţinând cont că apărătorii subliniază, din acest punct de vedere, că judecarea în România a fost facută de un judecător competent, că procedura a fost urmată cu regularitate, că legea aplicabilă a fost aplicată şi că ordinea publică franceză este respectată;

Ţinând cont că judecăţile străine, raportând starea şi capacitatea persoanelor străine, au autoritate şi sunt, în principiu, executorii în Franţa, dar că regula primeşte excepţie în cazul în care judecarea trebuie să facă loc unor acte de executare materială asupra bunurilor sau unor acte de coerciţie asupra persoanelor;

Că, într-un caz asemănător, Tribunalele franceze, în faţa cărora aceste decizii sunt prezentate trebuie să verifice dacă acestea sunt ale unui judecător competent, dacă procedura a fost normală, corectă şi dacă legea competentă a fost aplicată şi, în sfârşit, dacă nici un prejudiciu nu a fost adus ordinii publice;

Ţinând cont că, în speţă, calitatea şi competenţa Tribunalului din Ilfov, sesizată de Ministerul Public a cărui decizie stabilită prin lipsă cu privire la Prinţul Carol şi Ioana Lambrino, nu a fost negată de aceştia doi prin nici un fel de recurs, deci nu poate face obiectul unei contestaţii serioase; că, de asemenea, nici o plângere valabilă nu poate fi formulată despre regularitatea procedurii; că cei doi soţi erau de naţionalitate româna, şi că în privinţa regulilor dreptului internaţional francez, legea română a fost aplicată în conformitate;

Ţinând cont că, articolele 49, 50, 61 şi 151 din codul civil român, la care se referă judecarea procesului şi a căror aplicare se face, conţin reguli invecinate acelora formulate de articolele 165 şi urmatoare, din Codul civil francez;

Că, fără îndoială, s-a susţinut că anularea căsătoriei de către Tribunalul de Ilfov fusese dictată de consideraţii politice şi că judecătorii români s-au supus unor raţiuni de ordin statal, dar că decizia lor menţionează, desigur, piedicile de ordin constituţional care se opuneau căsătoriei Prinţului Carol cu D-ra Lambrino, ea se bazează în mod singular, pe principiile generale de drept şi reţine, în mod esenţial, că publicitatea constituie o formalitate esenţială a cărei absenţă, cu bună ştiinţă, "într-un scop de ilegalitate, pentru a ignora legea" antrenează anularea absolută a mariajului, că, un astfel de motiv ar fi fost valabil pentru orice cetăţean român;

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Ţinând cont că, judecata Tribunalului de la Ilfov, purtată la cererea reprezentantului Ministerului Public, împotriva Prinţului Carol şi a femeii cu care acesta s-a căsătorit, are, în Franţa, autoritatea faptului judecat;

Că, fără chiar să fie nevoie de a examina dacă această autoritate poate să fie invocată (erga omnes)/împotriva tuturora/, este de ajuns să se observe că reclamantul ordinului de executare care se prevalează de calităţile de fiu, fiind vorba de vechiul suveran şi de Ioana Lambrino, nu poate îndepărta consecinţele şi că decizia îi este opozabilă;

Ţinând cont că, de atunci se poate cerceta: dacă judecata Tribunalului din Lisabona, al carui ordin de executare este implicit, este conciliabil cu judecata Tribunalului Român, care a declarat nulă, din cauză de ilegalitate căsătoria celebrată la Odessa; două decizii contradictorii, neputând avea autoritate în Franţa şi nici forţă executorie, şi a doua nerecunoscând, prin forţa lucrurilor, autoritatea primei; că, dacă este cazul, se va [proceda] la verificarea ulterioară, dacă decizia Tribunalului din Lisabona prezintă condiţii obligatorii de a primi ordinul de executare;

Ţinând cont că, această decizie a intervenit între Mircea Lambrino pe de o parte şi Prinţesa Elena a României, Regele Mihai şi Prinţesa Ana de Bourbon-Parma pe de altă parte;

Că Tribunalul, după ce a verificat competenţa sa cu privire la dreptul internaţional portughez, validitatea procedurii şi calitatea părţilor, s-a străduit să determine care din legile portugheze, româneşti sau franceze, trebuiesc aplicate în acest litigiu;

Că, el a admis că prin aplicarea fiecăreia din aceste legi, cererea trebuie să fie acceptată pentru că dacă, din diferenţa legii portugheze, legile române şi franceze a căror prevedere la acest punct este identică, necesită buna credinţă a căsătoriţilor pentru a produce consecinţe civile mariajului anulat; că documentele rezultate stabileau buna credinţă a contractanţilor căsătoriei;

Că, pe de altă parte, Mircea Lambrino fiind născut în perioada de 300 de zile care începuse pornind din ziua în care decizia de anulare a căsătoriei dobândise forţă executorie şi această perioadă fiind prevăzută în toate cele trei legislaţii, el trebuie

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

recunoscut ca copil legitim şi moştenitor al Regelui Carol al României şi admis să ia parte la procedura de inventariere, deschisă în urma decesului Regelui Carol;

Ținând cont că ilegalitatea definită şi păstrată de soluția Tribunalului din Ilfov implică voința de a scăpa de publicitatea legală şi antrenează nulitatea căsătoriei; că, în scopul în care legislația aplicabilă ar subordona beneficiul căsătoriei propuse doar a fi legale, unei bune credințe a celor doi soți sau, cel puțin, a unuia dintre ei, se ajunge la întrebarea dacă motivul de anulare a mariajului este, exclusiv, de bună credință; că răspunsul la această întrebare depinde în mod evident de noțiunea de bună credință în materie de căsătorie;

Ținând cont că grija de a nu suporta copiii greşelile părinților a determinat în multe țări legiuitorul să îndepărteze exigența bunei credințe, pentru a acorda acestor copii, în cazul anulării căsătoriei părinților, calitatea de copii legitimi, a dus astfel în jurisprudență la înțelegerea largă a noțiunii de bună credință pentru a extinde beneficiul căsătoriei presupuse doar a fi legală; că este de ajuns ca cei doi soți să fi crezut a face o unire producând consecințele unui mariaj legitim sau că ei să fi avut convingerea sinceră că neregulile comise nu constituie un obstacol în validarea unirii lor;

Că, deja, în Expunerea de motive a Codului civil, Portalis, calificând mariajul presupus doar a fi legal ca “acela în care soții au crezut că este legitim”; că, de fapt, o interpretare liberală a textelor a făcut posibilă admiterea căsătoriei presupuse; dreapta cauză a erorii şi o celebrare publică;

Că, dornică de a evita inconvenientele grave pe care le-ar fi avut nimicirea retroactivă a consecințelor unei căsătorii anulate de jurisprudență, nu a încetat să întinda câmp căsătoriei presupuse doar a fi legală, restrângând noțiunea de rea credință;

Ținând cont că, condițiile în care Prințul Carol şi Ioana Lambrino au plecat să se căsătorească la Odessa dovedesc dorința lor de a scăpa de opoziția regelui, dar nu permit îndoială asupra faptului că ei erau înțeleşi să contracteze o căsătorie valabilă în ceea ce priveşte formele legii locale; altfel, atitudinea lor ar fi inexplicabilă; unirea lor a avut caracterul unui mariaj presupus doar a fi legal.

Ținând cont de acestea, se observă că judecata Tribunalului Ilfov, care a pronunțat anularea căsătoriei lor, a vizat numai comportarea Prințului Carol care a părăsit România la 27 august 1918, ascunzând cine este; el a descins la Hotelul Bristol din Odessa, în cel

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

mai strict incognito şi, la 31 august, s-a căsătorit cu D-ra Ioana Lambrino la biserica Pocrovski fără să fi procedat, nici în România, nici la Odessa, la publicitatea prescrisă de legea română sau rusă;

Numele celei pe care Prinţul a luat-o astfel în căsătorie nu este citat decât în mod incidental;

Ţinând cont că, chiar dacă admitem că acţiunea Prinţului Carol [nu] este în totalitate de bună credinţă, nu am putea găsi nici în decizia judecătorilor români dovada relei credinţe a soţiei sale; aceasta ar fi putut crede şi fără îndoială că a crezut că raţiunile dinastice se opuneau celebrării mariajului lor în România, dar că acest mariaj, ce a fost făcut într-o biserică, în prezenţa martorilor şi în forma pe care Tribunalul de la Ilfov le-a recunoscut ca fiind corecte, este pe deplin valabil şi, în tot cazul, buna sa credinţă trebuie presupusă iar Tribunalul din Lisabona care admite şi proclamă această bună credinţă nu se referă la enunţările deciziei judecătorilor români;

Ţinând cont că, competenţa teritorială a Tribunalului din Lisabona decurge din aplicarea articolului 86 din Codul de procedură civilă portughez care, în cazul pluralităţii pârâţilor, la fel ca articolul 59 din Codul de procedură civilă francez, reclamantul să fi ales tribunalul domiciliului unuia dintre ei. Judecata relevă, între altele, competenţa Tribunalului ca fiind aceea a locului de deschidere a succesiunii Regelui Carol;

Ţinând cont că nici o critică nu a fost emisă cu privire la regularitatea procedurii care a avut ca scop final judecata; În ceea ce priveşte legea aplicabilă, Tribunalul din Lisabona a avut în vedere, fără îndoială, consecinţele legilor române, portugheze şi franceze pentru a conchide, din examinarea lor, că în orice ipoteză cererea lui Mircea Lambrino trebuie primită (…);

Ţinând cont că, după regulile dreptului internaţional francez, consecinţele căsătoriei anulate sunt impuse de legea care a antrenat anularea; că, deci, legea româna este, în plus, lege naţională a reclamantului, a Regelui defunct şi a pârâţilor, şi ea este în masură să determine, în privinţa lui Mircea Lambrino, consecinţele juridice ale anulării mariajului părinţilor lui. Iar Tribunalul din Lisabona reproduce, în decizia sa, dispoziţiile articolelor 183 şi 184 ale Codului civil român cu privire la consecinţele căsătoriei anulate, contractate cu bună credinţă, asupra copiilor născuţi dintr-un asemenea mariaj;

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Ținând cont de cele expuse mai sus, constatând că reclamantul a fost conceput în timpul mariajului (…); constatând, de asemenea, buna credință a celor doi soți (…); ținând cont de aplicarea legii desemnată de sistemul francez în ceea ce privește conflictul;

Din aceste motive: spus şi judecat că hotararea pronunțată la 6 februarie 1955 de către Tribunalul din Lisabona va fi executorie în Franța. Afirmat că nu a avut loc, prin aceasta, scoaterea din cauza a Prințesei Elena a României".

2. *Câteva observații*

Ceea ce se cuvine în primul rând observat este că, figurând din nou ca pârâți, Mihai I şi Anne de Bourbon-Parma au optat pentru ieşirea din pasivitate, „conchizând la inadmisibilitate şi, pe lângă aceasta, la fundamentarea greşită a acțiunii dirijată împotriva lor". Au invocat în apărare sentința pronunțată de Tribunalul Ilfov, prin care a fost anulată căsătoria încheiată la Odessa, sentință imposibil de conciliat cu hotărârea ulterioară a Tribunalului din Lisabona. Cum sentința Tribunalului Ilfov „produce din plin consecințe în Franța, în privința statutului persoanelor", recunoaşterea hotărârii portugheze era exclusă, datorită pretinsului conflict între cele două hotărâri judecătoreşti pronunțate în state diferite.

Tribunalul parizian n-a fost însă de aceeaşi părere, reținând că „regula primeşte excepție în cazul în care judecarea trebuie să facă loc unor acte de executare materială asupra bunurilor sau unor acte de coerciție asupra persoanelor".

Ca atare, a considerat necesar să examineze îndeplinirea, de către hotărârea judecătorească pronunțată la Lisabona, a condițiilor de regularitate internațională fixate prin normele de drept internațional privat francez:

a) dacă hotărârea străină a fost pronunțată de un judecător competent;

b) dacă procedura a fost normală, corectă;

c) dacă legea competentă a fost aplicată;

d) dacă nici un prejudiciu nu a fost adus ordinii publice.

Înaintea examinării îndeplinirii acestor condiții însă, Tribunalul din Paris a înțeles să decidă asupra autorității de lucru judecat, în Franța, a hotărârii Tribunalului Ilfov de

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

anulare a căsătoriei încheiată la Odessa între principele Carol şi Ioana Lambrino. Cum am văzut, această sentință a fost invocată de pârâții Mihai I şi Anne de Bourbon-Parma, ceea ce echivala, probabil, cu formularea unei cereri de recunoaştere pe cale incidentală a hotărârii Tribunalului Ilfov.

Instanța pariziană *a confirmat autoritatea de lucru judecat*, întrucât „calitatea şi competența Tribunalului din Ilfov, sesizată de Ministerul Public a cărui decizie stabilită prin lipsă cu privire la Prințul Carol şi Ioana Lambrino, nu a fost negată de aceştia doi prin nici un fel de recurs, deci nu poate face obiectul unei contestații serioase; că, de asemenea, nici o plângere valabilă nu poate fi formulată despre regularitatea procedurii; că cei doi soți erau de naționalitate română, şi că în privința regulilor dreptului internațional francez, legea română a fost aplicată în conformitate".

Este examinat apoi gradul de compatibilitate al celor două hotărâri judecătoreşti străine, prin prisma îndeplinirii condițiilor de regularitate internațională şi de către hotărârea portugheză.

Cu privire la competența Tribunalului din Lisabona, tribunalul francez o apreciază, ca şi instanța portugheză, menționând dispozițiile Codului de procedură civilă portughez: „competența teritorială a Tribunalului din Lisabona decurge din aplicarea articolului 86 din Codul de procedură civilă portughez care, în cazul pluralității pârâților, la fel ca articolul 59 din Codul de procedură civilă francez, [cere ca] reclamantul să fi ales tribunalul domiciliului unuia dintre ei".

Posibilitatea conflictului între hotărârea de anulare a căsătoriei, pronunțată în România, şi hotărârea portugheză de recunoaştere a calității reclamantului de fiu legitim al lui Carol al II-lea, este înlăturată de Tribunalul din Paris prin raportarea efectelor nulității căsătoriei la ***buna-credință*** a celor doi soți. Astfel, instanța observă că „judecata Tribunalului Ilfov, care a pronunțat anularea căsătoriei lor, a vizat numai comportarea Prințului Carol care a părăsit România la 27 august 1918, ascunzând cine este"; or, „condițiile în care Prințul Carol şi Ioana Lambrino au plecat să se căsătorească la Odessa dovedesc dorința lor de a scăpa de opoziția regelui, dar nu permit îndoiala asupra faptului că ei erau înțeleşi să contracteze o căsătorie valabilă în ceea ce priveşte formele legii locale".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Efectele bunei-credinţe sunt apreciate de Tribunalul din Paris în funcţie de dispoziţiile legii române, adică ale art. 183 şi 184 C.civ. român:

„*Căsătoria care s-a declarat nulă totuşi produce efectele sale civile, atât în privirea soţilor cât şi în privirea copiilor, dacă ea s-a contractat cu bună credinţă*" (art. 183);

"*Dacă buna credinţă există numai din partea unuia din ambii soţi, căsătoria produce efectele sale civile numai în favoarea soţului cu bună credinţă şi a copiilor născuţi din acea căsătorie*" (art. 184).

Ambele articole aveau corespondent şi în legea franceză:

« *Le mariage qui a ete declare nul, produit neanmoins les effets civils, tant a l'egard des epoux qu'a l'egard des enfants, lorsqu'il a ete contracte de bonne foi* » (art. 201 C.civ.fr.) ;

« *Si la bonne foi n'existe que de la part de l'un des deux epoux, le mariage ne produit les effets civils qu'en faveur de cet epoux et des enfants issus du mariage* » (art. 202 C.civ.fr.).

Subzistă însă, şi în acest caz, inexactitatea semnalată cu prilejul comentării hotărârii Tribunalului din Lisabona: la data pronunţării hotărârii, art. 183 şi 184 C.civ. român erau implicit abrogate[185].

În aceste condiţii, tribunalul portughez ar fi trebuit să observe aplicabilitatea art. 2 al Decretului nr. 32/1954[186] pentru punerea în aplicare a Codului familiei şi a Decretului privitor la persoanele fizice şi persoanele juridice, cu următorul conţinut: "În cazul nulităţii căsătoriei, copilul din căsătoria declarată nulă, dacă se află în viaţă la data intrării în vigoare a Codului Familiei, are de la data concepţiei situaţia unui copil din căsătorie, chiar dacă ambii soţi au fost de rea credinţă la încheierea acesteia şi chiar dacă hotărârea judecătorească de declarare a nulităţii căsătoriei a rămas definitivă înainte de intrarea în vigoare a Codului Familiei".

Menţinem opinia că textul îl favoriza pe reclamant mai mult decât art. 183 şi 184 C.civ., cu condiţia să poată fi calificat drept "copil din căsătorie".

---

[185] Prin art. 49 al Decretului nr. 32 din 31.I.1954 pentru punerea în aplicare a Codului familiei şi a Decretului privitor la persoanele fizice şi persoanele juridice.
[186] Publicat în B.Of., nr. 32 din 31 ianuarie 1954.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Or, Tribunalul din Paris reține nu numai buna-credință a soților la încheierea căsătoriei de la Odessa, ci şi că „reclamantul a fost conceput în timpul mariajului", ceea ce implică validatea deciziei Tribunalului din Lisabona.

Referitor la regularitatea procedurii în fața Tribunalului din Lisabona, instanța omonimă din Paris nu poate reține nici o încălcare a legii, dat fiind că „nici o critică nu a fost emisă cu privire la regularitatea procedurii care a avut ca scop final judecata".

În consecință, condițiile de regularitate internațională prevăzute de dreptul internațional privat francez erau îndeplinite de hotărârea portugheză, astfel că soluția de admitere a cererii se impunea de la sine. Se pare că pârâții Mihai I şi Anne de Bourbon-Parma au exercitat şi căile de atac împotriva hotărârii Tribunalului din Paris, fără succes însă.

Căzuse astfel o nouă Bastilie: era al doilea succes judiciar al lui Mircea Lambrino în încercarea de a se impune ca membru cu drepturi depline al familiei regale.

După acest proces, va fi nevoit să aştepte nu mai puțin de 34 de ani, până la prăbuşirea comunismului în Europa de Est, pentru a-şi încerca norocul cu un proces asemănător şi în România.

Mulți se întreabă dacă Tribunalul francez, înaintea căruia s-a produs o sentință emanată de un Tribunal străin, are dreptul de a examina din nou acea sentință? Afirmativa se deduce din principiile generale asupra funcțiunilor publice: ele nu aparțin decât ofițerilor numiți sau aleşi conform cu constituțiunea țării în care cineva se găseşte. Funcționarii străini sunt, în privința noastră, simpli particulari, fără nici o specie de putere; actele lor n-au nici o valoare. Prin urmare sentința unui judecător străin n-are mai multă forță decât opiniunea unui simplu particular. Se obiectează că această regulă era scrisă într-o ordonanță veche, numită codul Michaud, şi că această ordonanță este abrogată. Dar ce ne pasă? Principiul invocat nu-şi trage deloc puterea sa din codul Michaud; rezultă din raționament sau, dacă voim, din teoria mandatului. Francezii n-au trebuință de codul Michaud spre a nu se supune magistraților din Constantinopole sau Petersburg.

Logica judiciară, Dreptul nr. 69/1873

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

VII. Recunoaşterea şi executarea în România a hotărârilor judecătoreşti pronunțate în străinătate.

Ne vom preocupa, în cele ce urmează, de dispozițiile Legii nr. 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat, dispoziții aplicabile litigiului de față. Mai exact, comentariul nostru vizează textele Secțiunii a IV-a ("Efectele hotărârilor străine") din Capitolul XII ("Normele de procedură în materie de drept internațional privat").

Trebuie să remarcăm, în primul rând, superioritatea calitativă a reglementării LDIP comparativ cu textul sumar din Codul de procedură civilă în vigoare până în anul 1992; acesta din urmă epuiza rapid problematica recunoaşterii şi executării în România a hotărârilor străine, printr-un singur articol cu următorul conținut: "(1) Hotărârile judecătoreşti date în țări străine nu se vor putea executa în România, decât după ce Tribunalul Municipiului Bucureşti sau tribunalul județean în a cărui rază teritorială vor avea a se executa, va încuviința printr-o hotărâre dată cu citarea părților, învestirea acelor hotărâri cu formulă executorie. (2) Această cerere nu se va putea încuviința decât dacă aceste hotărâri sunt date de tribunalele competente şi sunt rămase definitive, dacă nu se calcă legile de ordine publică ale României şi dacă între amândouă statele este reciprocitate de executare" (art. 375 C.proc.civ., abrogat prin Legea nr. 105/1992). Practic, procedura anterioară nu viza decât de eventuala *executare* în România a hotărârilor străine, deci se înțelege că nu erau supuse acestei proceduri decât hotărârile susceptibile a fi aduse la îndeplinire pe calea executării silite[187].

1. *Hotărârile străine*

Potrivit art. 165 LDIP, termenul de *hotărâri străine* se referă la actele de jurisdicție ale instanțelor judecătoreşti, notariatelor sau oricăror autorități competente dintr-un alt stat.

[187] De altfel, art. 375 era inclus în Cartea V ("Despre executarea silită") a Codului de procedură civilă.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Aşadar, procedura recunoaşterii şi executării nu este limitată la hotărârile judecătoreşti pronunțate în alt stat, ci este vorba de orice tip de hotărâri cu caracter jurisdicțional, indiferent că sunt acte notariale sau hotărâri arbitrale[188]. S-a remarcat că "legea porneşte de la considerațiunea că activitatea jurisdicțională, care se materializează în hotărâri judecătoreşti sau arbitrale ori în acte de jurisdicție necontencioasă, constituie neîndoielnic - şi pe planul dreptului internațional privat - o garanție puternică de realizare a drepturilor şi executării obligațiilor care formează conținutul raporturilor juridice cu elemente de extraneitate"[189].

Fie că este vorba despre recunoaşterea sau executarea unei hotărâri străine, procedura implică parcurgerea unui *proces* în fața instanțelor judecătoreşti române. Există totuşi o excepție, prevăzută de art. 166 LDIP: "Hotărârile străine sunt recunoscute de plin drept în România, dacă se referă la statutul civil al cetățenilor statului unde au fost pronunțate sau dacă, fiind pronunțate într-un stat terț, au fost recunoscute mai întâi în statul de cetățenie al fiecărei părți". Această recunoaştere "de plin drept" nu poate semnifica altceva decât inutilitatea parcurgeii unei proceduri judiciare în condițiile acceptării hotărârii străine şi a efectelor sale direct prin lege.

Cum aceasta este însă numai excepția, este necesar să ne oprim asupra regulii, adică a procedurii judiciare derulate în fața instanței române învestite cu o cerere de recunoaştere sau de executare a unei hotărâri străine. In fapt, suntem în fața unui *proces civil* care trebuie judecat după *toate regulile procedurii civile*, desigur în măsura în care legea specială (LDIP) nu derogă de la normele generale ale Codului de procedură civilă.

În lipsa unor derogări speciale, îşi găsesc aplicarea inclusiv principiile fundamentale ale procesului civil: principiul contradictorialității, al dreptului la apărare, al disponibilității, al publicității şi al oralității[190]. La capitolul principii, doctrina a reținut că o astfel de procedură nu trebuie să se limiteze la respectarea principiilor ce guvernează procesele naționale, ci trebuie să țină cont şi de o serie de principii de drept constituțional şi de drept internațional, precum:

---

[188] A se vedea şi S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *Tratat de executare silită*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2001, p. 176.
[189] S. Zilberstein, *Procesul civil internațional*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1994, p. 105-106.
[190] S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, p. 176.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

a) *principiul colaborării dintre state*, potrivit căruia dispozițiile legale privind regularitatea internațională a actelor de jurisdicție străine trebuie interpretate cu finalitatea de a promova eficacitatea lor;

b) *principiul suveranității statului*, consacrat expres prin art. 1 din Constituția României, aplicabil în cauză în sensul că statul român are dreptul de a reglementa liber efectele pe care hotărârile străine le pot produce pe teritoriul său. Această suveranitate poate fi însă limitată prin convenții internaționale la care România este parte;

c) *principiul egalității drepturilor statelor*, care implică tratamentul juridic egal între hotărârile pronunțate de instanțele statelor;

d) *principiul inviolabilității persoanei*, în temeiul căruia este exclusă privarea de libertate pentru neexecutarea unei hotărâri pronunțate în materie civilă;

e) *principiul aplicării regimului național cetățenilor străini*, consacrat expres prin Legea privind reglementarea raporturilor de drept internațional privat, în sensul asimilării străinilor în drepturi civile cu cetățenii români (art. 2 şi 163 LDIP)[191].

2. *Recunoaşterea hotărârii străine*

2.1. *Sesizarea instanței române.*

Procedura recunoaşterii în România a unei hotărâri străine nu se declanşează din oficiu, ci doar prin *cererea* promovată de persoana interesată, parte în procedura jurisdicțională derulată în străinătate. Potrivit art. 171 LDIP, cererea de recunoaştere a hotărârii străine se întocmeşte potrivit cerințelor prevăzute de legea procedurală română.

Trimiterea vizează, evident, art. 112 C.proc.civ., potrivit căruia cererea de chemare în judecată trebuie să cuprindă:

a) numele, domiciliul sau reşedința părților ori, pentru persoanele juridice, denumirea şi sediul lor, precum şi, după caz, numărul de înmatriculare în registrul comerțului sau de înscriere în registrul persoanelor juridice, codul fiscal şi contul bancar. Dacă reclamantul locuieşte în străinătate, va arăta şi domiciliul ales în România, unde urmează să i se facă toate comunicările privind procesul;

b) numele şi calitatea celui care reprezintă partea în proces, iar în cazul reprezentării prin avocat, numele acestuia şi sediul profesional;

[191] S. Zilberstein, *op.cit.*, p. 108-110; S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, p. 177-178.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

c) obiectul cererii;

d) arătarea motivelor de fapt şi de drept pe care se întemeiază cererea;

e) arătarea dovezilor pe care se sprijină fiecare capăt de cerere. Când dovada se face prin înscrisuri, trebuie alăturate la cerere atâtea copii câți pârâți sunt, plus o copie pentru instanță; copiile vor fi certificate de reclamant că sunt identice cu originalul. Dacă înscrisurile sunt redactate într-o limbă străină sau cu litere vechi, trebuie depuse traduceri sau copii cu litere latine, certificate de parte.

Dacă reclamantul intenționează să-şi dovedească cererea prin interogatoriul pârâtului, va solicita înfățişarea în persoană a acestuia.

f) semnătura.

2.2. *Depunerea obligatorie a unor înscrisuri specifice procedurii recunoaşterii hotărârii străine*.

La acest punct, menționăm că art. 171 LDIP obligă reclamantul să depună cel puțin următoarele acte:

i) copia hotărârii străine;

ii) dovada caracterului definitiv al acesteia;

iii) copia dovezii de înmânare a citației şi actului de sesizare, communicate părții care a fost lipsă în instanța străină sau orice alt act oficial care să ateste că citația şi actul de sesizare au fost cunoscute, în timp util, de către partea împotriva căreia s-a dat hotărârea;

iv) orice alt act de natură să probeze, în completare, că hotărârea străină îndeplineşte celelalte condiții prevăzute de art. 167 LDIP.

Alin. 2 al art. 171 LDIP pretinde ca actele enumerate să fie însoțite de traduceri autorizate şi să fie ***supralegalizate***[192]. De problema supralegalizării se preocupă art. 162 LDIP, cu următorul conținut:

"Actele oficiale întocmite sau legalizate de către o autoritate străină pot fi folosite în fața instanțelor române, numai dacă sunt supralegalizate, pe cale administrativă

[192] Nu se cere supralegalizarea dacă părțile sunt de acord cu depunerea de copii certificate pentru conformitate.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ierarhică şi în continuare de misiunile diplomatice sau oficiile consulare ale României, spre a li se garanta astfel autenticitatea semnăturilor şi sigiliului.

Supralegalizarea pe cale administrativă este supusă procedurii stabilite de statul de origine al actului, urmată de supralegalizarea efectuată fie de către misiunea diplomatică sau oficiul consular român din statul de origine, fie de către misiunea diplomatică sau oficiul consular al statului de origine în România şi, în continuare, în ambele situații, de către Ministerul Afacerilor Externe.

Scutirea de supralegalizare este permisă în temeiul legii, al unei înțelegeri internaționale la care este parte România sau pe bază de reciprocitate.

Supralegalizarea actelor întocmite sau legalizate de instanțele române se face, din partea autorităților române, de către Ministerul Justiției şi Ministerul Afacerilor Externe, în această ordine".

Din păcate, procedura supralegalizării este destul de greoaie, astfel că se impunea adoptarea unui instrument juridic simplificat. In aplicarea art. 162 alin. 3 LDIP, a fost emisă Ordonanța Guvernului nr. 66/1999[193] pentru aderarea României la Convenția cu privire la suprimarea cerinței supralegalizării actelor oficiale străine, adoptată la Haga la 5 octombrie 1961. Convenția se aplică actelor oficiale care au fost întocmite pe teritoriul unui stat contractant şi care urmează să fie prezentate pe teritoriul unui alt stat contractant.

Sunt considerate *acte oficiale*, în sensul convenției:

a) documentele care emană de la o autoritate sau de la un funcționar al unei jurisdicții a statului, inclusiv cele care emană de la ministerul public, de la un grefier sau de la un executor judecătoresc;

b) documentele administrative;

c) actele notariale;

d) declarațiile oficiale, cum ar fi: cele privind mențiuni de înregistrare, viza de învestire cu dată certă şi legalizări de semnătură, depuse pe un act sub semnătură privată.

Potrivit art. 3 din Convenție, singura formalitate care ar putea fi cerută pentru a atesta veracitatea semnăturii, calitatea în care a acționat semnatarul actului sau, după caz,

[193] Publicată în M.Of., P. I, nr. 408 din 26 august 1999; a fost aprobată prin Legea nr. 52/2000 (publicată în M.Of., P. I, nr. 169 din 20 aprilie 2000).

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

identitatea sigiliului sau a ştampilei de pe acest act, este aplicarea unei *apostile* eliberată de către autoritatea competentă a statului din care emană documentul.

Apostila se aplică chiar pe act sau pe o prelungire a acestuia; ea trebuie să fie conformă cu modelul anexat la convenție. Poate fi redactată în limba oficială a autorității care o eliberează, însă mențiunile care figurează în conținutul ei pot fi date şi într-o a doua limbă. Titlul "Apostille (Convention de la Haye du 5 octobre 1961)" va fi menționat în limba franceză.

În consecință, considerăm că dispoziția art. 171 alin. 2 LDIP referitoare la cerința supralegalizării actelor ce însoțesc cererea de recunoaştere a hotărârii străine trebuie interpretată din perspectiva Convenției de la Haga, în sensul ca apostila să înlocuiască supralegalizarea.

2.3. *Competența*. Art. 170 LDIP stabileşte în mod explicit atât competența materială, cât şi competența teritorială a instanțelor române învestite cu o cerere de recunoaştere a unei hotărâri străine. Trebuie să distingem însă între competența recunoaşterii hotărârii străine *pe cale principală* şi competența soluționării aceleiaşi cereri *pe cale incidentală*.

2.3.1. *Calea principală*.

Instanța competentă din punct de vedere material este *tribunalul*, norma specială aflându-se în concordanță cu normele de competență din Codul de procedură civilă[194].

Din punct de vedere teritorial, competența aparține tribunalului în circumscripția căruia îşi are domiciliul sau sediul cel care a refuzat recunoaşterea hotărârii străine. Se poate spune că şi norma de competență teritorială se înscrie în tiparele procedurii civile, date fiind dispozițiile art. 5 C.proc.civ.: “Cererea se face la instanța domiciliului pârâtului”.

Totuşi, ni se pare destul de obscură această trimitere la persoana care “a refuzat recunoaşterea hotărârii străine”. Nu se înțelege dacă respectiva persoană trebuie să fi fost parte în procedura derulată în străinătate sau textul vizează orice persoană ce se consideră

[194] Potrivit art. 2 pct. 1 lit. j) C.proc.civ., tribunalele judecă “cererile pentru recunoaşterea, precum şi cele pentru încuviințarea executării silite a hotărârilor date în țări străine”.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

într-un fel lezată de hotărârea străină şi îi refuză recunoaşterea. Credem că problema nu poate fi rezolvată decât tot prin raportare la regulile procedurii civile din România.

În orice proces, deci inclusiv în acela având ca obiect recunoaşterea unei hotărâri străine, pentru ca o persoană să poată avea calitate de parte trebuie să îndeplinească cumulativ condiţiile de exerciţiu ale acţiunii civile: să pretindă un drept, să justifice un interes, să aibă capacitate procesuală şi calitate procesuală[195].

După cum reclamantul trebuie să-şi justifice calitatea procesuală activă (adică să demonstreze identitatea între persoana sa şi persoana care este titular al dreptului în raportul juridic dedus judecăţii), el trebuie să justifice şi calitatea procesuală pasivă a pârâtului (deci identitatea între persoana pârâtului şi cel obligat în acelaşi raport juridic)[196].

Ca atare, nu orice persoană care refuză recunoaşterea hotărârii străine poate avea calitatea de parte în proces, ci numai persoana obligată în raportul juridic ce face obiectul hotărârii străine, dedus judecăţii în România în scopul recunoaşterii acelei hotărâri.

Este oarecum improprie afirmaţia că, în procesul de recunoaştere, este dedus judecăţii un "raport juridic"; după cum vom vedea, instanţa română nu se poate pronunţa asupra raportului juridic propriu-zis, ci asupra "acceptării" hotărârii străine însăşi, verificând doar unele aspecte impuse de lege, dar care nu ating fondul hotărârii străine.

2.3.2. *Calea incidentală*. Potrivit art. 170 alin. 2 LDIP, cererea de recunoaştere poate fi, de asemenea, rezolvată pe cale incidentală, *de către instanţa sesizată cu un proces având un alt obiect*, în cadrul căruia se ridică excepţia puterii lucrului judecat, întemeiată pe hotărârea străină.

Norma este în acord cu art. 17 C.proc.civ., potrivit căruia "cererile accesorii şi incidentale sunt în căderea instanţei competente să judece cererea principală".

Cererea incidentală este aceea care poate avea o existenţă de sine stătătoare, însă este formulată într-un proces deja început (un exemplu banal este acela al cererii reconvenţionale)[197].

---

[195] V.M. Ciobanu, *op.cit., Tratat*…, vol. I, p. 319-320.
[196] V.M. Ciobanu, *op.cit., Tratat*…, vol. I, p. 280.
[197] V.M. Ciobanu, *op.cit., Tratat*…, vol. I, p. 302.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

O condiție suplimentară pentru rezolvarea pe cale incidentală a cererii de recunoaştere este aceea ca, în cadrul procesului având alt obiect, să se ridice *excepția puterii lucrului judecat*, întemeiată pe hotărârea străină. Deducem că nu se poate solicita pur şi simplu, pe cale incidentală, recunoaşterea hotărârii străine, ci trebuie invocată excepția prevăzută de lege; doar eventuala admitere a excepției atrage recunoaşterea hotărârii străine.

S-a arătat că puterea de lucru judecat este reglementată ca prezumție legală absolută irefragabilă în art. 1201 C.civ. şi ca excepție de fond, absolută şi peremptorie de art. 166 C.proc.civ.[198].

Pentru a putea fi obținută recunoaşterea hotărârii străine pe cale incidentală este deci necesară îndeplinirea cumulativă a condițiilor prevăzute de art. 1201 C.civ.[199]:

i) cererea aflată pe rolul instanței române să aibă acelaşi obiect cu aceea soluționată prin hotărârea străină;

ii) cele două cereri să fie întemeiate pe aceeaşi cauză;

iii) procesul să se desfăşoare între aceleaşi părți.

Aşadar, instanța română este datoare să verifice tripla identitate de elemente - părți, obiect şi cauză -, în lipsa căreia hotărârea străină nu va putea fi recunoscută pe cale incidentală[200]. S-a arătat că instanța se pronunță asupra excepției prin încheiere interlocutorie, care nu poate fi atacată separat cu apel, ci doar odată cu apelul împotriva hotărârii date în procesul respectiv[201]. Dacă însă excepția este invocată de pârât şi instanța o admite, nu se poate pronunța decât prin hotărâre (de respingere a cererii de chemare în judecată). Este surpinzătoare, în acest sens, teza exclusivistă din art. 172 LDIP, conform căreia cererea de recunoaştere formulată pe cale incidentală s-ar soluționa întotdeauna "prin încheiere interlocutorie".

2.4. *Procedura recunoaşterii.*

---

[198] V.M. Ciobanu, *op.cit., Tratat*…, vol. II, p. 270.

[199] Conținutul acestui articol este următorul: "Este lucru judecat atunci când a doua cerere în judecată are acelaşi obiect, este întemeiată pe aceeaşi cauză şi este între aceleaşi părți, făcută de ele şi în contra lor în aceeaşi calitate".

[200] A se vedea şi S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, p. 184.

[201] S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, p. 184.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

2.4.1. *Citarea părților*. Procedura de soluționare a cererii de recunoaştere a unei hotărâri străine are, neîndoielnic, caracter *contencios.* De aceea, art. 172 alin. 1 LDIP pretinde soluționarea cererii *cu citarea părților*, indiferent dacă cererea s-a formulat pe cale principală sau incidentală.

Există însă şi o excepție, prevăzută de art. 172 alin. 2 LDIP: "Cererea poate fi soluționată fără citarea părților dacă, din hotărârea străină, rezultă că pârâtul a fost de acord cu admiterea acțiunii".

Vom vedea că această normă a avut un impact considerabil în procesul privind recunoaşterea hotărârii Tribunalului din Lisabona, determinând soluția de casare pronunțată de Curtea Supremă de Justiție la data de 19.02.2002 şi reluarea ciclului procesual de la judecata în primă instanță. De aceea, ar trebui pusă în discuție următoarea problemă: ce înțelege, de fapt, art. 172 LDIP prin "citarea părților"? Este vorba despre părțile dosarului în care s-a pronunțat hotărârea străină, sau despre părțile indicate de reclamant în cererea de recunoaştere?

Sigur că, în mod normal, litigiul din România trebuie să includă aceleaşi părți ca şi procesul străin, întrucât numai acestora le poate fi opozabilă hotărârea pronunțată în străinătate. Un argument în acest sens este furnizat şi de art. 172 alin. 2 LDIP, text ce permite judecarea cererii fără citarea părților dacă pârâtul a fost de acord cu admiterea acțiunii, iar acest acord rezultă din chiar conținutul hotărârii străine. Termenul "pârât" pare să se refere la partea chemată în judecată în fața instanței române; cum acordul la admiterea acțiunii trebuie să rezulte din hotărârea străină, înseamnă că aceeaşi persoană trebuie să fi avut calitate procesuală pasivă şi în procesul soluționat în străinătate.

Problema se complică însă în caz de coparticipare procesuală. Dacă, în procesul străin, mai multe persoane au căzut în pretenții, iar reclamantul din cererea de recunoaştere indică un singur pârât, se pune întrebarea dacă instanța română are obligația de a cita toate părțile din procesul străin sau este ținută de cadrul procesual fixat de reclamant prin cererea de recunoaştere? Cum instanța este datoare să judece după regulile procedurii române, susținem că nu are posibilitatea de a introduce din oficiu alte persoane în proces, întrucât ar încălca principiul disponibilității (nu luăm în discuție formele de intervenție voluntară sau forțată a terților).

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

În privința normei privind exceptarea de la obligația de citare a părților, credem că acordul pârâtului la admiterea acțiunii trebuie să fie *expres consemnat* în hotărârea străină, instanței române nefiindu-i permisă deducerea acestui acord din elemente precum neprezentarea părții în fața instanței străine sau neutilizarea căilor de atac împotriva hotărârii a cărei recunoaştere se solicită. Este vorba, din punctul de vedere al terminologiei utilizate de legea procedurală română, de o achiesare a pârâtului în străinătate, adică de o *recunoaştere* a pretențiilor reclamantului (fie spontan, fie prin intermediul interogatoriului)[202]. Dacă pârâtul a recunoscut doar în parte pretențiile reclamantului, iar instanța străină nu a pronunțat o hotărâre parțială în acest sens, se impune o distincție:

i) dacă prin hotărârea străină s-a admis în parte acțiunea reclamantului (adică pentru partea recunoscută de pârât), nu mai este necesară citarea părților în procesul din România;

ii) dacă prin hotărârea străină s-a admis în întregime cererea reclamantului, cererea de recunoaştere se va judeca, obligatoriu, cu citarea părților.

În fine, dacă sunt chemați în judecată mai mulți pârâți, iar din hotărârea străină rezultă că doar unii dintre ei au fost de acord cu admiterea acțiunii reclamantului, credem că procesul de recunoaştere trebuie soluționat cu citarea tuturor părților. Avem în vedere faptul că art. 172 LDIP nu se preocupă de această situație particulară, caz în care trebuie aplicate normele dreptului comun în materia citării: "Judecătorul nu poate hotărî asupra unei cereri decât după citarea sau înfățişarea părților, afară numai dacă legea nu dispune altfel".

2.4.2. *Condițiile recunoaşterii*. Potrivit art. 167 LDIP, hotărârile străine pot fi recunoscute în România, spre a beneficia de puterea lucrului judecat, dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele condiții:

a) hotărârea este definitivă, potrivit legii statului unde a fost pronunțată;

b) instanța care a pronunțat-o a avut, potrivit legii menționate, competența să judece procesul;

[202] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. II, p. 241.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

c) există reciprocitate, în ce privește efectele hotărârilor străine, între România şi statul instanței care a pronunțat hotărârea.

a) În ce privește prima condiție, *caracterul definitiv* al hotărârii se apreciază în funcție de legea străină, semnificația termenului "definitiv" fiind aceea că hotărârea străină nu mai poate fi modificată prin căile de atac instituite de legea străină. Totuşi, credem că legea română dorește să exprime, mai degrabă, necesitatea caracterului *irevocabil* al hotărârii străine (în sensul că, indiferent de terminologia legii străine, aceasta trebuie să exprime echivalentul termenului "irevocabil" din legea procedurală română, iar nu "definitiv").

Există însă o explicație. Până în anul 1993, Codul de procedură civilă nu distingea între hotărâri definitive şi hotărâri irevocabile, iar hotărârile care nu mai puteau fi atacate printr-o cale de atac erau ***definitive***[203]. Cum legea privind raporturile de drept internațional privat a fost adoptată în 1992, nu putea utiliza decât termenul "definitivă" pentru a desemna hotărârea ce nu mai poate fi atacată printr-o cale de atac.

Introducând apelul, Legea nr. 59/1993 a modificat şi art. 377 C.proc.civ., noul text definind şi noțiunea de "hotărâri irevocabile":

"*Sunt hotărâri definitive:*

***1.** hotărârile date fără drept de apel;*

***2.** hotărârile date în primă instanță, care nu au fost atacate cu apel, sau chiar atacate cu apel, dacă judecata acestuia s-a perimat sau apelul a fost respins;*

***3.** hotărârile date în apel prin care se rezolvă fondul pricinii.*

Sunt hotărâri irevocabile:

***1.** hotărârile date în primă instanță, fără drept de apel, nerecurate;*

***2.** hotărârile date în primă instanță, care nu au fost atacate cu apel;*

***3.** hotărârile date în apel, nerecurate;*

---

[203] Art. 377 C.proc.civ. în redactarea anterioară anului 1993 avea următorul conținut: "Sînt hotărîri definitive, dacă au fost date după chemarea părților:

1. hotărîrile instanței de fond care nu au fost atacate cu recurs, sau chiar atacate cu recurs, dacă judecata acestuia s-a perimat sau recursul s-a respins;

2. hotărîrile date de instanța de recurs prin care aceasta rezolvă fondul pricinii".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

4. *hotărârile date în recurs chiar dacă prin acestea s-a soluționat fondul pricinii;*

5. *orice alte hotărâri care, potrivit legii, nu mai pot fi atacate cu recurs*".

Cum recursul era menținut în categoria căilor ordinare de atac, o hotărâre definitivă putea fi modificată pe această cale. Si în prezent, deşi recursul este expres calificat drept cale extraordinară de atac, există situații când îmbracă forma unei căi ordinare (de pildă în cazul hotărârilor date fără drept de apel).

Ca atare, logic ar fi ca hotărârea străină să îmbrace trăsăturile a ceea ce noi denumim "hotărâre irevocabilă", indiferent de terminologia utilizată de legea străină (de exemplu, o hotărâre "definitivă" potrivit legii străine să fie "irevocabilă" potrivit legii române). La fel de adevărat este însă că o lege generală, chiar ulterioară, nu poate modifica o lege specială decât în mod expres, astfel încât caracterul "definitiv" al hotărârii străine urmează a fi stabilit în funcție de ceea ce legea română înțelege prin "hotărâre definitivă".

În consecință, practic ar putea fi contrazis enunțul din doctrină potrivit căruia "legea română nu admite ca o hotărâre străină, care ar putea fi casată sau modificată (ca urmare a atacării ei printr-o cale de atac, în curs de judecată) să producă efecte în România"[204].

O ciudățenie a LDIP este însă aceea că, deşi hotărârea străină trebuie să fie definitivă potrivit legii statului unde a fost pronunțată, legiuitorul român pare să califice drept nedefinitivă hotărârea străină pronunțată în lipsa părții, dacă s-a omis citarea acesteia (art. 167 alin. 3 LDIP[205]). De vreme ce caracterul definitiv trebuie apreciat potrivit legii străine, este ilogic ca legea română să reglementeze ea o situație în care hotărârea străină nu are caracter definitiv. Este adevărat însă că, practic, art. 167 alin. 2 LDIP instituie o *condiție suplimentară* pentru admiterea cererii de recunoaştere. Astfel, dacă hotărârea străină a fost pronunțată în lipsa părții care a pierdut procesul, instanța română învestită cu cererea de recunoaştere este obligată să constate:

i) că părții i-au fost înmânate în timp util citația pentru termenul de dezbateri în fond şi actul de sesizare a instanței;

---

[204] S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, p. 180.

[205] "Caracterul nedefinitiv al hotărârii străine, decurgând din omisiunea citării persoanei care nu a participat la proces în fața instanței străine, poate fi invocat numai de către acea persoană".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ii) că părții i s-a dat posibilitatea de a se apăra şi de a exercita calea de atac împotriva hotărârii.

Cu privire la îndeplinirea procedurii de citare în cadrul procesului judecat în străinătate, se admite aplicarea regulii *locus regit formam actus*, ceea ce înseamnă că emiterea citației este supusă legii statului de unde provine, iar primirea ei trebuie efectuată în condițiile legii domiciliului părții în cauză[206].

b) Cea de-a doua condiție prescrisă de LDIP este aceea ca instanța care a pronunțat hotărârea străină să fi avut, potrivit legii statului unde s-a pronunțat hotărârea, *competența* să judece procesul.

Instanța învestită cu cererea de recunoaştere va trebui să verifice, în principal, dacă instanța străină nu a încălcat normele de *competență exclusivă* a instanțelor române, adică dispozițiile art. 151 LDIP. Acest articol enumeră limitativ[207] cauzele de competența instanțelor române, referindu-se la:

- acte de stare civilă întocmite în România şi care se referă la persoane domiciliate în România, cetățeni români sau străini fără cetățenie;
- încuviințarea adopției, dacă cel ce urmează a fi adoptat are domiciliul în România şi este cetățean român sau străin fără cetățenie;
- tutela şi curatela privind ocrotirea unei persoane domiciliate în România, cetățean român sau străin fără cetățenie;
- punerea sub interdicție a unei persoane care are domiciliul în România;
- desfacerea, anularea sau nulitatea căsătoriei, precum şi alte litigii dintre soți, cu excepția celor privind imobile situate în străinătate, dacă, la data cererii, ambii soți domiciliază în România, iar unul dintre ei este cetățean român sau străin fără cetățenie;
- moştenirea lăsată de o persoană care a avut ultimul domiciliu în România;
- imobile situate pe teritoriul României;
- executarea silită a unui titlu executoriu pe teritoriul României.

---

[206] S.Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, p. 180. Autorii precizează că aceleaşi reguli sunt aplicabile şi procedurii de comunicare a hotărârii străine, în vederea exercitării căilor de atac.

[207] S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, p. 181.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Doctrina consideră suficient ca instanța română sesizată cu cererea de recunoaştere să constate că hotărârea străină nu încalcă normele de competență exclusivă a instanțelor române pentru a concluziona că litigiul putea fi soluționat, în mod valabil, de un organ de jurisdicție străin[208]. Cu toate acestea, credem că instanța trebuie să analizeze hotărârea străină nu doar în vederea excluderii competenței instanțelor române, ci şi a conformării la normele de competență ale statului în care s-a pronunțat hotărârea.

c) În legătură cu ultima condiție, aceea a *reciprocității*, s-a pus problema dacă semnificația legii este aceea de reciprocitate expres consacrată prin acord prealabil între state sau este suficientă o prezumție de reciprocitate valabilă până la proba contrară? Considerându-se excesivă pretenția reciprocității expres consemnate pe cale diplomatică, se admite unanim că hotărârea străină poate fi recunoscută în temeiul *reciprocității de fapt*[209].

2.4.3. *Refuzul recunoaşterii*. Potrivit art. 168 LDIP, instanța română poate refuza recunoaşterea hotărârii străine în unul dintre următoarele cazuri:

a) hotărârea este rezultatul unei fraude comise în procedura urmată în străinătate;

b) hotărârea încalcă ordinea publică de drept internațional privat român[210];

c) procesul a fost soluționat între aceleaşi părți printr-o hotărâre, chiar nedefinitivă, a instanțelor române sau se afla în curs de judecare în fața acestora la data sesizării instanței străine.

În privința primului caz, doctrina îi susține aplicabilitatea în trei situații: hotărârea invocată a fost pronunțată cu fraudarea legii statului de origine (de exemplu, se cere recunoaşterea unei hotărâri provenind de la un tribunal religios înființat din inițiativa unei comunități de persoane pe teritoriul unui alt stat care impune procedura religioasă);

[208] S. Zilberstein, *op.cit.*, p. 117; S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, p.181.
[209] *Idem*.
[210] Exemplificativ, legea menționează încălcarea dispozițiilor art. 151 privitoare la competența exclusivă a jurisdicției române.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

hotărârea a fost pronunțată cu fraudarea legii statului solicitat; hotărârea a fost pronunțată cu fraudarea legii unui alt stat[211].

Important este că instanța română nu poate refuza recunoaşterea pentru singurul motiv că instanța care a pronunțat hotărârea străină a aplicat o altă lege decât cea determinată de dreptul internațional privat român, afară numai dacă procesul priveşte starea civilă şi capacitatea unui cetățean român, iar soluția adoptată diferă de cea la care s-ar fi ajuns potrivit legii române (art. 168 alin. 2 LDIP).

2.5. *Regimul recunoaşterii hotărârilor pronunțate în statele membre ale Uniunii Europene*.

Dată fiind intenția de aderare a României la Uniunea Europeană, este obiectiv necesară parcurgerea unui complicat proces de armonizare legislativă. În domeniul dreptului internațional privat, a fost adoptată Legea nr. 187/2003 privind competența de jurisdicție, recunoaşterea şi executarea în România a hotărârilor în materie civilă şi comercială pronunțate în statele membre ale Uniunii Europene[212]. În privința recunoaşterii în România a hotărârilor[213] pronunțate în statele Uniunii Europene, există unele dispoziții derogatorii de la Legea nr. 105/2002.

Intențiile legiuitorului sunt lăudabile, materializarea lor mai puțin. În mod firesc, se instituie regula că o hotărâre pronunțată într-un stat membru este *recunoscută de plin drept în România*, ceea ce înseamnă că nu este necesară îndeplinirea unei anumite formalități în această direcție.

---

[211] E. Ungureanu, *Considerații referitoare le sancționarea fraudării legii procedurale în legătură cu recunoaşterea hotărârilor străine*, Dreptul nr. 2/1995, p. 38.

[212] Publicată în M.Of., P. I, nr. 333 din 16 mai 2003. Menționăm că legea intră în vigoare în termen de un an de la data publicării în Monitorul Oficial, deci la 16 mai 2004.

[213] Prin hotărâre pronunțată într-un stat membru, legea desemnează "orice act de jurisdicție pronunțat de o instanță dintr-un stat membru, indiferent de denumirea acestui act, inclusiv un decret, ordin, decizie sau mandat de executare, precum şi actul prin care se stabilesc de către grefier cheltuielile de judecată" (art. 2 alin. 2). Dispozițiile acestei legi nu se aplică însă în cazul litigiilor şi al hotărârilor pronunțate în statele membre privind: capacitatea juridică a persoanei fizice; dreptul de proprietate derivat dintr-o relație matrimonială; succesiunile; asigurările sociale; arbitrajul; reorganizarea, lichidarea, concordatul sau alte măsuri similare, pronunțate în cadrul procedurilor de insolvență.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Urmează însă o normă ce tinde spre aneantizarea “recunoaşterii de plin drept”: “În caz de litigiu, orice persoană interesată poate solicita instanței române, pe cale principală, recunoaşterea unei hotărâri pronunțate într-un stat membru” (art. 36 alin. 1). Greu de tradus sintagma “în caz de litigiu”. Aparent, se referă la solicitarea recunoaşterii hotărârii străine pe cale incidentală, într-un proces deja început. Nu este însă aşa, pentru că alin. (2) al aceluiaşi articol vizează expres rezolvarea cererii de recunoaştere pe cale incidentală de către instanța sesizată cu un proces având alt obiect.

Nu rămâne decât să-i atribuim legiuitorului intenția de a se referi la refuzul recunoaşterii hotărârii străine de către persoana căreia actul îi este opus.

Ca şi în regimul LDIP, cererea de recunoaştere se introduce la tribunalul în a cărui circumscripție îşi are domiciliul/sediul partea împotriva căreia se solicită recunoaşterea.

Noutatea esențială este absența condițiilor cerute de LDIP pentru recunoaşterea hotărârii străine - caracterul definitiv al hotărârii, verificarea competenței instanței străine, reciprocitatea.

Deşi nu se pretinde dovada caracterului definitiv al hotărârii străine, instanța română poate ***suspenda*** acțiunea prin care se solicită recunoaşterea, dacă împotriva hotărârii a cărei recunoaştere se solicită s-a introdus o cale de atac ordinară (art. 40 din Legea nr. 187/2003).

Cu privire la competența instanței străine, instanța română învestită cu cererea de recunoaştere trebuie să se limiteze la a verifica dacă desfăşurarea procedurii jurisdicționale în statul membru “vine în conflict cu dispozițiile prezentei legi privitoare la competența în materie de asigurări, protecția consumatorului, precum şi la competența exclusivă”. În măsura în care se constată inexistența unui atare conflict, instanța română este ținută de constatările de fapt în temeiul cărora instanța din statul membru şi-a argumentat competența.

Legea nr. 187/2003 enumeră şi cazurile în care hotărârea străină nu poate fi recunoscută în România:

a) hotărârea încalcă ordinea publică de drept internațional privat român;

b) hotărârea a fost pronunțată în lipsa pârâtului, iar instanța constată că actul de sesizare a instanței sau un alt act echivalent nu a fost înmânat în timp util, astfel încât

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

pârâtul să aibă posibilitatea de a-şi pregăti apărarea, cu condiția ca pârâtul să fi exercitat căile de atac împotriva hotărârii, dacă a avut posibilitatea să o facă;

c) hotărârea este ireconciliabilă cu o hotărâre pronunțată de o instanță română într-un litigiu între aceleaşi părți;

d) hotărârea este ireconciliabilă cu o hotărâre pronunțată anterior de o instanță dintr-un stat membru sau dintr-un stat terț, între aceleaşi părți şi având acelaşi obiect, dacă hotărârea anterioară îndeplineşte condițiile pentru a fi recunoscută în România.

Deşi cazurile menționate sunt prioritar aplicabile față de dispozițiile corespunzătoare din LDIP, există analogie între cele două reglementări; legea specială suprimă cazul de fraudă comisă în procedura urmată în străinătate, însă înțelesul enunțului era oricum obscur.

3. *Executarea hotărârii străine*

3.1. *Noțiune*. Evident, termenul "executare" trimite la procedura aplicabilă hotărârilor străine susceptibile de a fi aduse la îndeplinire pe calea executării silite. Procedura derulată în România este denumită prin utilizarea, *stricto sensu*, a termenului *exequatur*[214].

În termenii LDIP, hotărârile străine care nu sunt aduse la îndeplinire de bunăvoie de către persoanele ce au obligația de a le executa pot fi puse în executare pe teritoriul României, la cererea persoanei interesate, pe baza încuviințării date de către tribunalul în circumscripția căruia urmează să se efectueze executarea (art. 173 alin. 1). Legea exceptează de la posibilitatea executării silite în România hotărârile străine prin care s-au luat măsuri asiguratorii şi cele date cu executare provizorie.

3.2. *Competența*. În acord cu dispozițiile Codului de procedură civilă (art. 2 pct. 1 lit. j), *competența materială* aparține tribunalului, tratamentul cererii de executare silită fiind deci identic cu acela al cererii de recunoaştere a unei hotărâri străine.

Există totuşi diferențe în privința *competenței teritoriale*, în sensul că nu întotdeauna tribunalul în circumscritpția căruia urmează să se efectueze executarea este

[214] A se vedea şi S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, p. 185.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

acelaşi cu tribunalul în circumscripția căruia îşi are domiciliul sau sediul cel ce refuză recunoaşterea.

3.3. *Condiții*. Legea pretinde expres, şi pentru încuviințarea executării silite, îndeplinirea condițiilor prevăzute de art. 167 (hotărârea străină să fie definitivă potrivit legii statului unde a fost pronunțată; instanța străină să fi avut competența de a judeca procesul; să existe reciprocitate în privința efectelor hotărârilor străine), însă nu se limitează la acestea, ci impune verificarea a două aspecte suplimentare:

a) dacă hotărârea este executorie potrivit legii instanței care a pronunțat-o;

b) dacă dreptul de a cere executarea silită nu este prescris potrivit legii române (art. 174 alin. 1 LDIP).

Dovada caracterului executoriu al hotărârii străine, eliberată de instanța care a pronunțat-o, chiar trebuie anexată la cererea de executare (art. 175 LDIP).

Prescripția dreptului de a cere executarea silită se apreciază conform dispozițiilor art. 405 alin. (1) C.proc.civ.: ,,Dreptul de a cere executarea silită se prescrie în termen de 3 ani, dacă legea nu prevede altfel. In cazul titlurilor emise în materia acțiunilor reale imobiliare, termenul de prescripție este de 10 ani". Totuşi, s-a arătat că legea română nu se aplică dacă legea statului de origine prevede un termen mai scurt; acesta din urmă are prioritate de aplicare, dat fiind că hotărârea n-ar putea fi executată în statul în care a fost pronunțată[215]. Față de claritatea condiției prevăzute de art. 174 LDIP, opinia citată este criticabilă: prescripția se apreciază exclusiv în funcție de legea română, dat fiind că hotărârea străină se execută efectiv în România, iar nu în țara de origine.

3.4. *Soluționare.* Potrivit art. 175 LDIP, cererea de exequatur se întocmeşte în condițiile prevăzute pentru cererea de recunoaştere a hotărârii străine (art. 171 LDIP) ceea ce implică respectarea condițiilor de formă prevăzute de art. 112 C.proc.civ.

Ca şi în cazul recunoaşterii, procedura încuviințării executării silite a hotărârii străine are caracter contencios, astfel că se soluționează, în mod obligatoriu, cu citarea părților din hotărârea ce urmează a fi pusă în executare (art. 176 alin. 1 LDIP). Citat fiind, debitorul are posibilitatea de a-şi valorifica mijloacele de apărare, însă nu se poate

[215] O. Căpățînă, citat în S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, p. 186, nota nr. 87.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

prevala decât de acele excepții compatibile cu procedura de exequatur, fără a avea posibilitatea de a pune în discuție fondul litigiului[216].

Dacă hotărârea străină conține soluții asupra mai multor capete de cerere, care sunt disociabile, încuviințarea executării silite poate fi acordată separat (art. 176 alin. 2 LDIP).

Actul procedural prin care se soluționează cererea de exequatur este *hotărârea*, în privința căreia doctrina reține că poate fi exercitată atât calea de atac a apelului, cât şi aceea a recursului, în termenele de drept comun[217].

Pe baza hotărârii definitive de încuviințare a executării se emite titlul executoriu, în condițiile legii române, menționându-se în titlu şi hotărârea de încuviințare (art. 177 LDIP). Evident, procedura propriu-zisă de executare se va derula potrivit legii române[218].

3.5. *Particularitățile executării hotărârilor pronunțate în statele membre ale Uniunii Europene*.

Legea nr. 187/2003 conține unele dispoziții derogatorii de la dreptul comun şi în privința executării hotărârilor pronunțate în statele membre ale Uniunii Europene. Aceste hotărâri beneficiază, practic, de un regim privilegiat în raport cu hotărârile pronunțate în state din afara cadrului Uniunii Europene.

În primul rând, este reglementată o *competență teritorială alternativă*, reclamantul având alegerea între tribunalul în a cărui circumscripție îşi are domiciliul ori sediul partea împotriva căreia se solicită executarea şi tribunalul în a cărui circumscripție urmează să se efectueze executarea (art. 41).

Cererea de exequatur trebuie însoțită de copia hotărârii străine, care trebuie să întrunească condițiile necesare în vederea stabilirii autenticității sale. La cererea instanței, documentele depuse trebuie însoțite de traduceri autorizate.

Foarte important este că partea împotriva căreia se urmăreşte executarea *nu poate formula apărări cu privire la cererea de exequatur* (art. 44 alin. 2), iar instanța română

[216] S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, p. 187.
[217] S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, p. 188.
[218] *Idem*.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

nu poate examina în fond hotărârea străină şi nici n-o poate modifica[219]. Faptul că pârâtul "nu poate formula apărări" implică şi necitarea acestuia de către instanța română? Norma este bizară, maxima sa generalitate rezervându-i pârâtului un rol decorativ în procesul de exequatur (cel puțin la judecata în primă instanță), însă credem că nu înlătură, în lipsa unui text expres, obligația citării părților.

Derogatorii sunt şi normele ce reglementează *căile de atac*. Apelul a fost înlăturat, rămânând ca hotărârea prin care se soluționează cererea de exequatur să poată fi atacată doar cu *recurs*. Termenul de recurs este şi el diferit față de cel din dreptul comun: o lună, respectiv două luni de la comunicare, după cum partea împotriva căreia se cere executarea îşi are sau nu domiciliul/sediul în România (art. 47 alin. 1).

Recursul se soluționează de urgență şi nu poate conduce la respingerea cererii de încuviințare a executării pentru alt motiv decât cele prevăzute la art. 37 din lege: hotărârea străină încalcă ordinea publică de drept internațional privat român; hotărârea străină a fost pronunțată în lipsa pârâtului, iar actul de sesizare a instanței nu a fost înmânat în timp util pentru pregătirea apărării, cu condiția ca pârâtul să fi exercitat căile de atac împotriva hotărârii, dacă a avut această posibilitate; hotărârea străină este ireconciliabilă cu o hotărâre pronunțată de o instanță română într-un litigiu între aceleaşi părți; hotărârea este ireconciliabilă cu o hotărâre pronunțată anterior de o instanță străină, între aceleaşi părți şi având acelaşi obiect, dacă hotărârea anterioară îndeplineşte condițiile pentru a fi recunoscută în România.

Aşadar, veritabilul caracter contencios al procedurii există doar în faza recursului, dat fiind că prima instanță nu trebuie să verifice îndeplinirea vreuneia dintre condițiile enunțate, iar pârâtului i se permite doar în calea de atac să producă argumente împotriva încuviințării executării.

Potrivit art. 48 alin. (4) al Legii nr. 187/2003, "la cererea părții împotriva căreia se solicită executarea, instanța de recurs poate suspenda acțiunea dacă împotriva hotărârii a cărei executare se cere a fost introdusă, în statul membru de origine, o cale de atac ordinară sau dacă termenul de introducere a unei astfel de căi de atac nu a expirat încă; în

[219] Poate, în schimb, să acorde încuviințarea separat dacă hotărârea străină conține soluții asupra mai multor capete de cerere, disociabile. De asemenea, reclamantul este îndreptățit să ceară ca titlul executoriu să se limiteze la anumite părți din hotărâre.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

acest din urmă caz instanța română poate preciza termenul în care poate fi exercitată calea de atac ordinară".

Terminologia suferă şi poate genera interpretări contradictorii; cum adică "poate suspenda acțiunea", de vreme ce ne aflăm în faza judecării unui recurs exercitat împotriva unei hotărâri judecătoreşti de primă instanță? Având în vedere că măsura suspendării pare a fi dispusă în favoarea părții împotriva căreia se solicită executarea, suspendarea în recurs nu poate viza decât efectele hotărârii de primă instanță prin care s-a încuviințat cererea de exequatur.

Pe de altă parte, rămâne un mister cum termenul în care poate fi exercitată o cale de atac ordinară în străinătate (în statul căruia îi aparține instanța ce a pronunțat hotărârea supusă executării) poate fi "precizat" de instanța română, de vreme ce el este reglementat, probabil, cu suficientă precizie de legea statului respectiv.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

VIII. Prima sentință a Tribunalului Teleorman

"Este foarte posibil ca Mircea Grigore Lambrino să fie unul din nenumărații copii nelegitimi ai lui Carol al II-lea (cel mai privilegiat, pentru că Statul Român i-a asigurat o situație materială de invidiat) şi, dacă s-ar fi mulțumit cu această situație, ar fi putut să o obțină"
(text extras din concluziile scrise depuse de apărătorii pârâtului Mihai I la Tribunalul Teleorman)

1. *Incidente procedurale*

La termenul din 17 martie 1994, intimatul a recuzat toți judecătorii Tribunalului Teleorman (art. 27 pct. 1 C.proc.civ.), pe motiv că aceştia nu sunt încă inamovibili, fiind numiți de Ministerul Justiției şi nu exista garanția imparțialității lor. Își întemeiază susținerea şi pe faptul că la recenta ceremonie a lansării cărții "În zodia satanei" scrisă de Carol I a fost prezent şi Ministrul Justiției (Chiuzbaian), ocazie cu care a avut o atitudine binevoitoare față de aparătorul petiționarului. Tribunalul dispune scoaterea cauzei de pe rol şi înaintarea dosarului la Curtea de apel Bucureşti, pentru soluționarea cererii de recuzare.

Prin încheierea din 4 mai 1994, dată în dosar 853/1994, Curtea de apel Bucureşti respinge cererea de recuzare, motivând că "potrivit art. 3 din Legea nr. 92/1992 judecătorii sunt independenți şi se supun numai legii, indiferent că sunt sau nu inamovibili. Pretinsa subordonare a magistraților amovibili față de Ministerul Justiției are numai caracter administrativ, aceştia fiind independenți şi supunându-se numai legii pentru cauzele pe care le soluționează. Participarea Ministrului Justiției la ceremonia de lansare a unei cărți, precum şi celelalte motivări concrete din cererea de recuzare nu se încadrează în dispozițiile art. 27 C.proc.civ şi nu sunt de natură a leza imparțialitatea magistraților Tribunalului Teleorman". Dosarul se întoarce la Tribunalul Teleorman.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

La termenul din 15 decembrie 1994, petiționarul depune copia certificatului de căsătorie (în limba rusă), însoțită de traducerea legalizată în limba română.

2. *Judecata pe fond*

Judecata a avut loc la Alexandria, la data de 5 octombrie 1995, când apărătorii părților au pus concluzii pe fond, Tribunalul amânând pronunțarea pentru data de 13 octombrie 1995.

Procesul a fost soluționat în primă instanță la patru ani de la data înregistrării cererii, prin sentința civilă nr. 1384 din 13 octombrie 1995, pronunțată în dosar nr. 2023/1993 al Tribunalului Teleorman.

Potrivit dispozitivului hotărârii, Tribunalul Teleorman *a admis cererea formulată de petiționarul Mircea – Grigore Lambrino* în contradictoriu cu intimații Mihai I de România şi Monique Urdarianu. În baza art. 167 din Legea nr. 105 din 1 octombrie 1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat, *a dispus recunoaşterea în România, spre a beneficia de puterea lucrului judecat, a sentinței din 6 februarie 1955, pronunțată în dosarul 234/4 din 1954 al Secției I, Divizia a II-a a Tribunalului din Lisabona*.

Analiza acestei soluții implică, desigur, prezentarea prealabilă a considerentelor reținute de instanță:

“Petiționarul a introdus cererea de față la data de 7 august 1991, sub imperiul dispozițiilor art. 375 C.proc.civ. Ulterior, prin art. 183 din Legea nr. 105/1992, textul de lege pe care şi-a întemeiat petiționarul cererea a fost abrogat. În aceste condiții, cererea nu poate fi privită astăzi decât în lumina dispozițiilor art. 167 şi următoarele din Legea nr.105/1992, cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat; de altfel părțile, prin concluziile puse pe fond, au acceptat această încadrare juridică a cererii.

Şi nici nu putea fi altfel, pentru că, pe de o parte, legile de procedură sunt de strictă şi imediată aplicare iar, pe de altă parte, chiar şi în situațiile anterioare apariției Legii nr. 105/1992, instanțele au interpretat dispozițiile art. 375 C.proc.civ. ca referindu-se nu numai la executarea în România a hotărârilor patrimoniale străine, dar şi la

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

recunoaşterea hotărârilor nepatrimoniale străine, nesusceptibile de executare silită şi care nu puteau avea eficienţă internaţională de plin drept (în lipsa unei convenţii care să le confere o atare eficienţă).

Condiţiile de care depinde eficacitatea în România a unei hotărâri străine sunt prevăzute cumulativ şi limitativ (în lipsa unei convenţii internaţionale bi sau multilaterale în materie - ca în speţă) în art. 167 din Legea nr. 105/1992.

Prima condiţie este aceea ca hotărârea să fie definitivă, potrivit legii statului unde a fost pronunţată (art. 167 alin. 1 lit. a din Lege). Din copia sentinţei, tradusă în limba română şi supralegalizată de către Ambasada României la Lisabona, rezultă că hotărârea este definitivă ("…sentinţa de la fila 132 a trebuit să fie notificată şi a dobândit autoritatea lucrului judecat"). De altfel, părţile nu au pus în discuţie caracterul definitiv al hotărârii.

A doua condiţie cere ca instanţa care a pronunţat hotărârea să fi avut, potrivit legii statului respectiv, competenţa să judece procesul (art. 167 alin. 1 lit. b). Aşa cum s-a arătat mai sus, instanţa străină, prin dispozitivul hotărârii, s-a declarat competentă să judece procesul. Iar în considerentele hotărârii se motivează existenţa competenţei astfel: "nimeni nu a pus … problema privind incompetenţa relativă a Tribunalului. Circumstanţa de care depinde competenţa internaţională a tribunalelor portugheze este aceea că acţiunea să fie introdusă în Portugalia, potrivit regulilor competenţei teritoriale stabilite de legea portugheză. Or, conform art. 86, atunci când există mai mulţi pârâţi în aceeaşi cauză, trebuie să fie toţi citaţi în faţa tribunalului de domiciliu al majorităţii acestora, iar în cazul unui numar egal de diferite domicilii, reclamantul va putea să aleagă pe oricare dintre acestea. Cum nu există decât doi pârâţi în cadrul acţiunii, unul domiciliat în Portugalia, în jurisdicţia Lisabona, Prinţesa Elena a României, şi celălalt domiciliat în Anglia, M.S. Regele Mihai şi soţia, reclamantul, alegând jurisdicţia Lisabona, s-a conformat acestei dispoziţii legale. Mai mult, reclamantul a cerut abilitarea sa, ca urmaş al defunctului Rege Carol al II-lea al României, pentru a fi admis a interveni la procedura inventarului în curs, la acest tribunal. Ca atare, tribunalul din Lisabona, care este locul deschiderii succesiunii susnumitului defunct rege, este competent pentru a decide în această cauză, conform articolului şaptezeci şi şapte, alineatul doi din codul menţionat. Tribunalul este deci competent".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Intimatul Mihai I de România, prin mandatar a susținut, cu ocazia dezbaterilor, că instanța portugheză nu era competentă să judece procesul. Susținerea nu poate fi primită, în raport de argumentarea din sentința - redată mai sus - întemeiată pe textele din Codul de procedură civilă al Portugaliei - legea forului - texte necombătute în vreun fel. Dar nici motivarea intimatului - bazată pe dispoz. Art. 151 din Legea nr. 105/1992 - nu este întemeiată.

Acest text de lege prevede că, într-adevăr, competența judecării proceselor privind raporturi de drept internațional privat vizând actele de stare civilă întocmite în România şi care se referă la persoane domiciliate în România, cetățeni români sau străini fără cetățenie, sunt de competența exclusivă a instanțelor române. Dar, nu trebuie scăpat din vedere faptul că legea menționată a fost adoptată în anul 1992, iar hotărârea judecătorească a cărei recunoaştere se cere a fost pronunțată în anul 1955, asupra ei nefiind deci incidente aceste prevederi legale, dat fiind caracterul neretroactiv al legii.

În sfârsit, a treia condiție se referă la existența reciprocității în ceea ce priveşte efectele hotărârilor străine între România şi statul instanței care a pronunțat hotărârea (art. 167 alin. 1 lit. c din Lege).

Potrivit art. 6 alin. 2 din Legea nr. 105/1992, în cazul în care se cere condiția reciprocității de fapt, îndeplinirea ei este prezumată până la dovada contrară; dovada care - în speță - nu s-a făcut de nici una dintre părți, astfel încât existența reciprocității în ce priveşte efectele hotărârilor judecătoreşti române şi portugheze se prezumă. De altfel, reciprocitatea poate fi dedusă şi din existența raporturilor statale bilaterale normale româno – portugheze.

În afara celor trei condiții analizate mai sus, relative la efectul hotărârilor străine în România se cuvine a se examina şi dispozițiile art. 168 din Legea nr. 105/1992, care prevăd cazurile în care poate fi refuzată recunoaşterea acestor hotărâri.

Primul caz se referă la situația în care hotărârea este rezultatul unei fraude comise în procedura urmată în străinătate (art. 178 pct. 1), fapt neinvocat în speță de către vreuna dintre părți.

A doua situație este aceea în care hotărârea străină încalcă ordinea publică de drept internațional privat român; constituie un asemenea temei de refuz al recunoaşterii încălcarea dispozițiilor art. 151 privitoare la competența exclusivă a jurisdicției române

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(art. 178 pct. 2). Această chestiune a fost deja examinată mai sus, când s-a discutat competența instantei portugheze şi a fost găsită neîntemeiată..

În sfârşit, recunoaşterea poate fi refuzată când procesul a fost soluționat între aceleaşi părți printr-o hotărâre, chiar nedefinitivă a instanțelor române, sau se afla în curs de judecare în fața acestora, la data sesizării instanței străine (art. 178 pct. 3), situație care de asemenea nu a fost invocată, şi a cărei existență nu s-a constatat.

Examinând şi celelalte motive invocate de apărătorii intimatului Mihai I de România, în combaterea cererii de recunoaştere a hotărârii portugheze, instanța constată că nu sunt întemeiate.

Astfel, se susține că hotărârea portugheză încalcă autoritatea lucrului judecat, invocându-se în acest sens Sentința nr. 2 din 1 Decembrie 1926 a Tribunalului de Primă Instanță a Departamentului Seine - depusă în copie legalizată la dosar - prin care instanța respectivă s-a declarat necompetentă să soluționeze - susține intimatul - problema filiațiunii petiționarului.

Apărarea nu poate fi primită. Din fila a 2-a a menționatei sentințe rezultă că procesul judecat la Paris a avut drept obiect cererea prin care “doamna Lambrino a crezut că trebuie să citeze înaintea acestui tribunal, printr-o notificare, cu data de 4 martie 1926, pe prințul Carol al României, astăzi Carol Caraiman, denumit de ea Carol de Hohenzollern, pentru plata unei sume de zece milioane cu titlul de daune interese”.

Or, potrivit art. 1201 din Codul civil român, este lucru judecat atunci când a doua cerere în judecată are acelaşi obiect, este întemeiată pe aceeaşi cauză şi este între aceleaşi părți, făcute de ele şi în contra lor în aceeaşi calitate.

Obiectul procesului de la Paris fiind plata unor daune, iar al celui de la Lisabona fiind stabilirea calității de fiu legitim a petiționarului față de M.S. Carol al II-lea al României, se poate observa lipsa identității de obiect, aşa încât excepția autorității lucrului judecat nu-şi are aplicare.

Susținerile intimatului în sensul că petiționarul nu are statutul unui copil din căsătorie, ci pe acela al unui fiu nelegitim al prințului Carol, consecința fiind imposibilitatea cercetării paternității sale - potrivit dispozițiilor Codului civil român, în vigoare la momentul naşterii sale - vizează chestiuni de fond soluționate prin hotărârea

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

străină, care - potrivit art. 169 din Legea nr. 105/1992 - nu pot fi examinate de tribunal cu prilejul soluționării cererii de față.

În sfârşit nici susținerea inadmisibilității cererii de față, motivată pe împrejurarea că petiționarul ar fi avut la îndemână procedura prevăzută în art. 10 din Decretul nr. 278/1960 privind actele de stare civilă, potrivit căruia putea să ceară înregistrarea directă în registrul de stare civilă a hotărârii portugheze, nu poate fi primită.

Articolul 166 din Legea nr. 105/1992 prevede că hotărârile străine sunt recunoscute de plin drept în România, dacă se referă la statutul civil al cetățenilor statului unde au fost pronunțate sau dacă, fiind pronunțate într-un stat terț au fost recunoscute mai întâi în statul de cetățenie al fiecărei părți, ceea ce - evident - nu este cazul în speță.

Față de toate aceste considerații cererea va fi admisă, dispunându-se recunoaşterea în România a hotărârii străine la care se referă petiționarul, spre a beneficia de puterea lucrului judecat".

3. *Comentarii*

3.1. *Scurtă prezentare a părților din proces.*

a) *Reclamantul Carol Mircea de Hohenzollern al României (născut Mircea Grigore Lambrino).*

Sursele istorice pe care le-am putut consulta sunt destul de zgârcite cu fiul lui Carol al II-lea şi al Ioanei Lambrino. Fotografiile de tinerețe înfățişează un bărbat zvelt, elegant, de statură mijlocie, atrăgător, semănând izbitor cu regele Carol al II-lea.

Se pare că Mircea Grigore a dus o viață cosmopolită, aventuroasă, refuzul familiei regale de a-i certifica ascendența nobilă determinându-l să-şi câştige existența prin valorificarea aptitudinilor individuale. Pe de altă parte, n-a renunțat niciodată la lupta pentru recunoaşterea provenienței sale nobile, dovedindu-se pregătit pentru dueluri judiciare de uzură, întinse pe jumătate de secol şi supuse jurisdicției a trei țări.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Se spune că nu l-a întâlnit decât o singură dată pe Carol, la Paris[220], toate tentativele ulterioare eşuând din pricina indiferenței regelui Carol al II-lea, prea puțin dispus să i se amintească efectele nesăbuinței de tinerețe.

Un autor pretinde că, spre sfârşitul vieții lui Carol, pe când acesta se afla în Brazilia, Mircea Grigore Lambrino a încercat în mai multe rânduri să-i vorbească, însă „a fost informat pe un ton răstit de către Urdăreanu că <<Maiestatea Sa nu cunoaşte pe nimeni cu numele de Lambrino>>”[221].

În perioada când trăia la Paris, Mircea Grigore era preocupat de pictură; tot atunci s-a căsătorit cu Helene Henriette Nagavitzine, căsătorie din care a rezultat cel ce-i reprezintă interesele în România: Paul Lambrino, cunoscut ca Paul al României, născut în 1948. Şi Henriette a urmat o carieră artistică, ajungând „o cântăreață renumită sub pseudonimul Lena Pastor. A fost angajată la Opera din Paris, devenind soprană de succes, succes care a făcut-o să divorțeze de <<modestul>> ei soț”[222].

După divorț, Mircea Grigore Lambrino a cunoscut-o pe cea care avea să-i devină a doua soție, americanca Thelina Jeanne Williams, născută la Nashville, Tennessee, persoană care „a devenit un extraordinar sprijin moral, dar şi material, al soțului, voința ei nestrămutată fiind ca Mircea Lambrino să obțină oficial titlul de Hohenzollern”[223].

Cuplul s-a stabilit în Anglia, țara în care Mircea Grigore Lambrino domiciliază şi în prezent, la vârsta de 84 de ani.

b) *Mihai I şi Anne de Bourbon-Parma*.

Deşi Anne de Bourbon-Parma avea să intervină în proces într-o altă fază, câțiva ani mai târziu, pentru omogenitatea materialului preferăm prezentarea în secțiunea de față, mai ales că a fost implicată atât în procesul din Portugalia, cât şi în exequatur-ul de la Paris. Grave probleme procedurale sunt legate de numele său, probleme ce aveau să întârzie serios soluționarea procesului din România. Dar să nu anticipăm.

[220] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 86.
[221] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 334.
[222] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 87.
[223] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 87.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Ilustrul frate vitreg al lui Mircea Grigore Lambrino, cel ce avea să devină regele Mihai I, ultimul rege al României, s-a născut la 25 octombrie 1921, la ora 19,40, ca fiu al lui Carol şi al prinţesei Elena a Greciei.

A urmat cursurile celebrei şcoli palatine, cu profesori ca Nicolae Iorga, Simion Mehedinţi şi Dimitrie S. Panaitescu-Perpessicius, „programa fiind cea obişnuită de liceu plus activităţi de cercetăşie şi străjerie, iar în timpul vacanţelor toţi elevii participau la excursii de documentare prin toate provinciile româneşti”[224].

Relaţiile dintre Mihai şi Carol au fost, se pare, destul de reci şi sporadice; cu timpul s-au limitat la o rară corespondenţă, Mihai nefiind prezent nici măcar la funeraliile din Portugalia ale regelui Carol al II-lea.

Mihai nu a fost căsătorit cât timp a avut calitatea de rege al României, însă trebuie ţinut cont că la data abdicării - 30 decembrie 1947 - avea numai 26 de ani.

Căsătoria cu prinţesa Anne de Bourbon-Parma a avut loc la 10 iunie 1948, în Grecia, după ritualul ortodox (deşi prinţesa Anne era de religie catolică): „Ceremonia s-a desfăşurat după ritualul ei milenar: deasupra capetelor viitorilor soţi au fost ridicate coroanele de căsătorie după care arhiepiscopul a pus obişnuita întrebare: <<Consimţiţi?>> Muzica s-a oprit un moment pentru ca <<da>>-ul spus de cei doi tineri, în sfârşit reuniţi, să fie auzit de toată lumea. Liniştea nu era tulburată decât de balansarea cădelniţelor care împrăştiau fumul de tămâie”[225].

Principesa Anne Antoinette Francoise Charlotte Zita Marguerite de Bourbon-Parma s-a născut în 1923, ca fiică a prinţului Rene de Bourbon-Parma şi a prinţesei Margareta a Danemarcei. „Fermecătoarea şi curajoasa” tânără Anne a refuzat, iniţial, cererea în căsătorie a lui Mihai, însă a sfârşit prin a accepta logodna la 13 decembrie 1947, cu doar două săptămâni înainte ca Mihai să piardă tronul României. „Cert este că abia la 22 decembrie, diplomaţii francezi de la Berna confirmau logodna, dată la care regele deja sosise de o zi în România. Mai important era că, cerând încuviinţarea guvernului român - conform Statutului Casei Regale -, răspunsul adus de mareşalul

[224] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 65.
[225] Guy des Cars, *Inimoasele regine ale României*, Ed. Dorana, Braşov, 1995, p. 29-30, citat şi în P. Dogaru, *op.cit.*, p. 479.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Curții, D. Negel, la 16 decembrie era vag: în situația actuală căsătoria era cu neputință şi în plus guvernul nu-şi putea permite cheltuielile necesare unei nunți”[226].

După abdicare, guvernul comunist al României i-a retras regelui Mihai şi cetățenia română, astfel că, la data căsătoriei, acesta nu mai avea, formal, calitatea de cetățean român. A fost emisă, în acest sens, Decizia nr. 797/22 mai 1948, cu următorul conținut:

„În temeiul articolului 41 pct. 5 din Legea din 19 ianuarie 1939, pentru dobândirea şi pierderea naționalității române, şi Legii din 9 decembrie 1940, pentru retragerea naționalității române a celor care în străinătate au purtări potrivnice îndatoririi de fidelitate față de țară,

Decide:

Art. I. Se retrage naționalitatea română următoarelor persoane:

Mihai de Hohenzollern, fost rege al României;

Elena, mama fostului rege al României;

Elisabeta de Hohenzollern;

Ileana de Habsburg, şi

Nicolae de Hohenzollern”[227].

După căsătorie, cuplul Mihai – Anne a locuit succesiv la Florența şi Copenhaga, iar în 1950 s-a stabilit în Anglia: „Având trei guri de hrănit, fostul suveran s-a mutat pe o proprietate a nobilului englez Brocket din nordul Londrei, unde s-a ocupat de grădinărit şi creşterea păsărilor”[228]. Este domiciliul la care cei doi soți aveau să fie citați pentru procesul de la Lisabona.

c) *Cine este Monique Urdăreanu?*

---

[226] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 408.

[227] Textul este preluat din P. Dogaru, *op.cit.*, p. 470. Şi această decizie a generat dispute după 1989, în principal pe seama legalității retragerii „naționalității” în condițiile în care Constituția din 13 aprilie 1948 vorbea despre „cetățenie”. Într-adevăr, Titlul III al acestei Constituții era intitulat „Drepturile şi îndatoririle fundamentale ale cetățenilor”. Cert este că guvernul Ciorbea, în 1997, din dorința adoptării unei măsuri reparatorii, a emis H.G. nr. 29/21 februarie 1997, prin care „Se revocă Decizia Consiliului de Miniştri nr. 797 din 22 mai 1948, publicată în Monitorul Oficial (Partea I B) cu nr. 122 din 28 mai 1948”.

[228] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 482-483.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Este, desigur, surprinzătoare apariția în procesul de exequatur din România a unei persoane fără legătură aparentă cu familia regală. Numele Urdăreanu este totuşi strâns legat de acela al regelui Carol al II-lea, iar faptul că Monique Urdăreanu a fost moştenitoarea testamentară a Elenei Lupescu nu este tocmai întâmplător.

Ernest Urdăreanu era descendentul familiei boiereşti Urdea, însă este descris ca „un arivist corupt, complet lipsit de simț moral şi de scrupule - a ocupat mai întâi funcția de secretar al regelui[229] şi apoi, după înlăturarea lui Puiu Dumitrescu a fost numit prefect al Palatului şi vicemareşal, devenind mare acționar la numeroase societăți. Numit şi <<Murdăreanu>> de prințul Nicolae, a primit <<daruri>> de zeci de milioane din partea marilor monopoluri, aruncând banii în stânga şi-n dreapta...”[230].

Este vehiculată ideea că Urdăreanu a fost amantul constant al Elenei Lupescu, provocând chiar mânia acesteia atunci când s-a căsătorit cu Monique Cook: „Duduia a suferit o mare dezamăgire când iubitul ei Ernest şi-a anunțat deodată logodna cu o fată de optsprezece ani, jumătate franțuzoaică, jumătate englezoaică, numită Monique Cook. Dar Urdăreanu ştia cum s-o ia, încât Duduia şi-a revenit repede din şocul inițial, ajungând chiar să-i însoțească în luna de miere şi ocupând la hotel camera de lângă cea a tinerilor căsătoriți, după câte se povesteşte”[231].

Rămânem cu certitudinea că Ernest Urdăreanu l-a urmat pe Carol al II-lea inclusiv pe traseul exilului, iar gelozia Elenei Lupescu, dacă a existat cu adevărat, a fost probabil estompată de timp, transformându-se într-o prietenie de bătrânețe pentru unica sa moştenitoare, implicată fără voie într-un proces care-i este indiferent.

Monique Urdăreanu şi-a exprimat explicit, în mai multe rânduri, categoricul refuz de a se implica în procesul din România, mărturisindu-şi doar acordul cu decizia portugheză care-l „legitimează” pe fiul Ioanei Lambrino. Pretinde că se supune astfel inclusiv dorinței exprimate de Elena Lupescu, cea care, parte fiind în procesul de la Lisabona, a acceptat la rându-i verdictul.

3.2. *Probleme juridice*

[229] Este vorba despre Carol al II-lea.
[230] P. Dogaru, *op.cit.*, p. 119-120.
[231] P.D. Quinlan, *op.cit.*, p. 327.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Mihai I de România avea să aducă soluției Tribunalului Teleorman o serie de critici, atât de ordin procedural, cât şi de fond. Din punct de vedere procedural, s-au imputat Tribunalului Teleorman câteva presupuse erori, precum nesoluționarea excepțiilor de "incompetență materială a Tribunalului Lisabona" şi de "autoritate de lucru judecat asupra problemei competenței", sau "violarea art. 85 C.proc.civ., deoarece a judecat procesul cu lipsă de procedură cu intimata Monique Urdărianu".

3.2.1. Problema "incompetenței materiale" a Tribunalului din Lisabona este, credem noi, pusă în termeni greşiți. Se poate observa că sentința Tribunalului Teleorman nu abordează, astfel cum a reclamat Mihai I, problema "competenței teritoriale" a instanței portugheze, ci vorbeşte de "competență" în sensul art. 167 alin. 1 lit. b) LDIP, deci de competența generală a instanțelor portugheze în soluționarea litigiului: "Intimatul Mihai I de România, prin mandatar a susținut, cu ocazia dezbaterilor, că instanța portugheză nu era competentă să judece procesul. Susținerea nu poate fi primită, în raport de argumentarea din sentința - redată mai sus - întemeiată pe textele din Codul de procedură civilă al Portugaliei - legea forului - texte necombatute în vreun fel".

Examinându-şi competența, Tribunalul din Lisabona nu s-a referit, limitativ, la competența sa teritorială în sens restrâns (adică la delimitarea competenței "pe orizontală" față de alte tribunale portugheze), ci inclusiv la competența generală a unei instanțe judecătoreşti portugheze de a soluționa pricina respectivă.

Susținerea că Tribunalul Teleorman ar fi trebuit să verifice dacă instanța portugheză avea *competența materială* de a judeca este o țintă falsă, întrucât competența materială nu distinge decât pe cale ierarhică, "pe verticală"[232], între instanțele judecătoreşti ale aceleiaşi țări.

Cum am văzut, între condițiile recunoaşterii hotărârilor pronunțate în străinătate, figurează şi aceea ca instanța care a pronunțat-o să fi avut, *potrivit legii străine*, competența de a judeca procesul. Examinând legea portugheză, instanța străină şi-a

[232] V.M. Ciobanu, *Tratat teoretic şi practic de procedură civilă*, vol. I, Ed. Național, Bucureşti, 1996, p. 401.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

confirmat această competență, dat fiind că *domiciliul unuia dintre pârâți se afla în raza sa teritorială*.

Desigur însă că noțiunea de "competență a instanței străine" implică şi inexistența conflictului cu o normă ce stabileşte competența exclusivă a instanțelor române, potrivit art. 151 LDIP. Este adevărat că Legea privind raporturile de drept internațional privat stabileşte competența exclusivă a instanțelor române pentru cauze referitoare la "acte de stare civilă întocmite în România şi care se referă la persoane domiciliate în România, cetățeni români sau străini fără cetățenie". Tribunalul Teleorman a sesizat însă existența unui conflict al legilor în timp, soluționat astfel:

"*…nu trebuie scăpat din vedere faptul că legea menționată [Legea nr. 105 - n.n.] a fost adoptată în anul 1992, iar hotărârea judecătorească a cărei recunoaştere se cere a fost pronunțată în anul 1955, asupra ei nefiind deci incidente aceste prevederi legale, dat fiind caracterul neretroactiv al legii*".

Dintr-un anumit punct de vedere, raționamentul instanței este discutabil. Într-adevăr, potrivit art. 15 alin. (2) din Constituția României, "Legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile", deci neretroactivitatea legii are rangul de principiu constituțional[233]. Doctrina a subliniat imposibilitatea derogării de la acest principiu în materie civilă, indiferent că este vorba de legi materiale sau legi procesuale[234]. Pare deci absurdă pretenția de a aprecia competența instanței portugheze în anul 1955 în funcție de o normă de competență exclusivă apărută în legislația României aproape 40 de ani mai târziu, în 1992. Cu toate acestea, s-a arătat că din punct de vedere temporal, **ordinea publică de drept internațional privat are un caracter actual**, în sensul că instanța română trebuie să ia în considerare conținutul ordinii publice din momentul pronunțării hotărârii, iar nu cel din momentul în care sentința străină, ale cărei efecte se cer a fi recunoscute în România, a fost pronunțată în străinătate[235].

Dar, cum *homo ludens* nu se teme de vecinătatea absurdului, să luăm în calcul şi norma de competență exclusivă a instanțelor române din art. 151 LDIP. Vom observa că

---

[233] Menționăm că principiul neretroactivității exista şi înaintea Constituției din 1991, fiind înscris în art. 1 C.civ.
[234] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. I, p. 177.
[235] D.-A. Sitaru, *Drept internațional privat*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2000, p. 116-117.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

nu este suficient ca litigiul să privească acte de stare civilă întocmite în România, ci competența exclusivă implică şi întrunirea unei *a doua condiții*: actele respective să se refere la "persoane domiciliate în România", care pot fi cetățeni români sau persoane fără cetățenie. Or, deşi actul de naştere al lui Carol Mircea de Hohenzollern era întocmit în România, la data procesului de la Lisabona *nici una dintre părți nu mai domicilia în România*, fapt de natură a atrage *inexistența competenței exclusive a instanțelor române.*

Tribunalul din Lisabona şi-a stabilit, deci, în mod corect competența (necontestată, de altfel, de nici una dintre părțile procesului portughez), iar soluția dată de Tribunalul Teleorman aşa-zisei "excepții"[236] a fost justă.

3.2.2. Problema soluționării cererii "cu lipsă de procedură cu intimata Monique Urdărianu" este însă reală. Potrivit art. 85 C.proc.civ., "judecătorul nu poate hotărî asupra unei cereri decât după citarea sau înfățişarea părților, afară numai dacă legea nu dispune altfel".

Instanța a fost probabil derutată de refuzul constant al pârâtei Monique Urdăreanu de a participa la proces. Inițial, aceasta a fost citată, însă a expediat pe adresa tribunalului mai multe cereri prin care declara că recunoaşte efectele hotărârii portugheze; solicita, totodată, să nu mai fie citată, întrucât nu înțelege să se prezinte sau să-şi formuleze alte apărări.

Într-adevăr, la termenul când a avut loc judecata, pârâta Monique Urdăreanu n-a mai fost citată, nesocotindu-se astfel dispoziția înscrisă în art. 85 C.proc.civ. Hotărârea instanței n-ar fi trebuit desființată însă pentru acest motiv, după cum vom vedea.

3.2.3. În legătură cu "autoritatea de lucru judecat asupra competenței" există unele interesante dificultăți juridice, însă aspectul esențial n-a fost sesizat nici măcar de partea care a invocat această excepție.

Pârâtul Mihai I a arătat, în concluziile scrise depuse la Tribunalul Teleorman, că „a mai avut loc un proces între aceleaşi părți, cu acelaşi obiect şi aceeaşi cauză. Chiar

[236] De fapt, o *apărare pe fondul cererii de recunoaştere a hotărârii portugheze*, dacă ținem cont că problema competenței instanței străine figurează printre condițiile legale ale recunoaşterii.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

dacă în procesul anterior figurează părinții părților, mama petentului, Ioana Lambrino, şi tatăl intimatului, prințul Carol, hotărârea le este opozabilă, actualele părți fiind succesorii universali ai lor. S-a decis prin urmare cu autoritate de lucru judecat că problema filiațiunii lui Mircea Grigore Lambrino este de competența instanțelor române".

În considerentele sentinței, Tribunalul Teleorman a reținut că "potrivit art. 1201 din Codul civil roman, este lucru judecat atunci cand a doua cerere in judecata are acelasi obiect, este intemeiata pe aceeasi cauza si este intre aceleasi parti, facute de ele si in contra lor in aceeasi calitate.

Obiectul procesului de la Paris fiind plata unor daune, iar al celui de la Lisabona fiind stabilirea calității de fiu legitim a petiționarului față de M.S. Carol al II-lea al României, se poate observa lipsa identității de obiect, aşa încât excepția autorității lucrului judecat nu-şi are aplicare".

Evident, teza Tribunalului Teleorman este rațională (am arătat-o şi cu prilejul comentării soluției date în procesul de daune de la Paris) însă, din punct de vedere formal, există o *importantă eroare*: tribunalul nu putea examina obiectul procesului de la Paris şi nici soluția dată, utilizându-le ca termen de comparație în procesul din România, fără a se considera învestit cu *o nouă cerere de recunoaştere a unei hotărâri judecătoreşti străine, de data aceasta formulată pe cale incidentală*.

Potrivit art. 170 alin. 2 din Legea nr. 105/1992, cererea de recunoaştere a unei hotărâri străine poate fi rezolvată nu doar pe cale principală, ci şi pe cale incidentală, de către instanța sesizată cu un proces având un alt obiect, în cadrul căruia se ridică excepția puterii de lucru judecat. Aplicând acest text la speță, rezultă că în fața Tribunalului Teleorman - învestit, pe cale principală, cu o cerere de recunoaştere a unei hotărâri judecătoreşti străine - s-a invocat excepția autorității de lucru judecat întemeiată pe o altă hotărâre judecătorească străină, tot nerecunoscută în România.

În aceste condiții, credem că *instanța română (Tribunalul Teleorman) trebuia să facă aplicarea dispozițiilor art. 170 alin. 2 LDIP şi să se considere învestită, pe cale incidentală - ca efect al excepției autorității de lucru judecat -, cu o cerere de recunoaştere în România a hotărârii din 1 decembrie 1926 a Tribunalului de Primă Instanță al departamentului Seine*.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Oricum, soluția asupra excepției autorității de lucru judecat nu putea fi decât tot una de respingere, dat fiind că tribunalul parizian nu putea examina decât competența instanțelor franceze în a soluționa procesul de daune, neavând calitatea de a interpreta normele procedurale române în scopul stabilirii eventualei competențe a instanțelor din România. De altfel, Tribunalul departamentului Seine a fost riguros şi atent la detalii, limitându-se la a-şi nega propria competență. Hotărârea a fost însă denaturată prin "îmbogățire", apărătorii pârâtului Mihai I exagerând evident în pretenția că s-ar fi "decis cu autoritate de lucru judecat că problema filiațiunii lui Mircea Grigore Lambrino este de competența instanțelor române".

Dincolo de acest aspect, pentru rezolvarea excepției puterii lucrului judecat, Tribunalul Teleorman avea obligația de a proceda la "verificarea prealabilă a regularității internaționale a hotărârii străine, pe care se întemeiază excepția. Numai ulterior acestei verificări, constatându-se îndeplinirea condițiilor de regularitate internațională prevăzute în art. 167 şi 168, instanța va proceda la examinarea excepției, în conformitate cu prevederile art. 1201 C.civ. român, verificând dacă, în speță, sunt întrunite identitățile de părți, obiect şi cauză, care pot să justifice efectele lucrului judecat"[237].

Pe de altă parte, pronunțarea asupra excepției autorității de lucru judecat trebuia să se facă prin încheiere interlocutorie[238], iar nu să fie tratată ca apărare de fond infirmată prin considerente.

Acesta constituia, într-adevăr, un motiv de desființare a sentinței Tribunalului Teleorman, însă nici Mihai I, nici Curtea de apel Bucureşti şi nici Curtea Supremă de Justiție nu l-au sesizat.

3.2.4. *Aspecte de fond*

a) *Conflictul legilor în timp*. Pentru o corectă examinare pe fond a soluției Tribunalului Teleorman credem că trebuie stabilită, în primul rând, legea după ale cărei dispoziții urma a fi determinată admisibilitatea cererii de exequatur/recunoaştere.

---

[237] O. Căpățînă, *Regimul hotărârilor străine în România*, citat în S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *Tratat de executare silită*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2001, p. 183-184.
[238] S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, p. 184.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Condițiile de admitere a cererii urmau a fi cele prescrise de art. 375 C.proc.civ. (în vigoare la data introducerii cererii de exequatur) sau cele enumerate în Legea nr. 105/1992 (în vigoare la data pronunțării soluției)?

Tribunalul Teleorman a reținut că "*Petiționarul a introdus cererea de față la data de 7 august 1991, sub imperiul dispozițiilor art. 375 C.proc.civ. Ulterior, prin art. 183 din Legea nr. 105/1992, textul de lege pe care şi-a întemeiat petiționarul cererea a fost abrogat. În aceste condiții, cererea nu poate fi privită astăzi decât în lumina dispozițiilor art. 167 şi următoarele din Legea nr.105/1992, cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat; de altfel părțile, prin concluziile puse pe fond, au acceptat această încadrare juridică a cererii.*

Şi nici nu putea fi altfel, pentru că, pe de o parte, legile de procedură sunt de strictă şi imediată aplicare iar, pe de altă parte, chiar şi în situațiile anterioare apariției Legii nr. 105/1992, instanțele au interpretat dispozițiile art. 375 C.proc.civ. ca referindu-se nu numai la executarea în România a hotărârilor patrimoniale străine, dar şi la recunoaşterea hotărârilor nepatrimoniale străine, nesusceptibile de executare silită şi care nu puteau avea eficiență internațională de plin drept (in lipsa unei convenții care să le confere o atare eficiență)".

Mihai I de România a criticat sentința şi sub acest aspect, pretinzând că Tribunalul Teleorman n-a aplicat cu consecvență dispozițiile Legii nr. 105/1992: "Admițând cererea, instanța îşi motivează hotărârea pe art. 167 din Legea 105/1992, invocat de petiționar, susținând că acesta este aplicabil, deoarece (citățm) <<legile de procedură sunt de strictă şi imediată aplicare>>, dar articolul imediat următor, art. 168, şi art. 151 din aceeaşi lege, invocate de noi, nu sunt aplicabile, deoarece se opune (citățm din nou) <<caracterul neretroactiv al legii>>. Prin urmare, regula (art. 167) este aplicabilă dar nu şi excepțiile (art. 168)! O măsură pentru petiționar, măsura contrarie pentru noi!"

Din păcate, critica se reduce la o negare a evidenței, dat fiind că Tribunalul Teleorman chiar a examinat punctual, în considerente, "excepțiile" enumerate de art. 168 al Legii nr. 105/1992. Evident că instanța nu mai putea raporta cererea la abrogatele dispoziții ale art. 375 C.proc.civ., astfel că judecata trebuia să urmeze, în mod necesar, noul "şablon" trasat de Legea privind reglementarea raporturilor de drept internațional privat, ceea ce s-a şi întâmplat.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

În cele din urmă, nu este chiar atât de dificil să desluşim ce semnifică această "imediată aplicare" a Legii nr. 105/1992: sunt supuse ei doar aspectele de regularitate internațională a hotărârii portugheze, ca *forme* ale unor instituții juridice, însă *fondul* acestor condiții trebuia examinat după legile în vigoare la data pronunțării hotărârii ce se cere a fi recunoscută.

Ca atare, corect a procedat Tribunalul Teleorman examinând cererea prin raportare la condițiile enumerate în Legea nr. 105/1992.

b) *Aplicarea art. 167 LDIP*. Nu se putea pretinde ca hotărârea portugheză să fie recunoscută de plin drept în România, în temeiul art. 166 LDIP, dat fiind că nu se referea la statutul civil al cetățeanului statului unde a fost pronunțată (Portugalia) şi nici nu fusese recunoscută în statul de cetățenie al fiecăreia dintre părți.

Ca atare, se impunea aplicarea art. 167 LDIP, adică examinarea condițiilor care trebuie îndeplinite de hotărârea străină pentru a putea fi recunoscută în România.

În primul rând, trebuia stabilit *caracterul definitiv* al hotărârii străine, însă nu prin raportare la legea română, ci potrivit legii statului unde a fost pronunțată. Tribunalul Teleorman a reținut că „părțile nu au pus în discuție caracterul definitiv al hotărârii", însă „din copia sentinței, tradusă în limba română şi supralegalizată de către Ambasada României la Lisabona, rezultă că hotărârea este definitivă (<<…sentința de la fila 132 a trebuit să fie notificată şi a dobândit autoritatea lucrului judecat>>)".

Într-adevăr, împotriva hotărârii Tribunalului din Lisabona n-a fost exercitată nici o cale de atac, iar „autoritatea de lucru judecat" certifică şi caracterul său definitiv. Mai mult, respectiva hotărâre făcuse deja obiectul unei cereri de exequatur soluționate la Paris, cerere admisă de instanțele franceze.

Această condiție ridică însă unele probleme prin raportare la dispozițiile art. 167 alin. 2 LDIP: „Dacă hotărârea a fost pronunțată în lipsa părții care a pierdut procesul trebuie să se constate, de asemenea, că i-a fost înmânată în timp util citația pentru termenul de dezbateri în fond, cât şi actul de sesizare a instanței şi că i s-a dat posibilitatea de a se apăra şi de a exercita calea de atac împotriva hotărârii".

Tribunalul Teleorman nu a analizat hotărârea portugheză din perspectiva acestui text. Singura certitudine este aceea că hotărârea portugheză a fost pronunțată în lipsa

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

părții care a pierdut procesul (Mihai I de România). Nu ştim dacă i-a fost comunicată copia cererii de chemare în judecată şi nici dacă citația i-a fost înmânată *în timp util*. Este adevărat că hotărârea consemnează îndeplinirea procedurii de citare cu pârâții domiciliați în Anglia, prin comisie rogatorie, ceea ce constituie un serios indiciu de legalitate. Oricum, caracterul nedefinitiv al hotărârii străine, decurgând din omisiunea citării persoanei care nu a participat la proces în fața instanței străine, poate fi invocat numai de persoana în cauză (art. 167 alin. 3 LDIP); *a fortiori*, citarea cu întârziere, necomunicarea copiei acțiunii sau încălcarea dreptului la apărare puteau fi invocate tot de către persoana față de care actele de procedură au fost îndeplinite în mod defectuos. Pârâtul Mihai I de România *nu a criticat hotărârea portugheză sub vreunul dintre aceste aspecte*, astfel încât Tribunalul Teleorman a procedat corect neexaminându-le, întrucât nu le putea invoca din oficiu.

Cum problema competenței Tribunalului din Lisabona a fost deja analizată, ne vom referi la ultima condiție prevăzută de art. 167 LDIP: să existe *reciprocitate* în ceea ce priveşte efectele hotărârilor străine în România şi în statul instanței care a pronunțat hotărârea.

Doctrina reține trei tipuri de reciprocitate:

i) legislativă, constând în existența, în țara străină, a unor norme juridice care prevăd aceleaşi drepturi pentru entitățile juridice române similare;

ii) diplomatică, situație în care reciprocitatea îşi are izvorul într-o convenție internațională la care statele sunt părți;

iii) de fapt, semnificând aplicarea sa în practica autorităților statelor, fără consacrare expresă[239].

Tribunalul Teleorman a constatat că şi această pretenție a legii române este satisfăcută de hotărârea portugheză, indicând aplicabilitatea art. 6 alin. 2 LDIP: „în cazul în care se cere condiția reciprocității de fapt, îndeplinirea ei este prezumată până la dovada contrară; dovadă care - în speță - nu s-a făcut de nici una dintre părți, astfel încât existența reciprocității în ce priveşte efectele hotărârilor judecătoreşti române şi portugheze se prezumă. De altfel, reciprocitatea poate fi dedusă şi din existența raporturilor statale bilaterale normale româno-portugheze".

[239] D.-A. Sitaru, *op.cit.*, p.97.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Într-adevăr, ține de-acum de „clasicismul” dreptului internațional privat teoria că reciprocitatea pretinsă de lege nu trebuie să fie expres afirmată pe cale legală sau diplomatică; este suficientă reciprocitatea *de fapt*, prezumată până la proba contrară. Adică, potrivit doctrinei, „numai dacă hotărârile instanțelor române beneficiază de autoritate de lucru judecat şi de forță executorie în statul de unde provine hotărârea străină, aceasta poate fi invocată, la rândul ei, cu eficacitate, în România”[240].

Aşadar, Tribunalul Teleorman a reținut în mod corect faptul că hotărârea portugheză îndeplinea condițiile cerute de art. 167 LDIP pentru recunoaşterea în România.

c) *Aplicarea art. 168 LDIP*. Rămâneau de examinat cele trei cazuri de refuz al recunoaşterii hotărârii străine, enumerate de art. 168 LDIP: frauda comisă în străinătate, încălcarea ordinii publice de drept internațional privat român şi eventuala soluționare a procesului între aceleaşi părți printr-o hotărâre, chiar nedefinitivă, a instanțelor române.

c.1.) *Frauda*. În doctrină s-a arătat că există fraudă la lege în dreptul internațional privat atunci când părțile unui raport juridic, folosind în scop fraudulos (ilicit) un mijloc de drept internațional privat, au făcut aplicabil acelui raport juridic un alt sistem de drept decât cel normal competent să se aplice[241].

Au fost identificate două modalități principale de realizare a fraudei: *i)* într-un raport juridic de drept intern se introduce fraudulos un element de extraneitate, în măsură a declanşa un fals conflict de legi şi a se trimite astfel la un alt sistem de drept decât dreptul intern; *ii)* într-un raport juridic care are deja un element de extraneitate, părțile schimbă în scop fraudulos punctul de legătură, făcând aplicabil acelui raport juridic un alt sistem de drept decât cel normal competent conform normei conflictuale inițiale[242].

Evident, este foarte dificilă dovedirea fraudei la lege în dreptul internațional privat, întrucât trebuie dovedit elementul subiectiv al *intenției frauduloase a părților*[243].

---

[240] S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, Tratat..., p. 181.
[241] D.-A. Sitaru, *op.cit.*, p. 127.
[242] D.-A. Sitaru, *op.cit.*, p. 127-128.
[243] D.-A. Sitaru, *op.cit.*, p. 131.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Se poate oare vorbi de fraudă în procedura derulată în Portugalia? Tribunalul Teleorman a răspuns negativ, cu motivarea că nici una dintre părțile procesului nu a invocat o posibilă fraudă. Nu este chiar aşa, de vreme ce, în concluziile scrise depuse la Tribunalul Teleorman, apărătorul pârâtului Mihai I pretindea că reclamantul „a ascuns" anumite situații în fața instanței portugheze (precum anularea căsătoriei de la Odessa şi soluția pronunțată la Paris în 1926), iar Tribunalul din Lisabona „a încălcat suveranitatea statului român"[244].

Deşi motivarea Tribunalului Teleorman face abstracție de unele susțineri ale pârâtului Mihai I, apte a fi calificate drept invocare a fraudării legii române, nu credem nici noi în existența fraudei. Deşi avea cetățenia română, iar litigiul privea statutul său personal, reclamantul Mircea Grigore Lambrino nu a introdus în mod fraudulos elementul de extraneitate: ultimul domiciliu al defunctului rege Carol al II-lea a fost la Estoril, şi tot la Estoril domicilia pârâta prințesa Elena a României. Pe de altă parte, reclamantul domicilia în Franța, invocând statutul de refugiat[245], iar pârâtului Mihai I, domiciliat în Anglia, îi fusese retrasă cetățenia română. Aşadar, *elementul de extraneitate subzista în mod obiectiv*, fără intervenția frauduloasă a vreuneia dintre părți.

Nici „schimbarea în scop fraudulos a punctului de legătură" nu poate fi susținută întrucât, astfel cum am văzut, Tribunalul din Lisabona s-a oprit asupra unei soluții inedite: neştiind să soluționeze conflictul de legi, a aplicat toate sistemele posibile (portughez, român şi francez), ajungând la *aceeaşi concluzie*. Oricum, decizia aplicării uneia sau alteia dintre legi a aparținut tribunalului, iar nu părților din proces. Acestora nu li se poate imputa, deci, o aşa-zisă „activitate volitivă, frauduloasă".

c.2.) *Încălcarea ordinii publice de drept internațional privat român*. Potrivit doctrinei, ordinea publică de drept internațional privat român este formată din ansamblul

[244] Cu trimitere şi la faptul că „hotărârea a fost pronunțată sub regimul dictatorial al lui Antonio de Oliveira Salazar, când judecătorii nu erau inamovibili".

[245] Şi nu se poate susține că a făcut-o cu intenția frauduloasă a evitării aplicării legii române, întrucât Zizi Lambrino se stabilise în Franța la scurt timp după naştere şi doar ceva asemănător cu boala psihică l-ar fi putut determina pe Mircea Grigore să-şi stabilească domiciliul în România sinistrată de cutremurul comunist.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

principiilor fundamentale de drept ale statului român, aplicabile în raporturile juridice cu element de extraneitate[246].

S-au reținut importande diferențe de *funcție* între ordinea publică de drept intern şi ordinea publică de drept internațional privat: dacă ordinea publică de drept intern (dată de ansamblul normelor imperative ale sistemului de drept respectiv) exprimă limitele autonomiei de voință a părților în raporturile juridice interne, ordinea publică de drept internațional privat fixează limitele aplicării legii străine în țara forului[247].

Art. 168 alin. 1 pct. 2 LDIP prevede, exemplificativ, şi un caz de încălcare a ordinii publice de drept internațional privat român: nesocotirea dispozițiilor art. 151 LDIP privitoare la competența exclusivă a jurisdicției române. Am arătat deja că singura ipoteză din art. 151 LDIP eventual compatibilă cu litigiul din Portugalia este cea de la pct. 1 (privind actele de stare civilă întocmite în România şi care se referă la *persoane domiciliate în România*, cetățeni români sau străini fără cetățenie), infirmată însă de aspectul că nici una dintre părțile procesului nu era domiciliată în România.

Altfel, nu vedem cum instanța portugheză ar fi încălcat un „principiu fundamental al dreptului român", de vreme ce a ajuns la concluzia admiterii acțiunii examinând inclusiv legea română.

Nu trebuie făcut abstracție, în acest context, de conținutul art. 168 alin. 2 LDIP, potrivit căruia „recunoaşterea nu poate fi refuzată pentru singurul motiv că instanța care a pronunțat hotărârea străină a aplicat o altă lege decât cea determinată de dreptul internațional privat român, *afară numai dacă procesul priveşte starea civilă şi capacitatea unui cetățean român, iar soluția adoptată diferă de cea la care s-ar fi ajuns potrivit legii române*" (subl.n.).

În ce ne priveşte, considerăm că acest text este derogatoriu de la însăşi norma de competență exclusivă a instanțelor române înscrisă la art. 151 pct. 1 LDIP. Astfel, deşi în mod normal sunt de competența exclusivă a instanțelor române procesele referitoare la acte de stare civilă întocmite în România şi care se referă la persoane domiciliate în România (cetățeni români sau străini fără cetățenie), judecarea de către o instanță străină

[246] D.-A. Sitaru, *op.cit.*, p. 108.
[247] D.-A. Sitaru, *op.cit.*, p. 110.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

a unui asemenea proces nu atrage întotdeauna refuzul de recunoaştere a hotărârii străine. Hotărârea străină beneficiază de recunoaştere în România în următoarele situaţii:

- instanţa străină a aplicat legea determinată de dreptul internaţional privat român;

- instanţa străină a aplicat o altă lege decât cea determinată de dreptul internaţional privat român, însă instanţa română învestită cu cererea de recunoaştere constată că soluţia adoptată este aceeaşi cu cea la care s-ar fi ajuns potrivit legii române.

S-a observat, de altfel, în doctrină, că recunoaşterea hotărârii străine nu poate fi refuzată dacă instanţa a aplicat o altă normă conflictuală, care a trimis la alt sistem de drept decât cel român, însă soluţia dată nu diferă de cea la care s-ar fi ajuns potrivit legii române[248].

Norma derogatorie este deplin aplicabilă hotărârii portugheze: nu numai că instanţa străină a aplicat *şi* legea română, dar, analizând fondul cauzei şi prin raportare la legile portugheză şi franceză, a ajuns la *concluzii identice* aceleia rezultate din conţinutul legii române.

De aceea, credem că ordinea publică de drept internaţional privat român n-a fost încălcată.

***c.3.)** Posibilitatea soluţionării procesului printr-o hotărâre a instanţelor române.*

Textul art. 168 alin. 1 pct. 3 conţine, practic, două cazuri de refuz al recunoaşterii hotărârii străine:

- primul este acela în care procesul ar fi fost soluţionat între aceleaşi părţi printr-o hotărâre a instanţelor române; spre a reţine această circumstanţă, instanţa română sesizată cu o cerere de recunoaştere are obligaţia de a verifica existenţa triplei identităţi - părţi, obiect şi cauză. Lipsa oricăruia dintre aceste elemente nu poate atrage respingerea cererii de recunoaştere. Este adevărat că pârâtul Mihai I a invocat excepţia autorităţii de lucru judecat, însă această excepţie avea în vedere *tot o hotărâre judecătorească străină*, astfel că ipoteza art. 168 alin. 1 pct. 3 teza I LDIP nu era satisfăcută;

- al doilea caz este acela în care, la data sesizării instanţei străine, procesul se afla în curs de judecare în faţa instanţelor române. În 1954, la data sesizării Tribunalului din

[248] D.-A. Sitaru, *op.cit.*, p. 120.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Lisabona, nu exista în România vreun proces în care să fie implicați membrii fostei familii regale.

Toată această odisee judiciară a fost generată însă de o dubioasă hotărâre a unei instanțe judecătoreşti române: aceea de anulare a căsătoriei încheiate la Odessa între prințul Carol şi Ioana Lambrino. Sentința Tribunalului Ilfov a fost deci *cauza* unor interminabile rătăciri judiciare, cu finalitate îndoielnică.

Juridic, totul se rezumă la un enunț sec: recunoaşterea hotărârii portugheze nu putea fi refuzată pentru motivul prevăzut de art. 168 alin. 1 pct. 3 LDIP, dat fiind că instanțele române nu au fost sesizate niciodată cu o cerere asemănătoare celei judecate la Lisabona.

d) *Alte probleme*

Dincolo de cadrul condițiilor exprese ale Legii pentru reglementarea raporturilor de drept internațional privat, în procesul de exequatur au fost aduse în discuție numeroase alte pretinse vicii de natură juridică, inclusiv critici de fond la adresa hotărârii portugheze.

d.1.) De pildă, nu fără umor, apărătorul pârâtului Mihai I critica susținerea că „instanțele româneşti sunt obligate să recunoască hotărârile străine, fără să mai analizeze fondul lor", întrucât această concepție „ar reduce justiția română la un simplu birou de înregistrare a hotărârilor străine, chiar dacă acestea ar încălca ordinea publică din România sau ar fi chiar dăunătoare statului român".

Această imagine apocaliptică este hiperbolică, în evident antagonism cu textul de cristal al art. 169 LDIP: „Sub rezerva verificării condițiilor prevăzute de art. 167 şi 168, instanța română nu poate proceda la examinarea în fond a hotărârii străine şi nici la modificarea ei". Aşadar, de vreme ce hotărârea străină este recunoscută „sub rezerva verificării condițiilor prevăzute de art. 167 şi 168", nu se mai poate afirma, cu imaculată conştiință, că actul de recunoaştere „ar încălca ordinea publică din România".

Instanța română învestită cu cererea de recunoaştere nu este o instanță de control judiciar în raport cu instanța străină, ci este chemată să verifice doar ***îndeplinirea condițiilor de regularitate internațională*** a hotărârii străine.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

d.2.) Generatoare de frământări a fost şi chestiunea *obiectului procesului* judecat de Tribunalul Teleorman în primă instanță. Început sub imperiul Codului de procedură civilă (art. 375), litigiul a avut un obiect stângaci formulat: „învestirea cu formulă executorie a sentinței din 6 februarie 1955 pronunțată de Secția 1, Camera a II-a civilă a Tribunalului din Lisabona în dosar nr. 234/4/1954". Pretenția astfel formulată a şi determinat calificarea obiectului procesului ca „exequatur".

O explicație există, iar proporțiile culpei reclamantului sunt totuşi reduse; art. 375 C.proc.civ. nu distingea între *recunoaşterea* şi *executarea* hotărârilor străine, făcând deci abstracție de aspectul că nu toate hotărârile judecătoreşti sunt susceptibile de aducere la îndeplinire pe calea executării silite: „Hotărârile judecătoreşti date în țări străine nu se vor putea *executa* în România, decât după ce Tribunalul Municipiului Bucureşti sau tribunalul județean în a cărui rază teritorială vor avea a se executa, va încuviința printr-o hotărâre dată cu citarea părților, *învestirea acestor hotărâri cu formulă executorie*" (subl.n.).

De aceea, obiectul procesului de față a fost calificat în sens larg drept „exequatur", pentru că era singura modalitate de a surmonta o lacună legislativă. Dacă putem vorbi de o „vină" a reclamantului, aceasta a constat în preluarea literală a formulei din art. 375 C.proc.civ.

Practic, „învestirea cu formulă executorie" ține strict de *executarea* hotărârilor judecătoreşti, fără să includă hotărârile date în procese care, datorită caracterului lor personal, nu sunt susceptibile de executare silită. Este concluzia la care conduce lectura art. 374 alin. (1) C.proc.civ.: „Nici o hotărâre judecătorească nu se va putea executa dacă nu este învestită cu formula executorie prevăzută de art. 269 alin. (1), afară de încheierile executorii, de hotărârile executorii provizoriu şi de alte hotărâri prevăzute de lege, care se execută fără formula executorie".

Pornind de la formularea obiectului litigiului şi de la redactarea dispozitivului hotărârii Tribunalului din Lisabona, pârâtul Mihai I a susținut „imposibilitatea punerii în executare a hotărârii portugheze", obiecție formulată în concluziile scrise astfel: „Presupunând că onoratul tribunal ar admite această cerere, ce ar putea face ofițerul stării civile, care nu are obligația să studieze întreaga hotărâre ci trebuie să se conformeze

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

numai dispozitivului ei? Cine este petiționarul? Când s-a născut? De ce <<regele>> când la acea dată Carol era numai <<prinț>>? Şi apoi ce mențiuni să facă, căci în dispozitiv nu se prevede nimic? Petiționarul a intuit unele din lacune şi a cerut <<trecerea în certificatul de naştere la poziția tată, a Regelui (?) Carol al II-lea>>, dar aceasta ar însemna să adăugați la hotărârea care se execută, ceea ce este inadmisibil".

Posibilul efect oratoric al acestor obiecții nu are corespondent şi în realitatea juridică. În primul rând, pentru că dispozitivul hotărârii judecătoreşti este izolat în manieră retorică, nejustificat, de restul actului. Cererea de recunoaştere (precizată astfel după intrarea în vigoare a Legii nr. 105/1992) viza ***întreaga hotărâre a Tribunalului din Lisabona***, iar nu doar dispozitivul său. Chiar în cazul unei hotărâri judecătoreşti susceptibile de executare silită, „titlul îl constituie o copie de pe întreaga hotărâre, legalizată la grefa instanței. Nu este admis să se pună în executare numai dispozitivul hotărârii sau, în cazul unor hotărâri mai mari, referitoare la mai multe părți, numai acea parte care îl interesează direct pe creditor, ci punerea în executare se face pe baza întregii hotărâri"[249].

În al doilea rând, cererea de „trecere în certificatul de naştere, la poziția tată, a Regelui Carol al II-lea" nu poate fi inclusă în *obiectul* propriu-zis al procesului. Enunțul figurează, într-adevăr, în cadrul cererii de exequatur, însă ***în considerentele*** sale, ca ***obiectiv*** al reclamantului, ulterior eventualei admiteri a cererii de exequatur (recunoaştere).

De altfel, Tribunalul Teleorman a interpretat corect obiectul cererii, dat fiind că sentința sa nu conține nici o referire la completarea rubricii tatălui din actul de naştere al reclamantului, ci doar „dispune recunoaşterea în România, spre a beneficia de puterea lucrului judecat", a sentinței portugheze. Problema completării certificatului de naştere era una ulterioară şi, pe bună dreptate, nu putea face obiectul preocupărilor instanței de recunoaştere a hotărârii străine.

În finalul considerentelor, Tribunalul Teleorman respinge şi posibilitatea completării directe a înregistrărilor în registrul de stare civilă: „(...) nici susținerea

[249] S. Zilberstein, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, Tratat..., p. 154. Autorii trimit la art. 261 C.proc.civ., text ce identifică părțile componente ale hotărârii judecătoreşti, doar una dintre acestea (pct. 6) fiind dispozitivul.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

inadmisibilității cererii de față, motivată pe împrejurarea că petiționarul ar fi avut la îndemână procedura prevăzută în art. 10 din Decretul nr. 278/1960[250] privind actele de stare civilă, potrivit caruia putea sa ceara inregistrarea directa in registrul de stare civila a hotararii portugheze, nu poate fi primita. Articolul 166 din Legea nr. 105/1992 prevede ca hotararile straine sunt recunoscute de plin drept in Romania, daca se refera la statutul civil al cetatenilor statului unde au fost pronuntate sau daca, fiind pronuntate intr-un stat tert au fost recunoscute mai intai in statul de cetatenie al fiecarei parti, ceea ce - evident - nu este cazul in speta".

Cum procesul nu este soluționat irevocabil nici în prezent, eventuala recunoaştere a hotărârii Tribunalului din Lisabona va atrage, în privința actului de naştere, consecințele prevăzute de Legea nr. 119/1996. Potrivit art. 44, în actele de naştere se înscriu mențiuni cu privire la modificările intervenite în starea civilă a persoanei, inclusiv în cazul stabilirii filiației prin hotărâre judecătorească definitivă şi irevocabilă. Înscrierea mențiunii de stabilire a filiației pe actul de naştere se face *din oficiu* sau *la cererea celui interesat*, pe baza hotărârii judecătoreşti definitive şi irevocabile (art. 45).

În consecință, deşi există unele erori procedurale (precum necitarea pârâtei Monique Urdăreanu sau neobservarea formulării unei cereri de recunoaştere, pe cale incidentală, a hotărârii pronunțate de Tribunalul din Paris în anul 1926), iar motivarea ni se pare uneori laconică, exprimăm opinia că soluția Tribunalului Teleorman este, pe fond, justă.

Sigur că, sub aspect procedural, am identificat argumente de desființare a sentinței în eventualele căi de atac. Cum vom vedea, asta s-a şi întâmplat; din păcate însă, datorită unor motive greşit identificate de instanța „reformatoare".

Avea să se ajungă la o tărăgănare a procesului departe de limitele oricărei concepții asupra rezonabilului - este, probabil, singurul proces din România comparabil

[250] Decretul nr. 278 a fost adoptat de Marea Adunare Națională la 23 iulie 1960 şi publicat în B.Of. nr. 13 din 28 iulie 1960. Avea să fie abrogat prin Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă (publicată în M.Of., P.I, nr. 282 din 11 noiembrie 1996). Art. 10 din Decret, la care se face referire în sentință, avea următorul conținut: „Anularea, rectificarea sau completarea unei înregistrări în registrul de stare civilă se poate face numai în temeiul unei hotărâri judecătoreşti rămasă definitivă" (alin. 1).

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ca „etate” cu însăşi democraţia postdecembristă. Toate frământările politico-juridice ale tranziţiei şi-au lăsat amprenta, într-un fel sau altul, între coperţile jerpelite ale acestui dosar. Fosta Casă regală a României a jucat, pe rând, roluri de simbol ostracizat al rezistenţei anticomuniste, sperietoare electorală, relicvă indezirabilă, poză de familie pentru vitrina integrării euro-atlantice şi, în fine, blazon propagandistic al partidului redevenit (aproape) unic. Dar despre toate acestea vom mai vorbi.

IX. Apelul - luminile rampei se mută la Bucureşti

1. *Sistemul căilor de atac*

Victoria obţinută de de reclamant în primă instanţă putea fi de scrtă durată. Pârâţii aveau la îndemână două căi ordinare de atac - apelul, apoi recursul -, în care soarta procesului se putea schimba.

Legea nr. 59/1993 instituise în procedura civilă din România un sistem bizar, de natură a conferi aparenţa a trei grade de jurisdicţie: primă instanţă, apel şi recurs. Iată cum s-a ajuns aici:

1.1. Până la revoluţia din 1989, competenţa materială a instanţelor era reglementată astfel: instanţele cu plenitudine de competenţă pentru judecata în primă instanţă erau *judecătoriile*, pentru că acestea judecau “toate procesele şi cererile, în afară de cele date de lege în competenţa altor instanţe judecătoreşti sau altor organe de jurisdicţie” (art. 1 pct. 1 C.proc.civ.).

Tribunalele erau instanţe de excepţie în ce priveşte judecata în primă instanţă, dar erau instanţe de drept comun în privinţa soluţionării recursurilor.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

În fine, *Tribunalul Suprem* era instanță de excepție în privința soluționării recursurilor, pentru că judeca recursurile împotriva hotărârilor date, în primă instanță, de tribunalele județene. Nu exista calea de atac a apelului şi nici curțile de apel, întrucât dispozițiile art. 282-298 C.proc.civ., referitoare la apel, au fost abrogate prin Decretul nr. 132/1952[251].

1.2. Primul pas greşit în materie de competență şi organizare a instanțelor judecătoreşti a fost făcut prin Legea nr. 92/1992[252] pentru organizarea judecătorească, act normativ ce-şi propusese, se pare, să "democratizeze" justiția instituind "triplul grad de jurisdicție în marea majoritate a proceselor, prin crearea curților de apel. În felul acesta partea care este nemulțumită de soluția unei instanțe are dreptul să o atace prin apel la o instanță superioară iar soluția acesteia din urmă este supusă recursului"[253].

Într-adevăr, art. 10 al Legii pentru organizarea judecătorească a prevăzut că instanțele judecătoreşti sunt: judecătoriile, tribunalele, *curțile de apel* şi Curtea Supremă de Justiție. Iar art. 28 al aceleiaşi Legi trasa destinul nou-născutelor instanțe: "Curțile de apel judecă, în primă instanță, cauzele date în competența lor prin lege. Ca instanțe de apel, curțile judecă apelurile declarate împotriva hotărârilor pronunțate în primă instanță de tribunale. Ca instanțe de recurs, curțile de apel judecă recursurile declarate împotriva hotărârilor pronunțate de tribunale în apel, precum şi în alte cauze prevăzute de lege".

Noua viziune şi-a găsit deplina consacrare prin Legea nr. 59/1993[254] pentru modificarea Codului de procedură civilă, a Codului familiei, a Legii contenciosului administrativ nr. 29/1990 şi a Legii nr. 94/1992 privind organizarea şi funcționarea Curții de Conturi, cu toate protestele (îndreptățite) ale specialiştilor în materie. Sintetic, competența a fost reglementată astfel[255]:

---

[251] Publicat în Buletinul Oficial nr. 31 din 19 iunie 1952.
[252] Publicată în M.Of., P. I, nr. 197 din 13 august 1992 şi republicată în M.Of., P. I, nr. 259 din 30 septembrie 1997.
[253] Citatul este din expunerea de motive la proiectul Legii privind organizarea judecătorească şi l-am extras din V.M. Ciobanu, *Tratat teoretic şi practic de procedură civilă*, vol. I, Ed. Național, Bucureşti, 1996, p. 46.
[254] Publicată în M.Of., P. I, nr. 177 din 26 iulie 1993.
[255] A se vedea, în acest sens, V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. I, p. 420.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

a) instanţele cu plenitudine de competenţă pentru judecata în primă instanţă au rămas judecătoriile, care soluţionau "toate procesele şi cererile, în afară de cele date prin lege în competenţa altor instanţe";

b) tribunalele continuau să fie instanţe de excepţie în privinţa soluţionării în primă instanţă, însă au devenit *instanţe de drept comun în privinţa soluţionării apelurilor*, dat fiind că judecau "apelurile declarate împotriva hotărârilor pronunţate de judecătorii în primă instanţă". Pe de altă parte, tribunalele erau instanţe de excepţie şi în privinţa soluţionării recursurilor, întrucât urma să judece "recursurile declarate împotriva hotărârilor pronunţate de judecătorii în ultimă instanţă";

c) instanţele de drept comun în materie de recurs au devenit curţile de apel, pentru că judecau "recursurile declarate împotriva hotărârilor pronunţate de tribunale în apel". Curţile de apel aveau statutul de instanţe de excepţie în ce priveşte judecata în primă instanţă şi judecata în apel;

d) în fine, Curtea Supremă de Justiţie avea doar statutul de instanţă de excepţie în ce priveşte judecata în primă instanţă şi judecata în recurs (pentru că judeca doar recursuri formulate împotriva hotărârilor curţilor de apel, care la rându-le erau instanţe de excepţie pentru judecata în primă instanţă şi în apel). Curtea Supremă nu judeca apeluri.

În ciuda expunerii de motive la proiectul Legii privind organizarea judecătorească, sistemul acesta *nu consacra un principiu al triplului grad de jurisdicţie*, întrucât recursul, deşi inclus în categoria căilor ordinare de atac, avea toate atributele unei căi extraordinare: pentru exercitarea sa nu era suficient ca partea să-şi exprime, pur şi simplu, nemulţumirea pentru hotărâre, ci trebuia să încadreze această nemulţumire în unul din motivele expres prevăzute; recursul nu era, în principiu, suspensiv de executare; viza, ca regulă, nelegalitatea hotărârii atacate, fără a provoca un control complet[256].

Doctrina n-a ezitat să afirme că, atât din punct de vedere ştiinţific, cât şi din punct de vedere practic, Legea nr. 59/1993 n-a însemnat decât o involuţie a Codului de procedură civilă şi a dreptului procesual civil[257]. Era greu de înţeles de ce s-au reînfiinţat curţile *de apel*, din moment ce au fost transformate în instanţe de drept comun pentru

[256] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. I, p. 46-47.
[257] A se vedea G. Boroi, *Drept procesual civil*, vol. I, Ed. ROMFEL S.R.L., Bucureşti, 1993, p. 25.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

judecata *recursurilor*. Nu se realiza altceva decât prelungirea nejustificată a procesului civil şi bulversarea jurisprudenței: întrucât recursurile se judecau, în majoritate, de cele 15 curți de apel, evident că practica unitară era imposibil de asigurat.

S-a arătat că, în dorința de revenire la sistemul procedural tradițional, legiuitorul a comis eroarea de a se inspira din forma codului din 1948, iar nu din aceea anterioară războiului: "În sistemul nostru tradițional, ca şi în cel francez sau belgian, de care suntem apropiați, instanța de drept comun pentru judecata în fond era tribunalul, ceea ce făcea ca pentru apel instanța de drept comun să fie curtea de apel, iar pentru recurs Curtea de Casație. Prima verigă a sistemului judecătoresc - judecătoria de ocol în România, tribunalul de instanță în Franța şi judecătorul de pace în Belgia - era la noi şi este şi în prezent în Franța şi Belgia o instanță de excepție, numai pentru cauzele expres prevăzute de lege, în funcție de valoarea şi natura obiectului cererilor"[258]. În sistemul descris de autorul respectiv curțile de apel îşi găseau justificarea logică a existenței: pur şi simplu, judecau cu regularitate apeluri, urmând ca unitatea de interpretare a legii să fie asigurată de instanța supremă prin judecarea recursurilor.

Să lăsăm însă cadavrele legilor martirizate să se odihnească în pace. Un proces de exequatur (ori recunoaştere) are privilegiul de a fi judecat, în primă instanță, de tribunal, astfel că întreg ciclul procesual se înscrie în legile firii: apelul[259] este judecat la curtea de apel, iar recursul la instanța ce şi-a schimbat numele pe calea consultării populare - Înalta Curte de Casație şi Justiție.

2. *Atacarea sentinței Tribunalului Teleorman*

Împotriva sentinței civile nr. 1384/1995 a Tribunalului Teleorman a declarat apel unul dintre cei doi pârâți: Mihai I de România, cel care s-a opus recunoaşterii hotărârii Tribunalului din Lisabona.

[258] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. I, p. 420.
[259] Există însă excepția prevăzută de Legea nr. 187/2003, vizând executarea hotărârilor pronunțate în statele membre ale Uniunii Europene, conform căreia hotărârea de primă instanță poate fi atacată doar cu recurs.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

La data de 6.03.1996 era înregistrată la Tribunalul Teleorman o cerere cuprinzând şase motive de apel:

i) încălcarea dispoziţiilor art. 137 C.proc.civ. privind soluţionarea prioritară a excepţiilor de procedură şi de fond care fac inutilă, în tot sau în parte, cercetarea în fond a pricinii;

ii) încălcarea dispoziţiilor art. 168 pct. 2 şi art. 151 din Legea nr. 105/1992, dat fiind că Tribunalul din Lisabona ar fi nesocotit competenţa exclusivă a instanţelor române în materie de stare civilă;

iii) încălcarea art. 166 C.proc.civ. şi art. 1201 C.civ., vizând autoritatea de lucru judecat;

iv) neexaminarea, de către Tribunalul Teleorman, a conformităţii hotărârii portugheze cu ordinea publică de drept internaţional privat din România;

v) nerespingerea cererii reclamantului ca lipsită de interes legitim;

vi) în fine, este prezentată ca motiv de apel şi solicitarea încuviinţării unei probe noi - interogatoriul reclamantului Mircea Grigore Lambrino.

Ulterior, la 22.07.1997 avea să fie depus, direct la Curtea de apel Bucureşti, şi un "motiv suplimentar de apel": "nelegalitatea hotărârii, nulitate săvârşită de prima instanţă prin violarea art. 85 Cod proc.civ., deoarece a judecat procesul cu lipsă de procedură cu intimata Monique Urdărianu".

În fine, la data de 18.03.1999, tot Mihai I invocă, în faţa Curţii de apel Bucureşti, „excepţia de inadmisibilitate a acţiunii introductive de instanţă", dată fiind pretinsa încălcare a dispoziţiilor art. 172 din Legea nr. 105/1992, potrivit cărora cererea de recunoaştere a hotărârii străine trebuie soluţionată cu citarea părţilor. Inadmisibilitatea consta din aceea că, deşi hotărârea Tribunalului din Lisabona s-a pronunţat şi în contradictoriu cu prinţesa Anne de Bourbon-Parma, „reclamantul nu a cerut niciodată chemarea în judecată a soţiei apelantului, astfel încât cererea sa a fost şi rămâne informă, deci nulă, iar nulitatea cererii intoductive de instanţă nu poate fi acoperită în nici un mod. În acest caz nu se aplică principiul disponibilităţii, fiindcă citarea părţilor participante la judecata de la Lisabona este expres cerută de lege!"

3. *Decizia*

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Apelul a fost judecat la data de 1 aprilie 1999, prin decizia civilă nr. 67 A, pronunțată în dosarul nr. 1437/1996 al Curții de apel București, Secția a III-a civilă. După ascultarea concluziilor părților (formulate în ședința din 18 martie 1999), completul de doi judecători a ajuns la concluzia că apelul declarat de Mihai I de România trebuie *respins ca nefondat*, pentru considerentele ce succed:

„Cu prioritate, se vor analiza motivele suplimentare de apel formulate cu mult peste termenul prevăzut de art. 288 ind. 1 Cod pr. civ.[260], dar considerate de apelant de ordine publică care fac nulă sentința și care deci pot fi invocate oricând, chiar și din oficiu.

Așa cum s-a arătat, ele sunt două, violarea art. 85 C.proc.civ. cu privire la intimata Monique Urdărianu și a art. 172 din Legea nr. 105/1992, cu privire la intimata Prințesa Anne de Bourbon Parma.

Potrivit art. 108 C.proc.civ. nulitățile de ordine publică (nulități absolute) pot fi ridicate de parte ori de judecător în orice stare a pricinii. Celelalte nulități (relative) se declară numai după cererea părții care are interes să o invoce.

---

[260] Cine va căuta în forma actuală a Codului de procedură civilă articolul 288 ind. 1, riscă o neplăcută pierdere de timp. Textul acesta a făcut parte dintr-o altă nefericită etapă a reformării procedurii civile, derulată în 1998. Ideea promovată de Guvernul lui Victor Ciorbea era aceea a reducerii stresului judecătorilor prin… ***eliminarea motivării hotărârilor judecătoreşti***. Zis şi făcut: a fost emisă O.G. nr. 13 din 29 ianuarie 1998 pentru modificarea şi completarea Codului de procedură civilă (publicată în M.Of., P I, nr. 40 din 30 ianuarie 1998). Din cuprinsul art. 261 C.proc.civ., vizând conținutul hotărârii judecătoreşti, a fost înlăturat punctul privind motivarea. Hotărârea nemotivată trebuia comunicată părților în termen de 7 zile de la pronunțare, însă numai dacă era necesar pentru curgerea termenului de exercitare a unei căi ordinare de atac. Abia dacă hotărârea era atacată se redactau şi "motivele de fapt şi de drept care au format convingerea instanței, precum şi motivele pentru care s-au înlăturat cererile părților, care vor face corp comun cu hotărârea". Art. 288 ind. 1, menționat de Curtea de apel București, prevedea următoarele: "După comunicarea motivării hotărârii potivit art. 288, părțile vor motiva apelul în fapt şi în drept, prezentând şi dovezile invocate în susținerea apelului, într-un termen de 15 zile de la comunicare" (alin. 1 fraza I). Noua concepție s-a dovedit rapid falimentară, pentru că n-a adus decât dilatarea suplimentară a timpului de soluționare irevocabilă a proceselor. Guvernul format după alegerile din 2000 a adoptat O.U.G. nr. 290 din 29 decembrie 2000, prin care a fost abrogată O.G. nr. 13/1998, cu precizarea că "redevin aplicabile dispozițiile Codului de procedură civilă care au fost modificate, completate ori abrogate prin Ordonanța Guvernului nr. 13/1998".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Aşa cum rezultă şi din textul de mai sus, nulitatea absolută care poate fi invocată de orice persoană interesată, nu poate fi acoperită prin confirmare şi dă naştere la acțiuni imprescriptibile, vizează norma de interes general încălcată prin actul lovit de nulitate.

Nulitatea relativă, care poate fi invocată numai de persoana ocrotită prin edictarea normei încălcate, se poate acoperi prin confirmare şi nasc un drept la acțiune supus prescripției vizează norma cu caracter personal încălcată prin actul anulabil.

Concluzia, criteriul de clasificare al unei nulități îl constituie dispoziția legală încălcată, respectiv finalitatea acesteia.

În cauza de față, este evident că nu ne aflăm în prezența unor motive de ordine publică, nulități absolute, pentru că ceea ce s-a încălcat şi într-un caz şi în altul este o normă procedurală (prin necitarea celor două intimate la judecarea fondului) care dacă ar fi produs o vătămare a drepturilor acestora, trebuiau ele personal să intervină pe parcursul procesului (fond sau apel) pentru înlăturarea acestei eventuale carențe procedurale, şi nu apelantul care nu a fost vătămat.

Nefăcându-se apel de intimata Monique Urdărianu şi neintervenindu-se în proces de Prințesa Anne de Bourbon-Parma, acestea au acoperit aceste nulități relative prin confirmare tacită, care este una din caracteristicile nulităților relative.

În cadrul acestor motive suplimentare de apel se mai impun unele precizări de fapt decurgând din actele dosarului, şi anume:

Intimata Monique Urdărianu a fost citată la mai multe termene la Tribunalul Teleorman şi nu cum se susține, dar față de refuzul acesteia de a se prezenta, şi de poziția procesuală pasivă a părților în a insista în citarea acesteia, judecarea cauzei s-a făcut într-adevăr în lipsă, dar numai intimata, dacă se considera vătămată putea invoca violarea art. 85 C.proc.civ.

Prințesa Anne de Bourbon-Parma nu a figurat parte în cauza de față, dar nici nu se poate susține că era obligatorie potrivit art. 172 din Legea nr. 105/1992 prezența acesteia în proces, pentru că din lectura sentinței a cărei recunoaştere pe teritoriul României se solicită, nu rezultă în dispozitiv (cel care se execută) că hotărârea s-a pronunțat şi în contradictoriu cu aceasta.

Hotărârea din 1955 a rămas definitivă aşa cum a fost pronunțată, numai între părțile menționate în dispozitiv.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Din acest motiv susținerile apelantului că operează nulitatea absolută fiind vorba de norme care interesează starea civilă, este fără suport legal, pentru că fie trebuia citată intimata şi prin omisiune s-a încălcat o normă procedurală care proteguia un drept personal al acesteia (nulitate relativă), fie că nefigurând parte în dispozitivul sentinței în discuție, nu avea de ce să fie citată în acțiunea de față.

De aceea solicitarea apelantului pentru prima dată în apel de a fi introdusă în cauză şi soția sa Anne de Bourbon-Parma, constituie o cerere nouă, inadmisibilă în apel față de dispozițiile art. 294 C.proc.civ.

Nu este lipsit de relevanță nici faptul că pe tot parcursul procesului (care s-a întins pe un interval mare de timp) apelantul-intimat nu a formulat la fond o asemenea cerere.

În consecință, cele două motive de apel neconstituind chestiuni de ordine publică, ele trebuiau formulate în termenul prevăzut de art. 288 ind. 1 C.proc.civ. față de data comunicării motivării sentinței şi se resping ca atare.

Revenind cu analiza la motivele de apel scrise depuse în termen:

- violarea art. 137 C.proc.civ. nu a fost comisă de instanță - care, unind cele două excepții cu fondul, nu a făcut decât să se conformeze dispozițiilor art. 137 alin. 2 C.proc.civ. întrucât pentru judecarea lor a trebuit administrată proba cu acte, cerută chiar de apelantul-intimat.

- încălcarea dispozițiilor art. 151 şi art. 168 pct. 2 din Legea nr. 105/1992 nu s-a produs în cauză iar din considerentele sentinței apelate nu rezultă că instanța de fond s-a referit la competența teritorială cum se pretinde ci în mod detaliat şi judicios se motivează respingerea acestei apărări a apelantului-intimat.

Dacă se analizează cu atenție considerentele sentinței apelate, se constată că nu este nici o contradicție cu privire la aplicarea principiului neretroactivității legii atunci când se analizează art. 167 sau art. 151 din Legea nr. 105/1992.

Este firesc ca atunci când pe rol există un proces în curs de judecată (cererea de recunoaştere a unei hotărâri străine pe teritoriul României) să se aplice legea în vigoare la data respectivă (Legea nr. 105/1992) care a abrogat expres vechea reglementare pe care şi-a întemeiat cererea petiționarul.

Aplicarea Legii nr. 105/1992, respectiv art. 151 privind competența instanței portugheze, asupra unei hotărâri intrate în puterea lucrului judecat anterior cu mult

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

înaintea intrării în vigoare a Legii nr. 105/1992 este evident o încălcare a principiului constituțional al neretroactivității legilor.

Motivarea sentinței apelate nu conduce sub nici o formă la concluzia prezentată în apel, că Tribunalul Teleorman ar fi reținut inexistența unei reglementări în materie, iar afirmația că deşi abrogate, art. 375 C.proc.civ. şi art. 2 Cod civil au rămas neschimbate, în esența lor, contravine prevederilor Legii nr. 105/1992 singura în vigoare la data judecării cauzei şi care în art. 167 a stabilit cumulativ şi limitativ condițiile ce trebuie îndeplinite (şi care se regăsesc în acțiunea de față) pentru eficacitatea în România a unei hotărâri pronunțate în străinătate.

În afară de considerentele arătate în sentință pentru înlăturarea dispozițiilor art. 151 din Legea nr. 105/1992, invocate de apelantul intimat mai trebuie arătat că acest text de lege se referă la persoanele domiciliate în România, cetățeni români sau străini, fără cetățenie, statut civil pe care petiționarul intimat nu îl avea, pentru că în 1955 (ca şi în prezent) era cetățean francez şi locuia în străinătate, astfel că nu era competentă instanța din România.

- nerespectarea dispozițiilor art. 166 C.proc.civ. şi art. 1201 Cod civil este greşit invocată pentru că excepția autorității lucrului judecat nu a fost respinsă de tribunal pentru că nu ar fi putut fi ridicată în fața tribunalului (pentru a se invoca art. 166 C.proc.civ.), ci ca nefondată, nefiind îndeplinite cerințele cumulative limitative şi obligatorii din art. 1201 C.civ.

Această excepție a fost raportată la sentința civilă nr. 2/1926 a Tribunalului de primă instanță a Departamentului Seine, iar în apel se precizează că nu s-a invocat autoritatea de lucru judecat asupra fondului litigiului (cum greşit a reținut tribunalul), ci la competența instanțelor române privind stabilirea filiației petiționarului MIRCEA GRIGORE LAMBRINO.

Şi într-un caz şi în altul, invocarea art. 1201 Cod civil nu operează şi hotărârea pronunțată este legală, pentru că autoritatea de lucru judecat se poate invoca numai cu privire la fondul litigiului rezolvat definitiv printr-o altă hotărâre, şi nu cu privire la o excepție pe baza căreia s-a soluționat procesul.

Dar nici sub aspectul competenței nu se poate invoca cu puterea conferită de art. 1201 C.civ. sentința civilă nr. 2/1926, pentru că prin aceasta nu a fost stabilită competența

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

instanţelor române în materie de filiaţiune a petiţionarului intimat, cum se pretinde, ci într-o acţiune de daune-interese introdusă de mama petiţionarului împotriva regelui Carol al II-lea ca urmare a anulării căsătoriei dintre cei doi (fila 59 dosar fond), deci nici o legătură între obiectul şi cauza juridică a celor două acţiuni.

- neluarea în discuţie dacă hotărârea portugheză încalcă ordinea publică din România, respectiv starea şi capacitatea persoanelor, motiv de apel în cadrul căruia se invocă netemeinicia hotărârii de fond, care nu a ţinut seama de data naşterii petiţionarului şi anume la mai mult de 300 zile de la data anulării căsătoriei dintre mama petiţionarului şi regele Carol al II-lea, aşa cum rezultă din sentinţa civilă nr. 1 din 8.01.1919, pronunţată de Tribunalul Ilfov rămasă definitivă prin neapelare şi care nu a fost depusă în dosarul de stabilire a filiaţiei petiţionarului.

De asemenea, tot în dezvoltarea acestui motiv de apel se discută reaua credinţă la încheierea căsătoriei (anulată ulterior) dintre Ioana Lambrino şi regele Carol al II-lea, reţinută prin sentinţa nr. 1/1919 a Tribunalului Ilfov.

Toate aceste susţineri s-au aflat în preocuparea Tribunalului Teleorman, care le-a respins cu o motivare corectă în sensul că reiau probleme privind fondul procesului prin care s-a stabilit filiaţia petiţionarului (rămasă definitivă în urma respingerii recursului) şi care nu pot fi rediscutate în faţa instanţei de executare.

Dar, prin „ordinea publică” în domeniul eficacităţii hotărârilor judecătoreşti străine nu se înţelege conceptul expus în motivul de apel, ci acela specific dreptului internaţional privat român, avându-se în vedere situaţiile juridice cu elemente de extraneitate cuprinse de hotărârile străine.

Cu alte cuvinte ordinea publică va acţiona numai dacă procedându-se la o comparare între reglementările legii străine efectiv aplicabile şi acelea ale legii române se va ajunge la concluzia că este o diferenţă atât de mare între cele două legi încât să facă imposibilă aplicarea legii străine.

Or, la pronunţarea sentinţei din 6.02.1955 de către instanţa portugheză (aşa cum rezultă din considerente) s-au avut în vedere nu numai dispoziţiile legale ale ţării al cărui tribunal a fost sesizat cu cererea de stabilire a filiaţiei petiţionarului, dar şi ale statului francez (locul de domiciliu) şi ale statului român (locul de origine), toate fiind la unison în ceea ce priveşte atât pe competenţă cât şi pe fond, cu soluţia la care s-a ajuns.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Este evident că recunoaşterea pe teritoriul României a unei hotărâri străine cu obiectul de față, nu încalcă în nici un fel ordinea publică din țară, şi că limitele în care instanța de fond a soluționat cauza sunt cele stabilite de Legea nr. 105/1992, singura aplicabilă.

- cererea formulată este lipsită de interes şi trebuia respinsă, nu poate fi primită ca o greşeală a instanței, pentru că față de dispozitivul sentinței ce se cere recunoscută pe teritoriul țării noastre, se justifică interesul petiționarului de completare a actului de naştere la rubrica „numele tatălui" cu numele regelui Carol al II-lea.

Într-adevăr, în dispozitivul hotărârii străine se prevede că petiționarul de acum este declarat fiul legitim al regelui Carol al II-lea al României, fiind considerat moştenitorul defunctului rege cu <<toate consecințele legale>>, ceea ce în legislația română în baza căreia se face executarea include completarea rubricii din actul de naştere cu numele persoanei față de care s-a stabilit filiația. În aceasta constă interesul legitim al petiționarului.

- ultima critică priveşte administrarea probei cu interogatoriu a petiționarului.

Cererea este nefondată întrucât nu a fost formulată niciodată la instanța de fond şi nu se motivează concludența acestei probe solicitată pentru prima dată în apel.

Pe tot parcursul procesului, inclusiv la instanța de apel, petiționarul a fost reprezentat de mandatarul său, cu procură la dosar şi deci se putea uza de apelant de dispozițiile art. 223 C.proc.civ. Nu a făcut-o nici în apel.

Potrivit art. 71 C.proc.civ., mandatul este valabil până la retragerea lui, procedură care are loc în condițiile stabilite prin art. 72 C.proc.civ.

Rezultă că revocarea mandatului nu se prezumă, ea trebuie să fie expresă, ceea ce nu este cazul în cauza de față.

Pentru toate considerentele arătate, apelul a fost respins ca nefondat".

4. *Îndurerate comentarii critice*

4.1. Trista realitate este că tocmai am prezentat o colecție de stângăcii lingvistice şi juridice greu tolerabile la un asemenea nivel. Stilul cacofonic şi superficialitatea

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

frapantă anihilează unul dintre atuurile esențiale ale motivării hotărârii judecătoreşti: efectul persuasiv.

Nu ne vom preocupa acum de problema „lipsei de procedură", la judecata în primă instanță, cu pârâta Monique Urdăreanu şi nici de omisiunea citării în proces a prințesei Anne de Bourbon-Parma. Vom analiza pe larg aceste aspecte cu prilejul parcurgerii următoarei etape procesuale - recursul soluționat de Curtea Supremă de Justiție.

Am preferat o astfel de abordare întrucât ambele obstacole procedurale au jucat un rol esențial în decizia instanței supreme. Ne mărginim la constatarea că, deşi prințesa Anne de Bourbon-Parma „nu a figurat parte în cauza de față", Curtea de apel Bucureşti îi atribuie în considerente o imaginară calitate de „intimată", amănunt oarecum întristător.

La fel de imaginară este şi „solicitarea apelantului pentru prima dată în apel de a fi introdusă în cauză şi soția sa Anne de Bourbon-Parma", ceea ce, afirmă instanța, „constituie o cerere nouă, inadmisibilă în apel față de dispozițiile art. 294 C.proc.civ.".

În măsura în care conceptul de „realitate" are vreun sens (filozofic vorbind), teza instanței reprezintă un act de plonjare în piscina fictivului: apelantul nu a solicitat, în faza apelului, „introducerea în cauză" a soției sale, ci ***a criticat sentința*** Tribunalului Teleorman pe motiv că a fost dată fără ca una dintre părțile procesului de la Lisabona să aibă aceeaşi calitate în litigiul de exequatur. Este unul dintre motivele pentru care a solicitat admiterea apelului şi schimbarea hotărârii primei instanțe, „în sensul respingerii acțiunii".

4.2. Ca să evităm pierderea busolei în desişul acestui galimatias, trebuie stabilit un reper: reproşul esențial care poate fi adresat Curții de apel Bucureşti este acela de a nu fi observat că, sub aspect procedural, exista un motiv întemeiat pentru desființarea sentinței Tribunalului Teleorman.

Este adevat că apelantul a găsit o modalitate cu totul neinspirată de a-şi redacta scrisorile de acreditare: invocând doar „violarea art. 137 C.proc.civ.", a scăpat din vedere dispozițiile conjunctural eudemoniste ale Legii nr. 105/1992.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Concret, referitor la această excepție a autorității de lucru judecat, apelantul observă doar greşita soluționare odată cu fondul, ceea ce nu poate constitui decât un neajuns benign, raportabil mai curând la estetica hotărârii judecătoreşti.

Într-adevăr, art. 137 C.proc.civ. pretinde instanței să se pronunțe mai întâi asupra excepțiilor de procedură şi asupra celor de fond care fac de prisos, în totul sau în parte, cercetarea în fond a pricinii. Puterea de lucru judecat, expres menționată în art. 166 C.proc.civ., este o excepție de fond, peremptorie şi absolută[261]. Dat fiind caracterul peremptoriu al excepției, evident că fondul cauzei trebuie să se supună indicatorului „cedează trecerea".

În procesul cu element de extraneitate lucrurile se complică însă: dacă excepția puterii de lucru judecat este întemeiată pe o hotărâre judecătorească pronunțată în străinătate, instanța română trebuie să se considere învestită cu o *cerere de recunoaştere pe cale incidentală a hotărârii străine.*

Aceasta este, de fapt, eroarea decisivă a Tribunalului Teleorman, din păcate nesesizată de apelantul Mihai I.

Dacă ar fi observat că este învestit şi cu o cerere de recunoaştere a hotărârii franceze din 1926, prima instanță era datoare să verifice, *anterior pronunțării asupra excepției*, îndeplinirea condițiilor de regularitate internațională de către hotărârea străină. Aceste condiții sunt cele prevăzute de art. 167 LDIP: hotărârea să fie definitivă, potrivit legii străine; instanța să fi avut competența de a judeca procesul, tot după legea străină; reciprocitatea între România şi statul care a pronunțat hotărârea.

Tribunalul Teleorman *nu* a făcut o asemenea analiză, ci a trecut la examinarea directă a fondului hotărârii străine, constatând inexistența autorității de lucru judecat.

Pe de altă parte, faptul că nu există nici o încheiere prin care prima instanță să se pronunțe asupra excepției, conjugat şi cu absența unei atare precizări în dispozitivul sentinței, semnifică omisiunea tribunalului de a soluționa o cerere din proces, ceea ce constituie o cauză de nulitate şi conduce la desființarea sentinței, sub condiția dovedirii unei vătămări care nu poate fi înlăturată altfel. S-a arătat că prin dispozitiv trebuie rezolvate toate cererile părților, deci atât cererea principală cât şi cererile accesorii şi

[261] V.M. Ciobanu, *op.cit., Tratat*…, vol. II, p. 270.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

incidentale, iar motivarea trebuie să corespundă dispozitivului, astfel cum a fost întocmit în momentul pronunțării[262].

Curtea de apel Bucureşti trece cu o uşurință extremă peste acest motiv de apel (totuşi imprecis formulat), părând împăcată cu ideea că prima instanță „nu a făcut decât să se conformeze dispozițiilor art. 137 alin. 2 C.proc.civ. întrucât pentru judecarea lor [a excepțiilor – n.n.] a trebuit administrată proba cu acte, cerută chiar de apelantul-intimat".

Departe de a observa natura reală a excepției, instanța de apel se dovedește o pradă facilă pentru capcanele legii speciale: după lectura sentinței franceze din 1926, ne asigură că „prin aceasta nu a fost stabilită competența instanțelor române în materie de filiațiune a petiționarului intimat, cum se pretinde, ci într-o acțiune de daune interese introdusă de mama petițonarului împotriva regelui Carol al II-lea ca urmare a anulării căsătoriei dintre cei doi, deci nici o legătură între obiectul şi cauza juridică a celor două acțiuni".

[262] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, *Tratat*…, vol. II, p. 255-256.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

X. După 10 ani, Curtea Supremă de Justiție decide că totul trebuie luat de la capăt

Decizia Curții de apel Bucureşti a fost atacată cu recurs tot de către Mihai I de România care, printre altele, a criticat hotărârea Curții de apel Bucureşti sub două aspecte procedurale:

a) nechemarea în judecată a prințesei Anne de Bourbon-Parma (care a fost parte în procesul de la Lisabona);

b) judecarea procesului în primă instanță cu lipsă de procedură vizând-o pe intimata Monique Urdărianu, motiv de nulitate nereținut de instanța de apel.

În dosarul de recurs, *prințesa Anne de Bourbon-Parma a formulat cerere de intervenție în interesul recurentului*, cerere admisă în principiu.

1. *Decizia şi considerentele sale*

Prin decizia civilă nr. 692/2002, pronunțată în dosar nr. 1803/2000, *Curtea Supremă de Justiție a admis recursul şi cererea de intervenție accesorie, a casat atât decizia Curții de apel Bucureşti, cât şi sentința Tribunalului Teleorman şi a trimis cauza spre rejudecare în primă instanță aceluiaşi tribunal*.

Pentru a pronunța această soluție, instanța supremă a reținut următoarele:

"Reclamantul Mircea Grigore Lambrino s-a adresat Tribunalului din Lisabona, Camera a II-a civilă, Secțiunea 1, cu o acțiune civilă prin care a chemat-o în judecată în fața acelui Tribunal în calitate de pârâtă pe prințesa Elena a României (văduva fostului rege Carol al II-lea al României), pe fostul rege al României - Mihai de Hohenzollern şi pe soția acestuia, prințesa Anne de Bourbon-Parma şi a cerut admiterea acțiunii şi <<în primul rând să fie declarat fiul legitim al Majestății sale Regele Carol al II-lea sau, ca cerere subsidiară, în al doilea rând - să fie recunoscut fiu nelegitim al aceluiaşi rege cu

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

toate consecinţele legale şi în mod special pentru a fi admis să intervină în procedura de inventar pendinte>>.

Se menţionează în considerentele hotărârii pronunţate în cauză că <<pârâţii au fost citaţi personal, cei cu domiciliul în Anglia prin comisie rogatorie>>, şi nu au făcut nici o contestaţie. De asemeni se face menţiunea în considerente că reclamantul şi-a retras <<cererea subsidiară, făcută la punctul doi din cererea iniţială, adică recunoaşterea sa ca fiu nelegitim al defunctului rege Carol al II-lea al României, pentru a rămâne în cauză numai cererea de a fi declarat fiu legitim al sus-numitului rege>>.

Prin sentinţa pronunţată în cauză la data de 6 februarie 1955, Tribunalul din Lisabona admite acţiunea formulată de reclamantul Mircea Grigore Lambrino în contradictoriu cu pârâţii Prinţesa Elena a României, Mihai de Hohenzollern - ex rege al României şi soţiei acestuia Prinţesa Anne de Bourbon-Parma şi în consecinţă îl declară pe reclamant fiul legitim al Majestăţii Sale Carol al II-lea al României, considerându-l moştenitor al defunctului rege, cu toate consecinţele legale şi în mod special pentru a fi admis să intervină în procedura de inventar pendinte <<ca urmare a decesului defunctului rege>>.

Ulterior, Mircea Grigore Lambrino solicită Tribunalului de Mare Instanţă din Paris, în anul 1957, pronunţarea unei sentinţe de recunoaştere a hotărârii pronunţate de Tribunalul din Lisabona.

Tribunalul de Mare Instanţă din Paris a constatat că <<Mircea Grigore Lambrino a desemnat pe Prinţesa Elena a României, văduva regelui Carol, pe Mihai de Hohenzollern, fost rege al României şi pe Prinţesa Anne de Bourbon-Parma cu scopul de a face să fie declarată executorie în Franţa, judecata purtată de Tribunalul din Lisabona la 6 februarie 1955 şi la 6 martie 1957 admite cererea, pronunţând o hotărâre prin care hotărârea pronunţată la 6 februarie 1955 de către Tribunalul din Lisabona va fi executorie în Franţa>>.

Prin aceeaşi hotărâre <<condamnă pe regele Mihai al României şi pe Prinţesa Anne de Bourbon-Parma, soţia sa, la cheltuieli de judecată>>.

Rezultă din hotărârile judecătoreşti examinate mai sus că atât în procesul judecat de Tribunalul din Lisabona, cât şi în procesul judecat de Tribunalul de Mare Instanţă din

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Paris au fost părți în proces ca reclamant Mircea Grigore Lambrino şi ca pârâți Mihai I al României şi prințesa Anne de Bourbon-Parma.

(…)

Cererea formulată de reclamantul Mircea Grigore Lambrino a fost soluționată prin sentința civilă nr. 1384/13 octombrie 1995 pronunțată de Tribunalul Teleorman (cauza fiind strămutată la această instanță prin încheierea nr. 1704/1993 pronunțată de Curtea Supremă de Justiție - Secția civilă) în contradictoriu cu intimații Mihai I de România şi Monique Urdăreanu, fiind admisă şi în baza art. 167 din Legea nr. 105/1 octombrie 1992, s-a dispus recunoaşterea în România, spre a beneficia de puterea lucrului judecat, a sentinței din 6 februarie 1955 pronunțată în dosarul 234/4 din 1954 al secției 1, divizia a II-a a Tribunalului din Lisabona.

Procedura recunoaşterii hotărârilor străine este reglementată în prezent în România prin Legea nr. 105/1992 care distinge două modalități procedurale pentru a beneficia de puterea lucrului judecat: calea principală şi calea incidentală.

Astfel, potrivit art. 170 alin. 1 din Legea nr. 105/1992 cererea de recunoaştere se rezolvă pe cale principală de către tribunalul în circumscripția căruia îşi are domiciliul sau sediul cel care a refuzat recunoaşterea hotărârii străine. Instanța se pronunță asupra cererii printr-o hotărâre supusă regimului hotărârilor judecătoreşti stabilit de codul român de procedură civilă.

(…)

Aşa cum rezultă din prevederile imperative ale art. 172 din Legea nr. 105/1992 procedura de soluționare a cererii de recunoaştere a hotărârii străine are un caracter contencios, ceea ce implică în mod obligatoriu citarea părților, atât a reclamantului cât şi a pârâților.

Aceste dispoziții din Legea specială se completează cu prevederile art. 85 Cod proc.civilă care nu permit judecătorului să hotărască asupra unei cereri decât după citarea sau înfățişarea părților.

Întreg procesul de recunoaştere a hotărârilor străine, procedura după care acesta se desfăşoară, cât şi regimul hotărârilor străine, sunt cârmuite de principiile fundamentale care guvernează procesul civil în România, principii care le predetermină şi pe care se pot întemeia soluțiile concrete.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Printre aceste principii figurează desigur principiul egalității părților în fața justiției, al respectării dreptului la apărare, al publicității şi oralității dezbaterilor, contradictorialitatea şi dreptul de a vorbi în instanță, principii a căror respectare se asigură şi prin citarea în fața instanței, conform Legii nr. 105/1992 şi art. 85 Cod proc.civ. a tuturor părților, reclamanți şi pârâți, care au figurat ca părți în hotărârea a cărei recunoaştere se solicită.

Este evident şi rezultă fără putință de tăgadă din examinarea hotărârii pronunțate de Tribunalul din Lisabona, a cărei recunoaştere s-a solicitat în dosarul de față că părți în cauză au fost reclamantul Grigore Mircea Lambrino, şi pârâții Prințesa Elena de România, ex-regele Mihai I de România şi Prințesa Anne de Bourbon-Parma.

Aceleaşi părți au figurat de altfel şi în dosarul judecat de Tribunalul de Mare Instanță din Paris, în anul 1957 având ca obiect cererea formulată de Mircea Grigore Lambrino de recunoaştere în Franța a aceleiaşi hotărâri judecătoreşti pronunțată la 6 februarie 1955 de Tribunalul de Lisabona.

De precizat că ulterior în anul 1972 a murit Prințesa Elena de România, lăsând ca unică moştenitoare testamentară pe Monique Urdăreanu care se subrogă ca parte în procesele ulterioare în locul autoarei sale.

Se constată din lucrările dosarului că atât Tribunalul Teleorman cât şi Curtea de Apel Bucureşti au procedat la judecarea cauzei cu încălcarea prevederilor imperative ale art. 172 din Legea nr. 105/1992 şi art. 85 Cod proc.civ.

Astfel, la instanța de fond, Tribunalul Teleorman, Prințesa Anne de Bourbon-Parma nu a fost citată fiind exclusă ca parte în proces, deşi figura ca pârâtă în hotărârea pronunțată de Tribunalul din Lisabona iar pârâta Monique Urdăreanu, deşi figura ca parte, instanța a decis să judece cauza fără citarea acesteia.

De asemeni, în apel, Curtea de Apel Bucureşti a judecat apelul omițând să citeze în calitate de intimată în dosar pe Prințesa Anne de Bourbon-Parma, ambele instanțe pronunțând din această cauză hotărâri lovite de nulitate absolută.

Este de observat că ambele instanțe, sesizate de către petiționarul Grigore Mircea Lambrino cu o cerere de recunoaştere a unei hotărâri judecătoreşti străine, erau obligate, față de prevederile imperative ale art. 172 din Legea nr. 105/1992 şi art. 85 Cod proc. civilă să dispună citarea tuturor părților care au fost chemate în fața instanței străine şi în

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

contradictoriu cu care s-a judecat pricina în străinătate, chiar dacă în cererea adresată instanței române, petiționarul a omis să menționeze numele şi adresa acestor părți.

Cum aceste omisiuni şi neregularități, care au provocat pronunțarea de către instanțele româneşti a unor hotărâri vădit nelegale, nu pot fi înlăturate decât prin casarea hotărârilor şi reluarea judecății la instanța de fond, cu citarea tuturor părților care au figurat ca reclamanți şi pârâți la Tribunalul din Lisabona, urmează a se constata fondat primul motiv de recurs şi a se casa decizia civilă nr. 67/A/1 aprilie 1999 a Curții de Apel Bucureşti - Secția a III-a civilă şi sentința civilă nr. 1384/13 octombrie 1995 a Tribunalului Teleorman şi a se trimite cauza spre rejudecare aceluiaşi Tribunal.

Pe cale de consecință se va admite şi cererea de intervenție accesorie în interesul recurentului formulată de intervenienta Anne de Bourbon-Parma.

Aşa fiind, reluând judecata, instanța de fond va dispune citarea tuturor părților respectându-se astfel prevederile imperative ale art. 172 din Legea 105/1992 şi art. 85 Cod proc.civilă, în contradictoriu cu care se vor examina sub formă de apărări şi celelalte motive de recurs formulate de recurentul Mihai I de România, şi a căror examinare în cadrul judecării recursului nu este posibilă, față de omisiunea citării în fazele anterioare ale judecății a tuturor părților din cauză".

2. *Critica raţiunii judiciare*

2.1. ***Sediul materiei***. După cum se poate observa, soluția Curții Supreme de Justiție este justificată prin considerente de ordin exclusiv procedural, constând în pretinsa încălcare a dispozițiilor imperative ale legii privind citarea părților. Temeiul de drept este redat printr-o dublă trimitere: pe de o parte, la o normă generală din Codul de procedură civilă (art. 85), iar pe de altă parte, la o normă specială din Legea nr. 105/1992[263] cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat (art. 172).

Conținutul normelor reținute în decizia analizată este următorul:

[263] Publicată în M.Of., P. I, nr. 245 din 1 octombrie 1992.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

- Art. 85 C.proc.civ.: *"Judecătorul nu poate hotărî asupra unei cereri decât după citarea sau înfăţişarea părţilor, afară numai dacă legea nu dispune altfel"*.
- Art. 172 din Legea nr. 105/1992: "*Cererea de recunoaştere a hotărârii străine se soluţionează pe cale principală prin hotărâre, iar pe cale incidentă prin încheiere interlocutorie, în ambele cazuri după citarea părţilor. Cererea poate fi soluţionată fără citarea părţilor dacă, din hotărârea străină, rezultă că pârâtul a fost de acord cu admiterea acţiunii*".

2.2. ***Evoluţia procesului (scurtă recapitulare în sprijinul amnezicilor retrograzi).*** Prin cererea înregistrată la Tribunalul Bucureşti la data de 7 august 1991 reclamantul, Paul Philip de Hohenzollern al României, în calitate de mandatar al tatălui său Carol Mircea de Hohenzollern al României[264] solicita, în temeiul art. 375 C.proc.civ.[265], învestirea cu formula executorie a sentinţei din 6 februarie 1955 pronunţată de Secţia 1, Camera a II-a civilă a Tribunalului din Lisabona în dosar nr. 234/4/1954.

2.2.1. În motivarea cererii sale, reclamantul arăta că se doreşte reglementarea stării civile a lui Carol Mircea de Hohenzollern, "prin trecerea în certificatul de naştere, la poziţia tată, a regelui Carol al II-lea al României"[266]; un al doilea motiv este acela de "a

[264] Aici este vorba de o stângăcie, corectată ulterior de instanţă: calitatea de parte în proces îi aparţinea, evident, lui Carol Mircea de Hohenzollern al României, iar nu mandatarului său, cum se poate înţelege din formularea cererii.
[265] La data introducerii cererii era încă în vigoare art. 375 C.proc.civ., cu următorul conţinut: "(1) Hotărârile judecătoreşti date în ţări străine nu se vor putea executa în România, decât după ce Tribunalul Municipiului Bucureşti sau tribunalul judeţean în a cărui rază teritorială vor avea a se executa, va încuviinţa printr-o hotărâre dată cu citarea părţilor, învestirea acelor hotărâri cu formulă executorie. (2) Această cerere nu se va putea încuviinţa decât dacă aceste hotărâri sunt date de tribunalele competente şi sunt rămase definitive, dacă nu se calcă legile de ordine publică ale României şi dacă între amândouă statele este reciprocitate de executare".
[266] Într-adevăr, certificatul de naştere aflat la dosar, eliberat pe numele lui Mircea-Grigore Lambrino, născut la 8 ianuarie 1920 la Bucureşti, atesta doar numele mamei: Lambrino Ioana Maria Valentina (mai cunoscută ca "Zizi" Lambrino), rubrica numelui tatălui fiind liberă.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

culege eventualele drepturi patrimoniale ce-i revin ca urmare a recunoaşterii şi în România a hotărârii Tribunalului din Lisabona". În final, reclamantul menţiona că hotărârea Tribunalului din Lisabona a fost recunoscută şi învestită cu formulă executorie şi de către Tribunalul Marii Instanţe din Paris, astfel că prinţul Carol Mircea Grigore al României a putut culege bunurile din succesiunea regelui Carol al II-lea, în calitate de fiu.

Reclamantul solicita citarea în proces, pentru opozabilitate, a doi pârâţi: Mihai de Hohenzollern (este numele prin care reclamantul înţelegea să îl identifice pe fostul rege Mihai I de România), domiciliat în Elveţia, şi prinţesa Elena a României[267], domiciliată, potrivit cererii, în Spania (este vorba, evident, de o eroare, dat fiind că adresa indicată de petiţionar este din localitatea Estoril, care se află în Portugalia).

La data de 16.01.1992 s-a depus la dosar, de către apărătorul reclamantului, precizarea că are calitatea de reclamant Carol Mircea Grigore Lambrino, ca parte în procesul soluţionat de instanţa din Portugalia. Se arăta, totodata, că în hotărârea de exequatur[268] pronunţată de Tribunalul Marii Instanţe din Paris "a fost scoasă din cauză Prinţesa Elena a României (ex Elena Lupescu) pentru lipsa de calitate procesuală pasivă". Reclamantul aprecia că această soluţie se impune şi în procesul în curs, "deoarece Prinţesa Elena a României, văduva fostului rege Carol al II-lea al României a decedat fără o succesiune legală, lasând numai o moştenitoare testamentară în persoana doamnei

---

[267] Persoana vizată este Elena Lupescu, cea de-a treia soţie a regelui Carol al II-lea. După divorţul de prinţesa Elena (fiica regelui Constantin al Greciei şi a reginei Sofia, sora kaiserului Wilhelm al II-lea al Germaniei), mama regelui Mihai I de România - divorţ pronunţat la 22 iulie 1928, la cererea prinţesei Elena -, Carol s-a căsătorit, la 3 iulie 1947, cu Elena Lupescu. El i-a acordat titlul de Alteţa-Sa Regală Prinţesa Elena de România. Căsătoria, încheiată în Brazilia, a fost destul de ciudată, dar la 12 septembrie 1947 a fost validată de un judecător brazilian. Ulterior, cei doi şi-au stabilit domiciliul în Portugalia, unde au trăit până la sfârşitul vieţii.

[268] Pentru a evita orice posibilă confuzie, trebuie să arătăm că termenul "exequatur" are două accepţiuni: una diplomatică şi alta specifică procedurii civile. Accepţiunea diplomatică este stabilită prin art. 12 pct. 1 al Convenţiei din 24 aprilie 1963 de la Viena cu privire la relaţiile consulare (la care România a aderat prin Decretul nr. 481 din 20 decembrie 1971; Convenţia a fost publicată în B. Of. Nr. 10 din 28 ianuarie 1972) şi constă în aceea că "şeful de post consular este admis să-şi exercite funcţiile printr-o autorizaţie a statului de reşedinţă denumită <exequatur>". Evident, nu cu această semnificaţie este folosit termenul în comentariul de faţă, ci cu sensul specific procedurii civile, acela de recunoaştere şi executare a hotărârilor judecătoreşti pronunţate într-o ţară străină.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Monica Urdărianu (născută Cook), soția domnului Ernest Urdărianu, domiciliată la Estoril (Portugalia)". Stabilind noul cadru procesual, Tribunalul Bucureşti a decis că părțile în proces urmau a fi Carol Mircea Grigore Lambrino - reclamant, Mihai I de România şi Monique Urdărianu - pârâți.

Interesant este că pârâta Monique Urdărianu, moştenitoarea testamentară a prințesei Elena, a expediat o adresă prin care înştiința Tribunalul municipiului Bucureşti că acceptă hotărârea Tribunalului din Lisabona, "aşa cum Prințesa Elena însăşi a acceptat verdictul". Pârâta comunica, de asemenea, *refuzul său de a răspunde altor întrebări sau de a se implica în procesul din Bucureşti*.

La termenul din 11 mai 1993 s-a consumat un eveniment semnificativ: dată fiind poziția sa clar exprimată în scris, Tribunalul municipiului Bucureşti aprecia că "nu mai este necesară citarea intimatei Monique Urdărianu".

2.2.2. În urma unei cereri de recuzare a tuturor judecătorilor Tribunalului municipiului Bucureşti, formulată de reclamant, prin încheierea nr. 1704/15 iulie 1993, pronunțată în dosar nr. 1802/1993, Curtea Supremă de Justiție a trimis cauza, spre soluționare, la Tribunalul județean Teleorman.

Prin sentința civilă nr. 1384 din 13 octombrie 1995, pronunțată în dosar nr. 2023/1993 al Tribunalului Teleorman, s-a admis cererea formulată de reclamantul Mircea – Grigore Lambrino, în contradictoriu cu pârâții Mihai I de România şi Monique Urdărianu. În baza art. 167 din Legea nr. 105 din 1 octombrie 1992, tribunalul a dispus recunoaşterea în România, spre a beneficia de puterea lucrului judecat, a sentinței din 6 februarie 1955, pronunțată în dosarul 234/4 din 1954 al Secției I, Divizia a II-a a Tribunalului din Lisabona.

2.2.3. Împotriva acestei sentințe a declarat apel numai pârâtul Mihai I de România. Printr-un "motiv suplimentar de apel" depus la data de 22.07.1997 la Curtea de apel Bucureşti, apelantul invocă "nelegalitatea hotărârii, nulitate săvârşită de prima instanță prin violarea art. 85 C.proc.civ., deoarece a judecat procesul cu lipsă de procedură cu intimata Monique Urdărianu".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

De asemenea, la data de 18 martie 1999 apelantul formulează "excepția de inadmisibilitate a acțiunii introductive de instanță", motivată de împrejurarea că "reclamantul nu a cerut niciodată chemarea în judecată a soției apelantului, astfel încât cererea sa a fost şi rămâne informă, deci nulă, iar nulitatea cererii introductive de instanță nu poate fi acoperită în nici un mod".

Şi în fața Curții de apel, Monique Urdărianu exprimă din nou, în două rânduri, aceeaşi poziție:

a) La 14 ianuarie 1997: "*Eu, Monique Urdărianu, moştenitoarea legală a Prințesei Elena de România, născută Lupescu, decedată în Portugalia, accept fără rezerve decizia Tribunalului din Lisabona, (…) aşa cum însăşi Prințesa a acceptat verdictul. Prin urmare, declar că nu doresc să fac parte din procesul de Exequatur care face obiectul procesului 1437/1996. Totodată, vă rog să aveți amabilitatea de a mă exclude din acest proces şi a dispune să nu fiu citată, în nici o formă*";

b) La 7 decembrie 1998: "*Eu, Monique Urdărianu, moştenitoare legală a Prințesei Elena de România, născută Lupescu, decedată în Portugalia, declar că, în calitate de moştenitoare a Prințesei, accept hotărârea Tribunalului din Lisabona (…), aşa cum Prințesa însăşi a acceptat verdictul. Solicit judecarea în lipsa mea*".

Prin decizia civilă nr. 67A din 1 aprilie 1999, Curtea de apel Bucureşti, Secția a III-a civilă, a respins apelul, ca nefondat. Privitor la art. 85 C.proc.civ. şi art. 172 din Legea nr. 105/1992 s-a reținut că "nu ne aflăm în fața unor motive de ordine publică, nulități absolute, pentru că ceea ce s-a încălcat şi într-un caz şi în altul este o normă procedurală (prin necitarea celor două intimate la judecarea fondului) care dacă ar fi produs o vătămare a drepturilor acestora, trebuiau ele personal să intervină pe parcursul procesului (fond sau apel) pentru înlăturarea acestei eventuale carențe procedurale, şi nu apelantul care nu a fost vătămat. Nefăcându-se apel de intimata Monique Urdărianu şi neintervenindu-se în proces de Prințesa Anne de Bourbon-Parma, acestea au acoperit aceste nulități relative prin confirmare tacită, care este una din caracteristicile nulităților relative".

Pe de altă parte, instanța de apel reține că "intimata Monique Urdărianu a fost citată la mai multe termene la Tribunalul Teleorman şi nu cum se susține, dar față de refuzul acesteia de a se prezenta, şi de poziția procesuală pasivă a părților în a insista în

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

citarea acesteia, judecarea cauzei s-a făcut într-adevăr în lipsă, dar numai intimata, dacă se considera vătămată putea invoca violarea art. 85 C.proc.civ. Prințesa Anne de Bourbon-Parma nu a figurat parte în cauza de față, dar nici nu se poate susține că era obligatorie potrivit art. 172 din Legea nr. 105/1992 prezența acesteia în proces, pentru că din lectura sentinței a cărei recunoaştere pe teritoriul României se solicită, nu rezultă în dispozitiv (cel care se execută) că hotărârea s-a pronunțat şi în contradictoriu cu aceasta. Hotărârea din 1955 a rămas definitivă aşa cum a fost pronunțată, numai între părțile menționate în dispozitiv".

2.2.4. Nesocotirea dispozițiilor art. 85 C.proc.civ. şi art. 172 din Legea nr. 105/1992 a stat şi la baza formulării a două motive de recurs: unul în care s-a invocat nechemarea în judecată a Prințesei Anne de Bourbon-Parma şi altul privind lipsa de procedură cu intimata Monique Urdărianu.

De remarcat că, în recurs, Anne de Bourbon-Parma a formulat o *cerere de intervenție în interesul recurentului Mihai I de România*, invocând la rându-i încălcarea art. 85 C.proc.civ. şi art. 172 din Legea nr. 105/1992.

2.3. *Citarea părților şi regimul nulității actelor de procedură*.

2.3.1. *Citarea*. Una dintre regulile esențiale ale procedurii civile este aceea că judecata se face cu citarea părților, în măsura în care o dispoziție specială nu prevede contrariul. Procesul civil nu este caracterizat de ocultism, ci de transparență. Majoritatea principiilor procesului civil (contradictorialitatea, dreptul la apărare, disponibilitatea, oralitatea) au în vedere *contribuția activă* a părților la proces, imposibil de realizat în lipsa unei convocări formale în fața instanței de judecată. Desigur, citarea nu implică prezența obligatorie a părților la proces, acestea având de ales între participarea la îndeplinirea actelor de procedură şi neprezentarea în fața instanței[269].

Principala derogare legală de la regula citării în tot cursul procesului este dată de instituția *termenului în cunoştință*: potrivit art. 153 alin. (1) C.proc.civ., partea care a depus cererea personal sau prin mandatar şi a luat termenul în cunoştință, precum şi

[269] V.M. Ciobanu, *Tratat teoretic şi practic de procedură civilă*, vol. II, Ed. Național, Bucureşti, 1997, p. 90. Autorul arată că există şi situații în care prezența părților în instanță este obligatorie, cum este cazul proceselor de divorț.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

partea care a fost prezentă la o înfățișare, ea însăşi sau prin mandatar, chiar neîmputernicit cu dreptul de a cunoaşte termenul, nu va fi citată în tot cursul judecării la acea instanță, prezumându-se că ea cunoaşte termenele ulterioare[270]. Tot la termenul în cunoştință se referă şi art. 114 ind. 1 alin. (1) C.proc.civ., stabilind obligația preşedintelui instanței ca, după fixarea termenului de judecată, să-l aducă la cunoştința reclamantului prezent sau a reprezentantului acestuia, sub semnătură.

2.3.2. *Nulitatea actelor de procedură*. Nulitatea este definită în doctrină ca sancțiunea procedurală ce intervine în cazul actului de procedură care nu îndeplineşte condițiile prevăzute de lege pentru validitatea lui, lipsindu-l în total sau în parte de efectele fireşti[271]. Concepția despre nulitate a legiuitorului român este sintetizată de dispozițiile art. 105-108 C.proc.civ.

În privința cazurilor de nulitate reglementate de art. 105 C.proc.civ., trebuie operată o distincție între alin. (1) şi (2), întrucât regimul nulității este diferit:

"(1) Actele de procedură îndeplinite de un judecător necompetent sunt nule.

(2) Actele îndeplinite cu neobservarea formelor legale sau de un funcționar necompetent se vor declara nule numai dacă prin aceasta s-a pricinuit părții o vătămare ce nu se poate înlătura decât prin anularea lor. În cazul nulităților anume prevăzute de lege, vătămarea se presupune până la dovada contrarie".

Aşadar, în cazul prevăzut la alin. (1) - încălcarea normelor de competență - nulitatea este expresă şi necondiționată.

În ipoteza alin. (2) însă, nulitatea este punctul obligatoriu de contact a trei factori: **a)** actul de procedură să fie întocmit cu neobservarea formelor legale sau de un funcționar necompetent; **b)** actul de procedură să fi pricinuit părții o vătămare; **c)** vătămarea să nu poată fi înlăturată decât prin anularea actului. Cu privire la "vătămare", s-a arătat că

---

[270] Sub imperiul practicii mai vechi, doctrina a reținut inaplicabilitatea termenului în cunoştință în cazul în care partea ia în cunoştință primul termen de judecată pe care i-l fixează preşedintele sau judecătorul de serviciu (V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. II, p. 90, nota nr. 310, citând Trib.Supr., sec.civ., dec. nr. 1290/1978, RRD nr. 2/1979, p. 57). Această interpretare nu mai este de actualitate, având în vedere modificarea art. 153 C.proc.civ. prin O.U.G. nr. 138/2000; textul se referă acum expres la aplicarea termenului în cunoştință pentru partea care depune cererea personal sau prin mandatar.

[271] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. I, p. 465.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

aceasta “este echivalentă cu orice atingere adusă drepturilor procesuale ale părților şi ale altor participanți la proces, sau, în alți termeni, ea reprezintă rezultatul negativ suferit de părți sau de alți participanți la proces, urmare a neregularității îndeplinirii actelor de procedură”[272].

În ce condiții se pronunță însă nulitatea în caz de nesocotire a dispozițiilor legale privin citarea părților? Cum am văzut, art. 85 C.proc.civ. pretinde imperativ judecătorului să nu se pronunțe asupra unei cereri decât după citarea sau înfățișarea părților. Nulitatea expresă există însă doar în privința termenului de înmânare[273]: “Citația, sub pedeapsa nulității, va fi înmânată părții cu cel puțin 5 zile înaintea termenului de judecată. În pricinile urgente, termenul poate fi şi mai scurt, după aprecierea instanței” (art. 89 alin. 1 C.proc.civ.).

Este lesne de observat că nerespectarea dispozițiilor privind citarea părților atrage nulitatea actului de procedură în condițiile art. 105 alin. (2) C.proc.civ., deci doar sub condiția îndeplinirii cumulative a celor trei factori menționați. În acest sens, s-a arătat că “art. 105 alin. (2) C.proc.civ. este acela care conscră cerințele generale ale nulității actelor de procedură. Această împrejurare rezultă şi din termenii generali folosiți de legiuitor în art. 105 alin. (2) C.proc.civ. Iar aceste dispoziții procedurale au în vedere atât încălcarea unor norme imperative, cât şi dispozitive”[274].

Este însă nulitatea cauzată de necitare una “anume prevăzută de lege”? Greu de spus, însă înclinăm a pretinde că da. Aparent, textul art. 89 alin. (1) C.proc.civ. prevede expres sancțiunea nulității doar pentru situația în care partea ***a fost citată***, cu viciul că nu i s-a înmânat citația în termen. Nu se justifică însă înlăturarea din această ipoteză a necitării: dacă nulitatea intervine când citația este înmânată părții cu întârziere, ***a fortiori*** sancțiunea funcționează când nu-i este înmânată deloc. Orice disfuncționalitate aptă să

---

[272] M. Popa, *Teoria generală a nulității actelor de procedură civilă*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2003, p. 198. Evident, vătămarea nu se confundă cu interesul de a invoca nulitatea; s-a arătat că vătămarea poate îmbrăca nu doar forma unui prejudiciu patrimonial, ci are o sferă mai largă (incluzând, de pildă, amânarea procesului, surprinderea pârâtului prin necomunicarea cererii de chemare în judecată, împiedicarea părții de a-şi pregăti apărarea prin citarea cu nerespectarea cerințelor legale etc.) – V.M. Ciobanu, ***op.cit.***, vol. I, p. 472.

[273] Nu luăm în considerare neîndeplinirea condițiilor de formă prevăzute la art. 88 C.proc.civ.

[274] I. Leş, *Tratat de drept procesual civil*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2001, p. 286.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

determine neînmânarea citației cu 5 zile înaintea termenului (deci inclusiv neemiterea sa) intră sub incidența nulității exprese prevăzute la art. 89 alin. (1) C.proc.civ.

Această nuanțare nu este esențială, întrucât nulitatea expresă este consacrată de art. 107 C.proc.civ.: "Președintele va amâna judecarea pricinii ori de câte ori constată că partea care lipsește nu a fost citată cu respectarea cerințelor prevăzute de lege sub pedeapsa nulității".

Este importantă identificarea tipului de nulitate (expresă sau virtuală) din perspectiva îndeplinirii condiției vătămării: dacă în cazul nulităților virtuale vătămarea trebuie dovedită (argumentată), în cazul nulităților exprese vătămarea este prezumată până la dovada contrară. Evident, în toate cazurile nulitatea trebuie să fie unica modalitate de înlăturare a vătămării.

2.4. *Aplicație la speță*.

2.4.1. *Neîndeplinirea procedurii de citare cu intimata Monique Urdăreanu*. Am arătat că, atât la Tribunalul București, cât și la Tribunalul Teleorman, intimata Monique Urdăreanu a fost inițial citată. Aceasta nu s-a prezentat la nici un termen de judecată, nici personal și nici prin reprezentant, ci doar a expediat, în mai multe rânduri, cereri de achiesare la pretențiile petiționarului, pretinzând a fi înlăturată din proces. Acesta este, de altfel, motivul pentru care Tribunalul Teleorman a decis necitarea sa pentru termenul la care a avut loc judecata pe fond.

2.4.1.1. Din acest punct de vedere, Tribunalul Teleorman a greșit, iar argumentul Curții de apel București, care justifică necitarea prin "refuzul acesteia de a se prezenta", ori prin "poziția procesuală pasivă a părților în a insista în citarea acesteia", este lipsit de relevanță juridică. Necitarea intimatei se justifica, din punct de vedere legal, doar în situația în care îi era aplicabilă instituția *termenului în cunoștință*.

Forma art. 153 alin. 1 C.proc.civ. în vigoare la data pronunțării sentinței Tribunalului Teleorman era următoarea: "Partea care a fost prezentă la înfățișare, ea însăși sau prin mandatar, chiar neîmputernicit cu dreptul de a cunoaște termenul, nu va fi citată în tot cursul instanței, fiind presupusă că cunoaște termenele următoare". Așadar, singura condiție legală relevantă pentru aplicarea instituției termenului în cunoștință era

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

prezența părții la unul din termene, orice altă manifestare de voință neavând aptitudinea legală de a scuti instanța de obligația citării.

Este adevărat că s-ar putea purta o discuție în jurul achiesării, act de dispoziție ce presupune acceptul celui chemat în judecată ca pretențiile reclamantului să-i fie opuse sub forma hotărârii judecătoreşti. De altfel, principiul disponibilității implică şi dreptul celui chemat în judecată de a determina limitele propriei apărări, precum şi dreptul de achiesare. Evident însă că achiesarea nu înlătura obligația instanței de a cita partea, de vreme ce achiesarea nu a condus la pronunțarea imediată a unei hotărâri prin care să se ia act de achiesare şi să fie admisă cererea petiționarului. Procesul a continuat cu alte câteva termene, pentru că în cauză exista şi un alt intimat - Mihai I de România - care nu a achiesat, iar la aceste termene (inclusiv atunci când s-au pus concluzii pe fond) intimata Monique Urdăreanu n-a mai fost citată. Încălcarea art. 85 C.proc.civ. este deci indiscutabilă.

Poate constitui, cel mult, un subiect de meditație formalismul excesiv al procedurii civile, de natură a restrânge, uneori contra logicii, situațiile în care nu este necesară citarea părții. În cauză, intimata Monique Urdăreanu nu numai că a achiesat, dar a solicitat expres excluderea din proces şi necitarea sa în continuare. Sigur, cererea de "excludere" este rodul unei profane viziuni asupra procesului civil, fiind probabil că intimatei îi erau străine considerentele de stabilire a cadrului procesual prin cererea de chemare în judecată, ca şi cele de *opozabilitate* a unei hotărâri judecătoreşti. Însă faptul că există posibilitatea legală ca o hotărâre judecătorească să fie desființată pe motiv că nu a fost citată partea care a achiesat şi a solicitat expres necitarea în continuare ar trebui să dea de gândit. Formalismul prezintă marele avantaj al reducerii razei de acțiune a arbitrarului însă, când excesul de formalism prejudiciază fondul, mecanismul judiciar poate aluneca uşor în adsurd.

2.4.1.2. Odată ce am stabilit că Tribunalul Teleorman a greşit, rămâne să examinăm justețea deciziei de casare a Curții Supreme de Justiție. Motivul casării este acela că instanța a decis soluționarea cauzei fără citarea intimatei Monique Urdăreanu, sentința fiind deci "lovită de nulitate absolută".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Pentru a ne pronunța asupra corectitudinii deciziei Curții Supreme de Justiție, trebuie să examinăm regimul nulității ca sancțiune ce intervine în cazul judecării cauzei fără citarea uneia dintre părți.

Trebuie spus, în primul rând, că sentința Tribunalului Teleorman a fost atacată cu apel nu de către partea necitată (Monique Urdăreanu), ci de către celălalt intimat, Mihai I de România. După ce Curtea de apel Bucureşti a respins apelul, confirmând deci sentința Tribunalului Teleorman, recursul a fost exercitat tot de către Mihai I de România. Atât în apel, cât şi în recurs, s-a invocat nulitatea sentinței primei instanțe pentru încălcarea dispozițiilor art. 85 C.proc.civ., constând în soluționarea cauzei fără citarea intimatei Monique Urdăreanu.

a) Ținând seama de clasificarea doctrinară a nulităților, vom încerca să identificăm tipul de nulitate ce sancționează violarea art. 85 C.proc.civ. Astfel, după caracterul normelor încălcate cu ocazia întocmirii actului de procedură, doctrina împarte nulitățile în ***absolute*** şi ***relative***: nulitatea absolută intervine în cazul încălcării normelor imperative, iar nulitatea relativă în cazul nesocotirii normelor dispozitive[275]. Întrucât art. 85 C.proc.civ. constituie, indiscutabil, o normă imperativă[276], rezultă că ne aflăm, într-adevăr, în fața unei cauze de nulitate absolută.

Alți autori, considerând că nulitățile absolute şi relative "acoperă doar în parte materia", preferă să distingă între nulități ***de ordine publică*** şi ***de interes privat***[277]. Este considerată nulitate de ordine publică acea sancțiune care lipseşte de efecte actul de procedură făcut cu încălcarea unor dispoziții de interes general, în timp ce nulitatea de interes privat sancționează actul de procedură ce nesocoteşte un interes particular[278]. Ca exemplu de normă de ordine publică, este citat chiar art. 85 C.proc.civ., cu motivarea că "textul este legat structural de principiile de bază ale procesului civil, îndeosebi de

[275] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. I, p. 471.
[276] Normele imperative sunt acelea care impun părților o acțiune ori le obligă la o abstențiune şi, sub sancțiune, nu îngăduie să nu se aplice sau să se deroge de la ele (V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. I, p. 172; G. Boroi, *Drept civil. Partea generală*, Ediția a II-a, Ed. All Beck, Bucureşti, 1999, p. 15). De altfel, profesorul Ciobanu include expres art. 85 C.proc.civ. în categoria normelor imperative.
[277] M. Popa, *op.cit.*, p. 168.
[278] *Idem*.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

principiul garantării dreptului la apărare şi cel al contradictorialităţii”[279]. Perfect adevărat, însă cine este titularul dreptului la apărare şi al celui de a discuta şi combate susţinerile făcute în proces? Evident, partea în proces. De aceea, autorul citat ajunge la o concluzie extrem de interesantă: deşi citarea este de ordine publică, aceasta nu înseamnă că legea poate sili pe cineva de a invoca viciul citării, *cel în drept putând renunța* la invocarea neregularității săvârşite. Ca atare, *excepția invocată în proces trebuie considerată ca fiind de interes privat, chiar dacă este întemeiată pe o regulă de ordine publică*[280].

Teza a fost, de altfel, promovată constant în practică, în sensul că “după pronunțarea hotărârii, nulitatea datorată necitării poate fi invocată numai de către partea care are interes, respectiv cea care nu a fost citată”[281].

b) Pe de altă parte, trebuie să avem în vedere aspectul că, indiferent dacă ne aflăm în fața unei nulități absolute sau relative, de ordine publică sau de interes privat, legea procedurală reglementează un singur caz de nulitate necondiționată: îndeplinirea actelor de procedură de o instanță necompetentă.

Nulitatea derivată din nerespectarea dispozițiilor legale privind citarea este deci supusă unei duble condiționări: să fi pricinuit părții o vătămare, iar vătămarea să nu poată fi înlăturată decât prin anularea actului procedural. Singura concesie făcută de lege este prezumarea vătămării în cazul nulităților exprese (cum este aceea în cauză). Această prezumție este însă *relativă* (*juris tantum*), întrucât poate fi combătută prin proba contrarie.

În speță, partea ce putea acuza o vătămare datorată omisiunii citării nu putea fi decât intimata Monique Urdăreanu, dat fiind că neregularitatea s-a săvârşit numai în privința sa. Or, această parte nu numai că n-a formulat nici apel şi nici recurs, dar în ambele căi de atac şi-a reconfirmat achiesarea inițială şi a solicitat în continuare să nu mai fie citată, iar pricina să se soluționeze în absența sa. Cu greu ne-am putea imagina o infirmare mai clară a prezumției de vătămare. Semnificativă în acest sens este o decizie din anul 1990 a Curții Supreme de Justiție, cu următorul conținut: “În cazul în care o

[279] *Idem*, p. 172-173.
[280] M. Popa, *op.cit.*, p. 173.
[281] Cas. I, dec. nr. 1502/1938, Codul 1944, p. 28, nr. 10; Trib.Supr., sec.civ., dec. nr. 52/1975, C.D. 1975, p. 228; Trib.mun.Buc., sec.IV civ., dec.nr. 725/1990, toate citate în V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. II, p. 89, nota nr. 306.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

acțiune civilă a fost respinsă, însăşi soluția pronunțată de instanță înlătură prezumția de prejudiciere a pârâtului necitat, care, în aceste condiții, îşi realizează drepturile contestate în justiție”[282].

Recurentul Mihai I de România nu putea invoca vătămarea în persoană proprie (întrucât a fost citat şi şi-a valorificat toate drepturile procedurale ce compun principiile fundamentale ale procesului civil) şi nici în persoana părții necitate la judecarea în primă instanță, parte care a negat constant şi indubitabil existența unei vătămări.

Din păcate, Curtea Supremă de Justiție nu a examinat toate aceste aspecte, omisiune ce a determinat *greşita admitere a recursului*, din acest punct de vedere. Însuşindu-şi critica formulată în recurs de recurentul Mihai I de România, instanța supremă s-a mărginit să rețină că ambele instanțe inferioare au pronunțat hotărâri “lovite de nulitate absolută”, fără a se preocupa de regimul nulității în sistemul procedurii civile.

Faptul că încălcarea formelor de procedură prevăzute sub sancțiunea nulității de art. 105 alin. (2) C.proc.civ. constituie motiv de casare (art. 304 pct. 5 C.proc.civ.) nu este de natură a legitima decizia Curții Supreme de Justiție, întrucât *casarea este tot consecința nulității*, iar nulitatea nu poate opera decât în condițiile fixate de art. 105 alin. (2) C.proc.civ. Doctrina a subliniat, de altfel, că “ori de câte ori vătămarea nu există sau se poate înlătura, nulitatea nu va opera, chiar dacă este invocată pe calea recursului”[283].

2.4.2. *Necitarea în cauză a prințesei Anne de Bourbon-Parma*. Motivul pentru care Curtea Supremă de Justiție a reținut că se impunea citarea în cauză (atât la prima instanță, cât şi în apel) a prințesei Anne de Bourbon-Parma este acela că a figurat ca pârâtă în hotărârea pronunțată de Tribunalul din Lisabona[284]. S-a reținut că “Reclamantul Mircea Grigore Lambrino s-a adresat Tribunalului din Lisabona, Camera a II-a Civilă - Secțiunea 1 - cu o acțiune civilă prin care a chemat-o în judecată în fața acelui Tribunal în calitate de pârâtă pe Prințesa Elena a României (văduva fostului rege Carol al II-lea al

[282] C.S.J., s.civ., dec.nr. 333/1990, în G. Boroi, D. Rădescu, *Codul de procedură civilă comentat şi adnotat*, Ed. All, Bucureşti, 1995, p. 169.
[283] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. II, p. 388. Autorul citează şi aici, aprobativ, decizia Tribunalului Suprem din 1975, în sensul că “neregulata citare ar putea fi invocată pe calea recursului numai de cel în cauză, nu şi de cei care au fost legal citați” (p. 389, nota nr. 238).
[284] Reamintim, este hotărârea a cărei recunoaştere se solicită în procesul de față.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

României), pe fostul rege al României - Mihai de Hohenzollern şi pe soţia acestuia, prinţesa Anne de Bourbon-Parma şi a cerut admiterea acţiunii…".

Or, art. 172 din Legea nr. 105/1992 pretinde ca o cerere de recunoaştere a unei hotărâri străine să fie soluţionată "după citarea părţilor", cu excepţia situaţiei în care, din hotărârea străină, rezultă că pârâtul "a fost de acord cu admiterea acţiunii".

Critica reţinută de instanţa supremă este aceea că "la instanţa de fond, Tribunalul Teleorman, Prinţesa Anne de Bourbon-Parma nu a fost citată fiind exclusă ca parte în proces, deşi figura ca pârâtă în hotărârea pronunţată de Tribunalul din Lisabona"; pe de altă parte, "în apel, Curtea de Apel Bucureşti a judecat apelul omiţând să citeze în calitate de intimată în dosar pe Prinţesa Anne de Bourbon-Parma". Din această pricină, ambele instanţe au pronunţat hotărâri lovite de nulitate absolută.

Pentru a ne pronunţa asupra corectitudinii soluţiei Curţii Supreme de Justiţie trebuie să examinăm aspecte ce ţin de cadrul procesual şi posibilitatea extinderii sale, de atribuţiile instanţei în acest sens, precum şi de poziţia părţilor în cadrul procesului de la Lisabona.

a) *Ce rezultă din hotărârea străină*. Hotărârea Tribunalului din Lisabona nu ne este de mare ajutor. Rezultă cu certitudine că reclamantul Mircea Grigore Lambrino i-a chemat în judecată pe pârâţii "Prinţesa Elena a României, domiciliată în Estoril, Portugalia, M.S. Mihai de Hohenzollern, ex-Rege al României şi soţia sa, Prinţesa Anne de Bourbon – Parma, domiciliaţi în Anglia".

a.1.) Se reţine în hotărâre că "pârâţii au fost citaţi personal, cei cu domiciliul în Anglia prin comisie rogatorie, şi nu au făcut nici o contestaţie". Acest "nu au făcut nici o contestaţie" semnifică faptul că nici unul dintre pârâţi nu s-a apărat în vreun fel faţă de pretenţiile reclamantului, nici pe cale de excepţie şi nici pe fond. De asemenea, nici unul nu a fost prezent în faţa instanţei portugheze, nici personal şi nici prin reprezentant. În fine, nu au uzat de nici o cale de atac împotriva hotărârii judecătoreşti.

Putem considera, într-o asemenea situaţie, că pârâţii "au fost de acord cu admiterea acţiunii"? Credem că nu, întrucât simpla pasivitate nu valorează "acord", adică aprobare, acceptare, învoială. Din punct de vedere procedural, acordul înseamnă "achiesare", iar achiesarea pârâtului implică un act de recunoaştere expresă a pretenţiilor

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

reclamantului, fie spontan, fie prin intermediul interogatoriului[285]. Este adevărat că, în cazul părții care a pierdut procesul, este admisă şi posibilitatea *achiesării tacite*, însă nici aceasta nu rezultă din simpla pasivitate a părții, ci din *executarea voluntară a hotărârii*[286]. S-a arătat că *trecerea termenului fără să se exercite calea de atac împotriva hotărârii nu valorează achiesare tacită*, deoarece în acest caz suntem în prezența unei situații în care dreptul de exercitare a căii de atac s-a pierdut în virtutea legii, deci prin decădere[287].

Latura ce ține de executarea hotărârii de la Lisabona este destul de obscură. Dispozitivul hotărârii are următorul conținut: "Având în vedere toate aceste motive expuse, declar Tribunalul competent, procedura valabilă, părțile dotate cu capacitate judiciară, reclamantul reprezentat corespunzător prin avocat, fără excepții sau alte chestiuni prealabile de soluționat, care să împiedice aprecierea fondului cauzei, declar acțiunea admisă şi probată şi, în consecință, îl declar pe reclamant fiul legitim al M.S. Carol al II-lea al României, considerându-l moştenitor al defunctului rege, cu toate consecințele legale şi în mod special pentru a fi admis să intervină în procedura de inventar pendinte, ca urmare a decesului defunctului rege". Nu avem informații asupra derulării ulterioare a procedurii de inventar şi asupra eventualei culegeri a unor bunuri din succesiunea regelui Carol al II-lea.

Cert este însă că în procesul de exequatur desfăşurat la Paris, în anul 1957, cererea s-a soluționat tot "în contradictoriu cu M.S. Mihai de Hohenzollern, soția sa prințesa Anne de Bourbon-Parma şi prințesa Elena a României", iar în acel proces "Regele Mihai şi Prințesa Anne de Bourbon-Parma au conchis la inadmisibilitate şi, pe lângă aceasta, la fundamentarea greşită a acțiunii dirijată împotriva lor…" (deci s-au împotrivit executării în Franța a hotărârii portugheze).

În consecință, putem avansa concluzia că *nu rezultă, din hotărârea străină (hotărârea din Portugalia), acordul pârâților la admiterea acțiunii*.

a.2.) Extrem de interesant este însă altceva, anume posibilitatea ca însuşi Tribunalul din Lisabona *să nu-i fi atribuit, în realitate, calitatea de parte în proces*

[285] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. II, p. 241.
[286] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. II, p. 242.
[287] P. Vasilescu, *Tratat teoretic şi practic de procedură civilă*, vol. III, Bucureşti, 1943, p. 350-359, citat aprobativ în V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. II, p. 242.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

prințesei Anne de Bourbon-Parma. Examinându-şi din oficiu propria competență, Tribunalul din Lisabona reține: "Cum *nu există decât doi pârâți în cadrul acțiunii*, unul domiciliat în Portugalia, în jurisdicția Lisabona, Prințesa Elena a României, şi celălalt domiciliat în Anglia, *M.S. Regele Mihai şi soția*, reclamantul, alegând jurisdicția Lisabona, s-a conformat acestei dispoziții legale" (subl.n. – F.G.).

Aşadar, este cel puțin îndoielnic că instanța ce a pronunțat hotărârea a cărei recunoaştere se solicită în România i-ar fi atribuit calitatea de parte în proces prințesei Anne de Bourbon-Parma (intervenient accesoriu la Curtea Supremă de Justiție, direct în recurs). Apelând la formula "M.S. Regele Mihai şi soția", instanța portugheză pare să afirme implicit că nu avea calitatea propriu-zisă de parte în proces decât Mihai I de România, ceea ce pare logic din perspectiva obiectului acțiunii: declararea reclamantului ca fiu legitim al regelui Carol al II-lea şi, pe cale de consecință, recunoaşterea calității de moştenitor.

b) *Cadrul procesual şi posibilitatea extinderii sale*. Să presupunem însă că, din conținutul hotărârii străine, ar rezulta neîndoielnic calitatea de parte în proces a prințesei Anne de Bourbon-Parma. Au greşit primele două instanțe (Tribunalul Teleorman şi Curtea de apel Bucureşti) necitând-o în procesul din România?

Deşi ține de propedeutica dreptului procesual civil, teoria pe care urmează s-o expunem este rareori aplicată corect în practica instanțelor judecătoreşti. După cum s-a remarcat în doctrină, *cadrul în care de desfăşoară procesul este fixat de reclamant* care, prin cererea de chemare în judecată, indică persoana împotriva căreia se îndreaptă pretențiile sale (pârâtul)[288]. În cazul de față, reclamantul a fixat cadrul procesual chemând în judecată doi pârâți: Mihai I de România şi prințesa Elena a României (ulterior a dobândit calitate de pârâtă moştenitoarea sa, Monique Urdărianu).

Sigur că legea conferă posibilitatea extinderii cadrului procesual pe parcursul procesului civil, întrucât părțile inițiale sau terții pot manifesta un asemenea interes. Extinderea nu este însă posibilă decât cu stricta respectare a prevederilor legale, inclusiv în privința inițiativei şi a formelor manifestării de voință.

[288] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. I, p. 323-324.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

În acest sens, legea reglementează două forme de intervenție voluntară (intervenția în interes propriu şi intervenția în interesul uneia din părți) şi trei forme de intervenție forțată (chemarea în judecată a altor persoane care ar putea pretinde aceleaşi drepturi ca şi reclamantul, chemarea în garanție şi arătarea titularului dreptului). Evident, în cazul intervenției voluntare inițiativa aparține *terțului intervenient*, iar în cazul intervenției forțate inițiativa nu poate aparține decât *uneia dintre părțile inițiale*.

Concluzia logică este la îndemână: *instanța de judecată nu poate lărgi cadrul procesului, introducând din oficiu alte persoane în proces*[289], întrucât ar încălca principiul disponibilității, care conține şi dreptul reclamantului de a determina limitele cererii de chemare în judecată.

Însuşi art. 172 din Legea nr. 105/1992, invocat în cauză de Curtea Supremă de Justiție, se referă explicit la "citarea părților", deci la persoanele ce dețineau efectiv calitatea de parte în proces. Chiar dacă primele două instanțe ar fi intenționat citarea în cauză a prințesei Anne de Bourbon-Parma, ar fi întâmpinat două obstacole insurmontabile: *i)* din hotărârea străină nu rezultă cu certitudine calitatea de parte[290]; *ii)* lipsea instrumentul juridic concret care să permită introducerea din oficiu în proces.

Astfel, toate cele trei forme de intervenție forțată erau inutilizabile în cauză, singura modalitate în care prințesa Anne de Bourbon-Parma ar fi putut participa la proces rămânând intervenția voluntară (mijloc de care a şi uzat în cele din urmă, formulând cererea de intervenție accesorie direct în recurs). Ca atare, prima instanță nu "a exclus-o ca parte în proces" pe prințesă, astfel cum reține Curtea Supremă, pentru simplul motiv că *aceasta n-a fost nicicând parte în proces.*

Este greşit să se considere că sensul noțiunii de "parte" în conținutul art. 172 al Legii nr. 105/1992 este acela de parte în procesul judecat în străinătate. Ar însemna să ignorăm aspectul esențial că instanța română este sesizată *tot printr-o cerere de chemare*

---

[289] M. Popa, *op.cit.*, p. 99-100.

[290] În considerentele deciziei nr. 67 A din 1 aprilie 1999, pronunțată în apel, Curtea de apel Bucureşti chiar reține următoarele: "Prințesa Anne de Bourbon Parma nu a figurat parte în cauza de față, dar nici nu se poate susține că era obligatorie potrivit art. 172 din Legea nr. 105/1992 prezența acesteia în proces, pentru că din lectura sentinței a cărei recunoaştere pe teritoriul României se solicită, nu rezultă în dispozitiv (cel care se execută) că hotărârea s-a pronunțat şi în contradictoriu cu aceasta. Hotărârea din 1955 a rămas definitivă aşa cum a fost pronunțată, numai între părțile menționate în dispozitiv".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

în judecată (al cărei cadru procesual este determinat, ca în orice altă cerere, de *reclamant*), iar nu printr-un act de autosesizare care să permită citarea din oficiu a oricărei persoane apreciată a întruni calitatea de "parte".

De altfel, decizia Curții Supreme conține o aporie juridică: după ce a admis în principiu cererea de intervenție accesorie formulată de prințesa Anne de Bourbon-Parma, instanța supremă a casat primele două hotărâri judecătoreşti pe motiv că *intervenienta n-a fost citată ca pârâtă*. Întrucât hotărârea instanței de recurs asupra problemelor de drept dezlegate este obligatorie pentru judecătorii fondului (art. 315 alin. 1 C.proc.civ.), rezultă că, la rejudecare, prima instanță ar trebui să-i atribuie prințesei Anne de Bourbon-Parma calitatea de pârâtă. Însă aceeaşi persoană ar urma să aibă, prin efectul aceleiaşi decizii a Curții Supreme, şi calitate de intervenient accesoriu[291], raționament cu nefaste urmări practice (în ce priveşte, de pildă, îndeplinirea actelor de procedură în condiții de independență sau de dependență față de atitudinea părții în favoarea căreia s-a intervenit)[292].

Aşadar, Curtea Supremă de Justiție a reținut în mod eronat că primele două instanțe aveau obligația citării în calitate de pârâtă (respectiv intimată) a prințesei Anne de Bourbon-Parma, ceea ce a determinat *greşita admitere a recursului* şi pentru acest motiv.

---

[291] S-a arătat că prin admiterea cererii terțul devine parte în proces (V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. I, p. 329), deci trebuie să-şi mențină calitatea inclusiv cu ocazia rejudecării.

[292] Semnificativ este că, la rejudecare, Tribunalul Teleorman s-a aflat într-o deplină derută. Prin încheierea din 24 iunie 2002, care consemnează concluziile pe fond şi dispoziția de amânare a pronunțării, instanța reține calitatea de *intervenientă* a prințesei Anne de Bourbon-Parma. Aceeaşi calitate îi este atribuită prin practicaua sentinței nr. 1809 din 1 iulie 2002, pronunțată în dosar nr. 3405/R/2002; în dispozitivul aceleiaşi sentințe însă, surpriză! "Admite cererea formulată de petiționarul Carol Mircea de Hohenzollern, prin mandatarul său Paul Philip de Hohenzollern, în contradictoriu cu *pârâții* Mihai I de România, Urdărianu Monique şi *Anne de Bourbon-Parma*" (subl.n. – F.G.). Nici un cuvânt despre cererea de intervenție, iar originea confuziei trebuie căutată în chiar decizia de casare a Curții Supreme de Justiție.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

XI. Tribunalul Teleorman se întoarce - a doua sentință

1. *Conținutul sentinței*

"Rejudecând cauza, tribunalul reține următoarele:

Prin sentința din 6 februarie 1955 pronunțată de Secția 1, Divizia a II-a a Tribunalului din Lisabona, în dosarul nr. 234/4 din 1954, s-a declarat că acțiunea introdusă de reclamantul Mircea Grigore Lambrino, împotriva Prințesei Elena a României, a Majestății Sale Mihai de Hohenzollern - ex Rege al României - şi a soției sale Prințesa Anne de Bourbon-Parma, este admisă şi probată şi în consecință, l-a declarat pe reclamant fiul legitim al Majestății Sale Carol al II-lea al României, considerându-l moştenitor al defunctului rege, cu toate consecințele legale şi în special pentru a fi admis să intervină în procedura de inventar, ca urmare a decesului defunctului rege.

Potrivit dispozițiilor art. 167 (1) din Legea nr. 105 din 22 septembrie 1992, hotărârile referitoare la alte procese decât cele arătate în art. 166 (care sunt recunoscute de plin drept în România) pot fi recunoscute în România, spre a beneficia de puterea lucrului judecat, dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele condiții:

a) hotărârea este definitivă potrivit legii statului unde a fost pronunțată;

b) instanța care a pronunțat-o a avut potrivit legii menționate, competența să judece procesul;

c) există reciprocitate în ce priveşte efectele hotărârilor străine între România şi în statul instanței care a pronunțat hotărârea.

Prima condiție este îndeplinită, deoarece din copia sentinței, tradusă în limba română şi supralegalizată de Ambasada României la Lisabona, rezultă că hotărârea este definitivă.

Cea de-a doua condiție cere ca instanța care a pronunțat hotărârea să fi avut competența să judece procesul potrivit legii statului respectiv şi prin dispozitivul hotărârii, instanța străină s-a declarat competentă să judece procesul.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Şi în considerentele hotărârii din 6 februarie 1955, Tribunalul din Lisabona s-a declarat competent să soluționeze cauza, în conformitate cu art. 77 al. 2 C.proc.civ. portughez.

Cum nu există decât doi pârâți, în cadrul acțiunii - reține Tribunalul din Lisabona în hotărârea menționată - unul domiciliat în Portugalia, în jurisdicția Lisabonei - Prințesa Elena a României - şi celălalt domiciliat în Anglia - Majestatea Sa Regele Mihai -, reclamantul Mircea Grigore Lambrino alegând jurisdicția Lisabonei, s-a conformat dispoziției legale prevăzute de art. 90 C.proc.civ., potrivit cu care, când există mai mulți pârâți în cauză, toți vor trebui citați în fața tribunalului de domiciliu, în cel mai mare număr, şi dacă acest număr este egal, reclamantul va putea să aleagă pe oricare dintre aceste instanțe.

A treia condiție se referă la existența reciprocității, în ceea ce priveşte efectele hotărârilor străine între România şi statul instanței care a pronunțat hotărârea. Potrivit art. 6 al. 2 din Legea nr. 105/1992, condiția reciprocității se prezumă, până la dovada contrară, care nu s-a făcut de nici una dintre părți în cauza de față.

Hotărârea din 6 februarie 1955 pronunțată de instanța portugheză nu încalcă autoritatea lucrului judecat, invocându-se în acest sens Sentința nr. 2 din 1 decembrie 1926 a Tribunalului de Primă Instanță a Departamentului Seine, prin care instanța respectivă s-a declarat necompetentă să soluționeze problema filiației petiționarului Mircea Grigore Lambrino.

Din sentință rezultă că procesul a avut drept obiect cererea prin care <<d-a Lambrino a crezut că trebuie să citeze înaintea acestui tribunal, printr-o notificare, cu data de 4 martie 1926, pe prințul Carol al României, astăzi Carol Caraiman, denumit de ea Carol de Hohenzollern, pentru plata unei sume de zece milioane cu titlu de daune interese>>.

Prin urmare, nu există identitate de obiect, cauză şi părți cum prevede art. 1201 C.civ. român pentru a exista autoritate de lucru judecat, obiectul procesului judecat la Lisabona fiind stabilirea calității de fiu legitim a petiționarului, față de pârâtul Majestatea Sa Carol al II-lea al României, iar obiectul procesului de la Paris fiind plata unor daune.

Susținerile intimatului Mihai I de România, în sensul că petiționarul nu are statutul de copil din căsătorie, fiind fiu nelegitim al prințului Carol, privesc aspecte legate

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

de fondul pricinii, soluționate definitiv prin hotărârea străină şi care nu pot fi examinate de tribunal cu prilejul soluționării cauzei de față, întrucât art. 169 din Legea 105/92 prevede că <<instanța română nu poate proceda la examinarea în fond a hotărârii străine şi nici la modificarea ei>>.

Intimatul a mai susținut că cererea este inadmisibilă, deoarece petiționarul ar fi avut la îndemână procedura prevăzută de art. 10 din Decretul 278/1960 privind actele de stare civilă.

Art. 166 din Legea 105/1992 prevede că hotărârile străine sunt recunoscute de plin drept în România, dacă se referă la statutul civil al cetățenilor statului unde au fost pronunțate, sau dacă, fiind pronunțate într-un stat terț, au fost recunoscute mai întâi în statul de cetățenie al fiecărei părți, or în cazul de față, aceste dispoziții nu sunt aplicabile.

Cât privește procedura de citare a intimatelor Monique Urdărianu şi Prințesa Anne de Bourbon-Parma, instanța reține că intimata Monique Urdărianu, în calitate de moştenitoare testamentară a Prințesei Elena a României, decedată, a fost citată la mai multe termene şi nu s-a prezentat, judecarea cauzei făcându-se în lipsă, însă numai intimata putea invoca încălcarea dispozițiilor art. 85 C.proc.civ.

Prințesa Anne de Bourbon-Parma nu a figurat ca parte în sentința din 6 februarie 1955, în fila 4 din hotărâre instanța portugheză precizând că există decât doi pârâți în cadrul acțiunii, unul domiciliat în Portugalia, în jurisdicția Lisabonei, Prințesa Elena a României şi celălalt domiciliat în Anglia, Maiestatea Sa Regele Mihai…

Aceasta a fost însă citată la domiciliul indicat în cererea de intervenție formulată la Curtea Supremă de Justiție şi anume la domiciliul av. Adrian Vasiliu, în conformitate cu art.93 C.proc.civ.

A indica un alt domiciliu, după ce a fost deja citată la cel indicat inițial, echivalează cu încercarea soluționării cauzei de față cu întârziere.

În consecință, cererea petiționarului va fi admisă, dispunându-se recunoaşterea în România a hotărârii străine, spre a beneficia de puterea lucrului judecat".

Cu această motivare, Tribunalul Teleorman "*admite cererea formulată de petiționarul Carol Mircea de Hohenzollern, prin mandatarul său Paul Philip de*

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Hohenzollern, în contradictoriu cu pârâții Mihai I de România, Urdărianu Monique şi Anne de Bourbon-Parma.

Dispune recunoaşterea în România a sentinței din 6 februarie 1955 pronunțată în dosarul nr. 234/4/1954 al Secției 1, Divizia a II-a a Tribunalelor din Lisabona, spre a beneficia de puterea lucrului judecat".

2. *Comentariu*

2.1. Paradoxal, numărul problemelor procedurale s-a mărit cu prilejul rejudecării, ceea ce atrage concluzia irefutabilă că operativitatea nu trebuie confundată cu exigentul concept de "calitate". Acesta ar fi inspiratul punct de pornire al unui exercițiu de demolare intelectuală: nu cumva am putea infirma teoria acumulărilor cantitative generatoare de salturi calitative?

În flagrantă contradicție cu felia de timp acordată celorlalte etape procesuale, rejudecarea pare inspirată din doctrina "*fast and furious*": instanța a revendicat concluziile părților încă de la primul termen. Cu titlu de daune colaterale, vom reține încălcarea Codului de procedură civilă.

În primul rând, din încheierea datată 24 iunie 2002[293] reținem că au lipsit de la judecată "intimații Mihai I de România, Monique Urdăreanu şi intervenienta Anne de Bourbon-Parma". Pentru că nu îşi angajaseră avocați, Mihai I şi Anne de Bourbon-Parma "au depus cerere prin care solicită acordarea unui nou termen în temeiul art. 114 ind. 1 alin. 3, coroborat cu art. 118 alin. 3 şi art. 156 Cod procedură civilă".

Pe de altă parte, s-a precizat că procedura de citare cu pârâta Anne de Bourbon-Parma nu este legal îndeplinită, întrucât a avut domiciliul ales la avocatul Adrian Vasiliu numai pentru faza recursului, astfel că se impunea citarea sa la noul domiciliu indicat în cerere.

Reclamantul s-a opus la acordarea termenului solicitat: "dacă se dorea schimbarea domiciliului cererea trebuia formulată imediat după soluționarea dosarului la Curtea Supremă de Justiție, înainte de înregistrarea la Tribunalul Teleorman. (…) intimații au

[293] Prin care s-a dispus amânarea pronunțării pentru data de 1 iulie.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

primit de la Statul român o reşedinţă în România - Palatul Elisabeta, deci nu pot invoca citarea în străinătate".

Într-adevăr, instanța a refuzat acordarea unui nou termen: "având în vedere că intimații au fost citați la domiciliul ales, părțile fiind citate la acest domiciliu şi la alte instanțe, premergătoare, consideră că se încearcă tergiversarea, şi constatând cauza în stare de judecată, acordă cuvântul pe fond".

Noi credem că nu aşa trebuia procedat.

Am văzut că unul din motivele pentru care Curtea Supremă de Justiție a casat decizia Curții de apel Bucureşti şi prima sentință a Tribunalului Teleorman a fost "excluderea ca parte în proces a prințesei Anne de Bourbon-Parma". În consecință, rejudecarea trebuia pornită, practic, de la *zero*, toate actele de procedură întocmite în lipsa sus-numitei prințese fiind lovite de nulitate.

Potrivit art. 311 alin. (1) C.proc.civ., "hotărârea casată nu are nici o putere"; ca atare, "după casare, instanța de fond va judeca din nou, ținând seama de toate motivele invocate înaintea instanței a cărei hotărâre a fost casată" (art. 315 alin. 3 C.proc.civ.).

Este deci important de reținut că, după casarea totală (ca în cazul de față), procesul se rejudecă în întregime, cu respectarea *tuturor normelor din Cod aplicabile judecății în primă instanță*[294].

Respingând cererea de acordare a unui nou termen, Tribunalul Teleorman a comis două erori fundamentale:

- încălcarea dreptului la apărare;
- judecarea procesului fără îndeplinirea legală a procedurii de citare.

De data aceasta, n-au mai fost probleme cu Monique Urdăreanu: aceasta şi-a indicat un domiciliu ales în România, domiciliu la care a fost legal citată.

a) *Dreptul la apărare*. Textele pe care pârâții Mihai I şi Anne de Bourbon-Parma şi-au întemeiat cererea de acordare a unui nou termen - 114 ind. 1 alin. 3, 118 alin. 3 şi 156 C.proc.civ. - sunt componente ale dreptului la apărare ca *principiu fundamental* al procedurii civile.

[294] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, *Tratat*…, vol. II, p. 413.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Doctrina a evidențiat, în acest sens, inclusiv preocuparea Legii fundamentale pentru ocrotirea dreptului la apărare: articolul corespunzător 24 din Constituția României *garantează* dreptul la apărare (alin. 1), specificând că părțile au, în tot cursul procesului, dreptul de a fi asistate de un avocat (alin. 2). Un text asemănător poate fi lecturat în Legea nr. 92/1992 pentru organizarea judecătorească.

Semnificativ pentru discuția noastră este că, între modalitățile de realizare a dreptului la apărare, pot fi înscrise:

- aplicarea sistemului de principii care stau la baza organizării şi funcționării instanțelor (legalitatea, egalitatea, gratuitatea, colegialitatea, publicitatea etc.);

- obligația judecătorului de a avea un rol activ[295].

Pârâții au solicitat respectarea dreptului la apărare sub aspectul lipsei timpului necesar angajării unui avocat, obiect de preocupare pentru art. 114 ind. 1 alin. (3) C.proc.civ.: "Termenul de judecată va fi stabilit astfel încât, de la data primirii citației, pârâtul să aibă la dispoziție cel puțin 15 zile pentru a-şi pregăti apărarea, iar în procesele urgente, cel puțin 5 zile". Întrucât ar fi extravagantă afirmarea "urgenței" în soluționarea unui proces aflat pe rol de 11 ani, nerespectarea termenului de 15 zile trebuia să atragă, obligatoriu, acordarea unui nou termen (mai ales că acest termen a fost solicitat expres).

Nu trebuie omisă nici obligația instanței ca, la cererea pârâtului nereprezentat sau neasistat de avocat, să acorde "un termen pentru pregătirea apărării şi depunerea întâmpinării" (art. 118 alin. 3 C.proc.civ.). Judecătorul nu este invitat astfel să-şi exercite puterea discreționară, ci doar să respecte o dispoziție imperativă a legii.

b) *Citarea pârâtei Anne de Bourbon-Parma*.

În mod cert, data de 24 iunie 2002 n-a fost o zi fastă pentru utilizarea sabiei de către persoane legate la ochi.

Instanța a refuzat să constate nelegala citare a pârâtei Anne de Bourbon-Parma, reținând în considerente că "a indica un alt domiciliu, după ce a fost deja citată la cel indicat inițial, echivalează cu încercarea soluționării cauzei de față cu întârziere".

Într-adevăr, în cererea de intervenție accesorie formulată în recurs, la Curtea Supremă de Justiție, Anne de Bourbon-Parma şi-a ales domiciliul pentru îndeplinirea

[295] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, *Tratat*…, vol. I, p. 127-128.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

actelor de procedură în Bucureşti, la avocatul Adrian Vasiliu. O asemenea alegere nu este însă irevocabilă; în anumite condiţii, partea are posibilitatea alegerii altui domiciliu pe întreg parcursul procesului.

Potrivit art. 98 C.proc.civ., "schimbarea domiciliului uneia dintre părţi în timpul judecăţii trebuie, sub pedeapsa neluării ei în seamă, să fie adusă la cunoştinţa instanţei prin petiţie la dosar, iar părţii potrivnice prin scrisoare recomandată, a cărei recipisă de predare se va depune la dosar o dată cu petiţia prin care se înştiinţează instanţa despre schimbarea domiciliului".

Aparent, pârâta Anne de Bourbon-Parma a respectat doar pe jumătate pretenţiile legii: a înştiinţat instanţa, însă nu i-a adresat şi reclamantului o scrisoare recomandată. Ceea ce nu a observat instanţa este că *nu era nevoie de o înştiinţare specială*, deoarece nu exista o "schimbare de domiciliu" în sensul art. 98 C.proc.civ.

În cererea de intervenţie accesorie depusă la instanţa supremă se arăta că domiciliul ales şi indicat în cerere este valabil *doar pentru faza recursului*: "Subsemnata Anne de Bourbon-Parma cu domiciliul ales (numai pentru această procedură) la dl. avocat…".

Ca atare, odată cu soluţionarea recursului alegerea de domiciliu înceta să producă efecte, iar instanţa de fond, cu prilejul rejudecării, era datoare să o citeze la domiciliul său stabil din străinătate, în condiţiile art. 87 pct. 8 C.proc.civ., aducându-i la cunoştinţă obligaţia de a-şi alege un domiciliu în România, unde urma să i se facă toate comunicările privind procesul (art. 114 ind. 1 alin. 4).

În loc să urmeze calea cea dreaptă, instanţa a preferat să reţină un fapt neverificabil şi irelevant - "se încearcă tergiversarea". Cum irelevantă este şi observaţia speculativă a apărătorului reclamantului, potrivit căreia pârâţii Mihai I şi Anne de Bourbon-Parma n-ar mai putea solicita citarea în străinătate după ce "au primit de la statul român o reşedinţă în România".

Concluzia noastră este lipsită de echivoc: sentinţa civilă nr. 1809/2002 a Tribunalului Teleorman a fost dată cu încălcarea dispoziţiilor imperative ale legii privind citarea părţilor, fiind deci anulabilă în condiţiile art. 105-108 C.proc.civ.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

2.2. Încă n-am terminat. În mod ciudat, Tribunalul Teleorman analizează din nou necitarea pârâtei Monique Urdăreanu şi neintroducerea inițială în proces a prințesei Anne de Bourbon-Parma, ajungând la concluzia că instanțele ce au examinat cauza la prima mână au procedat corect! Acestea erau însă *probleme de drept dezlegate de instanța supremă* cu ocazia soluționării recursului, soluție *obligatorie* pentru judecătorii fondului.

Ignorând decizia Curții Supreme de Justiție, Tribunalul Teleorman reține în continuare că au avut calitatea de pârât la Lisabona doar două persoane - prințesa Elena şi Mihai I.

În acest context, se poate ridica o problemă interesantă: de vreme ce Curtea Supremă de Justiție a statuat că Anne de Bourbon-Parma a avut calitatea de parte în procesul de la Lisabona şi că trebuia citată în România, mai era îndeplinită una dintre condițiile art. 167 LDIP? A avut Tribunalul din Lisabona competența de a soluționa cauza, potrivit legii portugheze?

Problema competenței n-a fost soluționată în manieră coerentă la Lisabona. Două criterii au fost luate în calcul de tribunalul portughez: domiciliul părților şi ultimul domiciliu al defunctului Carol.

Criteriul domiciliului pare să fi fost aplicat unor norme de competență teritorială ordinară din Codul de procedură civilă portughez, două fiind cauzele posibile ale acestui raționament: fie tribunalul n-a observat eventuale norme conflictuale de drept internațional privat portughez, fie nu existau asemenea norme în legislația portugheză. Oricum, aplicarea acestui criteriu a dus la confirmarea competenței Tribunalului din Lisabona, dat fiind că unul dintre pârâți (prințesa Elena) domicilia în jurisdicția sa. Ar exista obiecția că însăşi instanța portugheză indică un text care fixează competența instanței în a cărei jurisdicție domiciliază "majoritatea pârâților". În cauză, "majoritatea pârâților" era dată de cuplul Mihai – Anne, domiciliat nu în Portugalia, ci în Anglia.

A ținut oare Tribunalul din Lisabona, cu orice preț, să se declare competent, recurgând inclusiv la artificiul reducerii numărului pârâților? Nu prea avem de unde să ştim. Edificatoare ar fi fost doar consultarea dosarului, din conținutul căruia rezultă, cu siguranță, date concrete privind numărul pârâților ori al persoanelor efectiv citate.

Alte detalii se pot dovedi însă suficiente: de pildă, norma din art. 86 C.proc.civ. portughez, care face referire la tribunalul de domiciliu al majorității pârâților, este o

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

normă de competență teritorială, care distinge pe orizontală între instanțele portugheze. Dacă domiciliul era decisiv şi pentru stabilirea "competenței internaționale a instanțelor portugheze", faptul că unul dintre pârâți satisfăcea criteriul părea de natură a atrage incidența normelor de drept internațional privat portughez. Oricum, norma la care trimite Tribunalul din Lisabona este, potrivit hotărârii, o normă de competență relativă - firesc pentru competența teritorială -, iar cum "nimeni nu a pus… problema privind incompetența relativă a Tribunalului", pare stranie preocuparea instanței de a-şi examina competența "din oficiu".

Mai curând, instanța trebuia să se preocupe de posibila încălcare, în privința competenței exclusive, a ordinii publice de drept internațional privat dintr-un stat de cetățenie sau domiciliu al celorlalte părți din proces: România, Franța, Anglia. Din punctul nostru de vedere însă, Tribunalul din Lisabona se poate considera norocos, dat fiind că ordinea publică de drept internațional privat român nu a fost încălcată. Nici Franța, la rându-i, nu s-a simțit în vreun fel lezată, de vreme ce a declarat hotărârea portugheză executorie pe teritoriul francez. În fine, Angliei nu i-a cerut nimeni recunoaşterea respectivei hotărâri.

Am mai putea utiliza, ca punct de reper, o normă conflictuală privind competența jurisdicțională a instanțelor române - art. 149 pct. 1 LDIP, potrivit căruia instanțele judecătoreşti române sunt competente dacă "pârâtul sau unul dintre pârâți are domiciliul, reşedința sau fondul de comerț în România". În mod normal şi instanțele judecătoreşti portugheze ar fi trebuit să admită propria competență jurisdicțională în cazul în care unul dintre pârâți avea domiciliul în Portugalia. În cauza de față, asta s-a şi întâmplat, însă instanța portugheză şi-a apreciat competența după o normă procedurală de competență teritorială națională, în loc să indice o normă conflictuală de drept internațional privat portughez.

Nu trebuie uitat că Tribunalul din Lisabona a apelat şi la un al doilea criteriu pentru determinarea propriei competențe: locul deschiderii succesiunii lui Carol al II-lea. Problema este că nu partajul constituia capătul principal de cerere, astfel că starea de incertitudine minează şi legitimitatea introducerii în aluat a acestui ingrdient. Pe de altă parte, trebuie să ținem cont de aspectul că interpretarea normelor conflictuale se face

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

după sistemul de drept care le conține, deci după *lex fori*, potrivit principiului "aceluia îi aparține interpretarea, care a edictat norma" (*ejus est interpretari, cujus est condere*)[296].

Competența rămâne deci o problemă; dar, am mai spus-o, întrucât din hotărârea portugheză *nu rezultă cu certitudine* calitatea de parte în proces a prințesei Anne de Bourbon-Parma, Curtea Supremă de Justiție i-a atribuit-o în mod pripit. Imposibil de înțeles este şi motivul pentru care, cu prilejul rejudecării, Tribunalul Teleorman adoptă poziția opusă, afirmând obstinat că "Prințesa Anne de Bourbon-Parma nu a figurat ca parte în sentința din 6 februarie 1955, în fila 4 din hotărâre instanța portugheză precizând că există decât doi pârâți în cadrul acțiunii, unul domiciliat în Portugalia, în jurisdicția Lisabonei, Prințesa Elena a României şi celălalt domiciliat în Anglia, Maiestatea Sa Regele Mihai…".

Afirmațiilor categorice, dar nefundamentate (fie că emană de la Curtea Supremă de Justiție, fie de la instanțele inferioare) le-am fi preferat cercetarea aprofundată, *bazată pe probe suplimentare*, a împrejurărilor obscure din hotărârea portugheză.

Din păcate, Tribunalul Teleorman n-a făcut decât să asfalteze o nouă cărare spre eşafod: este de mult stabilit că refuzul instanței de rejudecare de a se conforma dezlegării date problemei de drept de către instanța de recurs atrage *pronunțarea unei hotărâri casabile*[297].

Tribunalul Teleorman nesocotește şi o altă dezlegare, de către instanța de recurs, a unei probleme de drept, transformând rejudecarea în fond într-o "critică a facultății de judecare" a Curții Supreme de Justiție.

Deşi am susținut şi noi că instanța supremă a desființat greşit prima hotărâre pe motivul necitării pârâtei Monique Urdăreanu, menirea Tribunalului Teleorman nu era să demoleze edificiul ierarhic, ci să rejudece cauza fără preocuparea de a construi o lume mai bună.

Se reține însă că Monique Urdăreanu "a fost citată la mai multe termene şi nu s-a prezentat, judecarea cauzei făcându-se în lipsă, însă numai intimata putea invoca încălcarea dispozițiilor art. 85 C.proc.civ.".

---

[296] D.-A. Sitaru, *op.cit.*, p. 78.

[297] V.M. Ciobanu, *op.cit.*, vol. II, p. 414; C.S.J., sec.cont.ad., dec. nr. 308/1996, Dreptul nr. 9/1996, p. 133; Trib. Supr., sec.civ., dec.nr. 239/1978, R.R.D. nr. 7/1978, p.50.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

XII. O nouă confirmare la Curtea de apel Bucureşti

1. *Atacarea sentinței. Motive*

Cum era de aşteptat, şi cea de-a doua sentință a Tribunalului Teleorman a fost atacată cu apel. Calitatea de apelanți a revenit, evident, pârâților Mihai I şi Anne de Bourbon-Parma.

Motivele de apel, astfel cum sunt evidențiate în decizia Curții de apel Bucureşti, au fost următoarele:

- hotărârea primei instanțe este lovită de nulitate, dată fiind încălcarea dispozițiilor art. 315 alin. (2), 114 ind. 1 alin. (3) şi 129 alin. (2) C.proc.civ.;

- încălcarea art. 118 alin. (3) C.proc.civ. privind acordarea, la cerere, a unui termen pentru pregătirea apărării şi depunerea întâmpinării;

- nulitatea citării pârâtei Anne de Bourbon-Parma, pentru încălcarea dispozițiilor art. 88 pct. (4) C.proc.civ., constând în aceea că "citația emisă pentru termenul din 24.06.2002 cuprindea o mențiune greşită la rubrica <<calitatea celui citat>>, respectiv <<intervenientă>>, în loc de <<pârâtă>>";

- prima instanță nu a dat curs cererii de amânare pentru lipsă de apărare, limitându-se la constatarea că apelanții au cerut să se ia act de "schimbarea de domiciliu";

- prima instanță nu a observat lipsa calității de reprezentant a avocaților reclamantului, dat fiind că numele reclamantului nu corespunde cu cel menționat în împuternicirea avocațială.

Având în vedere natura acestor motive, s-a solicitat, în principal, "anularea hotărârii primei instanțe şi reținerea procesului spre rejudecare în fond, de către instanța de apel".

Pe de altă parte însă, "apelanții pârâți au formulat şi motive de apel legate de nelegalitatea hotărârii atacate, care constituie totodată apărări şi excepții dirimante, de ordine publică, care duc la respingerea acțiunii reclamantului, astfel cum a fost modificată.

În temeiul dispozițiilor art. 167, 168 şi 169 din Legea nr. 105/1992, apelanții pârâți au susținut inadmisibilitatea cererii de recunoaştere în România a hotărârii de la

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Lisabona, întrucât ea trebuia să fie refuzată pentru neîndeplinirea cerințelor cerute de lege.

Reclamantul din cererea care a învestit Tribunalul de la Lisabona era cetățean român, fapt consemnat chiar de judecătorul portughez.

De asemenea, s-a reținut în hotărârea străină şi că fostul Rege Carol al II-lea era cetățean român.

Dispozițiile art. 27 din Codul civil portughez stabileau că <<starea şi capacitatea civilă a străinilor sunt supuse legii țării lor>>, dispoziții care se coroborează cu art. 2 din Codul civil român, în vigoare la acea dată.

Cu toate acestea, judecătorul portughez l-a declarat pe reclamant <<apatrid>>, pe considerente exclusiv politice, străine de legea civilă, şi a aplicat în rezolvarea acțiunii şi legea franceză (Legea de domiciliu a reclamantului) şi legea portugheză (Legea locului deschiderii succesiunii) amândouă alături de legea română.

Potrivit art. 168 alin. 2 din Legea nr. 105/1992, cererea de recunoaştere a hotărârii străine poate fi refuzată dacă ne aflăm în materia stării civile şi capacității unui cetățean român, cu condiția ca soluția adoptată să difere de cea la care s-ar fi ajuns, potrivit legii române.

În cauza de față, legea determinată de dreptul internațional privat român este legea civilă română, lucru necontestat.

În continuarea expunerii de motive, apelanții pârâți au menționat argumentele pentru care consideră că judecătorul portughez a aplicat total greşit legea română, ceea ce echivalează cu neaplicarea ei.

În acest sens, apelanții pârâți şi-au structurat criticile prin formularea a două impedimente legale, prevăzute în mod expres de dispozițiile art. 168 alin. 1 pct. 1 şi respectiv, art. 168 alin. 2 teza a II-a din Legea nr. 105/1992.

S-a invocat nerespectarea dispozițiilor art. 292 C.civ. român, în vigoare la acea dată (cu modificările aduse de Legea din 15.03.1906) conform cărora <<filiațiunea copiilor legitimi se dovedeşte prin actele de naştere trecute în registrele starei civile>>.

Dacă s-ar fi aplicat legea română în mod real şi efectiv, nu ar fi putut fi acceptate ca probe în stabilirea filiației legitime, acte sub semnătură privată, fotografii, certificatul de naştere al reclamantului.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Cu toate că exista un certificat de naştere, judecătorul portughez a făcut aplicațiunea dispozițiilor art. 293 C.civ., referindu-se la o pretinsă posesiune constantă de stat.

S-a mai susținut că nu s-a avut în vedere definiția posesiunii de stat, aşa cum a fost stipulată în art. 294 C.civ. român.

De asemenea, s-a arătat că acțiunea în cercetarea paternității naturale nici nu era admisibilă sub Codul civil român în vigoare la data naşterii reclamantului (art. 307 C.civ. român).

În sistemul Codului civil român nu exista recunoaşterea paternității, ci numai legitimarea copilului, care nu se putea face decât prin căsătorie, subsecventă (art. 304 C.civ. român).

S-a invocat existența unei fraude în procedura de la Lisabona, prin afirmația că la dosar nu ar exista titlul de naştere al reclamantului.

Tot în susținerea nelegalității hotărârii străine, prin cererea de apel (expunerea de motive) s-a invocat nesocotirea dispozițiilor art. 8 din Decretul nr. 32/1954, ale art. 53 C.fam.

S-a invocat existența unei fraude în procedura urmată în fața instanței străine şi prin faptul nedepunerii deciziei nr. 1/1.01.1919 prin care s-a declarat nulă căsătoria dintre Carol al II-lea şi Ioana Lambrino, întrucât în raport de acest înscris urma să se calculeze timpul legal al concepțiunii.

Faptul menționat anterior a avut drept consecință constatarea făcută de instanța portugheză, conform căreia soții Carol al II-lea şi Ioana Lambrino au fost de bună-credință la data căsătoriei lor.

Dacă s-ar fi aplicat legea română, ar fi devenit aplicabile dispozițiile art. 1201 C.civ. român, respectiv puterea de lucru judecat a sentinței civile nr. 1/1919 a Tribunalului Ilfov.

Apelanții pârâți, după prezentarea detaliată a criticilor formulate împotriva hotărârii străine, au concluzionat în sensul următor: judecătorul portughez, în realitate, nu a aplicat legea română, ci numai a <<simulat>> că o aplică; dacă ar fi aplicat corect legea română, soluția ar fi fost diferită, respectiv respingerea cererii de constatare a filiației legitime a reclamantului de pe urma Regelui Carol al II-lea; judecătorul portughez a ajuns

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

la soluția greșită pe care a pronunțat-o și datorită unor fraude în procedura urmată, care au influențat judecata; în drept, au fost invocate dispozițiile art. 168 alin. 1 pct. 1 şi art. 168 alin. 2 teza a 2-a.

S-a susținut că prima instanță - Tribunalul Teleorman a interpretat trunchiat dispozițiile art. 169 din Legea nr. 105/1992.

Interpretarea corectă ce trebuia dată textului de lege susmenționat, era în sensul că este permisă examinarea chiar şi pe fond a pricinii, cu singura condiție ca această examinare să se facă numai din unghiul de vedere al consecințelor aplicării legii române şi numai dacă se demonstrează că aplicarea legii române ar fi dus la o altă soluție, plus restricția ca să fie vorba de un proces de stare civilă care implică cetățeni români.

Un alt aspect de nelegalitate invocat de apelanții pârâți, a fost fundamentat pe dispozițiile art. 167 coroborat cu dispozițiile art. 171 lit. c din Legea nr. 105/1992; la dosarul cauzei nu există copia dovezii de înmânare a citației şi a actului de sesizare, sau alt act oficial care să ateste că actele au fost aduse la cunoştința apelanților în timp util, conform procedurii portugheze.

Se susține, totodată, că acțiunii introductive de instanță îi lipseşte un element determinant: numele reclamantului.

Numele reclamantului, aşa cum figurează în hotărârea străină, este Mircea Grigore Lambrino, astfel cum rezultă şi din certificatul de naştere, dar în cuprinsul actelor de procedură aflate la dosarul cauzei, numele trecut este fie Carol Mircea de Hohenzollern, fie Carol Mircea Grigore Lambrino. Trebuie făcută dovada că numele reclamantului, care este un element esențial al acțiunii, este aceeaşi persoană cu reclamantul din acțiunea de la Lisabona".

2. *Soluția şi justificarea sa*

Vom observa deocamdată că, sub aspect procedural, motivele de apel pledau - de această dată convingător - pentru o soluție de *admitere a apelului*. Curtea de apel Bucureşti a fost însă de altă părere: prin decizia nr. 12/A din 14 ianuarie 2003, pronunțată în dosar nr. 2670/2002, *a respins apelul ca nefondat.*

Să vedem de ce:

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

“Referitor la criticile formulate de (I) apelantul pârât Mihai I de România şi (II) apelanta pârâtă Anne de Bourbon-Parma, Curtea le apreciază ca nefondate, pentru următoarele considerente:

(I + II) Prima critică adusă hotărârii primei instanțe se referă la nerespectarea dispozițiilor art. 114 ind. 1 alin. 3 C.proc.civ. coroborate cu dispozițiile art. 129 alin. 2 C.proc.civ. şi art. 315 alin. 2 C.proc.civ., în sensul că nu s-a respectat termenul procedural de 15 zile între data primirii citației şi primul termen de judecată, cu consecințe grave în ceea ce priveşte pregătirea apărării apelanților pârâți.

Această critică nu poate fi primită, întrucât întâmpinarea - actul procedural prin care pârâtul (pârâții) îşi formulează excepțiile şi apărările față de cererea reclamantului - trebuie să respecte dispoziția prevăzută de art. 114 ind. 1 (2) C.proc.civ. - <<…obligația de a depune la dosar întâmpinare cel mai târziu cu cel puțin 5 zile înainte de termenul stabilit pentru judecată>>.

Deşi pârâții au fost citați în mod legal pentru primul termen de judecată, cu respectarea dispozițiilor art. 89 (1) C.proc.civ., aceştia nu au depus la dosar întâmpinare, susținând nerespectarea dispozițiilor art. 114 ind. 1 (3) C.proc.civ.

Instanța a constatat că între data primirii citației şi primul termen de judecată sunt mai puțin de 15 zile, însă această neregularitate procedurală a analizat-o din perspectiva sancțiunilor pe care legea le prevede.

Astfel, dreptul comun în materia nulităților procedurale - art. 105 (2) C.proc.civ. - impune instanței pentru constatarea (declararea) nulității, verificarea îndeplinirii cumulative a trei condiții: 1. îndeplinirea actului de procedură cu <<neobservarea formelor legale>>; 2. să fi pricinuit părții o vătămare prin această neregularitate procedurală; 3. vătămarea să nu poată fi înlăturată decât prin anularea actului.

Sub aspectul ultimelor două condiții, Curtea a apreciat că sancțiunea nulității nu poate fi aplicată.

În primul rând, este necesar să se rețină că art. 114 ind. 1 (3) C.proc.civ. nu a prevăzut sancțiunea nulității în mod expres pentru ipoteza prevăzută în text, astfel încât partea care o invocă trebuia să facă dovada concretă a vătămării (prejudiciu procesual).

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Simpla susținere a pârâților apelanți că, prin nerespectarea acestui termen procedural au fost puşi în imposibilitatea de a formula întâmpinare, de a formula apărări şi de a propune probe, este insuficientă pentru dovedirea prejudiciului.

Împrejurările concrete ale cauzei - litigiul poartă pe rolul instanțelor de mai mulți ani; apărătorul ales al pârâților a fost acelaşi (15.10.1998); acordarea unui termen suficient pentru pregătirea apărării de către prima instanță; lipsa nejustificată a părților la primul termen de judecată - sunt în măsură să susțină inconsistența cererii formulate şi implicit, lipsa vătămării.

Din punctul de vedere al pârâților apelanți, al drepturilor şi obligațiilor procesuale, Curtea a avut în vedere chiar dispozițiile art. 129 (2) C.proc.civ., care constituie fundamentul criticilor formulate.

Teza a 2-a a acestui articol stipulează obligația pentru judecător <<…să facă respectate şi să respecte el însuşi principiul contradictorialității şi celelalte principii ale procesului civil>>.

Din această perspectivă şi pornind de la premisa că o judecată contencioasă este o judecată contradictorie, instanța a luat măsuri pentru citarea şi înfățişarea părților.

Cu toate acestea, la primul termen de judecată, pârâții apelanți nu au fost prezenți nici personal, nici prin reprezentant.

În aceste condiții concrete, în care pârâții apelanți nu au apreciat necesitatea dezbaterilor contradictorii pe neregularitatea procedurală invocată, prima instanță a procedat la judecarea cauzei.

Din punctul de vedere al instanței, amânarea judecății cauzei putea fi acordată pe temeiul dispozițiilor art. 107 C.proc.civ. - <<partea care lipseşte nu a fost citată cu respectarea cerințelor prevăzute de lege sub sancțiunea nulității>>, ceea ce în cauză nu se justifică - sau pe temeiul dispozițiilor art. 156 (1) C.proc.civ. - <<…lipsa de apărare, temeinic motivată>>, condiție neîndeplinită în cauză.

(II) In ceea ce o priveşte pe apelanta pârâtă Anne de Bourbon-Parma, Curtea a avut în vedere împrejurarea că pentru prima dată figura în proces în calitate de pârâtă, însă pentru aceleaşi considerente de fapt şi de drept prezentate anterior, la care s-a adăugat calitatea sa de intervenientă în proces, nu s-a putut reține sancțiunea nulității pentru judecata desfăşurată în fața primei instanțe.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Un alt aspect important care trebuie subliniat în ceea ce o priveşte pe apelanta pârâtă Anne de Bourbon Parma, este reprezentat de însăşi particularitatea care-i conferă calitatea de "pârâtă", respectiv doar faptul că a figurat ca parte în faţa instanţei străine.

Cum apelanta pârâtă trebuie să participe în procesul pendinte numai sub aspectul strict al opozabilităţii hotărârii, calitatea sa procesuală recunoscută de instanţa supremă neavând în mod evident nici o legătură cu raportul juridic substanţial, Curtea a apreciat condiţia vătămării procesuale invocate, inclusiv sub acest aspect particular.

(I + II) A doua critică formulată de apelanţii pârâţi, s-a fundamentat pe nerespectarea dispoziţiilor art. 118 alin. 3 C.proc.civ. Această critică nu poate fi primită, întrucât premisa avută în vedere de textul de lege susmenţionat este prezenţa pârâtului (pârâţilor) la prima zi de înfăţişare (în cauză, a coincis cu primul termen de judecată) în faţa instanţei de judecată, ceea ce în cauză nu s-a întâmplat.

Regula este participarea la dezbateri şi contradictorialitatea şi aceasta trebuie privită nu numai din perspectiva dreptului procesual, ci şi din perspectiva obligaţiei procesuale - obligaţia părţilor de a asigura contradictorialitatea procesului civil prin participare efectivă la judecată.

Participarea personală la judecată a apelanţilor pârâţi, crea condiţiile pentru incidenţa în cauză a dispoziţiilor art. 118 (3) C.proc.civ.

(II) Curtea apreciază că nu poate fi reţinută lipsa de procedură cu pârâta apelantă, pentru termenul de judecată din 24.06.2002, întrucât citaţia a menţionat calitatea de <<intervenientă>>. Este adevărat că citaţia trebuia să cuprindă menţiunea exactă - <<intervenientă-pârâtă>> - însă nulitatea actului de procedură nu poate fi constatată pe acest temei, întrucât scopul legii procesuale - încunoştiinţarea părţii pentru acest termen de judecată - s-a realizat.

(I + II) Cererea pentru lipsă de apărare nu poate fi încuviinţată de instanţă, decât în conformitate cu dispoziţiile art. 156 (1) C.proc.civ., ceea ce presupune o cerere <<temeinic motivată>>.

Premisa pentru aplicarea acestui text de lege, în sensul acordării unui termen de judecată, o constituie regularitatea procedurală şi nu neregularitatea procedurală.

(I + II) În ce priveşte neregularitatea invocată de apelanţii pârâţi în legătură cu împuternicirile avocaţiale depuse la dosarul primei instanţe la filele 19 şi 20, Curtea

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

apreciază că sancțiunea anulării nu poate fi aplicată, dat fiind faptul că, pe de o parte, nulitatea relativă nu poate fi invocată decât de părțile convenției, iar, pe de altă parte, la data soluționării cauzei, în primă instanță, în ședință publică, au fost prezenți atât mandantul, cât şi mandatarul.

Dat fiind faptul că pentru considerentele de fapt şi de drept prezentate anterior, nu s-au putut reține neregularități procedurale, care să conducă la anularea hotărârii primei instanțe, Curtea a analizat şi criticile de fond referitoare la hotărârea atacată.

Excepția inadmisibilității de fond a cererii de recunoaştere a hotărârii străine, pe considerentul că reclamantul din cererea care a învestit Tribunalul de la Lisabona, era cetățean român, la fel şi fostul Rege Carol al II-lea, nu poate fi primită pentru următoarele considerente:

Sentința nr. 132 din 6.02.1955 pronunțată de Camera a II-a Civilă, Secțiunea 1 a Tribunalului din Lisabona a menționat expres în cuprinsul său: <<Trei legi pot fi numite pentru a impune această cauză. Art. 27 din Codul civil dispune că starea şi capacitatea civilă a străinilor sunt impuse de către legea țării lor. Atât legea națională a originii autorului cercetării, cât şi a celui cercetat este legea română. Dar autorul cercetării, ținând cont de situația internațională actuală, poate fi considerat apatrid şi în acest caz, noi va trebui în subsidiar să facem apel la legea franceză, pentru că în Franța este domiciliul său. Dacă aşa se petrec lucrurile, trei legi pot fi numite pentru a se împotrivi situației: Legea română, ca fiind cea a naționalității de origine atât a celui care cercetează, cât şi a celui care este cercetat; Legea portugheză, domiciliul celui care este cercetat…; Legea franceză, cel care cercetează fiind domiciliat în această țară>>.

Concluzia firească care se desprinde din această mențiune expresă este că legea română a fost aplicată.

Articolul 168 alin. 3 din Legea nr. 105/1992 permite verificarea fondului hotărârii străine de către instanța română, în situația în care se aplică altă lege, decât cea română, şi nu verificarea soluției la care s-a ajuns prin aplicarea legii române, chiar dacă legea română ar fi primit o altă interpretare.

Dispoziția susmențională materializează o excepție de la regula impusă prin dispozițiile imperative ale art. 169 din Legea nr. 105/1992, conform cărora <<Sub

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

rezerva verificării condițiilor prevăzute de art. 167 şi 168, instanța română nu poate proceda la examinarea în fond a hotărârii străine şi nici la modificarea ei>>.

Nu pot fi primite nici criticile formulate de apelanții pârâți pe temeiul dispozițiilor art. 168 alin. 1 pct. 1 din Legea nr. 105/1992, respectiv pretinsa fraudă în procedura urmată în străinătate, prin aplicarea greşită a dispozițiilor art. 292 C.civ. român, precum şi la dispozițiile art. 293 C.civ., 294 şi 307 C.civ. român. S-a mai susținut pretinsa fraudă în procedura urmată în străinătate şi pentru faptul că s-a constatat în mod nereal că la dosar nu există titlu de naştere, pentru că nu s-a depus la dosar decizia civilă nr. 1/1.01.1919 a Tribunalului Ilfov, prin aplicarea greşită a dispozițiilor art. 8 din Decretul nr. 32/1954 şi ale art. 53 C.fam., precum şi ale art. 1201 C.civ. român.

Probele administrate în cauză nu au făcut dovada fraudei comise în procedura urmată în străinătate în accepțiunea pe care termenii folosiți de dispoziția legală o au din punct de vedere juridic.

Noțiunea de "fraudă" presupune intenția, prin urmare ceea ce i se impută instanței străine este încercarea intenționată de eludare a legii.

In lipsa unor probe concludente şi pertinente pe acest aspect, Curtea nu poate reține această critică de nelegalitate.

Nu poate fi reținută nici critica referitoare la încălcarea dispozițiilor art. 167 şi 171 lit. c din Legea nr. 105/1992 - <<copia dovezii de înmânare a citației şi actului de sesizare, communicate părții care a fost lipsă în instanța străină sau orice alt act oficial care să ateste că citația şi actul de sesizare au fost cunoscute, în timp util de către partea împotriva căreia s-a luat hotărârea>> - întrucât hotărârea de la Lisabona, care are caracterul unui înscris autentic, a constatat că <<nu există nici o îndoială şi nici motive de a ne îndoi, în ce priveşte validitatea procedurii>>. In condițiile în care hotărârea străină a fost pronunțată în anul 1955, Curtea apreciază suficientă această probă, pe care o coroborează cu prezumția regularității actelor de procedură (hotărârile judecătoreşti), rezultată din faptul punerii ei în executare pe teritoriul altei țări.

S-a mai invocat şi neregularitatea procedurală legată de numele reclamantului din cererea dedusă judecății, care nu sorespunde cu cel existent în înscrisurile aflate la dosar, neregularitate pe care apelanții pârâți o asimilează ipotezei <<lipsei numelui>> în cererea de chemare în judecată (art. 133 alin. 1 C.proc.civ.).

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Nu poate fi constatată nulitatea cererii de chemare în judecată pe temeiul de drept invocat anterior, întrucât această cerere cuprinde numele reclamantului, neconcordanța de nume susținută de apelanții pârâți nefiind relevantă sub aspectul învederat anterior.

Împrejurarea că reclamantul a folosit în cuprinsul actelor de procedură existente la dosarul cauzei, nume de familie diferite, nu conduce la ideea existenței unei neconcordanțe reale în identitatea acestei persoane, întrucât înscrisurile administrate în cauză (în principal hotărârea judecătorească străină) trebuie apreciate prin luarea în considerare şi a recunoaşterii lor oficiale în țările unde partea le-a valorificat pentru obținerea unor drepturi civile (personale sau patrimoniale), prezumția de legalitate a exercitării drepturilor civile fiind în favoarea reclamantului, în lipsa unor dovezi contrare.

Prin urmare, nici sub acest aspect, nulitatea nu poate fi reținută de instanță.

Pentru aceste considerente de fapt şi de drept, în conformitate cu dispozițiile art. 296 C.proc.civ., Curtea va respinge apelul formulat de pârâții Mihai I de România şi Anne de Bourbon-Parma, ca nefondat".

3. *Ați cumpărat bilete la un nou recital de erori!*

Vă rugăm să ne primiți critica, prealuminată Curte; promitem să fim umili, delicați şi încovoiați. Urmăriți-ne o clipă.

(*Aparte, adresându-ne publicului*): Soluția Curții de apel Bucureşti este fundamental greşită, iar motivarea preferăm s-o caracterizăm, eufemistic, drept *antipatică*. Parcă s-a căutat justificarea, cu orice preț, a unei decizii de o vădită inicvitate, astfel că motivarea sună strident, ca o îngrămădire de scuze *post-factum*.

3.1. Prima erezie a pârâților apelanți: "nu au fost prezenți nici personal, nici prin reprezentant" la primul termen de rejudecare fixat de Tribunalul Teleorman. Empatizând cu prima instanță, Curtea de apel Bucureşti adoptă primele măsuri pentru înlăturarea consecințelor calamității: "Din punctul de vedere al instanței, amânarea judecății cauzei putea fi acordată pe temeiul dispozițiilor art. 107 C.proc.civ. - <<partea care lipseşte nu a fost citată cu respectarea cerințelor prevăzute de lege sub sancțiunea nulității>>, ceea ce în cauză nu se justifică - sau pe temeiul dispozițiilor art. 156 (1) C.proc.civ. - <<…lipsa de apărare, temeinic motivată>>, condiție neîndeplinită în cauză".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Nu prea înțelegem de ce "nu se justifică" acordarea unui nou termen la cererea părții nelegal citate, singura explicație pe care am putut-o salva din ghearele absurdului fiind aceea că instanța de apel *a izolat în mod voluntar un text de lege* (art. 107 C.proc.civ.) care să-i justifice soluția.

Am arătat că Tribunalul Teleorman a soluționat cauza la primul termen de judecată, în condițiile în care pârâții nu aveau apărător angajat (şi solicitau un termen în acest sens), iar cel puțin unul dintre ei - prințesa Anne de Bourbon-Parma - a fost citat nelegal la un domiciliu ales *doar* pentru o altă fază procesuală. Este regretabil că instanța de apel a închis ochii tocmai când răsfoia paginile ce conțin articolele 114 ind. 1 şi 118 C.proc.civ. Ar fi avut şansa de a observa că prima instanță avea totuşi *obligația* de a acorda un termen, la cererea părților.

Curtea de apel Bucureşti se referă totuşi, în alt loc, şi la dispozițiile art. 118 alin. (3) C.proc.civ., însă le interpretează dintr-o ranchiunoasă perspectivă a prezumției de insolență: pârâții nu s-au prezentat personal la prima instanță, deci drepturile procedurale le-au fost retrase. Iată: "Această critică nu poate fi primită, întrucât premisa avută în vedere de textul de lege susmenționat[298] este prezența pârâtului (pârâților) la prima zi de înfățişare (în cauză, a coincis cu primul termen de judecată) în fața instanței de judecată, ceea ce în cauză nu s-a întâmplat. Regula este participarea la dezbateri şi contradictorialitatea şi aceasta trebuie privită nu numai din perspectiva dreptului procesual, ci şi din perspectiva obligației procesuale - obligația părților de a asigura contradictorialitatea procesului civil prin participare efectivă la judecată. Participarea personală la judecată a apelanților pârâți, crea condițiile pentru incidența în cauză a dispozițiilor art. 118 (3) C.proc.civ.".

Da, admitem că este o enormitate şi tocmai de aceea ne grăbim să atragem atenția asupra ghilimelelor; nu noi am pus în scenă spectacolul.

Nu înțelegem nici noi de unde rezultă necesitatea "prezenței pârâtului în fața instanței de judecată". Oare am rătăcit sensul cuvintelor? Să mai citim o dată: "În cazul în care pârâtul nu este reprezentat sau asistat de avocat, preşedintele îi va pune în vedere, la prima zi de înfățişare, să arate excepțiile, dovezile şi toate mijloacele sale de apărare

[298] Art. 118 alin. (3) C.proc.civ.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

despre care se va face vorbire în încheierea de şedinţă; instanţa va acorda, la cerere, un termen pentru pregătirea apărării şi depunerea întâmpinării".

Aşadar, textul îl are în vedere inclusiv pe pârâtul care "nu este reprezentat", deci pe *pârâtul care nu este prezent în faţa instanţei*. În cauză, deşi pârâţii Mihai I şi Anne de Bourbon-Parma nu au fost prezenţi în instanţă, *au expediat o cerere scrisă pentru acordarea unui termen* în vederea angajării apărătorului şi formulării întâmpinării, ceea ce atrăgea, indiscutabil, aplicabilitatea art. 118 alin. (3) C.proc.civ.

Maniera de interpretare a art. 156 alin. (1) C.proc.civ. este, şi ea, deplorabilă. Pârâţii au îndrăznit să sugereze un diagnostic de vătămare pentru câteva fleacuri: "au fost puşi în imposibilitatea de a formula întâmpinare, de a formula apărări şi de a propune probe". Este deci de înţeles reacţia alergică a instanţei la exhibarea simptomelor ipohondriei părţilor. Strecurăm totuşi o mică nedumerire: cam cât de "temeinic" trebuia să fie motivată lipsa de apărare pentru a sensibiliza această Inchiziţie postmodernă?

3.2. Trăgând de colţul covorului, în tentativa de a-i oferi gunoiului un loc de veci ferit de priviri indiscrete, instanţa de apel uită un nou corp-delict la locul faptei: decizia de casare a Curţii Supreme de Justiţie. Instanţa supremă reţinuse că prinţesa Anne de Bourbon-Parma a avut calitatea de parte în procesul de la Lisabona şi, în consecinţă, trebuia citată ca pârâtă şi în litigiul de exequatur din România. Acesta a fost unul dintre motivele de casare.

După ce Tribunalul Teleorman a nesocotit flagrant dezlegarea problemei de drept, reţinând iarăşi absenţa calităţii de parte la Lisabona a acestei persoane, Curtea de apel Bucureşti ne furnizează o nouă şi inedită teorie: în România, Anne de Bourbon-Parma trebuie să fie doar un soi atipic de parte, *parţial parte* (dacă ne este îngăduit focul de artificii), cu drepturi limitate de magistrat prin exercitarea prerogativei *imperium*.

Alibiul furnizat este neconvingător: "Cum apelanta pârâtă trebuie să participe în procesul pendinte numai sub aspectul strict al opozabilităţii hotărârii, calitatea sa procesuală recunoscută de instanţa supremă neavând în mod evident nici o legătură cu raportul juridic substanţial, Curtea a apreciat condiţia vătămării procesuale invocate, inclusiv sub acest aspect particular".

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Interesantă această concepție a participării la proces, în calitate de parte, doar "sub aspectul strict al opozabilității hotărârii". Teoria pare să spună că există persoane care, deşi în mod normal nu au calitate procesuală pasivă într-un anumit litigiu, trebuie să stea în proces, în calitate de pârât, *doar pentru opozabilitate*. Aceste persoane nu au dreptul la apărare, nu trebuie citate în mod legal, nu sunt abilitate să se prevaleze de principiul contradictorialității şi nu interesează pe nimeni eventuala lor dorință de a formula întâmpinare, iar intenția de a propune probe poate fi tratată ca act de sfidare a curții. Sunt nişte *paria* ai procesului civil, intruşi cărora li se îngăduie, cel mult, o prezență decorativă în calitate de asistenți (abilitați doar să admire înțelepciunea judecătorului sau dexteritatea grefierului în dificila operațiune de întrebuințare a maşinii de scris). Primesc totuşi încuviințarea de a purta temporar numele de "pârâți".

Iată o fascinantă teorie falsă. Într-adevăr, prințesa Anne de Bourbon-Parma nu prea avea ce căuta în procesul de la Lisabona şi credem că instanța portugheză ar fi trebuit să rețină în mod expres lipsa calității procesuale pasive în ce o priveşte. Inițial, în procesul de exequatur din România nu şi-a pus nimeni problema citării sale.

Aceasta este însă o altă discuție. Prin decizia de casare, Curtea Supremă de Justiție a reținut că prințesa a avut calitatea de parte la Lisabona şi că urmează să figureze şi în procesul de exequatur, la rejudecare, în calitate de *pârâtă*. Desigur, decizie eronată din punct de vedere juridic, dar *obligatorie* pentru instanțele inferioare: tribunalul şi curtea de apel.

Or, calității de pârât într-un litigiu îi sunt imanente toate garanțiile procesuale acordate de lege, garanții ce compun *dreptul fundamental la un proces echitabil*.

Teoria Curții de apel Bucureşti conturează o periculoasă discriminare, distingând între pârâții care au "legătură cu raportul juridic substanțial" şi figuranții procesului civil, tolerați doar "pentru opozabilitate". Judecând "vătămarea" în funcție de acest aspect, instanța de apel se afundă până la gât în mlaştinile erorii.

3.3. În fine, trebuie să abordăm şi problema excepției lipsei calității de reprezentant. Cum deja am arătat, unul dintre motivele de apel invocate de pârâți a fost acela că prima instanță nu a observat lipsa calității de reprezentant a avocaților

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

reclamantului, dat fiind că numele reclamantului nu corespunde cu cel menționat în împuternicirea avocațială.

În considerente, instanța de apel combate acest motiv astfel: "În ce privește neregularitatea invocată de apelanții pârâți în legătură cu împuternicirile avocațiale depuse la dosarul primei instanțe la filele 19 şi 20, Curtea apreciază că sancțiunea anulării nu poate fi aplicată, dat fiind faptul că, pe de o parte, nulitatea relativă nu poate fi invocată decât de părțile convenției, iar, pe de altă parte, la data soluționării cauzei, în primă instanță, în şedință publică, au fost prezenți atât mandantul, cât şi mandatarul".

Instanței i se pot imputa două erori:

- nu era vorba de calitatea de a invoca nulitatea relativă, ci de excepția procesuală a lipsei calității de reprezentant, accesibilă oricărei părți din proces, cu consecința prevăzută de art. 161 alin. 2 C.proc.civ.;

- nu corespunde realității afirmația că "la data soluționării cauzei, în şedință publică, au fost prezenți atât mandantul, cât şi mandatarul" (au fost prezenți doar prințul Paul şi avocatul său, în vreme ce reclamantul a fost doar reprezentat, iar excepția se referea tocmai la numele lui).

Motivul pentru care s-a invocat excepția lipsei calității de reprezentant este neconcordanța dintre numele real al reclamantului şi numele menționat pe împuternicirea avocațială depusă la dosar. Am arătat că au existat nesfârşite dispute, pe parcursul procesului, pe tema numelui reclamantului. Nici instanțele n-au fost consecvente: au consemnat numele în diferite forme, atrăgând noi contestații şi cereri de îndreptare a erorilor materiale.

Într-adevăr, în hotărârea de la Lisabona este consemnat ca reclamant Mircea Grigore Lambrino, iar în cererea de exequatur depusă în 1991 apare numele Carol Mircea de Hohenzollern al României. Am arătat însă că paşaportul englez al reclamantului este eliberat pe numele *Prince Carol of Hohenzollern, Prince of Romania*, astfel că este firească aplicarea art. 14 alin. 1 din Legea nr. 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat, conform căruia "numele persoanei este cârmuit de legea sa națională". Din păcate, rămân enigmatice circumstanțele în care reclamantul a primit permisiunea de a-i fi înscris într-un act oficial numele de Hohenzollern, însă aspectul este de importanță secundară. Dacă există certitudinea identității între persoana

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ce a figurat în procesul de la Lisabona şi reclamantul din cauza de faţă - şi există o asemenea certitudine - titlul pe care această persoană şi-l atribuie ("de Hohenzollern" sau "de România") nu are legătură cu noţiunea de *lipsă a calităţii de reprezentant*.

Bănuim că împuternicirea avocaţială depusă la dosarul cauzei consemna numele pe care reclamantul şi l-a atribuit de la bun început: Carol Mircea de Hohenzollern al României. Ca atare, reprezentantul avocat a făcut dovada calităţii sale prin împuternicire, iar eventuala lipsă a identităţii de nume între cel consemnat în hotărârea de la Lisabona şi cel din cererea de exequatur poate atrage, eventual, lipsa *calităţii procesuale active* (dacă se dovedeşte că e vorba de *persoane diferite*), iar nu lipsa calităţii de reprezentant.

Oricum, ceea ce reţine instanţa de apel este nerelevant.

Aceasta a fost, practic, ultima hotărâre judecătorească pronunţată în cauză la data redactării prezentei lucrări. Se înţelege că decizia Curţii de apel Bucureşti a fost atacată cu recurs de către Mihai I şi Anne de Bourbon-Parma, iar dosarul se află, în prezent, pe rolul secţiei civile a Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie.

Pentru că avem unele rezerve de ordin etic în a încerca să anticipăm soluţia ce urmează a fi pronunţată în recurs, ne vom rezuma la exprimarea scriptică a unei uimiri: se pare că motivul ce a pricinuit o nouă amânare a soluţionării cauzei ar fi fost acela că, după aproape 13 ani de la începtul procesului, părţile au descoperit că hotărârea Tribunalului din Lisabona este depusă la dosar într-o copie nelegalizată![299] În consecinţă, orice decizie este amânată pentru vara lui 2004.

De aceea, şi această carte ar putea să pară neterminată.

Dacă asta credeţi, ne e teamă că nu prea ne-am înţeles, ori aţi cedat imprudent cântecului de sirenă al aparenţelor.

În fond, ce-ar mai fi de spus după 13 ani? Sau 15… 18… 25… în fine, câţi or mai urma? Să mai comentăm încă 10 hotărâri de răsjudecare şi paradesfiinţare pe motive procedurale? Să apară continuu noi legi, noi teorii, noi motive, noi argumente de admitere sau respingere, tone de hârtie sub care e imposibil să mai detectezi de la ce s-a plecat şi,

[299] În acest sens, ziarul *Ziua* din 6/7 decembrie 2003.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

mai ales, ce se urmărește? Cine-ar mai fi în stare să extragă o carte dintr-un asemenea vacarm? Şi cine-ar mai fi capabil să citească mica monstruozitate paginată şi copertată?

Soluția? Ce mai contează, e suficient să ştim că nu există decât două posibilități, prilej ideal de implorare a intervenției nonumanului, prin tehnica sofisticată a monedei azvârlite în sus.

Am avertizat, de la bun început, că *actorii aceştia nu sunt decât duhuri* implicate într-un litigiu a cărui soluție - indiferent care - nu va putea fi raportată la ceea ce denumim, destul de bombastic, *adevăr*.

"...Sfinția Sa vorbeşte cu Majestatea Sa Regina, principesa cu principele vorbesc retraşi într-un colț, Regele stă singur lângă masa cea mare, tocmai a muşcat dintr-un fursec cu cremă verde şi se pregăteşte să-şi toarne un pahar de Fanta. Intervin prompt, îi iau sticla din mână şi, în timp ce torn lichidul galben în pahar, îl întreb pe Majestatea Sa cum a fost ieri la Operă cu Preşedintele în lojă. Îi văzusem dimineața într-un ziar, aşezați unul lângă altul. „Da' ge - răspunde Regele ca un copil bosumflat - de unde să ştiu, gă eu mă uitam în față, la ge era be scenă". Soarbe din Fanta şi adaugă: „Sunt oameni broşti - dat fiind că nazalizează tot timpul, <<p>> şi <<c>> devin <<b>> şi <<g>> - care-şi închipuie... Băi gum? Ge-şi închipuie? Gă am făcut asta, cu Iliescu, bentru mine? Sau bentru ca să mai bot să fac ceva bentru țară?"

G. Liiceanu, *Uşa interzisă*

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

XIII. Hainele de carnaval ale unei familii triste

„Platon, asemeni misticilor, a avut grijă să sublinieze că jugul Binelui care ajustează totul la tot, poate fi cu dificultate întrezărit, el existând dincolo de lucruri, în afara lumii muritorilor, aceşti neadaptaţi care trăiesc doar separând (frumuseţe, urâţenie, grăuntele, neghina)"

A. Glucksmann, *Prostia*

Eterna Reîntoarcere în convulsii.

13 ani. Pentru a doua oară la Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie, în aşteptarea unei noi şi previzibile casări cu trimitere. În ce termeni să ne gândim la unul dintre cele mai longevive procese din istoria judiciară a României, aflat încă în viaţă? Poate ca la o justiţie a Eternei Reîntoarceri.

Borges: "Numărul tuturor atomilor care alcătuiesc universul este, deşi extrem de mare, finit, şi ca atare capabil de un număr finit (deşi tot extrem de mare) de permutări. Într-un timp infinit, numărul permutărilor posibile trebuie să fie atins, iar universul trebuie să se repete. Din nou te vei naşte din pântecul femeii, din nou va creşte scheletul tău, din nou va ajunge chiar această pagină în mâinile tale ce vor fi la fel ca acum, din nou vei parcurge toate orele până la ora morţii tale incredibile. Aceasta este ordinea obişnuită a acestei argumentări, de la preludiul insipid până la enormul deznodământ ameninţător. De obicei este atribuită lui Nietzsche"[300].

Să percepem deci etapele unui proces ca pe un "*déjà vu*" derivat din legile imuabile ale eternităţii, deşi într-un timp lamentabil de scurt, departe de a epuiza numărul maxim de permutări ale atomilor judiciari. Să ne aşezăm apoi, cu capul în mâini, pe piatra de hotar a bunului-simţ conceptual. Scuze se pot inventa, însă nici un motiv apodictic de continuitate ca popor.

[300] J.L. Borges, *Doctrina ciclurilor*, trad. Andrei Ionescu, în *Opere* 1, Ed. Univers, Bucureşti 1999, p. 216.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Este greşită o excesivă culpabilizare a justiției. Acum 14 ani, din cavernele "revoluției" s-a ivit bruta politică, sinteză incestuoasă a social-democrației scufundate în comunism.

Ne putem biciui memoria pentru o clipă? Îmbulzeală, euforie, crima rituală de Crăciun: naşterea unui mântuitor în pulover împletit manual, cu prețul sacrificiului uman ca act de ispăşire colectivă. După René Girard, „cultura se elaborează mereu ca *mormânt*. Mormântul nu e decât primul monument uman care se ridică în jurul victimei ispăşitoare, primul strat de semnificații, cel mai elementar, cel mai fundamental. Nu există cultură fără mormânt, nu există mormânt fără cultură; la limită, mormântul este primul şi singurul simbol cultural".

În fine, să continuăm. Confiscarea „evenimentului", câți am fost cu adevărat conştienți? Câți am distins paleta de culori sumbre în care se mâzgălea acolo, pe loc, zidul ideologic al antilibertății noastre, cu lacrimile şiroind pe altarul „întinării idealurilor socialismului"? Câți am înțeles că urmează coşmarul abolirii bunului-simț, că inaugurăm comercializarea celui mai devastator drog halucinogen - cel mediatic, sau că vom fi umiliți până la pierderea puterii de a ***înțelege*** umilința?

Imposibil de reconstituit o imagine coerentă: ne amintim vag de mitinguri, de blocarea Pieței Universității, de partide politice supuse huiduielilor, de mineri exersând grădinăritul, de „fecalizarea" coloanei vertebrale a patriei, iarăşi huiduieli, pumni, bâte, lozinci, măi animalule, dejucarea tentativei capitalului imperialist de a ne achiziționa țara pe bucăți industriale.

Nu pot identifica momentul cu exactitate, însă unul dintre apartamentele spitalului-patrie pentru tratarea bolilor nervoase a fost ocupat, o bună perioadă, de pacienții diagnosticați cu „sindrom monarhist". Existau două categorii de pacienți: monarhofobii şi monarhofilii, toți cu „violența" inclusă în manualul de simptomatologie.

Pare incredibilă, acum, psihoza declanşată de exprimata disponibilitate a lui Mihai I, după 1989, de a redeveni rege al României. A fost supus unui tir concertat de invective şi diversiuni, în special cu prilejul vizitării României. Întâi Crăciunul lui 1990, pretinsa reculegere la mormintele înaintaşilor, vizită proiectată la Curtea de Argeş. Totul a fost perceput ca reacție la „spaimă", delicat exprimata mojicie a autorităților române, care ştiau „mai bine decât oricine în țară care sunt drepturile noastre legitime". Să-i dăm

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

cuvântul: „Aproape de intrarea în Piteşti, am văzut mai multă lume adunată la un loc, ceva ca aglomerația care se face când se întâmplă un accident. Când ne-am apropiat mai bine, am văzut un camion pus de-a curmezişul şoselei şi, în fața camionului, un tractor care închidea drumul de tot, dând impresia că s-a petrecut o ciocnire. Am oprit şi noi. Ne-au înconjurat oameni în uniforme, nu cunosc uniformele de acum. Erau cu automatele pe piept. Aici trebuie să spun că presa, care ne însoțea de la aeroport, ne-a fost de mare ajutor, printre alții erau şi cei de la Canalul I francez. Când ne-am oprit, s-au dat şi ziariştii jos din maşină şi au alergat spre noi, să vadă ce se întâmplă. Când au fost văzute aparatele de filmat, armele au dispărut. Asta nu trebuia să se filmeze. Au început discuții”[301]. Urmează escortarea la aeroport şi întoarcerea în Elveția. Vizită eşuată.

Apoi 1992, sărbătorile de Paşti, invitație la Putna din partea arhiepiscopului Pimen. De data aceasta, aterizare directă la Suceava, deplasare lipsită de incidente la Putna, atmosferă de sărbătoare, lumină primită şi împărțită. Plecare spre Bucureşti, mulțime entuziastă, marş triumfal pe sub Arcul de Triumf - prilej de mare emoție, căci „pe sub Arcul de Triumf n-au mai trecut decât Regele Ferdinand şi Regina Maria, împreună cu armata română, victorioasă în primul război mondial”[302].

O memorie fragmentară.

Sincer, nu-mi mai amintesc decât vag de toate acestea. Aveam 20 de ani şi cu totul alte preocupări, iar soarta familiei regale îmi era perfect indiferentă. Nu-mi doream să conducă România, vedeam un bătrân cu dificultăți de vorbire, înconjurat de câteva femei rupte complet de moravurile din Balcani. Votasem cu Iliescu, pentru că îl credeam un om bun, iar susținătorii monarhiei păreau a compune o ceată de exaltați externați de la boli nervoase. Acum, ce să zic... dracu’ mai ştie care ar fi fost alegerea potrivită…

Cert este că, de ani buni, mă simt tras pe sfoară, simt că mi-a fost josnic exploatată o anumită inocență asociată vârstei şi insuficientului bagaj cultural. Inclusiv documentarea pentru această carte a fost un act de inconştientă răscolire a amintirilor dureroase.

---

[301] M. Ciobanu, *Nimic fără Dumnezeu. Noi convorbiri cu Mihai I al României*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1992, p. 220.
[302] M. Ciobanu, *op.cit.*, p. 240.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Ca să mă păstrez, cât de cât, în plasa densă a acestei cărți-capcană, mărturisesc că am lecturat cu o jenă apăsătoare şi câteva articole din presa vremii. Spre surpriza mea, am descoperit că presa „de stânga" încerca să prevină apropierea de România a fostului suveran încă din ianuarie 1990: „În numele acestei libertăți, a democrației, Consiliul Frontului Salvării Naționale garantează tuturor românilor posibilitatea de a se întoarce în țară şi redobândirea cetățeniei. Dacă v-ați născut aici, dacă vă mai aduceți aminte de gustul pâinii şi al apei noastre şi dacă vă chinuie dorul pentru această gură de rai numită România, puteți beneficia şi dumneavoastră, domnule Mihai, de legea care s-a dat recent publicității. Dar vă reamintim că poporul român nu mai are nevoie de regi. Căci doar în ce-l priveşte pe el însuşi mai acceptă apelativul: <<Măria>> sau <<Maiestatea Ta>>"[303].

Prin 1991-1992 s-a atins, cred, apogeul isteriei. Mesajul dreptei se redusese la un răcnet promonarhist incoerent, iar stânga riposta cu scenarii tenebroase şi limbaj suburban dezinhibat. Un domn pe nume Nicolae Corbu scria despre „Mihai de Hohenzollern – Munchausen" ca despre „o viespe" care „deşi mereu alungată, revine mereu bâzâind, enervantă şi iritantă", înconjurat de „propria camarilă şi familiuță de prințese pofticioase şi ahtiate de tronuri şi palate, castele şi moşii"[304]. Iar Apocalipsa după Teodor Stavăr arăta astfel: „A vota, la 27 septembrie cheia, a-l vota pe Emil Constantinescu, votăm reinstaurarea monarhiei, votăm readucerea în țară a celui ce ne-a vândut comunismului, a celui ce ne-a omorât pe cel mai de seamă EROU al nației - Mareşalul Antonescu, votăm dezastrul țării. Votând cheia, obligăm copii să cânte în fiecare zi, la şcoală <<Trăiască Regele / În pace şi onor / De Țară iubitor / Şi-apărător de Țară>>. Votând Cheia şi pe Emil Constantinescu, va trebui, obligatoriu, ca la fiecare zi de 10 mai să cântăm: <<Zece mai va fi de-a pururi / Sfântă zi căci ea ne-a dat / Domn puternic țării noastre / Libertate şi Regat>>. Oameni buni, se răsucesc EROII Decembrişti în morminte. Oare pentru aşa ceva şi-au sacrificat viața, tinerețea? Să-i lăsăm să-şi doarmă liniştiți somnul de veci"[305].

---

[303] Extras din articolul *Ce vrea fostul rege Mihai?* de C. Dumitrescu, publicat în *Tineretul Liber* din 11 ianuarie 1990.
[304] Articolul *Dl. Hohenzollern - de la sceptru la lumânare*, publicat în ziarul *Vremea* din 14 august 1992.
[305] Articolul *Emil Constantinescu – monarhie – dezastrul țării*, publicat în *Vremea* din 18-19 septembrie 1992.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

În fine, Adrian Păunescu îşi încheia articolul intitulat „Înapoi în copac, Majestate", astfel: „...tinichigiul care crede că motorul unei societăți se poate repara, prin simple operații cosmetice, aplicate caroseriei, Majestatea Sa, Regele Mihai I al României vrea să ne fie pentru a treia oară Voievod. Ei, nu! Îl preferăm pe regele Cioabă al țiganilor, domnule dragă. Ne e dor de regele din cărțile de joc. Iar pe matale te rugăm: circulă! Circulă că faci groapă oriunde stai. Circulă că începem să-ți punem întrebări şi orice răspuns te poate costa sănătatea. Înapoi în copac, Majestate! Evoluția speciilor te aşteaptă ca pe un caz singular, de care tocmai era nevoie, spre deplina confirmare a ideii că venirea omului din maimuță este un proces perfect reversibil şi o dovadă de echitate a naturii, în fața lui Dumnezeu. Drum bun în rămuriş, copil al suferinței. Şi vezi să nu cazi, că fracturile, de la un timp încolo, sunt fatale. O scară pentru un rege!"[306].

Justiție postdecembristă.

Cam aşa arăta perioada de început a procesului de *exequatur*, adică perioada în care, din pricina acestui dosar, se sfâşiau cele două tabere inflamate ale judecătorilor Tribunalului Bucureşti. Într-o dezvoltare a cererii de recuzare a tuturor judecătorilor Tribunalului Bucureşti, depusă în fața Curții Supreme de Justiție, avocatul reclamantului se arăta indignat de faptul că „preşedintele Tribunalului Bucureşti a dezvoltat în articolul <<Cum trebuie să fie justiția obiectivă, independentă şi imparțială>> publicat în România Liberă (ziar promonarhist - n.n.) nr. 981 din 24.06.1993, o întreagă <<teorie>> a poziției judecătorului în procesele <<în care politicul deține o dimensiune esențială>>. Potrivit teoriei pe care încearcă să o justifice domnul preşedinte al Tribunalului Bucureşti deosebeşte deci cel puțin 2 categorii de procese, importantă pentru această cauză fiind cea în care <<judecătorii nu pot să nu simtă că dincolo de normele juridice, pe care le cunosc bine şi ştiu să le aplice, mai există o serie de elemente politice greu de definit, care dau dosarului o fizionomie specifică>>".

Am ajuns astfel la un alt ganglion inflamat al corpului social: justiția. Justiția după 1989? Bătută crunt, violată, sodomizată, mutilată... într-un cuvânt, *politizată*!

i) Politicianismul „reformator" şi statul de drept.

[306] Articol publicat în revista *Totuşi iubirea*, nr. 100/12-19 august 1992.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Pe la începutul secolului XX, Hermann von Keyserling afirma că, atât timp cât ne vom mira de perfidia politicii, nu ne vom da niciodată seama că ea este, în esență, o meserie murdară. Îi sunt străine idealurile morale și spirituale, singurul scop al celor care dețin puterea fiind păstrarea, cu orice mijloace, a acestei puteri.

Am utilizat abundent, în copilăria libertății noastre, istovite clișee gen „separația puterilor în stat" sau „stat de drept", fără însă a ne preocupa de gradul asimilării lor pragmatice. Ca modalitate de manifestare a tragicului cotidian, justiția a rămas la periferia puterilor statului, în zdrențele cenușăresei, disprețuită de deținătorii puterii politice și tăvălită prin lăturile verbale ale mulțimii frustrate. Nimeni nu și-a dat seama că justiția a fost, la rându-i, o victimă, perfid distribuită în rolul revigorant al țapului ispășitor.

În lucrarea *The Historical Background of American Law*, H. Bergman observa că „dreptul este unul din cele mai profunde concerne ale civilizației omului, pentru că el oferă protecția contra tiraniei și anarhiei, este unul din instrumentele principale ale societății pentru conservarea libertății și ordinii, împotriva amestecului arbitrar în interesele individuale". Practic, dreptul și societatea sunt sinonime (în concepția romană, *ubi societas, ibi jus*), pentru că dreptul este privit ca un veritabil „produs spiritual al poporului" (*Volksgeist*).

Sintagma „stat de drept" reprezintă traducerea termenului ***Rechtstaat***, apărut pare-se în 1864, concept care urmărea asigurarea supremației legii prin intermediul controlului judecătoresc asupra actelor puterii executive. Puterea trebuie să fie subordonată dreptului, astfel încât toate actele autorităților politice să nu poată depăși hotarele trasate de lege.

Este indiscutabil însă că politicienii nu au nevoie de o justiție-cenzor, ci de opusul său - magistratul obedient. Celsus definea dreptul ca *ars boni et aequi*, adică știința binelui și a echității; a afirma însă că oamenii politici iubesc binele și echitatea este sinonim cu a perora despre dragostea Necuratului pentru mirosul de tămâie.

ii) Acoperiți despuiatele!

Beatificarea justiției a debutat în anul de grație 1990 când, în entuziasmul generalizat, un activist marginalizat săpa fundația „democrației originale". Hai să-l înțelegem: a pus mâna pe sceptru într-o mare înghesuială și n-avea, ca bagaj de cuget,

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

decât mentalitatea fostului activist crescut în cultul indicațiilor; cum să vadă în justiție altceva decât latrina cu reciclator de dejecții a popularului F.S.N.?

Prestație demnă de acel prim-secretar de municipiu care, trecând într-o zi prin fața sediului unei oarecare judecătorii, s-a simțit agresat de basorelieful înfățișând-o pe zeița Themis în clasica postură (cu sabie, balanță şi căluș... ba nu, parcă ceva de legat ochii). L-a chemat rapid pe președintele instanței, interogându-l brutal: „Băi tovarășu', ce e bă cu alea despuiate pe clădirea voastră?"; „Păi... sunt simbolurile antice ale justiției... zeița Themis legată la ochi, cu o balanță care exprimă..."; „Ce zeiță bă, asta e instituție serioasă? Le dați jos şi puneți stema patriei!".

Adevărul e că justiția nu s-a aflat niciodată sub protecția unei zeități sobre şi de calibru, aproape nimeni nu-şi aminteşte numele acelei doamne exhibiționiste. Pe bună-dreptate, înfățişarea sa a fost interpretată ca invitație la desfrâu, iar marii bărbați de stat n-au ezitat: răspunzând aşteptărilor, Constituția din 1991 n-a consacrat expres separația puterilor în stat şi a utilizat termenul discutabil „autorități", lăsând cale liberă abuzurilor normative.

„Reforma" a debutat cu o stupefiantă multiplicare a posturilor de magistrat: s-au înființat artificial 15 curți de apel şi numeroase judecătorii, instanțe populate ca în situații de criză, cu indivizi plafonați, ignoranți, care, în timp record, au transformat justiția în actul de complexă absurditate cu care ne mândrim acum.

În general, competența este o proastă monedă de schimb, nu-i pasă nimănui de sfâşierile si privațiunile îndurate de cei care şi-au sufocat spiritul liber în ascensiunea forțată către piscul numit competență profesională. Aceştia sunt proscrişi, însingurați, marginalizați, nu pot rezista competiției cu fiii banului atotputernic, plasat oportun de o rudă lipsită de angoase etice. *Homo monetarus* "nu poate fi mărinimos, nici generos, nici altruist. Se lipseşte de prietenii dezinteresate, de tandrețe, de plăcerea de a contempla cerul fără a-i cere ploaie sau căldură" (Martinez Estrada, *Radiografia pampei*). Justiția acestui om nu poate fi una a competenței.

Pe de altă parte, privind condițiile, uneori mizerabile, în care se lucrează la multe dintre instanțele judecătoreşti, înțelegi că într-un asemenea mediu riscul de abrutizare este imens. În general, oamenilor simpli le este, pur şi simplu, frică să intre într-un tribunal. Încăperile sordide îți usucă gura şi îți întind nervii, te trezeşti brusc dintr-o aparență de

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

civilizație (sugerată de stradă) în grota omului de Neanderthal şi rătăceşti bezmetic pe coridoare labirintice, populate cu ființe încremenite în murdărie şi indiferență.

Deşi dialoghează, magistrații si împricinații *nu comunică,* aparțin unor lumi diferite, a căror linie de demarcație este sentimentul reciproc de ură.

Happy-end cu bani de drum şi strigare de dar

Vom încheia cu focurile de artificii de la granița dintre milenii, deci cu debutul marii şi bizarei concilieri. *Ei* erau aceiaşi, *ei* rămăseseră vicleni, *ei* erau instrumentiştii tânguitoarelor acorduri soporifice, deci *ei sunt de înțeles*. Dar *el*? Are *el* o fărâmă de scuză pentru actul de adeziune voluntară la pandemoniu?

Momeală clasică: turism imperial pe cheltuiala statului, sub pretextul confuz al „promovării şi susținerii aderării României la structurile euroatlantice".

Monitorul Oficial al României găzduieşte câteodată proză suculentă:

- deschidem cu Spania, deci cu H.G. nr. 342/2002[307] privind finanțarea cheltuielilor aferente vizitei în Regatul Spaniei a fostului Suveran al României, Mihai I, şi a însoțitorilor săi, pentru promovarea şi susținerea aderării României la NATO. „Finanțarea acțiunii" trebuia asigurată „prin suplimentarea bugetului Ministerului Afacerilor Externe cu suma de *450 milioane lei* şi diminuarea corespunzătoare a bugetului Secretariatului General al Guvernului" (subl.n.);

- urmează putredul regat: H.G. nr. 405/2002[308] privind finanțarea cheltuielilor aferente vizitei în Regatul Danemarcei a fostului Suveran al României, Mihai I, şi a însoțitorilor săi pentru promovarea şi susținerea aderării României la NATO. „Finanțarea acțiunii prevăzute la art. 1, aprobată prin Hotărârea Consiliului interministerial pentru imagine externă nr. 10 din 23 aprilie 2002, se asigură prin suplimentarea bugetului Ministerului Afacerilor Externe cu suma de *669 milioane lei* şi diminuarea corespunzătoare a bugetului Secretariatului General al Guvernului..." (subl.n.);

[307] Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 247 din 12 aprilie 2002.
[308] Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 284 din 26 aprilie 2002.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

- apoi Norvegia, prin H.G. nr. 496/2002[309], vizită finanțată de statul român cu *422 milioane lei*;

- în luna iunie este rândul Belgiei şi Olandei, deplasare în vederea căreia este emisă H.G. nr. 635/2002[310]: „Finanțarea acțiunii prevăzute la art. 1, aprobată prin Hotărârea Consiliului interministerial pentru imagine externă nr. 20 din 13 iunie 2002, se asigură prin suplimentarea bugetului Ministerului Afacerilor Externe cu suma de *1.237,330 milioane lei* şi diminuarea corespunzătoare a bugetului Secretariatului General al Guvernului...” (subl.n.);

- turneul se încheie în noiembrie, cu H.G. nr. 1109/2002[311] pentru finanțarea cheltuielilor aferente turneului în Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord şi în Regatul Suediei al fostului Suveran al României, Mihai I, şi al însoțitorilor săi, pentru promovarea şi susținerea aderării României la structurile euroatlantice. „Finanțarea acțiunii prevăzute la art. 1, aprobată prin Hotărârea Consiliului interministerial pentru imagine externă nr. 54 din 8 octombrie 2002, se asigură prin suplimentarea bugetului Ministerului Afacerilor Externe cu suma de *1.185.649.272 lei* şi diminuarea corespunzătoare a bugetului Secretariatului General al Guvernului...” (subl. n.);

- în fine, în decembrie apare şi H.G. nr. 1426/2002[312], prin care „se aprobă finanțarea cheltuielilor suplimentare pentru vizitele în străinătate ale fostului Suveran al României, Mihai I, şi ale însoțitorilor săi, pentru promovarea şi susținerea aderării României la structurile euroatlantice, efectuate în anul 2002 de secretariatul fostului Suveran pentru comunicații - telefon, fax - aferente pregătirii şi desfăşurării acestor vizite”. Suma este mai modestă, doar 59.130.000 lei.

Anul 2003 aparține afişărilor publice pigmentate cu zâmbete şi plecăciuni, alături de cei cărora, cu un deceniu în urmă, nu le putea promite decât suveranul său dispreț detaşat. Ce departe păreau vremurile când Mihai I era conştient de imprudența gestului de „a umbla pe toate cărările” cu riscul enorm de a nu mai fi luat în serios! „Dacă refuzi să

[309] Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 351 din 27 mai 2002.
[310] Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 449 din 26 iunie 2002.
[311] Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 763 din 18 octombrie 2002.

[312] Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 917 din 16 decembrie 2002.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

te faci frate cu dracu', Dumnezeu îți trimite chiar atunci un ajutor care să te scoată din bucluc. Dacă treci puntea cu ajutorul dracului, după aceea nu eşti tu omul care s-a făcut frate cu dracu'?"[313]

Ianuarie 2004. 12 ani dedicați unei metamorfoze tulburătoare: de la refuzul frăției diavoleşti la „nimeni nu are dreptul să-mi ceară socoteală!"

Ba nu, s-o luăm ceva mai din spate, de la *Evenimentul Zilei* din 17 decembrie 2003. Prima pagină, fotografie color cu doi bărbați şi blondă decorativă, titlu cu litere de-o şchioapă: „MIHAI DE P.S.D.". Texte însoțitoare: „Regele Mihai a venit special de la Versoix (Elveția) pentru a-i înmâna primului-ministru, Adrian Năstase, un premiu acordat de o revistă de mondenități"; şi mai departe: „Gestul regelui este cu atât mai surprinzător cu cât Adrian Năstase era ministru de externe pe vremea când fostul suveran a fost expulzat din țară deşi avea viză de intrare".

Urmează ceremonia decernării Premiilor Institutului Cultural Român, în seara de 20 ianuarie 2004, la Ateneul Român. În *Evenimentul Zilei* din 22 ianuarie 2004 Luminița Marcu nota următoarele: „Gala a continuat cu un premiu care continuă o stranie relație a puterii actuale cu Regele Mihai. Cel din urmă a fost premiat pentru promovarea culturii în străinătate. Cu o lună înainte, Regele Mihai îi înmâna lui Adrian Năstase un premiu din partea unei reviste de scandal monden". De data aceasta, cel care a jucat rolul înmânătorului de premiu a fost... Ion Iliescu.

Fascinantă această declarație! „Nimeni nu are dreptul să-mi ceară socoteală!" O modalitate alternativă de a ne anunța că a fost plătit prețul retrocedărilor imobiliare, adică al „trecerii punții"? Bine, dar nu *el* va rămâne să fie privit, inclusiv după moarte, ca omul care s-a făcut frate cu dracu'?

Ce concluzie să mai tragi din acest amalgam de Peleşuri, imagine electorală şi justiție incontinentă? Din acest aluat oferit ochilor zgâiți ai mulțimii? Cine să mai distingă demnitatea de sloganul său publicitar, dreptatea de ochiul dracului şi buna-credință de fandoseala aristocrației?

Bucureşti,
Aprilie 2004

[313] M. Ciobanu, *op.cit., Noi convorbiri...*, p. 107-108.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Epilog

Aşa cum anticipam, Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie a pronunţat şi o a doua soluţie de casare cu trimitere spre rejudecare. Cred că, de această dată, I.C.C.J. a trimis cauza spre rejudecare la Curtea de apel Bucureşti (instanţa de apel), pentru că pe rolul acesteia a fost înregistrat, la 3 mai 2005, un dosar cu numărul 14518/2/2005, referitor la acest litigiu.

La data de 29 septembrie 2005, Curtea de apel Bucureşti admite apelul formulat de M.S. Regele Mihai I şi M.S. Regina Anne de Bourbon-Parma, în sensul că „anulează sentinţa civilă nr. 1809/2002 a Tribunalului Teleorman şi trimite cauza spre rejudecare la aceeaşi instanţă" (iată, este exact soluţia pe care o considerasem legală în cadrul capitolului XI al cărţii de faţă, însă a fost nevoie de un drum suplimentar la I.C.C.J. pentru ca la Curtea de apel să se pronunţe, în fine, decizia firească).

În anul 2007, presa consemna că Mihai I a solicitat Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie strămutarea dosarului de la Tribunalul Teleorman, sub motiv că judecătorii acestei instanţe au „resentimente antimonarhice" (conform ziarului *Adevărul*). Am consultat şi eu site-ul oficial al ICCJ (www.scj.ro) şi am observat că o cerere de strămutare formulată de Mihai I şi Anne de Bourbon-Parma a fost înregistrată la această instanţă la data de 21 decembrie 2005, sub numărul de dosar 30162/1/2005, deci după ce Curtea de apel Bucureşti a trimis dosarul la Tribunalul Teleorman pentru rejudecare. Au fost acordate mai multe termene, iar cererea a fost soluţionată abia în mai 2007, acesta fiind motivul posibil pentru care presa a semnalat-o atât de târziu.

S-ar părea că şi cartea de faţă a servit ca temei al cererii de strămutare, după cum scria *Adevărul*: „Mihai şi Anne mai arată că, la nivel local, în Teleorman, ar exista un curent de opinie <vădit defavorabil nouă>, confirmat şi prin faptul că fiul fostului preşedinte al tribunalului, Crăciun Gârbaci, cel care a dat o primă sentinţă în acest dosar, a publicat o carte dedicată exclusiv acestui proces – Freddy Gârbaci, *Exequatur – Carol Mircea de Hohenzollern al României contra Mihai I de România*, <cu comentarii nu de puţine ori vădit defavorabile nouă>".

Întrucât, la vremea aceea, am observat acest extras de presă pe site-ul *juridice.ro*, i-am trimis administratorului site-ului un scurt text cu opinia mea, publicat pe site la 30

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

martie 2007: „Nu mi se pare corectă folosirea cărții mele EXEQUATUR pentru a susține o cerere de strămutare. Cartea a fost publicată în 2004, după ce Tribunalul Teleorman pronunțase ambele sentințe în acest dosar (prima în 1995 şi cea de-a doua în 2001 sau 2002, ca urmare a unei casări cu trimitere).

Nu m-am preocupat de <curentele de opinie> din Teleorman, ci doar de realitatea obiectivă. Şi mi se pare important de subliniat că în cartea mea sunt criticate, sub aspect procedural, ambele sentințe ale Tribunalului Teleorman, deci inclusiv cea pronunțată de tatăl meu în 1995. Dacă n-am fost subjugat de sentimentele filiale este greu de crezut că m-ar fi influențat așa-zisele curente de opinie defavorabile Casei Regale.

<Comentariile> din cartea mea se bazează numai pe lege".

Argumentele cererii de strămutare nu i-au convins nici pe judecătorii de la Înalta Curte. La data de 10 mai 2007, prin încheierea nr. 3791, cererea a fost respinsă.

Potrivit portalului instanțelor de judecată, cauza a fost reînregistrată pe rolul Tribunalului Teleorman la 5 iunie 2007 şi a primit numărul de dosar 1451/87/2007.

Între timp, avuseseră loc şi alte evenimente importante:

1. La data de 11 februarie 2004, Primăria sectorului 1 Bucureşti a eliberat un nou certificat de naştere al lui Mircea-Grigore al României (reclamantul din proces); la rubrica „tatăl" figurează Carol al II-lea al României, iar la „mama", Ioana-Maria-Valentina Lambrino.
2. Reclamantul Mircea-Grigore al României a decedat, la Londra, la data de 27 ianuarie 2006. Avea 85 de ani şi n-a mai apucat să-şi ducă la capăt lupta judiciară. În august 2006 a fost înmormântat la Mănăstirea Cozia.

Tribunalul Teleorman a introdus în cauză moştenitorii reclamantului decedat, conform regulilor procedurii civile. Pe lângă Paul Philippe de România, calitatea de petenți au dobândit-o şi Nicolas Alexander (celălalt fiu) şi Emma Loise Ropner (ca moştenitoare a Prințesei Antonia de Hohenzollern – soție supraviețuitoare –, şi ea decedată ulterior).

Tribunalul Teleorman s-a pronunțat pentru a treia oară pe fondul cauzei la 29 decembrie 2008, prin sentința civilă nr. 182:

„Admite cererea formulată de reclamantul Prințul Carol Mircea Grigore de Hohenzollern de România – decedat – prin moştenitorii: A.S.R. Paul Philippe de

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

România – fiu, cu domiciliul ales la ...; A.S.R. Nicolas Alexander – fiu, cu domiciliul ales la ...; Emma Loise Ropner – moştenitoare a defunctei Prinţesa Antonia de Hohenzollern (soţie supravieţuitoare a Prinţului Carol Mircea Grigore), cu domiciliul în ..., împotriva pârâţilor: M.S. Mihai I de România, cu domiciliul ales la ..., Urdărianu Monique, cu domiciliul ales la ... şi M.S. Regina Anne de Bourbon Parma, cu domiciliul ales la ... şi, în consecinţă:

Dispune recunoaşterea în România, pentru a beneficia de puterea lucrului judecat, a sentinţei nr. 132 din 6 februarie 1955 pronunţată în dosarul nr. 234 din 4 decembrie 1954 al secţiei I a Tribunalului din Lisabona – Portugalia.

Cu apel în termen de 15 zile libere de la comunicare.

Pronunţată azi 29 decembrie 2008, în şedinţă publică".

E drept, în această carte nu m-am limitat la comentarii juridice. Intenţia mea a fost să o fac accesibilă şi publicului larg, să fac posibilă lectura şi pentru persoane fără cunoştinţe juridice.

Cred că am „reuşit" să supăr pe toată lumea, în special prin libertăţile de limbaj pe care mi le-am permis. Este o simplă chestiune de stil individual însă, desigur, nu pot avea pretenţia acceptării şi înţelegerii unanime a acestui gen de proză.

Cartea a fost publicată în 2004, prin entuziasmul şi bunăvoinţa domnului Gheorghe Anghelache, avocat şi proprietar al Editurii HG. Amândoi am crezut în carte dar, din păcate, nici unul dintre noi n-a dispus de mijloace pentru a o face cunoscută. Din punct de vedere financiar, a fost un eşec.

Dar altceva doream să spun: după publicarea cărţii, Prinţul Paul de România şi-a manifestat dorinţa de a mă cunoaşte. Prin intermediul Anei-Maria Pascaru, de la Biroul de presă al Prinţului, am fixat o întâlnire la reşedinţa sa din Bucureşti, într-o sâmbătă.

Nu m-am simţit confortabil, deşi Prinţesa Lia m-a servit cu plăcintă de dovleac şi mi-a zâmbit cu amabilitate. Casa avea o anumită „răceală", mobilierul vechi şi tablourile de familie impuneau distanţă; mă simţeam ca într-o dimensiune paralelă, neprimitoare.

Prinţul Paul mi-a vorbit cu o politeţe ireproşabilă, însă tonul şi atitudinea trădau o anumită trufie. N-a fost ceva propriu-zis supărător, pentru că rădăcinile mele din Oltenia rurală sunt conştientizate şi asumate. M-am surprins însă întrebându-mă ce fac acolo, de

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ce stau țeapăn pe un colț de canapea şi încerc să comunic cu persoane din alt univers. Din câte mai reuşesc să-mi aduc aminte, Prințul Paul mi-a spus că este de acord, în general, cu analiza din carte, însă a ținut să contrazică teza caracterului morganatic al căsătoriei dintre Carol al II-lea şi Ioana Lambrino şi l-am simțit nemulțumit de stil (deşi n-a afirmat explicit asta).

Cred că întâlnirea a durat în jur de o oră şi, la final, după ce plecasem, am simțit o uşurare comparabilă cu aceea de la orele de matematică din liceu, când se anunțau notele din teză şi îmi primeam cinciul izbăvitor. A fost prima şi ultima dată când am stat de vorbă cu Prințul Paul de România.

Treptat, mi-a scăzut interesul pentru acest proces interminabil şi am ajuns să regret chiar şi truda investită în documentare şi în scrierea cărții. Probabil că dosarul a ajuns la dimensiuni impresionante, iar litigiul în sine are o vârstă demnă de Guiness Book.

Acum, la aproape şase ani de la publicarea cărții, trăiesc senzații amestecate. Cartea mi se pare departe de eul meu actual, ceva mai blazat, şi consider că a fost o investiție intelectuală mai degrabă neinspirată. Cred că am suficiente motive de regret, dacă ar mai folosi la ceva.

Pentru a redacta acest epilog, am consultat, pe Internet, portalul instanțelor, şi am constatat că dosarul se află actualmente în apel – este a patra judecată în apel –, pe rolul Curții de apel Bucureşti.

De la data introducerii cererii au trecut aproape 19 ani ...

Bucureşti,
Februarie 2010

Autor: Freddy Gârbaci
freddygarbaci@yahoo.com

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

Cuprins:

Scuze

O precizare

I. Cadrul procesual

1) *Cererea intoductivă*

2) *Modificarea cererii*

3) *Întâmpinarea*

4) *Cererile de recuzare. Soluția Curții Supreme de Justiție*

II. Originile procesului. Situația de fapt

1) *Introducere. Casa regală a României*

2) *Căsătoria morganatică*

III. Anularea căsătoriei

1) *Sentința*

2) *Ce a urmat*

3) *Analiza juridică a sentinței de anulare a căsătoriei*

3.1. Aspecte procedurale

3.2. Fondul cauzei

3.2.1. Tranziția de la căsătoria religioasă la căsătoria laică

3.2.2. Căsătoria în sistemul Codului civil de la 1864

a) Condiții de fond

i) Diferența de sex

ii) Vârsta legală pentru căsătorie

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

iii) Consimțământul la căsătorie

iv) Monogamia

b) Condiții de formă

i) Formalitățile premergătoare. Publicitate şi opoziție

ii) Procedura încheierii căsătoriei

3.2.3. Căsătoria în străinătate. Validitate

a) Condiții de formă

b) Regula locus regit actum. Origine şi evoluție

c) Aplicarea adagiului locus regit actum în materia căsătoriei

d) Proba

3.2.4. Aplicație la speță. Analiza sentinței Tribunalului Ilfov

IV. Adversari la Paris

1) *Contextul*

2) *Procesul*

3) *Semnificația acestei hotărâri în procesul de exequatur din România*

V. Hotărârea Tribunalului din Lisabona

1) *Cadrul procesual*

2) *Competența Tribunalului din Lisabona*

3) *Legitimarea procesuală a părților*

4) *Examinarea cauzei în fond*

5) *Soluția tribunalului portughez*

6) *Analiză*

6.1. Sfârşitul vieții regelui Carol al II-lea

6.2. Competența tribunalului portughez

6.3. Fondul cauzei

a) Incidența legii române

b) Maniera de aplicare a legii române

c) Data definitivării sentinței de anulare a căsătoriei

d) Statutul reclamantului Mircea Grigore Lambrino

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

VI. Exequatur la Paris

1) *Sentința*

2) *Câteva observații*

VII. Recunoaşterea şi executarea în România a hotărârilor judecătoreşti pronunțate în străinătate

1) *Hotărârile străine*

2) *Recunoaşterea hotărârii străine*

2.1. Sesizarea instanței române

2.2. Depunerea obligatorie a unor înscrisuri specifice procedurii recunoaşterii hotărârii străine

2.3. Competența

2.3.1. Calea principală

2.3.2. Calea incidentală

2.4. Procedura recunoaşterii

2.4.1. Citarea părților

2.4.2. Condițiile recunoaşterii

2.4.3. Refuzul recunoaşterii

2.5. Regimul recunoaşterii hotărârilor pronunțate în statele membre ale Uniunii Europene

3) *Executarea hotărârii străine*

3.1. Noțiune

3.2. Competența

3.3. Condiții

3.4. Soluționare

3.5. Particularitățile executării hotărârilor pronunțate în statele membre ale Uniunii Europene

VIII. Prima sentință a Tribunalului Teleorman

1) *Incidente procedurale*

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

2) Judecata pe fond

3) Comentarii

3.1. Scurtă prezentare a părților din proces

a) Reclamantul Carol Mircea de Hohenzollern al României (născut Mircea Grigore Lambrino)

b) Mihai I şi Anne de Bourbon-Parma

c) Cine este Monique Urdăreanu?

3.2. Probleme juridice

IX. Apelul - luminile rampei se mută la Bucureşti

1) Sistemul căilor de atac

2) Atacarea sentinței Tribunalului Teleorman

3) Decizia

4) Îndurerate comentarii critice

X. După 10 ani, Curtea Supremă de Justiție decide că totul trebuie luat de la capăt

1) Decizia şi considerentele sale

2) Critica rațiunii judiciare

2.1. Sediul materiei

2.2. Evoluția procesului (scurtă recapitulare în sprijinul amnezicilor retrograzi)

2.3. Citarea părților şi regimul nulității actelor de procedură

2.4. Aplicație la speță

2.4.1. Neîndeplinirea procedurii de citare cu intimata Monique Urdăreanu

2.4.2. Necitarea în cauză a prințesei Anne de Bourbon-Parma

XI. Tribunalul Teleorman se întoarce - a doua sentință

1) Conținutul sentinței

2) Comentariu

a) Dreptul la apărare

b) Citarea pârâtei Anne de Bourbon-Parma

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

XII. O nouă confirmare la Curtea de apel Bucureşti

1) *Atacarea sentinței. Motive*

2) *Soluția şi justificarea sa*

3) *Ați cumpărat bilete la un nou recital de erori!*

XIII. Hainele de carnaval ale unei familii triste

Eterna Reîntoarcere în convulsii

O memorie fragmentară

Justiție postdecembristă

Happy-end cu bani de drum şi strigare de dar

Epilog

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com